

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

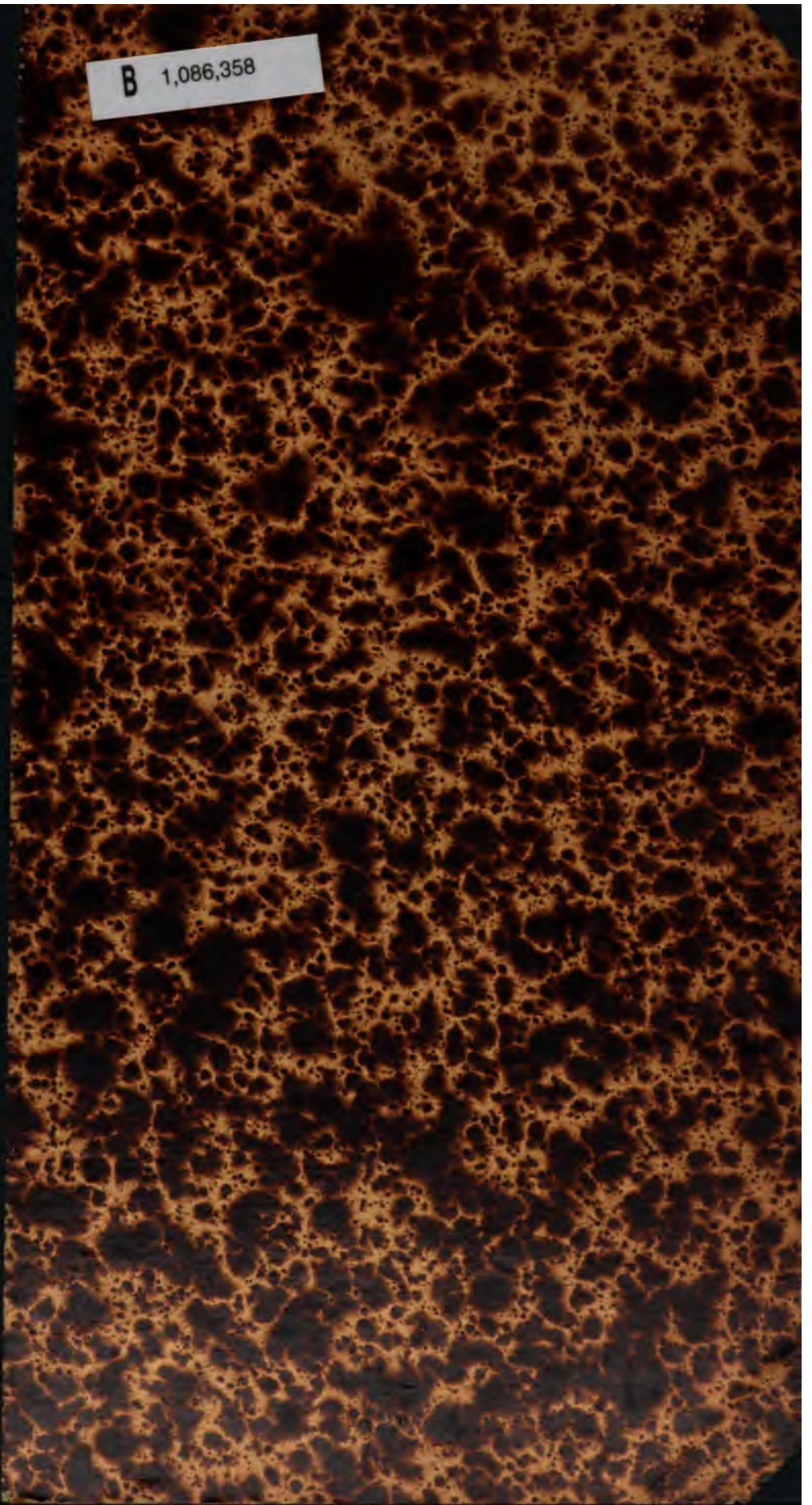
Verder vragen we u het volgende:

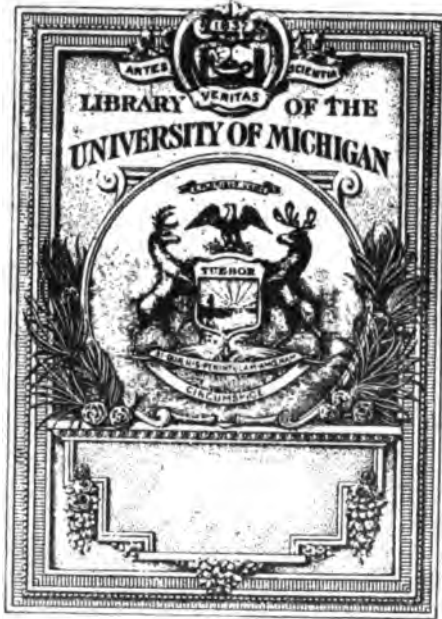
- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

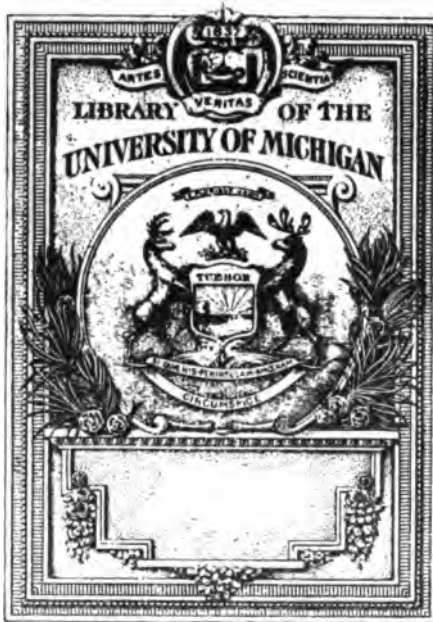
Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

B 1,086,358

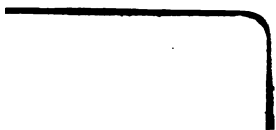
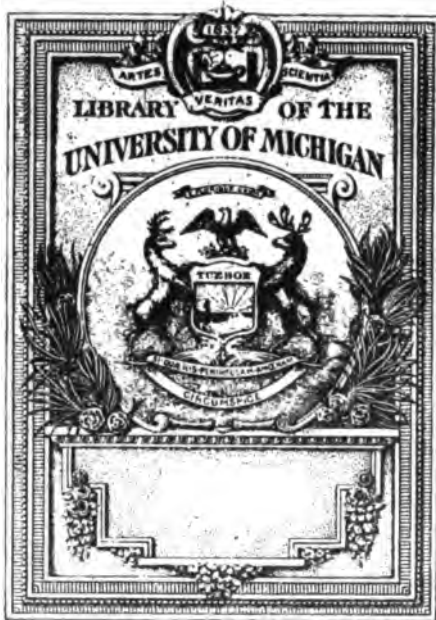

DJ
401
.B7
T23

DJ
401
.B7
T23

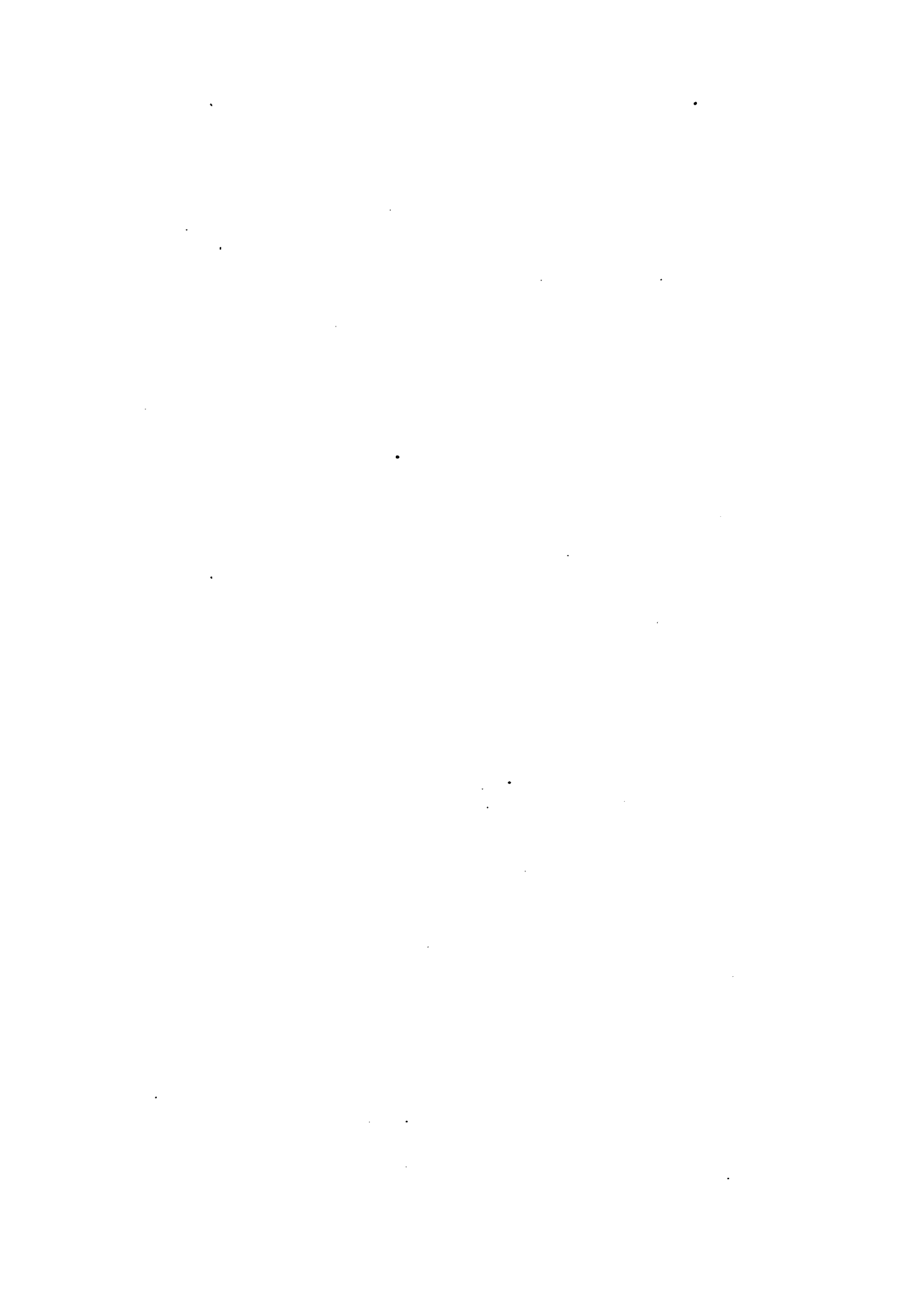

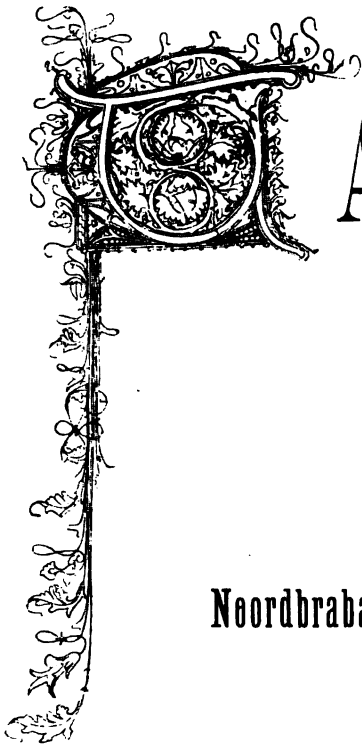

DJ
401
B7
T23

TAXANDRIA.

AXANDRIA.

TIJDSCHRIFT

VOOR

Neordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde,

ONDER REDACTIE VAN

W. J. F. JUTEN, te Bergen-op-Zoom.

Lid en Correspondent van verschillende Geleerde Genootschappen.

Met welwillende medewerking van vele deskundigen.

Vierde Jaargang.

BERGEN-OP-ZOOM,
JAN A. G. JUTEN.
1897.

I N H O U D.

	Bladz.
Aan den Lezer	1
Het heerlijk Goed Thulden, door A. A. V. v. O.	2; 33; 59
Inkomsten en uitgaven der Kerk van Baardwijk, tijdens de Regeering van Keizer Karel V, 1526 (vervolg van jaarg. III), medegedeeld door J. v. d. Hammen Nz.	7; 54; 97; 261
Martinus Dijkmans, door A. van Sasse van Ysselt	11; 46
Cronykje van Tilburg (1774—1830), medegedeeld door Mr. W. Bezemer	17; 41; 103; 164
Over de heerlijkheid Calfven (met de geschiedenis van een verhinderde trouwpaartij), door W. J. F. Juten 22; 49; 130; 287	
Extract uit het protocol der schepenen van Sterksel, medege- deeld door Aug. Sassen	27
Genealogische fragmenten, door W. J. F. Juten, en Aug. Sassen	29; 232
Uitdrukkingen en zegswijzen te Bergen-op-Zoom en Omstreken, medegedeeld door A. J. C. Roovers	30
Het Liesselsche Blokhuis, door H. N. Ouwerling	65
Grafkelders te Breda, medegedeeld door I. J. Kuyck	67
Oude begrafenisgebruiken in Noord-Brabant enz. (met afbeel- dingen), door A. van Sasse van Ysselt.	71; 170; 285
Otgens, door W. J. F. Juten.	108
Het Uithangbord voor het Logement „De Pronkende Pauw” te 's Hertogenbosch en de kunstschilder Quirinus van Amels- foort, door Ch. C. V. Verreyt	117; 156
De Predikheeren te 's Hertogenbosch, door fr. G. v. de Elsen	124
Jan Kokelberchs, past. van Dongen en Adr. Witbol, past. van 's Gravenmoer, medegedeeld door wijlen V. v. d. Aura O. P.	128
Geslacht van Erffrenten, door H. J. Schouten	129; 179
Noordbrabantsche Zegels, door W. J. F. Juten	130; 201
Duizel (Kerkherstelling, Kerkbegeving) door fr. W. v. Spilbeeck.	141
Het Jezuïeten-college te Breda, door W. J. F. Juten.	148
Van Willigen, door W. J. F. Juten	162

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

van inteekenaren op „Taxandria.”

Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde.

VIERDE JAARGANG.

Abdij van Berne.		Heeswijk.
Alberdingk Thijm (Dr. Paul)	Hoogleraar.	Leuven.
Alfen (J. van)	Boekhandel	Nijmegen.
Allard S. J. (H. J.)		Maastricht.
Ammers (Ytsma, firma F. L. v.)	Boekhandel.	's Hertogenbosch.
Asselbergs (C. J.)	Rector.	Bergen-op-Zoom.
Asselbergs Az (J. P.)	Lid der Prov. Staten.	Bergen-op-Zoom.
Asselbergs (Th.)	Professor.	Seminarie Ypelaar.
Backx (J. P.)	Notaris.	Wieringerwaard.
Baert (W. C.)	Huize Jagtlust.	Helvoirt.
Basten Batenburg (Mr. W. H. J. Th. van)	Lid der Tweede Kamer.	's Hertogenbosch.
Beckhoven (G. M. van)	Kapelaan.	Bergen-op-Zoom.
† Beelaerts van Blokland (Jhr. Mr. G. J. Th.)	Lid en Oud-Voorzitter der 2e Kamer.	's Gravenhage.
Beers (C. van)	Architect.	Bergen-op-Zoom.
Bere (Lach de)	Kap. inf. O. I. leger.	's Gravenhage.
Bergen (F. van)	Pastoor.	Budel.
Bergmann (Mr. E. H. J. N. v. Zinnicq)	Lid van de 1e Kamer der St. Generaal	's Hertogenbosch.
W. Bergmans	Boekhandel.	Tilburg.
Bekker (F. H. M. de)		Vucht.
Beurden (A. F. van)	1e Sec. „Limburg,” Prov. Gen.	Roermond.
Bevin (J. F.)	Hoofdcomm. ter Sec.	Bergen-op-Zoom.
Bibliotheek der onderwijzers in het Arrondissement B. o Z.		Bergen-op-Zoom.
Bibl. der onderw. in het Arrondissement Osch.		Osch.
Bibliotheek der Universiteit		Amsterdam.
Bibliotheek der gemeente		Rotterdam.
Bijl de Vroe (D.)	Technisch Ingenieur.	Würzen (Saksen.)
Bijvoet (H. A. H.)	Notaris.	Berchem (N.B.)
Bogers (J. A.)	Kapelaan.	Koewacht.
Bont (Bern. J. M. de)		Amsterdam.
Boom (M. v. d.)	Lid v. d. Gemeenteraad.	Bergen-op-Zoom.
Bovens (C. A. L. J. H.)	Pastoor.	Beugen.
Brandeler (Jhr. Mr. P. A. J. v. den)	Subst-officier v. Justitie.	's Gravenhage
Brink (S. Th. Dr.) (J. A. H. v. d.)	Kapelaan.	Nispen.

¹⁾ De namen der inteekenaren, die in den loop des jaars overleden, zijn met een kruisje geteekend.

Broeders (A.)	Pastoor.	Rijsbergen.
Brom (Dr. G.)		Utrecht.
Caland (Fred.)	Adj. comm. a. h. archief.	's Gravenhage.
Capucijnen (E. E. P. P.)		Velp (bij Grave.)
Cooth (Mr. P. F. van)	Oud-griffier der Provinciale Staten.	's Hertogenbosch.
Colff (W. A. C. van der)	Notaris.	Fijnaart.
Court van Onsenoort (Jhr. Jos. de la)	Lid der Gedep. Staten.	's Hertogenbosch.
Corthals (Henri)		Roosendaal.
Corput (Mgr. A. H. van den)	Huisprelaat van Z. H., Vicaris-Generaal	Breda.
Croon (J. A. de)	Pastoor.	Maria polder. (Dussen.)
Crul (P.)	Gemeentesecretaris.	Dongen.
Cuppes (H.)	Kapelaan.	Hontenisse
Cuypers-Storm (F. P. C. J)	Particulier.	Ginneken (Huize Anna-ville.)
Daniëls (Polydore.)	Priester, oudheidkund.	Zolder (kast. Vogelsanck)
Donckers Hz. (Frans.)	Assistent a. d Gasfabr.	Roermond.
Eekelen (P. van)	Kapelaan.	Sluis.
Eerens (J. S. P. W.)	Ontv. der Registratie.	Dordrecht.
Evers (A. W.)		Bergen-op-Zoom.
Eyck van Zuylichem (W. G. M)	Burgemeester.	Nieuwveen.
Franken (A.)	Seminarie.	Hoeven.
Gastel (W. van)	Notaris.	Wouw.
Gilse (Victor van)	Lid der Prov. Staten.	Rozendaal.
Gouda Quint (P. H.)	Boekhandelaar.	Arnhem.
Görlitz (P. C.)	Leerbaar aan de H. B. S. en het gymnasium.	Nijmegen
Grez (Jhr. Mr. J. de)		's Hertogenbosch.
Gruting (W. J. van)	Notaris.	Bergen-op-Zoom.
Guljé (Ed.)	Burgemeester.	Breda
Guljé (Mr. Ed. W.)	Lid v. d. Hoogen Raad der Nederlanden.	's Gravenhage.
Guljé (F. W. A.)	Particulier.	Breda.
Haaren (G. van)	Pastoor.	Baardwijk.
Haas (W. de)	Burgemeester.	Yzendoorn.
Hagens (Jos. van)	Ambten. b h. kadaster.	's Hertogenbosch.
Hal (Jos A J. W. van)	Lid der Prov. Staten.	Breda.
Hammen Nz. (J. v. d.)	Secretaris-kerkvoogd.	Besoyen.
Hanegraaf (Mr. J.)	Advocaat Procureur	Rotterdam.
Heere (Mr G. J. H.)	Lid der Prov. Staten en burgemeester.	Raamsdonk (Veer.)
Hees (Dr H. J. M. H. du Toy van)		Breda.
Hemptinne (Graaf de)		Gent.
Hessels (Th. J.)	Deken en pastoor.	Hulst.
Heyden-de Ram (Mevr. wed Mr. S. van der)		Bergen-op-Zoom
Heyst (Mr. G. J van)	Kantonrechter.	Druuten.
Heyst (P. A. J. van)	Pastoor	Altforst.
Heyst (P. C. A. van)	Lid v. d. Gemeenteraad.	Bergen-op-Zoom.
Hezenmans (J. C. A.)	Gemeente-archivaris.	's Hertogenbosch.
Hoctin. (S. J)	Rector.	Oosterhout.
Hoffman (J. C)	Hoofd der School.	Vorstenbosch
Hollestelle (A.)	Lid der Prov. Staten.	Tholen.
Hoogland (J. J) Ord Praed	Kapelaan.	Rotterdam.
Hora Sicamma (Jhr Mr. J. H.)		's Gravenhage.
Hubner (Ch.)		Bergen op-Zoom.

III

Jansen (M. J.)	Kapelaan	Well (Limburg.)
Juten (A. M.)	Pastoor	Koewacht.
Juten (G. C. A.)	Seminarie	Hoeven.
Juten (J. G.)	Leerlooier	Wouw.
Kerstens (J.)	Hoofdonderwijzer	Bergen op-Zoom.
Klamberg (Dr. C. H. P.)	Geneesheer	Bergen-op-Zoom.
Klokken (H. F. J. van der)	Pastoor	Ewijk.
Kockx (Jos.)	Boekhandel	Antwerpen.
Koopmans (J. A.)	Heraldicus	Bemmel.
Küppers (W.)	Boekhandel	Haarlem.
Kuyper (Jhr. Mr. J. L. E. M. de)	Griffier bij het Gerechtshof	's Hertogenbosch.
Kuyck (L. J.)	Kapitein der Veldartillerie.	Utrecht.
Laane (Ernest.)	Cameriere d'onore d. S. S, Lid van den Gemeenteraad	Roosendaal.
Laane (Henri.)	Lid van den Gemeenteraad	Roosendaal
Laane (J. Hyp.)	Kapelaan	Graauw.
Lamsweerde geb. baronesse Hactfort tot ter Horst (Mevr. douairière F. baron van)		Boxtel.
Lanschot (A. J. A. van)		's Hertogenbosch.
Lanschot (Mr. F. A. J. van)	Oud-Raadsheer in het Gerechtshof.	's Hertogenbosch.
Lanschot (G. L. H. van)		's Hertogenbosch.
Leesgezelschap „Oefening kweekt wetenschap.“		Oosterhout.
† La Rivière (M. J.)	Apotheker.	Bergen-op-Zoom.
Leeuwæn (J. F. van)	Burgemeester	Esch.
Leeuwen (M. D. van)	Boekhandel	Roosendaal.
Le Jeune (A.)	Senator en Oud-Minister van Justitie.	Brussel.
Lith (G. van)	Gemeente-Secretaris	Empel.
Loeff (J.)	Burgemeester	's Gravenmoer.
Luykx (A.)	Wethouder	Wouw.
Maas (A. J. L.)	Lid v. d Gemeenteraad.	Bergen-op-Zoom.
Maas (L. W.)	Particulier.	Bergen-op-Zoom.
Maatschappij van Nederl. Letterkunde.		Leiden.
Meeuwen (Jhr Mr. L. C. J. A. van)	President der Arrond. Rechtbank.	's Hertogenbosch.
Meeuwen (Jhr. Mr. P. M. F. van)	Vice-president v. h. Gerechtshof.	's Hertogenbosch
Mens (J. P. A. van)	Pastoor.	Woensdrecht.
Mes (G. J. F.)	Commies ter secr., Gemeente-Archivaris.	Bergen-op-Zoom.
Meylink (J. A. J. M.)		's Gravenhage.
Mies (A.)	Pastoor.	Zuiddorpe.
Mierlo (L. van)		Breda.
Ministerie van Justitie.		's Gravenhage.
Mollenberg (C. J.)	Hoofd der school, Dir. der Rijksnormaallessen.	Geertruidenberg.
Moonen (J. A.)		's Hertogenbosch.
† Mortel (J. B. A. van de)	Wethouder.	's Hertogenbosch.
Mortel (H. van de)		"
Muré (E. A. A. M.)	Rector.	"

IV

Mutsaers (Mr. V. Th. J.)	Griffier	's Hertogenbosch.
Mutsaers (F. F.)		Menton (Fr.)
Neiszen (Dr. J. H.)		Nijmegen
Nieuwenhuysen O. F. M. (A. F.)	Archivaris	Weert.
Obreen (C. M. C.)		Rotterdam.
Oldeneel tot Oldenzeel (Mr. W. J. G. baron van)	Kantonrechter	Oosterhout.
Oldeneel (Besse van)		Haarlem.
Oomen (J.)	Kapelaan	Beek (Prinsenhage.)
Oomen (P.)	Commies-Verificateur	Venlo
Oordt van Bunschoten (G. J. van)		Apeldoorn.
Oppenraay (W. J. P. van)	Distr. Schoolopziener	Oisterwijk.
Op de Beek (Mr. A.)	Oud-ondervr. der Rechtb. van 1 ^{en} Aanleg	Antwerpen.
Ouwerling (H. N.)	Hoofdonderwijzer	Deurne.
Pape (Mr. C. P. D.)		's Gravenhage.
Peynen (J. B.)		Antwerpen.
Phillips (C. M.)	Particulier	Bergen-op-Zoom.
Pillot (mevr. de wed.)	Wijnhandel	Zundert.
Pollet (A. A. H.)	Lid der Prov. Staten	Tilburg.
Poll (Mr. W. van de)		Nijmegen.
Potters-Asselbergs (C. C. M.)		Bergen-op-Zoom.
Prov. genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant		
Raaymakers (E.)	Pastoor	's Hertogenbosch.
Raaymakers-Doggen (J. B.)	Lid v. d. Gemeenteraad.	Biervliet.
Raedt (J. Th. de)	1 ^e Secr. d. Belg. Maatsch. van Oudheidkunde	Wouw.
Ram (F. P. J. D. de)	Lid v. d. Gemeenteraad	Brussel.
Ram (L. D. J. L. de)	Lid v. d. Tweede Kamer	Halsteren Huize de Beek.
Ram (Dr. Isidore de)		's Gravenhage.
Ram (Mej. M. J. C. F. de)	Huize „Lievensberg“	Capellen (België)
Ranst (J. F. van)		Bergen-op-Zoom
Rappard (Jhr. F. A. J. F. van)		Niel.
Redemptoristen (E.E. P.P.)		Utrecht.
Regt (W. M. C.)		Roosendaal.
Remmen (P. G.)	Hoofd der School	Nieuwveen.
Rijckevorsel (Jhr. Mr. F. van)	Secret. van het Prov. Genootschap	Heesch.
Rijckevorsel van Kessel (Jhr. H. V. M. van)	Kapelaan	's Hertogenbosch.
Rijke (V. A. J.)	Oud-Pastoor	Cuyk.
Rijksarchief in de Prov. Noord-Br.		Boxmeer.
Rijks-Archief		's Hertogenbosch.
Rogier (H.)	Industrieel	's Gravenhage.
Romme (Mr. R.)	Kantonrechter en Arrond. Schoolopziener	Oosterhout.
Rookmaker (Jac.)	Boekhandel	Oirschot.
Roosmalen (H. J. van)	Pastoor	Haarlem.
Roovers (A. J. C.)	Onderwijzer	Beek-en-Donk.
Rossum (A. A. J. van)	Pastoor	Bergen-op-Zoom.
Rovers (F. A.)	Particulier	Benschop.
Royen-de Geep (Mevr. Wed. M. J.)		's Gravenhage.
Rutgers van Rosenburg (Jhr. D.)	Secretaris v. d. Hoogen Raad v. Adel	Groningen.
Sasse van Ysselt (Jhr. Mr. A. F. O. van)	Recht in de Arr. Rechtb. Lid v. d. Gemeenteraad.	's Gravenhage.
		's Hertogenbosch

Sasse van Ysselt (Jhr. Mr. C. van)	Auditeur	's Hertogenbosch.
Sassen (August H.)	Notaris	Helmond.
Sassen (Mr. A. M.)	Lid der Eerste Kamer	Freda
Schalekamp van de Grampelen Bakker.	Boekhandel	Amsterdam
Schellens (Alph.)	Koopman	Eindhoven.
Schmid (L. J. F. A.)	Notaris	Gilze.
Schoenmakers (H. J.)	Pastoor	Eersel.
Schouten (H. J.)	Predikant	Ommeren.
Schueren (Mr. J. B. J. M. ridder de van der)	Raadsheer	's Gravenhage
Seminarie „Ypelaar.”		Ginneken.
Seminarie van het bisdom Breda.		Hoeven.
Seminarie v. h. bisdom 's Bosch.		Haaren.
Simon.	Oudofficier der cavalerie	Teteringen.
Smeets (M. A.)	Gemeente-secretaris	Oosterhout.
Smets (J.)	Industrieel	Raamsdonkveer.
Smit (Dr. L. J. W.)	Rect van het Gymnasium	's Hertogenbosch.
Smits (A.)	Rector St. Louis	Oudenbosch.
Smits (A. J.)	Oud-Pastoor	Oosterhout.
Smits (Mr. A. J. M.)	Lid der Prov. Staten	Oosterhout
Smits (J. W.)	Pastoor	Asten
Smits (M. P. W.)	Rector der St Josephs- kerk.	Bergen op-Zoom.
Smits (A. D.)	Deken en Pastoor	Tilburg.
Smits van Oyen (Dames).		Eindhoven.
Sneep (G.)	Boekhandel	Zevenbergen.
Snoeck (Jhr. M. A.)		Hintham bij 's Bosch.
Snoeks (J.)	Rector	Bergen op-Zoom.
Spraendonck (J. A. M. van)	Kapelaan	Rijsbergen.
Sprangers (J. B. P.)	Pastoor	Aalst (Noordbr.)
Spilbeeck O. Praem. (Fr. W. van)	Subprior en Archivaris	Tongerloo.
Stadsarchief		Utrecht.
Stadsbibliotheek		Haarlem.
Stargardt (J. W.)	Boekhandel	Berlijn
Stegen de Schrieck (Ph. Graaf van der)		Wespelaer (Kast. Beeck).
Stockum (W. P. van)	Boekhandel (4 ex)	's Gravenhage.
Stuers (Jhr. Mr. Victor de)	Referendaris.	's Gravenhage.
Testers-Verbeek (Mevr. de Wed A. H.)		Halsteren.
Thiel (W. van)	Rector	's Hertogenbosch.
Thielens (Dr. H. J. J.)	Geneesheer	Leur.
Timmermans Wz. (J.)		Waalwijk.
Trimbos (C. G.)	Hoofdonderwijzer.	Bergen op-Zoom.
† Trosée (Dr. F. B.)	Dir der R. K. S.	Nijmegen.
Valens (J. N.)	Kapelaan	Overloon.
Veerman (L.)	Boekhandel	Heusden.
Ven (M. H. v. d.)	Onderwijzer	Eindhoven.
Vergroesen (J. W.)	Ambtenaar der Gem. Comptabiliteit.	Rotterdam.
Vergroesen (J. E. D.)	Gemeente secretaris	Bergen op-Zoom.
Verhagen (P. A.)	Oud-burgemeester	Schijndel.
Verheyen (A. P.)	Pastoor	Dongen.
Verheyen (Jhr. Mr. J. B. A. J. M.)	Lid der Eerste Kamer	Loon op-Zand.
Verheyen (C. J.)	Lid der Prov. Staten	Roosendaal.
Verheul (Ch.)	Koopman	Bergen op-Zoom.
Verhoeven (P. J.)	Oud-onderwijzer	Halsteren.

VI

Verlinden (G. H. M.)	Apotheker, Lid van den Geneeskundigen Raad.	Bergen-op-Zoom.
Verlinden (H. P. M.)	Boekhandel	Bergen-op-Zoom.
Vermeulen (H. W. P.)	Kapelaan	Bergen-op-Zoom.
Verreyt (Ch. C. V.)	Oudheidkundige	Rotterdam.
Verschuuren (C.)	Kapelaan	Oudenbosch.
Verwilghen (L. F. M.)	Pastoor	Hontenisse.
Voeten (E. A. C.)	Notaris	Ossendrecht.
† Volkers (Dr. J. A. G.)	Deken en Pastoor	Zwaagdijk.
Vorsterman van Oyen (A. A.)	Oudheidkundige	Rijswijk. (Z. H.)
Wee (Mgr. F. F. L. van der)	Deken en Pastoor	Reuzel.
Weel geb. Besse van Oldeneel tot Oldenzoel (Mevr. Wed. Mr. H. M. F. van)		Oosterhout.
Wellenberg (H. J.)		Oosterhout.
Welker (H. P.)	Hoofd d. School, Dir. v. 's Rijksnormaallessen.	Numansdorp.
Wiel (W. van de)		Vlijmen.
Wildeman (M. G.)	Adjunct-Archivaris.	Haarlem.
Willebois (Jhr. A. A. van der Does de)	Notaris.	's Hertogenbosch.
Willebois (Jhr. P. J. J. S. M. v. der Does de)	Burgemeester	's Hertogenbosch.
Wijtvliet (A. F.)	Kapelaan.	Breda.
Wintershoven (Edm. van)	Pastoor	Emael. (Luik)
Wirtz (Dr. C. G. H.)		's Hertogenbosch.
Witte de Limmingen (A. bar. de)		Luik.
Wustenhoff.	Predikant.	Sassenheim.
Zijlman-Smets (M.)		Geertruidenberg.
Zuylen (E. V. G. E. van)	Oud-Kolonel der Genie O. I. L.	's Gravenhage.
Zuylen van Nijevelt (Besse van)		Namen.

Het tijdschrift wordt in ruil geschonken aan :

„Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique” te Leuven.

„L'ancien pays de Looz” te Hasselt.

„Maandblad van het Genealogisch-Heraldiek Genootschap „de Nederlandse Leeuw” te 's Gravenhage.

„Messager des sciences historiques” te Gent.

„Oudheidkundige Kring van het land van Waas” te St. Nicolaas,

„Reale Academia Araldica Italiana” te Pisa.

„Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen” te Middelburg.

AAN DEN LEZER!

er inleiding voor den vierden jaargang moge een enkel woord hier volgen: vooreerst van welgemeenden groet aan de lezers, die door hunne intekening onze uitgave blijven in stand houden en daardoor toonen belang te stellen in de geschiedenis van Noord-Brabant; vervolgens van welgemeenden dank aan allen, die door hun arbeid ons bereidvaardig steunen, waardoor wij *elck wat wils* kunnen aanbieden, ten slotte aan die goede vrienden, welke Taxandria inleidden bij hunne kennissen en hen tot inteekenen aanspoorden.

Mogen wij bij deze gelegenheid de beoefenaars onzer geschiedenis eens wijzen op een gedeelte van Noord-Brabant, waar de geschiedenis nog belangrijke aanvullingen verdient? wij bedoelen de parochiën van het bisdom van Breda.

Wel bestaat over deze kerkprovincie een uitgebreid werk van de hand van pastoor Krüger, ¹⁾ maar het is bekend, dat dit vele gebreken heeft, dat er nog meer gapingen in voorkomen. Hoeveel aanvullingen hebben b. v. de lijsten der pastoors van verschillende parochiën nog noodig, hoe weinig licht is nog verspreid over verschillende kloosters en gestichten, hoeveel bijzonderheden ontbreken nog!

Bij dit werk hebben wij een gevoelig verlies geleden door den dood van den Eerw. heer V. v. d. Aura, vicaris van St. Catharinadal te Oosterhout. Mogen anderen zijn voetspoor betreden, daardoor de taak vergemakkelijken van den toekomstigen schrijver eener nieuwe geschie-

---

¹⁾ Dat door onzon uitgever als premie aan de inteekenaren werd verstrekt, tegen den zeer geringen prijs van 4 gulden de vier zware, gecartonneerde deelen.

denis van het bisdom Breda, en tevens medewerken tot de geschiedenis der Nederlandsche kerk, waaraan zoo ijverig wordt gearbeid in het *Archief v. h. aartsb. v. Utrecht* en de *Bijdragen v. h. bisd. van Haarlem*.

Tot slot een woord van verontschuldiging voor de ongeregelde wijze, waarop in het verlopen jaar de afleveringen verschenen, hetgeen geweten dient aan drukke bezigheden van redactie en drukker, gevolgd door een belofte van „beterschap”.

DE REDACTIE.

HET HEERLIJK GOED THULDEN.

I.

 en zuidwesten der heerlijkheid Hilvarenbeek, dicht bij de Belgische grens, in het gehucht Esbeek, ligt het heerlijk goed Thulden. De naam er van vinden wij gespeld als Tuldel, Thulden en Tulder. Daar er nog weinig is te boek gesteld omtrent de vroegere eigenaars en de rechten, die de bezitters van dit heerlijk goed mochten uitoefenen, willen wij uit officiële bescheiden daaromtrent een en ander mede deelen.

EIGENAARS EN BEZITTERS. Het eerst treffen wij Thulden aan onder de bezittingen der abdij Averbode of Everbode ¹⁾, gelegen nabij Antwerpen. Immers in eene oorkonde van het jaar 1298, waarbij Paus Gregorius de abdij met hare bezittingen onder zijne bescherming neemt, wordt van het goed Thulden reeds melding gemaakt. Toen in 1298 hertog Jan van Brabant het voorbeeld des Pausen

¹⁾ Deze abdij werd gesticht door vijf monniken uit de abdij van St. Michiel te Antwerpen. Arnoldus, graaf van Looz schonk haar vele goederen en liet het kloostergebouw zetten. De kerk is een kunstwerk, in 1664 gebouwd volgens het ontwerp van den Mechelschen beeldhouwer Luc Fayd'herbe. Men zie over deze abdij verder: J. Wolters, *Notice historique sur l'ancienne abbaye d'Averboden*, Gand, 1849, 8°.

volgde, werd eveneens de naam van het goed genoemd. Wanneer en hoe het echter in het bezit van gemelde abdij is gekomen, weten wij niet. De te Averbode aanwezige charters en stukken, verspreiden daarover geen licht; tijdens de beroerten der 16e en 18e eeuw is ook aldaar veel merkwaardigs verloren gegaan. Zoo vinden wij, behoudens een paar uitzonderingen, niet vermeld, wie in de opvolgende eeuwen met het goed zijn beleend of het krachtens andere titels hebben bezeten. Alleen wordt in de na te melden oorkonde van 1404 als toenmaligen bewoner vermeld Heinryc Snider of die Snider, een laat of cijnsman van den abt. Thulden schijnt dus door de abdij als cijns-goed te zijn uitgegeven, welke cijns later in eene pacht is overgegaan. In eene oorkonde van 1605 waarbij schout en schepenen der Vrijheid en Dingbanke van Hilvarenbeek (ondertekend door Barth. de Cort) Tulden „*loss, vry ende exempt van allen extraordinarise lasten van contributiën ende anderssins*” verklaren, komt voor Thielman Willemsz., „*hoeffuender op te hoeffue van Thulden*”.

In het midden der 18e eeuw besloot de abdij hare bezittingen in de meierij van 's-Hertogenbosch te gelde te maken en kondigde den openbaren verkoop daarvan aan. Behalve de vrije heerlijkheid Sterksel (bij Heeze en Leende gelegen), met hooge en middelbare jurisdictie, jacht en verdere rechten benevens vijf pachthoeven aldaar, drie pachthoeven onder Hooge Mierde ¹⁾, cijnsen in dezelfde gemeente, alsmede onder Bergeyk en Bladel,

---

¹⁾ De eerste was toen verpacht aan Thomas Vroemans, de tweede aan Peter Vroemans de derde aan Thomas Luyten. Het geslacht Vroemans of Vromans, dat wij hier aantreffen en waartoe ook behoorde Thomas Vromans, 1771 president van de dingbank van Hooge- en Lage Mierde en Hulsel, wellicht de pachter van de eerste hoeve, is ongetwijfeld hetzelfde als het geslacht Vromans, dat te Leiden in de 18e eeuw in de regeering zat. Het voerde evenals de Leidsche geslachten van Lanshot en van Brouchove een echt Kempensch wapen. Ongetwijfeld zijn deze drie geslachten afkomstig uit Kempenland

één pachthoeve onder Eersel, twee onder Lommel, alsook jacht en cijnsrechten aldaar, werd tevens ter veiling aangeboden het „Heerlijk-goed, met Regt van de Jagt en „andere voorregten, genaamd Tuldel, omtrent Hilvarenbeek gelegen, bestaande in eene voorname Pagt-hoeve, „Weyden, Beemden, Denne-Bos, met verdere Plantagiën „en Heyden, alle groot omtrent vijftig Bunderen, aen „elkander gelegen, in Pagt bij Antoon Swagemakers.” Het schijnt, dat de voorgenomen verkoop, althans voor zooverre Tulden betreft niet is doorgegaan, want 17 November van het jaar 1756 zien wij Jan Swagemakers, den pachterszoon, naar Averbode gaan en aldaar met den Eerw. heer Gasper Verwellen, provisor dier abdij, als last en procuratie hebbende van den abt Gijsbertus en van de andere Eerw. Heeren en representanten der abdij een koopcontract afsluiten, waarbij voor de somma van 2000 gulden, Hollandsch geld, de eigendom van de hoeve van Tuldel met alle ab- en deperenties, landerijen, weiden, heiden, bosch, boomen, servituten, privilegiën, gerechtigheden etc. op zijnen vader overging, terwijl nog 400 gulden door Swagemakers moest betaald worden voor den halven oogst, benevens de meubelen en al hetgeen verder bij expiratie der pacht op de hoeve zoude moeten worden achtergelaten.

Den 29^{en} December van hetzelfde jaar werd Anthony Swagemakers „geërft ende gevest” in gemelde hoeve ten overstaan van den drost van Hilvarenbeek, Anthony Timmers en van Johan Lemnius, (Lemmius of Lemmens?) schepen der vrije heerlijkheid en dingbanke van Hilvarenbeek. Uit den „vestbrieff” blijkt, dat de nieuwe eigenaar vrij was van alle leenrechtelijke lasten, behalve van een cijns van twee gulden, vijftien stuivers en acht penningen ten behoeve der domeinen van Brabant, te 's-Hertogenbosch betaalbaar, en dat Swagemakers aansprakelijk was voor „dorpskomme ende 's landtslasten”, dat hij verder moest „onderhouden, lijden

„en dagen alle weegen, stegen, waaterlaten ende vordere „gebuerlijke regte”, die het goed mochten aankleven.

Anthony Swagemakers overleed omstreeks 1770, als zijne weduwe nalatende Catharina van Dun, ¹⁾ bij wien hij vijf kinderen had verwekt, drie zoons: Johannes, Adriaan en Arnold en twee dochters Catharina en Maria, waarvan de eerstgenoemde gehuwd was met Pieter Cok te Oosterhout. Na den dood der weduwe Swagemakers bleef de hoeve tijdelijk onverdeeld onder de vijf kinderen, want bij acte van 1 Juli 1772 verleden voor Arie van Golverdingen, loco officier, Abraham Hendrik Jannette en Goert Timmers, schepenen der vrije heerlijkheid en dingbanke van Hilvarenbeek droeg Catharina Anthonie Swagemakers, „huysvrouw van Pieter „Cok, woonende te Oosterhout haaren man en momboir „als mede Erffgenaumen en representanten ten sterff- „huysse van wylen Antonie Swagemakers en „Catharina van Dun hunne ouders” haar onverdeeld vijfde part in eene hoeve, bestaande in een „huys- „singe, stallingen, schuur en schop, brouwery en brandery, hoff, say, hey en weylanden, bossche, moeren, etc. „en sulks met alle gerechtigheeden als daar toe van ouds „zijn gehoord gewest, genaamt de Tuldersse hoeve „gelegen alhier op de gehuyte van Esbeek onder Hilvarenbeek”, voor eene somma van f950 over aan hare broeders en zuster. Tulden schijnt eerst na 1792 geheel aan Arnoldus Swagemakers te zijn gekomen, want in gemeld jaar wordt hij nog als mede-eigenaar gequalificeerd. In de jaren 1779 en 1783 werden pogingen aangewend het goed uit de hand te verkoopen. Toen deze pogingen schipbreuk leden, werd Tuldel-hoeve „public voor alle Man” op Maandag 17 November 1783 te Hilvarenbeek, des namiddags ten 2 ure ten Huize

¹⁾ Het geslacht van Dun ontleent zijn naam aan de buurtschap Dun of Duin, ten zuidoosten van Hilvarenbeek gelegen. De smid Peeter van Dun bezat daar 1761 nog landertjen.

van de Weduwe Lemnius, in den Gouden Leeuw geveild. Of de koop is toen niet gegund, òf, wanneer de verkoop uitging van de vier kinderen van Anthony Swagemakers, die de hoeve indertijd in onverdeeld bezit hadden gehouden, is zij ingekocht door Arnoldus Swagemakers; deze komt althans in latere jaren als eigenaar voor. Op 18 Februari 1794 verkocht Arnoldus de Tulder-hoef met de landerijen en rechten aan zijn neef Adriaan Wygerde voor de somma van f5000,— bij acte gepasseerd voor Cornelis van Heusden Jr. Schepen en loco officier en Ary van Golverdingen, schepen der vrije heerlijkheid en dingbanken van Hilvarenbeek.

Op denzelfden datum verkocht hij in presentie van Nicolaas Schellekens en Migiël van Kempen, aan denzelfden zijn geheelen inboedel, zoowel huismeubelen, als vee en landbouwgereedschappen voor de somma van f2000. In het geslacht Wygerde bleef de bezittingen geruimen tijd. Adriaan Wygerde, vermoedelijk een kleinzoon van den eersten bezitter uit zijn geslacht, liet bij zijn verscheiden twee zoons en twee dochters na, waarvan er drie n. l. Anthony Wygerde, Anna Maria Wygerde en Elisabeth, echtgenoot van Petrus Franciscus Magnin in onverdeelden boedel bleven zitten. Anthony en Anna Maria bleven ongehuwd en vermaakten bij respectieve testamenten, het eerste 4 November 1841 gepasseerd voor Franciscus Johannes Matheus Rits, notaris te 's-Hertogenbosch, het tweede 1 Juni 1847 gepasseerd voor Jan Franciscus Cornelis Meyer, notaris te Bladel, respectievelijk $\frac{11}{32}$ en $\frac{7}{32}$ deel in de bezitting Tulden te zamen aan hunnen neef en nicht Ferdinandus Macarius Wygerde, particulier te Weelde en Rosalie Victoria Magnin te Poppel. Rosalie had reeds al eenige erfgenamen harer moeder $\frac{14}{32}$ van Tulden in haar bezit.

(Wordt vervolgd.)

A. A. V. v. O.

INKOMSTEN EN UITGAVEN DER KERK VAN
BAARDWIJK, TIJDENS DE REGEERING
VAN KEIZER KAREL V.

1526. ¹⁾

III.

X. *Lijsbeth Wouters Henricx wijf wt hairder hofstadt, nu Jan die Gheyster toe behorende, op den westen hoick vander steegen te venwaert ghelegghen, die steghe oestwaert, Ariaen Bruynbaert weestwaert, streckende vander straten tot Yken smeds hofstad toe: een pont was int Hoechtijt van Paesschen der kercken, ende den pastoer twee butkens Lamberti.*

XI. *Joffrou Zuetijn van Horen, ²⁾ Robbrechs wijff was van Beest, ³⁾ ende nae Mechtelt Screuen, ende nu Jacob die Jonge, wt sees hondt lants ghelegghen int middelste broick, Gouert vanden Houel — nu Hubert Willemssz. — oestwaert, ende Peter Faessen van Loen weestwaert, streckende van den Hoygrueff ter weteringe toe, — ghilt der kercken ende der papelyker prouen, elck bysonder, twee auwe boddragers.*

XII. *Ariaen Jacob Tayts erfgenaemen wt een hofstadt, ghelegen tussen Hubert Willem Steuens — wel eer Gherijt Beyen — weestwaert, ende Goert vanden Houel — nu Gerit Hermans — oestwaert, streckende vander straten zuydwaert (ten messen huyl toe) ⁴⁾, der kercken drie vaet rogx ende den pastoer drie vaet rogx. Soluit Roelff Henricx met Engel, Ariaen Tayts dochter, sijnder huysvrouwen.*

¹⁾ Vervolg van den vorigen jaaryang.

²⁾ Er kan ook staan: van Haren.

³⁾ Dat is Robbrecht van Beests wijff.

⁴⁾ Wat tusschen haakjes is geplaatst, is kantteekening.

XIII. *Gerit Polslawer, naelmaels Henrick die smidt, nu Willem die Bye, gheldt wt eenen eecker genoempt gowen acker, streckende vander straten ter scutten toe, Fraen Janssz. ende Lijs Hugen oestwaert ende Goesen die custer weestwaert, der kercken een half pont of vijftaluen stuuer daer voer, ende der papelyker prouen vijf Wilhelmus stuyvers.*

XIII. *Heylwich, Roeloff Heynensoen wijf, heeft beseet der kercken ende den persoen, elck een vat rogx erfelijck op eenen merghen lants, streckende vanden Ouven Hoygraeff ter weteringhe toe, Claes van Loenhout nae Spierinck die Bloet oestwaert ende Goert Fredericx nae Thonis Dircssz weestwaert. Soluit Jan Dirck Beerissz, naemals Goessen Geritssz, die custer.*

XV. *Dirck Henricxsz., die tijckweeuer, wt sijnder hofstadt tot Waelwijck, vander straten te venwaert ghelegen, Jan Claessz ende Onser Vrouwen altaers landt tot Waelwijck aen die oestzyde ende Claes die tijmmerman aen die weestzyde — der kercken van Bairdwijck een vat rogx ende den persoen tot Bairdwijck drie vaet rogx, maten der vryheyt van Waelwijck. Ende dese hofstadt hoert nu Jan Claessz. erfgenamen voerscr. Soluit Heer Claes Jan Claessz., priester.*

XVI. *Heer Goert Hugen zoen heeft beseet der kercken ende den Heylighen Geest acht vaet rogx ende den pastoer twee vaet wt Roel Tielmans hofstadt ende erue, oestwaert beneuen dat goet van Wijflijt den Werff genoempt liggende, met voirwaerden, dat die pastoer voer sijn tcece vaet Heer Gouert ende sijn auwers inden*

siel brief leesen sal ende dat die kerck ende den Heyligen Geest den pastoer ende den custer vernuegen sullen van vigilie met negen lessen met misse van requiem, als in dier ghelyke ghewoenlick is. Hier af is een instrument ende eenen scepen brieff, getekent XIII A. b. Soluit Dirick Roeloffsz ende Yken, sijn suster. ¹⁾

XVII. Die kerck ende Heylighe Geest hebben tsamen hulff ende halff acht vaet rogx ende die pastoer vier scilling wt die helfte vander hofstadt, nu den Heyligen Geest toebehorende, aen die weestzyde van den kerck wech geleeghen, welke helpt Heer Zeger Euertssz toe te behoren plach ende nae Vrbaen Peters, ende is die helfte aen die weestzyde gheleegen ende die ander helft — naest den kerckweech liggende — plach Willem Peters toe te horen, ende ghelt oeck iaerlicxs den pastoer twee scilling. Vanden voerscr. rog is eenen scepenen brief onder die Heylichgeestmeesters, getekent XIII^c LIII, ++.

XVIII. Hillegont wedue Jans Heer Jan Gheysters soen besetten int jaer ons Heeren XIII^c ende XLI der kercken ende den Heylighen Gheest een stuck landts metter tijmmerijnghe daer op staende, streckende vander straten ten kerckhoff toe, den kerckwech ghelegen weestwaert ende Aernt Tielmans oestwaert, met voerwaarden, dat sijt huys in reparatiën houwen soude ende haer soe lange sy leuen soude onderhouwen ende datse nae haerder doot geuen souden den pastoer een vat rogx erffelijck tot Lichtmis. Ende dese hofstadt is nader afluicheyt ²⁾ van Hillegont voerscr. vercoft Peter Arntssz van

---

¹⁾ Hier achter staat nog met andere hand geschreven: Ende deese acht vaet sijn heel aen den Heyligen Geest gecomen, als Goessen Geritsz . . . . (verder onleesbaar.)

²⁾ d. i. aflijvigheid = dood.

den Start inden iaer XLIIII, met voiricaerden, dat Peter roerscr. daer wt betalen soude den pastoer een rat rogx ende noch XII vaet rogr tot Lichtmis, halff der kercken ende halff den Heylighen Gheest. Ende onder desen last is dese erfmis comen aen Dirck den becker, ende die heuet beseet met sees hondt lands — ouer den Hoygraeff gelegen — Onser vrouwen gild, om daer mede Sunt Annen misse te doen singen. Ende die dekens hobben vercoft Emmen Peterssz. den decker, met voirwuerden, dat men daer nyet in tappen en sal ende datter wt betaelt sullen worden die voerguerde XIII vaet rogx ende nyet meer commers. Hier af is een instrument ende eenen scepenen brief onder die Heylichgeestmeesters, ghetecken

 : a. b.; ende van nyet te tappen is eenen brief onder den pastoer. (Mer Emmen voergenoempt heeft den Heylige Gerst gegeuen sees ende dertich scil. ¹⁾, om XII ander vaet ro.c te coepen, ende dese ierste XII vaet sullen stil staen, soe langhe Emmen voergenoempt ende Mariken (?) sijn wijff leuen sullen, ende nae haerder bajen ²⁾ doet sullen se weder geheuen worden. Ende dan sal die H. Geest op hair juergetijd deylen voir VI st. scoenbroet, ende sal den pastoer geuen juerlic voirden ziel-brieff en vigilie, . . . misse VI st. ende den custer II st. Ende die kerck sal nu en dan . . . VI vaet van den H. Geest ontfangen). ³⁾

Besoyen.

J. VAN DER HAMMEN Nz.
(Wordt vervolgd.)

¹⁾ In 't origineel staat: scil. Is dit nu een verkorting van scild of van shillingen?

²⁾ bajen = een gewestelijke uitdrukking voor beiden.

³⁾ Het tusschen haakjes geplaatste van Mer af is zeer onduidelijk, vermoedelijk later bijgeschreven.

MARTINUS DIJCKMANS.

Wanneer thans iemand uit de voorloopige hechtenis wordt ontslagen, waarin hij was gesteld geweest omdat hij verdacht werd van zich aan het een of ander misdrijf te hebben schuldig gemaakt, dan is er niemand die de toepassing der preventieve hechtenis veroordeelt, vermits tegenwoordig het denkbeeld algemeen is doorgedrongen, dat de preventieve hechtenis is een noodzakelijk kwaad, waaraan men zich ter wille van de algemeene veiligheid heeft te onderwerpen, doch dan gaan er alleen stemmen op om hem, die ten onrechte verdacht is geweest zich aan eenig misdrijf te hebben schuldig gemaakt en daarom ten onrechte gedurende eenigen tijd van zijne vrijheid is beroofd geworden, schadeloos te stellen voor het nadeel, dat hij daardoor leed.

Geheel anders dacht men alhier ruim honderd jaren geleden over de preventieve hechtenis. Toen beschouwden de Bossche Patriotten haar als een misbruik, als eene verderfelijke instelling van het *ancien régime* en maakten er om die reden vertoon met een man, die er nog kort te voren preventief gevangen had gezeten, als ware hij daardoor een martelaar geworden van een verouderd en verkeerd regeeringstelsel.

Het is hieraan, dat die man, wiens naam nu aan het hoofd van dit opstel prijkt, zijne bekendheid dankt.

De herinnering aan hem zou anders reeds sedert lang verloren zijn geraakt, daar hij niets anders was dan een eerzaam huisschilder, die met een talrijk gezin woonde in de Peperstraat te 's-Hertogenbosch, in een der huisjes, welke men daar aan zijne rechterhand nog aantreft, wanneer men er van den kant der Oude Dieze ingaat en die daarom, zonder zijne preventieve hechtenis, reeds sedert lang zoude zijn vergeten geworden evenals de vakgenooten van zijnen tijd.

Vóór dat hij zijn beroep van huisschilder hier ter

stede uitoefende, had hij te Amsterdam nabij de Markerbrug gewoond.

Dit werd zijn ongeluk. — Immers een paar Israëlieten klaagden hem aan van alstoen bij gelegenheid van het oproer, dat in het jaar 1787 te Amsterdam woedde, een hunner geloofsgenooten, Jacob Hartog genaamd, van uit den werkkelder zijner aldaar staande woning met een snaphaan te hebben doodgeschoten.

Dijkmans, die na het oproer naar 's-Hertogenbosch was verhuisd, werd op de getuigenis van die Joden door Jonker Charles Bigot, hoog- en laagschout over de stad 's-Hertogenbosch en hare Meierij, gevangen genomen en in voorloopige hechtenis gebracht op de Gevangendoort, die vroeger hier ter stede in de Hinthamerstraat nabij de Groote Markt stond.

Hoe bezwarend de verklaringen der Joodsche getuigen ook tegen hem waren, zoo bleef hij bij elk verhoor en bij zijne confrontatie met die getuigen alle schuld aan den hem ten laste gelegden doodslag ontkennen. De Schout vroeg daarom aan de Schepenen dezer stad, dat hij zoude worden gebracht tot *tortuur of scherper examen*, dat wilde zeggen, dat machtiging zoude worden gegeven om te trachten hem door middel der pijnbank tot bekentenis te brengen. Dit werd echter aan den Schout door de Schepenen geweigerd, doch, omdat er nog geene bekentenis was, werd door hen, ingevolge art. 32 der *Ordonnantiën op het stuk van de Crimineele Justitie en aangaande den Crimineelen stijl, beiden van den jaare 1570*, de tegen Dijkmans ingestelde strafrechterlijke procedure veranderd in een ordinair proces, wat beteckende, dat de crimineele procedure op dezelfde leest geschoeid werd als een gewoon civiel proces, behalve, dat daarbij geene dagvaarding te pas kwam, wijl de gevangene reeds in proces was. In zoodanig geval kon de Schout volstaan met te dienen van eisch en de gevangene kreeg de vrijheid om eenen advocaat en eenen procureur aan te stellen ten einde voor hem de verde-

diging te voeren; was hij onvermogen de praktizijns te betalen, dan voegden de schepenen hem eenen advocaat en procureur toe om kosteloos voor hem op te treden.

Toen D i j c k m a n s tot het ordinair proces was ingelaten, vroeg zijne vrouw Petronella van de Laar aan de schepenen dezer stad, dat zij aan haren man bedoelde praktizijns zouden toevoegen en dat zij aan haar en hare familie accèss tot hem zouden toestaan, alsmede vergunning om kosteloos te procedeeeren. Bij besluit van 15 December 1788 stonden Schepenen het gevraagd accèss tot den gevangene *ter discretie* toe en voegden hem toe den advocaat m^r. Otto Molengraaf Juyn en den procureur Carel Storm van 's Gravensande; de admissie — gratis weigerden zij haar evenwel; zij wendde zich daarom ten tweeden male tot hen om vergunning voor haren man te bekomen om kosteloos te procedeeeren, daarbij aanvoerende: „*dat zij door de apprehensie en lungdurige detentie van haare man geheel buyten staat gesteld was eenige proces kosten te kunnen dragen, maar zij moet rekenen onder die geenen, welke volgens 't 6e art. van de Ord. op het middel van het klein zegel als een arme en miserable persoon gemeent worden.*” Toen had zij beter succès, want reeds den 18^{en} December 1788 stonden schepenen haar de admissie — gratis toe.

M^r. Juyn nam op den eisch van den Schout, die tot zijnen procureur had aangesteld Johannes Verster de Balbian, eene conclusie van antwoord, waarin hij zich deed kennen als iemand, die van de tegenwoordige Antisemieten niets te leeren heeft en die daarin o. a. het volgende aanvoerde: „*dat het al aanstonds vreemd moet voorkomen, dat een man, die van zijn vroegste jeugd tot een bezadigden ouderdom steeds van een rlekkeloos gedrag geweest is en door een eertlijk ambacht zijn bestaan gezogt heeft; dat een man en vader van een talrijk huisgezin, tot den voor hem noodlottigen 11 October 1787 met eere staande gehouden, eensklaps een geweer, dat hij nooit*

te voren getoon is geweest te behandelen, in koelen bloede zoude opratten, zig daarmede in zijn werkkelder of zoo als het nu in de tigt voorkomt, in een hok daaraan geleegen, zoude begeren hebben en daarmede door een luik (met ijzere kruisspijlen bezet) den eersten voorbijganger, die hij in het gezigt kreeg, onbekent, zonder voergruande haat, zoude hebben doodgeschoten en dat wel in een ontzaglijk tijdstip, daar een enkel schot uit den kelder voor hem en zijn gehele huisgezin eenen zekeren ondergang gewislijk ten gevolge zou hebben gehad. Het gezond natuurlijk verstand leert toch: *nemo repente fit turpissimus*".

Verder voerde de advocaat aan, dat de Schout had moeten bewijzen, dat zekere Jood, H a r t o g J a c o b genaamt, *waarljk dood* is; dat hij gewond is geweest; dat hij door een kogel van een snaphaanschoot is gekwetst geworden; dat de aan hem toegebrachte wond per se lethaal is geweest en dat die per se lethale wond hem door den gedaagde door middel van een snaphaanschoot is toegebracht; dat de door den Schout daartoe bijgebrachte bewijsstukken geen geloof verdienen; dat dan ook de Hoofdofficieren der stad Amsterdam en de Schout zelve edelmordig genoeg geweest zijn om dezelve als onvoldoende te beschouwen; dat de gedaagde daarom met alle ruimte *wel* mag zeggen, dat hij den Jooden is overgeleverd; een natie, welke zig voor achttien Eeuwen in het belangrijkste rechtsgeding, 't welk ooit de wereld gezien heeft, door valsche getuigenissen reeds heeft berugt gemaakt, en het zig zedert tot een stelregel schijnt gezet te hebben om den Christen, of in haar taal den Heiden, te beliegen en te bedriegen en waarran nimmer eenig getuigenis, hoe genaamt, in een Christen rierschaar behoorde te worden geadmittleert, behalve dat de onderrinding dagelijks leert en de Schout meer dan iemand bewust is in hoedanige gedaante, vooral crimineele procedures, waarin slegts Joden gemengt zijn, zij zig doorgaans vertoonen en waarran bijzonder des ged^e. zaak al weder de zichtbare kenmerken draagt, aangezien de twee Joodsche deugnieten, welke den ged^e. speciaal belusten,

reeds in zeer essentiele omstandigheden wankelen en van zommige andere getuigen, welke zo wegens de duisterheid van het hok, waaruit de gedaagde zou geschooten hebben, de ijzeren spijlen voor het kleyne luikje, waaruit het schot zou zijn gegaan, vergeleken met de standplaats, alwaar de getuigens zouden hebben gestaan, in allen gevallen geheel buiten het bereik hunner zintuigen zijn geweest; dat de gedaagde daarentegen zig zeer zeker bewust is van 's morgens dat, hij zijn werkkelder gesloten heeft zedert op dien dag van 11 October 1787 niet in denzelven of het daaraan gelegen hok te zijn geweest, als hebbende hij zig bij aanhoudendheid verder op dien dag met zijne zoonen en eenen Thiele, thans in Frankrijk, met het bergen zijner goederen bezig gehouden, omdat de gedaagde met reden voor eene plundering bedugt was, zooals de gedaagde dit later op een meer of min convincante wijze zal doen zien.

De verdere loop van het geding bewees, dat M^r. J u y n gelijk had, toen hij de Joodsche aanklagers als ongeloofwaardige getuigen aan de kaak stelde en te verwonderen is het daarom niet, dat hij in zijn ijver voor zijnen cliënt, die werkelijk een braaf huisvader was, in een tijd, waarin de godsdienstige verdraagzaamheid nog zeer gering was, niet alleen tegen de Joodsche getuigen, maar ook tegen het Jodendom te velde trok, waarvan zij de onwaardige lidmaten waren.

Bij beschikking der schepenen van 's-Hertogenbosch van 13 Maart 1789 werd D i j c k m a n s toegelaten om voor hunne collega's van Amsterdam zes getuigen à décharge te doen hooren, die blijkens hunne namen allen Christenen waren.

Volgens de verklaringen van die getuigen was het physisch onmogelijk, dat de Joodsche getuigen à charge, van uit de plaats, waar zij zeiden te hebben gestaan, zouden hebben kunnen zien wie in het hok stond, van waaruit volgens hen zoude zijn geschoten geworden. De procureur van den gedaagde concludeerde daarom op den 9 Juni 1789, dat zijn cliënt, die reeds 18 maanden

en wel gedurende den geheelen toen laatst afgeloopen allergestengsten winter het harde lot van eene onverdiende gevangenisstraf had moeten ondergaan, illico uit de gevangenis zoude worden gerelaxeerd, althans bij handtasting zoude worden ontslagen, wanneer de Schout de zaak nog zoude willen voortzetten.

De Schout verklaarde daarop zich er niet tegen te verzetten, dat de gedaagde bij handtasting werd ontslagen, doch wel, dat deze van hem vergoeding van kosten, schaden en interesten zoude vorderen wegens de preventieve hechtenis, die hij had moeten ondergaan. De gedaagde, die blijkbaar vóór alles wenschte op vrije voeten te komen, verklaarde nu van die vordering af te zien en is toen eenige dagen later, zijnde 29 Juni 1789, door de Schepenen van deze stad onder *handtasting* uit de voorloopige hechtenis ontslagen. Ontslag onder handtasting beteekende, dat de beklagde bij zijn ontslag uit de gevangenis aan den President van het rechterlijk collegie, dat over hem te vonnissen had, de hand er op gaf, dat hij op de eerste oproeping weder voor dat collegie zoude verschijnen op straffe van anders voor schuldig te worden gehouden; bij den militairen Rechter bestaat dergelijk ontslag thans nog.

Bij zijn voorloopig ontslag uit de preventieve hechtenis had dus reeds bijna 19 maanden lang het gerechtelijk onderzoek tegen *D i c k m a n s* geduurd; wel een bewijs, dat in den goeden ouden tijd de instructies in strafzaken zeer veel tijd kostten en dat het hoog tijd werd, dat daarin eene verandering kwam. Dit geschiedde in 1798, toen onze Regeering toestond, om in strafzaken, al was er geene bekentenis, de regels van het burgerlijk procesrecht niet te volgen, waaraan voor een goed deel de lange duur der vervolging toe te schrijven was maar om den beklagde op *de convictie* te veroordeelen.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

(Wordt vervolgd.)

KRONIEKJE VAN TILBURG 1774—1830.

I.

Het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te 's-Hertogenbosch bezit een door den heer Hermans gecollationneerd afschrift van een Tilburgsch kroniekje over de jaren 1774—1830. Volgens eene door hem gemaakte aantekening is het vervaardigd door een broeder van den Tilburgschen schilder Adriaan de Lelie (1755—1820) zoon van Arnoldus de Lelie en Helena Hoecken. Bij onderzoek bleek dat bedoelde Adriaan niet minder dan zeven broeders gehad heeft. De oudste, Joannes, overleed in 1829; de 5 daaropvolgende (drie met name Adrianus, een Laurentius en een Josephus) zijn alle als kind gestorven, eindelijk de jongste, Laurentius, werd geboren 1757, overleed in 1831, was gehuwd met Elisabeth de Noot. Deze is dus de eenige die voor den auteur van het kroniekje kan worden gehouden.

Rotterdam.

W. BEZEMER.

CRONYKJE VAN EENIGE ZAAKEN, DIE ZEDERT
EN IN HET JAAR 1774 ALHIER TE TILBURG
ZIJN VOORGEVALLEN.

I.

1774. *In 't begin van deezen zoomer zijn alhier de twee Roomsche kerken vergroot, te weeten aan die op 't Heyken 4 gebinden aan den noorderkant, en aan die op het Goirken 2 dito aan den oosterkant. In dit jaar is den ouden steenweg alhier opgebroken en eenen nieuwen gelegd, doch van de oude steenen heeft men steenweg gelegd ¹⁾ . . . een deel in den Noordhoek en op den Heuvel en op den nieuwen dijk.*

¹⁾ De regel is verder wit gelaten.

1775. *Tusschen den 16 en 17 April (zijnde de eerste en 2^e Paasdag) is alhier aan de groote kerk in de Star bij Bartel Heestermans gebroken en gestolen. De dieven hadden door (den) muur een gat gemaakt, en daar gestolen catoenen, sitsen, zijde doeken etc. etc.*

Den 31 July, zijnde de feestdag van den heyligen Ignatius, heeft onzen heer pastoor Ign. Sprong zijnen jubilé gegeven van 50 jaar van zijne professie, als wanneer in bijden de kerken een solemnele misse met 4 priesters is geschied. 1775 den 16 Augustus zijn hier op de Zaturdagsche markt gemaakt twee nieuwe steene pompen.

Den 28 dito heeft Henrikus Schaagsmeeders voor de derde maal den koningsvogel met den handboog afgeschooten en keyser van de gilde geworden.

Den 24 November is Leonardus Damen begraven, dat is den eersten geweest alwaar alhier de vrienden, gebooren, de regeering etc. altemaal met een egaal tractement getracteerd zijn, te weeten met niet.

Den 13 December is Philippus Bakkers en zijn huysvrouw begraven, naardat zij te saamen 56 jaaren getrouwd waren geweest, en in een en dezelve uur gestorven.

Den 29 dito is hier voor de eerste rijs met de muziek-instrumenten in een misse van Requiem gespeeld, te weeten in de kerkenregte van Hendrik van de Knikker.

1776. *Den 25 May is alhier den jubilé begonnen, vergunst door Paus Pius, den 6 van het algemeen jubeljaar te Romem begonnen in 1775, en alle degeenen die denzelven wilden verdienen, moesten gebiecht en gecommuniceerd hebben, en vervolgens 15 maal de kerk bezoeken in differente dagen en daarenboven 15 maal vasten; de kinderen van 7 jaaren en daarenboven, die de eerste communie niet gedaan hadden, konden denzelven ook verdienen met in de plaats van te communiceeren te bidden 7 Vaderonsen, en dien jubilé duurden tot den 24 November, dus 6 maanden.*

1776. *In de maand Juny is de Hijkensche kerk opgedekt met nieuwe riet, het voorige dat had er 44 jaar opgelegd.*

Den 19 July heeft de captijn Fransus de Kunter

en zijn huysvrouw den jubilé gegeven van 50 jaaren te saamen getrouwd wezende.

Den 26 October is alhier door Drossaard en schepenen gepubliceerd alsdat op de saturdaysche markt een ieder mag koopen en verkoopen alle soorten van graan alsmede botter, eyeren, en dat ook alle goederen als visch etc. vrij zonder paspoort mogt ingebracht worden op de Markt. N.B.: Zulks wierd afgelezen niet aan de gewoone puye, maar door een raam in de herberg genaamd het Zwaard.

1777 den 2 April is den Eerw. heer Theod. Ign. Sprong, pastor en jubilaris, overleden.

Den 7 dito is op het Goirken eene instrumentaale kerke-rechte geschied voor Sprong.

Den 14 dito heeft de heer Martinus van Bommel op het Hijken voor Sprong eene solemneele kerke-rechte laten doen met 4 priesters, en de antauren etc. alles op 't prachtigste vercierd.

1777 den 9 October St. Dionisiusdag heeft alhier voor de eerste maal den vollen aflaat geweest die een geheel octaaf duurde, door een bulle van Zijne Heyligheyd Pius den zesden.

1778 den 10 January is door den heer Martinus van Bommel in de Hijkensche kerk een beeld van St. Sebastiaan met eene reliquie vereerd.

Den 25 February is alhier voor de eerste rijze de comedie vertoond, zijnde alles ten voordeele van den grooten of H. G. armen.

Den 17 July is alhier in den avond eenen heer bij C. Kools in den Roskam gearresteerd geworden van eenen die hem vervolgde van Duykerken tot hier toe. 's Anderen daags is zijne (zoo men zeyde) bijzit hier ook gearresteerd, en zijn den 20 dito te saamen zwaar geboeid naar Duykerken gevoerd. Zij wierden hier gerangen omdat er gedachten waaren van plichtig te zijn aan de moord van den eerstgenoemde zijn vrouw.

Den 24 November is deesen heer te Douay gerabraakt en de bijzit is in een spin- of treurhuys gezet.

1779. *Maart is weer gebroken (en) gestolen bij Bartel Heestermans in de Star, doch op het allarmkleppen van den klepperman Klaas van Besouw hebben de dieven de gestolen goederen moeten verlaten, daags daarnaar heeft de voornoemde Heestermans door goedheid van den heer Drossaard Hendrik Maas alle zijne goederen wederom ontfungen zonder een duyts schaude te lijden.*

Den 10 Augustus is Antonius van Gils, de zoon van Jan Janssen van Gils, te Leuven als primus uitgeroepen. Den 31 dito is voornoemde heer alhier ingehaald met vier schutterijen etc. etc. De toestel was ongemeen, die hier gemaakt wierd, zelfs prachtige eerebogen die men verschijde zag: te Korvel, aan de kerk, op den Heuvel en aan de Veldhoven.

Omtrent Bamis is alhier een roode loop geweest, waarvan ontrent 45 zijn gestorven.

1780 den 20 May is op den dijk in de kraam bevallen de vrouw van Adriaan van den Heuvel van drie levendige kinderen, doch welke kinderen binnen twee dagen waren overleden.

1781 den 16 July heeft voor de eerste maal gereden de postwagen van 's-Hertogenbosch op Breda vice versa, die hier verwisselde bij juffr. de weduwe Colijn in de 3 goude zwaanen.

1781. In het laast van dit jaar is alhier weer den rooden loop geweest, waarvan ontrent 27 zijn gestorven.

1783 den 3 Augustus namiddag ontrent half 3 uren heeft hier een zwaar onweer geweest, vergezeld door groote hagelsteenen, zoodat er veele glazen zijn in stukken geslagen, ook groote schaude aan boomen en huizen, ook den boekwijt is bedorven, hetwelk het ergste is geweest te Boxtel, Haren, Esch en Dinter.

Den 27 September is begraven de heer Martinus van Bommel.

1784. De winter van dit jaar is zoo lang en koud geweest, dat veele oude lieden zeggen van nooyt zoo eenen

beleeft te hebben, en het ijs is outrent drie maanden op het water geweest.

Den 28 December is den Drossaard Hendrik Maas in den ouderdom van circa 83 jaaren overleden.

1785. Den 16 January is in de geheele meyerie in de Roomsche kerken afgelezen door order van den eerw. heer Vicarius, alsdat men zijnen souverijn moest gehoorzamen, dat Zondags daarna nog eens herhaald wierd.

Tusschen den 8 en 9 Maart is hier in de Ronde Schouw bij Fransus van Iersel gebroken en gestolen, dienzelven nagt is ook gebroken bij Corn. van Hoof, bij J. B. van Doormael en op het Raadhuis.

1785. In de maand April heeft den eerw. heer B. Beerenbroek, capellaan allier, de volkstelling laten doen, en is bevonden als volgt:

Communicanten op het Goirken	3809
Communicanten op het Heyken	2620
	<hr/>
	6429

Kinderen op het Heyken	832
Kinderen op het Goirken	1167
	<hr/>
	1999

Gereformeerde op het Heyken	189
Gereformeerde op het Goirken	37
	<hr/>
	226

Jooden op het Heyken 11.

Beloopt in alles 6429, 1999 kinderen, 226 gereformeerden, 11 Jooden, te saamen 8665 zielen.

Eenige daagen daarnaar heeft den voorn. Beerenbroek bevonden dat op de pastorij nog brieven lagen waaruyt bleek, dat in het jaar 1619 het getal der communicanten was 3535, dus blijkt het dat in 166 jaaren het getal der communicanten 2894 vergroot is.

(Wordt vervolgd.)

OVER DE HEERLIJKHEID CALFVEN.

(MET DE GESCHIEDENIS VAN EEN VERHINDERDE TROUWPARTIJ.)

I.

„Kalfveen is eene Heerlijkheid en Leen van het Markgraafschap, beslooten in de Heerlijkheid van Ossendrecht”. Aldus de „Tegenwoordige Staat der Nederlanden”, *deel XII* blz. 179.

Kalfven ook wel Kalfveen en op oude kaarten Calfven genaamd, voorm. heerl. in het markgr. van Bergen-op-Zoom prov. N.-B. arr. Breda, kant. B. o. Z. gem. Ossendrecht, geheel en al in de heerl. van dien naam besl. liggende.

Deze heerl., welke een achterleen van het markgr. van Bergen-op-Zoom was, beslaat een oppervl. van 26 bund. 59 v. Zij bevat thans een hofstede, bestaande uit een groot heerenhuis, met stalling en schuren, en met hoog geboomte omringd. Aan den zijweg langs deze plaats staan nog 11 h. mede onder dien naam bekend, uitmakende een geh. van het dorp Ossendrecht; daaronder is een beetwortelfabriek (?) mede Kalfven genaamd. Men telt er 60 inw., die in den landbouw hun bestaan vinden.”

Zoo schrijft van der Aa in voce.

Meer was van deze heerlijkheid nooit ter mijner kennis gekomen, toen ik een portefeuille in handen kreeg, welke de heer Cuypers-Storm te Ginneken met zijne gewone welwillendheid, waar het betreft de geschiedkundige wetenschap te bevorderen, mij ter inzage verschaftte, welke portefeuille verschillende gegevens bevatte, waaruit voor een goed deel het volgende getrokken is.

Ik weet niet aan wie de heerlijkheid oorspronkelijk heeft toebehoord; wel echter, dat zij omstreeks het midden der 16^e eeuw in het bezit was der familie van der Beque.

Den derthiensten July anno vijftienhondert vierentseventich compareerde voor Meester Gaspar van der Meyen,

Gesurrogeert inde plaetse van Heer Peeter van Halmale, Riddere als Stadthouder van den Leenhore des Marquisaets van Berghen midts sijnder absentie ende den mannen van Leene naergenoempt Guilliame vander Beque d'oude, sone van wylen meester Jacob vander Beque. De comparant was bij octrooi, wylen mijns Genedigen Heeren des Marquys van Berghen lest overleden, In date den eersten Aprilis Vijffthienhondert seven-enveertich voor Paesschen en ook volgens het testament door hem van der Beque gemaakt met Jonkvrouwe Geertruyt van Bemmele, zijn huisvrouw, zoowel als volgens dat van zijn vader en moeder in dato 15 September 1559 daaraanvolgende, in het bezit der heerlijkheid Calffrenne met synen toebehoorten, breeder begrepen Inden denombrementen byden voorseyden wylen synen vader (daer) af voor den voorszeyden Stadthouder ende) mannen overgebracht opten negenthiensten van Aprile vijffthienhondert tserentich naer Paesschen

Hij was in dit bezit midts het overlijden van wijlen Robbrecht van der Beque, zijn tweeden broeder, welke geen wettige geboorte achterliet.

Zijn vader, Jacob van der Beke (!) had indertijd om te voldoen den bevelen van onzen Genedigen Heeren den Coninck, volgende syne Majesteyts Brieven van Placcate In date lesten Februarij anno vijffthienhondert negenentsestich naer Brabant gepubliceert binnen der Stadt van Bergen den tweeden Aprilis daer naer gecertificeerd, dat Inde heerlijkheit ende leen van Calffrenne zijn: keuren ende breucken, de thienden, dat Is, den elfften schooff van alle vruchten, die te bande commen. Ende het thienste vat van de vruchten die te mate commen. Item van de meethiende thien stuyvers van den gemete, Item Lammerthiende, varkensthiende, gansethiende, byethiende, vogelrye, visscherye, ende allen anderen heerlycken rechten ende heerschappie die de middel ende leege heerlijkheit volght oft behoort te volghen, naer oude hercomen ende costumen aldaer. Vuytgenomen alleentlick de hooge heerlijkheit die

competeert den Huyse van Berghen, ende gelden de voorschreven thienden gemeynelyck tsj(ae)rs vijfthien Karolus guldens, de Visscherye twintich stuyvers, Item den grontchijns seshien stuyvers, Item de houve metten bodem vanden Leene, groot achthien oft twintich gemeten onbegrepen soo beemden, weyden, maden als opperlant liggende binnen 't begrijp van (den) selven Heerlijckheit metten houtwas alduer, Sonder de goeden onder Ossendrecht gelegen gelden(de) tsiaers omtrent vijffendertich ghuldens. Item noch sijn aen de selve heerlijckheit omtrent Hondert twintich gemeten slijck oft areucas de welcke nu gelden nyet; Item omtrent vijf oft ses gemeten, onbegrepen in straten, wegen ende walinge oock nyet. Item vermach den Heere van Culffenne te stellen ende committeren eenen schouteth oft Stadthouder, vijf schepenen, eenen Secretaris oft Clerck Ende eenen vorstere Om alle parthyen recht weie ende Justitie te doene van allerhande civile saecken den p(er)soonen ende goed(er)en onder de selve heerlijckheit liggende oft sorterende totter diffinitive sententie Inclusive ende Int cas van appellatiën sorteert Immediate onder Stadthouder en mannen van leene des hooffs van Berge op den Soom, Ende tselre leen ende heerlijckhal (?), wordt verheven alst v(er)valt vanden Marcquys oft van synen hove van Bergen vornoempt tot eenen vollen Leene ende de tocht geeft halff gelt, Ende de Heere van Culffenne v(er)mach naer oud Hercommen ende Immemoriale possessie te committeren sulcken persoonen onder Ossendrecht geseten alst hem belieft om als schepenen te dienen binnen der Heerlijckheit van Culffenne voorschreven, Ende Is dit voorsz(eyde) Leen een (!) heerlijckheit van Culffenne palende noort Oost ende Suyt aen Ossendrecht ende West Inde Schelt wel vierstaende dat Indyen tot den selven Leen en(de) heerlijckheit yet meer ofte min(der) toebehoorende ware bevonden dan voorsz. staet daer tsel)ve geen prejudicie dragen en sall aen mynen voorsz. Leenheer noch my ofte myne naercomelingen, maer daeroff elcke stuende In syne goede rechte ter ordonmantie en(de) int v(er)beteren

van den Hove oft Hoven daert behoort. Oirconden der waerheyt hebbe Ick Jacob van der Beke roornoempt dit overgeven ofte denombrement geteekent met mijn gewoonlijck Hantteecken hier onder gestelt den negenthiensten dach van Aprill Anno XV° tseventich naar Paesschen ende was onderteekent Beke. Tenselven dage hebbe Ick dit voorsz. Leen en(de) Heerlijckheyt met oyck d' leen vanden bameer onder Heerle gelegen wederomme v(er)heven en(de) nieuwen eedt gedaen commende te hande ende te monde aen heer Pieter van Halmale, Ridder, Stadthouder, vanden Leenhove van Bergen voornoempt Present meester Gasp. van der Meyen, Greffier des selfs hooffs, Franchoyt de Potter, Jeronimus van der Heyden, Wouter van Goorle en(de) Jan van Roomen, mannen des selfs hooffs ende een . . . . . overgelevert. mijn toecompst en(de) bescheet heeft v(er)socht tselve leen met syne toebehoorten ende gelijk synen vader d(ae)rvuyt gestorven was te leene te v'er)heffen, Waer op gesien troorsz. octroye ende de Clausele van substitutie Inden voorsz. testamente begrepen. Is ter manisse(?) des voorsz. Stadthouder ende vonnisse van Leenmannen v(er)klaart dat de voorsz. Guillaume van der Beke comparant daertoe ontfangen soude worden, sonder prejudicie van yemants gerechticheyt. Ende behoudel(ijck) dat Stadthouder ende mannen voorsz. nyet roorder en accepteren oft adroyeren, de clausele In den voorsz. denombremente begrepen vermeldende dat de heere van Calffrenne soude v(er)mogen naerden ouden hercommen, en(de) Immemoriale possessie te committeren sulcke persoonen onder Ossendrecht geseten, alst hem beliest om als schepenen te dienen binnen der heerlijkheyt van Calffrenne voorsz.

Dit alles leert ons een *Extract Vuyten Register oft Leenbouck van de Leenen van den Marquisate van Bergen opten Soom*, gequoteert Littere D, welk extract behoorlijk gecollationneerd en accoord bevonden is door den griffier van den leenhove J. van (de) Perre.

Ook, dat Guiliam van der Beke hulde heeft gedaan en *eedt van eere ende van trouwe* ter presentie van de leenmannen van der Meyen, Willem de Rouck, F. de Potter en Mr. Carell van den Steene *midtsghaders* Nicolaas Pijll den griffier op den 13^{en} Juli 1574.

Van de familie van der Beke schijnt de heerlijkheid hetzij onmiddellijk, hetzij langs een omweg in het bezit te zijn gekomen der familie Steydlin.

Deze heeft vele weldaden bewezen aan de St. Andreas-kerk te Antwerpen, vooral Joachim Steidelin, priester en kanunnik der kathedrale kerk, die den 12^{en} September 1630 aan die kerk een legaat maakte van 1200 gulden onder verband van lijkmissen. Hij ligt begraven in de O. L. V. kerk dier stad onder een zerk met zijn familiewapen en het opschrift: ¹⁾

D. O. M.

MONUMENTUM R. AC NOBILIS
VIRI D. JOACHIMI STEYDLIN FILII
GABRIËLIS ET DOMICELLAE
MARIAE DE BOSSCHUYSEN
DOMINI DE CALFFENNE HUIUS
ECCLESIAE CATHEDRALIS CANONICI
OBIT VII OCTOBRIIS ANNO MDCXXX.

Zijn zuster Maria was gehuwd met Joannes Alphonsus de Molina en in 1642 diens weduwe.

Joachims moeder Maria van Boschhuysen was een dochter van Jacob, Willemszoon bij Maria van Kerkwerve. ²⁾

W. J. F. JUTEN.

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ Zie graf en gedenkschr. der Prov. Antw. I bldz. 109 alsook P. Visschers, Verz. van grafschr. der St. Andr. kerk te Antw. bldz. 9.

²⁾ Zie S. van Leeuwen, Batavia Illustrata bldz. 880, waar haar man Heidelin in plaats van Steydlin genoemd wordt.

EXTRACT UIT HET PROTOCOL DER SCHEPENEN
VAN STERKSEL.

1752 April 2. Arnoldus Lambrimon, mr. chirurgijn te Heeze, verklaart ter instantie van Jan Willem Daniël de Jongh, drossaerd alhier, dat aan het den 1^{en} April in de heide van Sterksel gevonden lijk van Jan Lamberts Claus te Asten geen teekenen van geweld zijn bespeurd, doch dat deze waarschijnlijk door de koude is bevangen en daardoor overleden.

1765 December 13. Deponenten verklaren, dat de knecht op een der hoeven van Sterksel, hooi uit de schuur halende, daarin vond verstoppt: „*een wit sakjen off kussesloop toegebonden*”, waarin werd gevonden „*een groenen jak, een witte mansborstrok ongemerkt, vier servette gemerkt I K, een slaeplake gemerkt I K, drie manshembde gemerkt I D K en eenige rijffels van linde, dat sy deponenten, naedat de dieffstal by de heer predikant de Keesel tot Bakel gedaen was, sonder egter den preciesen dagh te connen melden, op een morgen opcomende, hebben uit de schuer sien comen sece manspersonen, waeronder was, sooals in de wandeling genaemt worden, Clemens, Peter en Hendrik, sijnde de overige haer onbekent, hebbende vijff van de seven aen soldatenmonteeringh*”.

1780 April 21. Wilhelmus van Heyst, als vorster van Sterksel benoemd door Adrianus Trudo, abt van Everbode, heer van Sterksel, legt als zoodanig zijn eed af in handen van Jan Willem Daniël de Jongh, drossaard der voornoemde heerlijkheid.

1780 Augustus 23. Schepenen van Sterksel certificeeren ter instantie der Schepenen van Maarheeze, „*dat de revier de A, lopende tusschen de heerlijkheid Sterksel en Marheese ter plaetse genaemt de Pan (?) altoos voor sooveel ieder onser sijn geheugen strekt, door die van Mar-*

keese en Stercxel gesamentlijk is onderhouden alsmeede, dat den torff en heyvlaggen soo in de Pan als daer omstreeks tot aan de wallen van Huyten altoos door de regenten van Marheeze is verkogt sonder dat wy oyt hebben gehoort, dat eenige dier gvonden in eygendom aen off by Huyten soude behooren.

1798. Maart 16. Ignatius Sleurs te Hoogemierde, als procuratie hebbende van Gregorius, abt en van de verdere leden van het kapittel van Everbode verkoopt aan Adriaan Pompen te Leende:

1°. de pachthoeve *de Poel*, groot 20 bunders 5 zillen 48 roeden,

2°. de pachthoeve *den Steen*, groot 22 bunders 6 zillen 38 roeden,

3°. de pachthoeve *ten Brake*, groot 26 bunders 5 zillen 53 roeden,

4°. de pachthoeve *de Kan*, groot 15 bunders 2 zillen 98 roeden,

5°. de pachthoeve *den Bril*, groot 12 bunders 4 zillen 4 roeden en voorts alle heidevelden, moerassen, bosschen en andere gronden onder de jurisdictie van Sterksel gelegen, uitgezonderd alleen „*het Sinjuriagilde, oude capel en een gedeelte van de heyde westwaarts van Stercxel*”.

1799 Juli 31. President en schepenen machtigen Jan Willem Daniël de Jongh Janszoon „*omme, tot teid en wyle een vaste aanstelling zal plaats hebben, de secretary deser gemeente waartenemen*”.

Het origineel van het protocol werd dezer dagen gevonden op het kasteel te Helmond en is thans geplaatst in het depôt der Rijksarchieven te 's-Hertogenbosch.

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

GENEALOGISCHE FRAGMENTEN.

COENEN.

In 1618 komt Johan Coenen, secretaris te Wouw voor als man en momboir van Pieter nella dochter van Pieter Bollaerts.

Van Joncker Johan (de) Coenen, secretaris van Wouw en Petronella Jacops, ook wel Petronella Pieter Bollaerts, worden gedoopt te Wouw:

1. Walterus op 22 Sept. 1619; p. en m. Mr. Petrus Wytens en Marg^a. Coenen.
2. Christianus(a) op 5 Sept. 1621; p. en m. Geys Corneliss. en Catalijn Jacobs.
3. Janneken op 19 December 1623.

Hij hertrouwde later Gertruyt Willems, waarbij 1. Willem, gedoopt 7 November 1629; p. en m. Lambertus Bruyncruys en Anneken Willems.

Een Petronella Coenen, denkelyk des secretaris' dochter was gehuwd met Joannes ab of van Elsacker, welke secretaris van Wouw geweest is en welks familie, als ik mij niet vergis, naar Loenhout is uitgeweken.

Uit dit huwelyk met van Elsacker sproten verschillende kinderen.

 DE ANGELIS.

Jr. Guillaume de Angelis met zijne moeder Catarine de Hert (of d'Hert) weduwe „nylen heeren *Guillaume de Angelis des Ridders*”, zijne zuster Jo^e. Johanne en Joncker Janne de Angelis zijn broeder (Register Allerh. akten, Rozendaal en Nispen, N°. 165 (A^o. 1609 fol. 137°.)

DE ROY.

Hubertus de Roy, secretaris der vrijheid Etten was gehuwd met Cornelia Verelst, zuster zijner twee voorgangers: Adriaan Verelst, die „raad werd van Prins Filip, daarna Commis-Generaal van de domeinen van Brabant; ende daarnaals Rentmeester van de domeinen te Breda etc. (Nuyts) en Hendrik Verelst.

Bij haar verwekte hij de volgende kinderen, te Etten gedoopt :

1. 1615 14 Mei. *Baptisata est Angela filia M. Huberti de Roy secretarii et Corneliae Verelst; suscipit Gulielma Huberti, matris mater.*

2. 1616 18 October. *Baptisatu est proles eorundem, absque caeremoniis, nomine Catharina; additae sunt caeremoniae die VIII Novembris; suscipiunt Joannes de Roy, praetor in Tilborch, nomine Adriani Coomans et Catharina Verelst.*

3. 1618 14 April. *Baptisata est proles eorundem, nomine Catharina; suscipiente Valerio ...ckelio(?) nomine duplici duorum, nimirum, Guilielmi van Heyst et Mariae Joannis Cornelii van Heyst uxoris M. Hermannii van Roy, secretarii in Tilborch.*

4. 1620 2 October. *Baptisatu est proles eorundem, sine caeremoniis, nomen prolis Adrianus; suscipiunt D. Adrianus Verelst, Drossardus in Ginneken (?) et Jacoba van Maeslant; caeremoniae adhibitae die 10 Novembris.*

W. J. F. JUTEN.

UITDRUKKINGEN EN ZEGSWIJZEN TE BERGEN-OP-
ZOOM EN OMSTREKEN.

1. *Ik kan hem goed velen.*
Ik mag gaarne met hem te doen hebben.
2. *Motten (d. i. moeten) is dwang.*
En schreeuwen is kinderzang antwoordt men aan kinderen, die zeggen: ik mot (moet) dat hebben.
3. *Hij tobt alsof hij een lijk in de kist heeft.*
Hij maakt het zich zeer druk.
4. *Ze hebben tegen het heilig „uske” (luisje) gep...st.*
Ze hebben iets gedaan, wat de geestelijkheid niet zal bevallen.
5. *Ik verdien het zout in de pap er niet aan.*
6. *Hij is van een kale reis (ook kale kermis) gekomen.*
  - a. Ze hebben hem flink de waarheid gezegd.
  - b. Ze hebben hem een pak slaag toegediend.
7. *Het goed is zoo kaal als een luis.*
Hij is zoo kaal als een luis wordt gezegd van een geurmaker, die niets bezit.
8. *Het trouwgeld niet meer waard zijn,* zegt men van iemand, die al oud is en nog in het huwelijk treedt.
9. *Hij laat geen duivel op zijn hart smoren:* wat hem op 't harte ligt, dat welt hem naar de keel.
10. *Eens weelde is altijd geen armoe:* dit zegt men van schamele menschen, die den een of anderen dag het er eens goed van nemen.
11. *'t Is wit.* Zij leven in goede verstandhouding. *'t Is zwart* omgekeerd.
12. *Zoolang de vogel op de wip zit, heeft er een ieder kans naar.* Zoolang een meisje nog niet getrouwd is, ook al is zij aan 't verkeerren, kan ieder een kansje wagen. De meisjes zeggen wel eens: *ik ben wel verkocht, maar nog niet geleverd:* ik ben wel aan 't verkeerren, maar nog niet getrouwd.
13. *Schoone huizen geven geen geld:* zegt men van winkels, waar altijd de boel zeer zindelijk is. Men wil

zeggen: 't is daar niet druk; de zaak is niet erg beklant, anders zouden de klanten hun sporen wel achterlaten.

14. *Krakende wagens loopen 't langst.* Lui, die veel sukkelen worden ook oud.

15. *Aar komt te paar.* Uitdrukking gebezigd door kinderen: loontje komt om zijn boontje.

16. *Hij kijkt alsof hij het te Keulen heeft hooren donderen.* Hij staat beteuterd.

17. *Hij of zij eet met lange tanden:* zegt men van een jongen of meisje, die of dat iets moet eten, dat hij of zij minder graag lust.

18. *'t Is nooit zoo kant en klaar.*

Of 't hapert hier of daar.

19. *'t Zal weer licht worden vandaag:* warm worden.

20. *Als de handen staan, zoo staan de tanden.*

21. Zegt iemand: „ik heb hoofdpijn”, dan krijgt hij wel eens voor antwoord: „da's nie erg: de kop is nog al ver van 't g...t, ge moet er niet op zitten.

22. *Een vochtige winter, een vet kerkhof.*

23. Is iemand een kopje kleiner gemaakt, dan zegt men: *'t is 'n goeie om planken te dragen.*

24. *Ze proeven nergens been in.*

Ze nemen het zoo nauw niet, hebben een ruim geweten.

25. *Wintersche nachten,*

En vrouwe gedachten,

En goesting (zin) van heeren

Kunnen in een ommezien verkeerren.

HET HEERLIJK GOED THULDEN.

II.

Op 19 Augustus 1865 kwam het tusschen beide verwanten tot eene acte van scheiding en deeling ten overstaan van Jacobus Ceulemans, koninklijk notaris te Turnhout. Tulden, onder de Swagemakers' besltaande ongeveer 50 bunder werd nu opgegeven als groot zijnde 74 hectaren, 75 aren en 40 centiaren ¹⁾, terwijl bij de taxatie de grootte bleek te zijn 77 hectaren, 46 aren en 79 centiaren, welke volgens schatting van notaris Meyer en Henricus de Bondt, landmeter van het kadaster te Turnhout, een waarde vertegenwoordigden van 39140 franken en 25 centimen. In haar geheel werd de Tulderhoef toebedeeld aan Rosalie Victoria Magnin, terwijl de heer Wijgerde daarvoor in de plaats eveneens tusschen hen beiden gemeene goederen elders verwierf. Van mejuffrouw Magnin ging Tulden over op Adrianus Franken, die aldaar het landbouwersbedrijf uitoefende en volgens acte van 22 Maart 1895 het heerlijk goed, genaamd Tulder, met eigen of vrije jacht en alle rechten, titels, privilegiën en gerechtigheden, tot dat goed behoorende ter gezamentlijke grootte van 77 hectaren, 39 aren en 10 centiaren verkocht aan den Heer Emile Martinus Johannes Wilhelmus Eugenius Huysmans, candidaat-notaris te Hilvarenbeek, den tegenwoordigen eigenaar.

RECHTEN EN LASTEN. Tot de belangrijkste rechten, waarop de eigenaar van Tulder aanspraak heeft, behoort het jachtrecht. Oorspronkelijk was het recht om te jagen gereserveerd voor den landheer, in ons geval den Hertog van Brabant, die uit gunst of tegen vergoeding zijn recht aan anderen kon overdragen. Dat zien wij ook

¹⁾ Wellicht hebben wij in het eerste geval met oude bunders te doen, terwijl de latere grootte in nieuwe zal zijn opgegeven, waarvan er vier in drie bunders volgens de oude maat gingen.

hier gebeuren; op den feestdag van St. Jans onthoofding (29 Augustus) van het jaar 1315 verleende hertog Jan van Brabant aan de abdij van Averbode het jachtrecht op al hare goederen in Brabant gelegen, dus ook op Tulder. De origineele giftbrief berust in het archief dier abdij.

Wij schrijven hem hier in zijn geheel af:

„Joannes Dei gratia dux Lothariae, Brabantiae
 „et Lymburgi religiosus et honestis viris in Christo
 „sibi dilectis: abbati et conventui monasterii Aver-
 „bodiensis premonstratensis ordinis Leodiensis dyo-
 „cesis salutem et sincere dilectionis affectum. Pro-
 „posita coram nobis nuper vestra petitio continebat
 „quod per frequentes venationes sepes et fossata
 „nemorium et bonorum vestrorum saepius compla-
 „nantur et ex hinc per animalia seu pecora vici-
 „norum vestrorum dicta bona commodius devastantur,
 „ita quod per haec et similia multimoda dampna
 „et frequentia incurrere vos contingat, ex quo sup-
 „plicastis nobis ut circa praemissa vobis de oppor-
 „tuno providere remedio curaremus. Nos igitur at-
 „tendentes quod in animae nostrae cedet commodum
 „et profectum si per nos ab injuriis et vexationibus
 „inclinati vobis et vestro monasterio concedimus
 „ut nemora, bona et loca vestra quaecumque ubicum-
 „que in terra nostra vel sub dominio nostro sita
 „quae una cum personis vestris et vestrorum sub
 „nostra protectione suscipimus et custodia speciali,
 „possitis et vobis liceat warandire, defendere ac
 „custodire a quorumcumque venatione praeter nos-
 „tra et nostrorum canum priorum et vestra pro-
 „visibus vestris hospitum et amicorum vestrorum
 „volentes etiam et consentientes de gratia speciali
 „ut dampnificatores bonorum vestrorum ubicumque
 „in terra nostra vel sub nostro dominio consisten-
 „tium possitis per vos vel nuntios vestros vel fami-
 „liares licite detinere, donec de dampnis ac injuriis
 „hujusmodi vobis illatis satisfactionem et emendatio-

„nem vobis praestiterint competentes et satisfecerint
 „de eisdem: praesentibus usque ad nostram revocatio-
 „nem super hoc specialiter faciendam in suo robore
 „duraturis. In cuius rei testimonium sigillum nos-
 „trum his presentibus est appensum. Datum in
 „festo decollationis beati Joannis Baptistae anno
 „domini MCCCXV.”

Toen Anthonius van Bourgondie in 1404 de regeering over Brabant aanvaardde, bevestigde hij dit recht der abdij. Mogen wij frater T. Salé, provisor der abdij, gelooven, dan is dat recht tot 1756 toe door haar „altijt peyselijk gebruyckt ende genoten sonder contradictie „oft stoorenisse.” Aldus verklaart hij 23 November 1762. Ondertusschen vernemen wij, dat op 23 December op de pachthoeve van Tulden gekomen zijn: Geeraert van den Andel, Jan de Hout en Jaspar van Eyndthoven, alle inwoners van Hilvarenbeek „met hun fu- „sien ende hoedat deselve hebben doorjaeght die saey ende „weylunden met de boschasie van die voorsz. hoere, by hun „hebbende een witt frette waermede die selve hebben geran- „gen diversche konynen.” De toenmalige pachter Anthony Swagemakers, op het gedruisch afkomende en hen vragende met wiens permissie zij jaagden, kreeg ten antwoord: „van mijn heer de Cort, heer van Hilvaren- beek”.¹⁾ Daarop heeft Swagemakers, als lasthebber

¹⁾ Hilvarenbeek was eene zoogenaamde halve heerlijkheid, d. w. z. het dorp werd te gelijk met Diessen, Riel en Westelbeers door den Hertog van Brabant voor de helft verpand aan den Ridder Rogier van Leefdael, heer van Oirschot, kastelijn van Brussel, overleden 1333. In zijn geslacht bleef het tot 1410 toen Beatrix van Leefdael, erfdochter van Oirschot, Petersheim en Hilvarenbeek (overleden in 1455) die heerlijkheden ten huwelijk bracht aan Richard van Merode, Heer van Frentz en Westerloo, overleden 1446. De laatste heer van Hilvarenbeek uit dit geslacht was Ferdinand, baron, later rijksgraaf van Merode, overleden 1687, gehuwd te Bergen in Henegouwen 25 November 1661 met Maria Celestina de Longueval, rijksgravin van Bucquoy, overleden 17 Maart 1681.

van den Eerw. Heer prelaat van Averbode de drie jagers in diens naam gecalangeerd.

Van den Andel, in woede ontstoken, heeft genomen „*sijn bajenett oft mesch en hetselve gesteecken op syn fusik ende drygent den voorn. pachter, heeft gesijt: in gevullen gy eenig iceer biet, ik sal u door die darmen steeken*”.

Voor de tweede maal werden op 7 Februari 1724 door Peeter van den Andel, betiteld als onderpresident, Geeraert van den Andel, Hendrik de Hout, „*raymaecker*”, Jan de Hout en Peeter van Berchoven, „*glasmaecker*”, de landen van Tulden „*affgejaeght ende gefretteert sonder dat hy pachter off eenige van sijn huysgezin heeft dorren daertegen comen, vreesende voor gewelt*”. Van dit alles werd te Tulden verklaring opgemaakt 8 Maart 1724 door Jan Nijckens en Peeter Tierens.

Tegen het volgende jachtseizoen stelde de toenmaligen abt van Averbode, Stephanus van der Stegen, eene actie in tegen voormelde schenders van zijn heerlijk jachtrecht. Bij acte van 25 September 1724 werden als zijn lasthebbers tot het procedeeën aangesteld Joan Louis Verster, notaris en procureur voor de stad, leen- en tolkamer van 's-Hertogenbosch, en Mr. Willem Cornelis Ackersdijk, advocaat aldaar. De afloop van dit proces is ons niet bekend. Alles wijst er op, dat het vonnis ten voordeele van Averbode is gevallen.

Op 29 Juni 1755 kwam de heer Smelinge, raad en rentmeester-generaal der domeinen van Brabant in de meierij van den Bosch op de Tulder-hoeve, en vroeg aan Anthony Swagemakers permissie om te jagen, welke permissie hem werd verleend in presentie van den drost Timmers, Cornelis Vloermans, jager van den rentmeester, Jasper van Endthoven en Cornelis Naeykens. Toen Swagemakers het volgende jaar eigenaar van Tulden was geworden, verleende hij het recht om te jagen „*met kunne*”

„fusieke en honde op de jaght ende gronde van Tuldal, „uytgenoomen inde te velde staende wasschende graanen” aan gemelden heer Smelinge levenslang, althans zoolang als hij de functie van rentmeester zou vervullen. Wederkeerig gaf toen de rentmeester weer toestemming aan den eigenaar van Tuldal (maar niet aan zijne dienstboden) *„te moegen jaegen met hunne fusieke, en honde „op syn jaght van Tuldal, tot aen de vrunte van de „Mierdt, ende oostwaerts niet verder als van den hoeck „van het Brueckel naest Laege Mierdt of Dun- recht op „den thoeren van Laege Mierdt, tot de vrunte of gemeyn- „ten van Mierdt toe en naer den noorden kandt van de „erre van Tuldal, van den noort-west hoeck-graght van het „Brueckel, regt op den thoeren van Goorle, tot den kercke „voet-pat en van daer op den thoeren van Poppel”.* Smelinge verleende dezelfde toestemming van Joan Bosmans, „Roomsche priester.” Wederkeerig waarborgden partijen elkaar het recht zoowel in als buiten jachttijd watersnippen te mogen schieten.

Later werden geen moeielijkheden meer aan het jachtrecht in den weg gelegd en werd het door de opvolgende eigenaars uitgeoefend. Zoo deden de kinderen van Adriaan Wijngaarden (Wijgerde) ter secretarie van Hilvarenbeek aangifte, dat zij volgens art. 5 van de publicatie van 't departementaal bestuur van Brabant d. d. 26 Augustus 1802 het voor zich reserveerden het recht om privaatief te jagen op Tulderhoef onder Esbeek. Tusschen de jaren 1840 en 1850 werd dan ook zonder iemands interdictie aan Anthony en Adriaan Wijgerde en hunne kinderen acte van registratie van eigen jacht verleend. Den 28 Juli 1894 huurde de Heer E. M. J. W. E. Huysmans, candidaat-notaris te Hilvarenbeek, van den toenmaligen eigenaar Adrianus Franken voor den tijd van vijftien jaar het recht van jacht op de Tulderhoef. Tegenwoordig bezit gemelde Heer het jachtrecht in zijne qualiteit van eigenaar. In den laatsten tijd schijnt wederom jachtrecht van

den kant van derden beweerd te zijn en wel door den heer Swagemakers te Hilvarenbeek, denkkelijk een afstameling der vroegere pachters en eigenaars. Aangezien echter zijn voorvader de Tulderhoef getransporteerd heeft en uitdrukkelijk gerenuntieerd heeft *alle gerechtigheeden daer-toe behoorende geloovende hy transportant den getransporteerde ter zaake deeser transport te sullen guarandeeren, en dit opdraagen, overgeeven en doen houden voor goed, vest, bondig en van waarden, en alle commer, calangie of aantaal¹⁾ daarop weezende off koomende geheel te sullen afdoen als zijnde los en vrye, uytgezondert dorpscommer, 's lands lasten, etc.*" en uit geen enkel stuk blijkt, dat Arnoldus Swagemakers de jacht voor zich of zijn erven heeft gereserveerd, zal het den Heer Swagemakers zijn vermeende rechten te doen erkennen, geheel onmogelijk zijn.

Tot de verdere heerlijke rechten, die het goed Tulden aankleefden, behoort de vrijdom van tiend gedurende het eene jaar geheel, gedurende het andere jaar half, terwijl de andere helft toekwam aan den proost van het kapittel van St. Maria te Maeseyck, die deze tiend gemeenlijk verpachtte.

Ook was indertijd de abdij van Averbode voor een „*generaelen tax*” bij titel van redemptie afgekocht de zoogenaamde koningsbeeden. Eene verklaring, dat dit had plaats gehad, werd 12 Mei 1688 te Brussel afgegeven door den raad, griffier en pensionaris van de drie Staten van Brabant, van den Broeck. Hierop beriep de abt zich, toen de regenten van Hilvarenbeek hem tot de betaling hiervan wilden dwingen. Bij resolutie van den raad van State der Vereenigde Nederlanden d.d. 23 December 1699 werd 's abts recht erkend.

Ook was Tulden van ouds vrij van houtschot.²⁾

¹⁾ Aantaal beteekent: aanspraak in rechten.

²⁾ Houtschot was eene belasting op het afgehouden hout van een gemeente-goed.

Nog twee belangrijke rechten kwamen den eigenaars van Tulden toe. Het eerste was het recht om met „bestiaal” gebruik te maken van den aard, heide en weide van Poppel en Weelde, het tweede om in gelijke mate als de inwoners van Mierde, het gebruik te hebben van den aard en vroonte aldaar.

Aan het eerste hebben de schepenen, burgemeesters, kerk-, en heilige-geestmeesters en verder notabelen van Poppel en Weelde getracht, om 1765 een eind te maken, door aan de beesten van Catharina van Dun, weduwe van Anthony Swagemakers, te beletten, aldaar te „pastureeren”. Hieruit ontspon zich een langdurig proces voor den „Souvereynen Raede van Hare Majesteyt die Keyserinne Douairière ende Coninginne in „Brabant”, in welke zaak 23 Januari 1771 vonnis werd gewezen en het recht der Tulderhoef definitief werd erkend; de tegenpartij werd veroordeeld in de kosten van het geding, mitsgaders in de niet geringe schade en interessen.

Het recht, dat Tulden in Mierde mocht uitoefenen, is al van zeer ouden datum. In het begin der 15^e eeuw schijnt het reeds weersproken te zijn, althans wij kennen eene oorkonde van 1404, waarbij Heinric Diebier Godertssoen, rentmeester van den Bossche, getuigenis geeft van de waarheid der verklaringen, uitgebracht door eene gansche turbe van getuigen, om het recht der hoeve te bewijzen. Uit die verklaringen blijkt dat toen reeds meer dan 40 à 50 jaren „en dag” de bewoners van Tulden gewoon waren hun vee op de gronden van Mierde te laten grazen, hei en turf daaruit haalden, „ongekalengiert ende onwederseit”, verder, dat de inwoners van Mierde wel het grazen belet hebben aan de kudden van Esbeek en Hilvareubeeck maar nog nimmer die van Tulden hadden geschut of gekeerd.

Als getuigen worden in die oorkonde genoemd Aert van den Bekerdijc, Jan van den Bekerdijc, Heinric Snider, die woonde op Tulden, een laat van

den abt van Averbode, *Aert van den Clapstert, Claes Boudens, Gerit Claes Beertenssoen, knecht op Tuldén, Mychiel, des abdts koc ende knecht, Heinye van Dunre, Aert van Tuldén, laet van Tuldén, Wouter van Lommel en Ansem, sijn broeder, die den abdt grontchijns gelden, Ansem van Tuldén, Jan die Coster, „die een natuerlijk soen is ende woent int goetshuys van Everboede,“ Hein die Haen, scouth van Kempelant, Aert, scoelmeyster van Oerle, Heinye Berkinder en Jacob Zelissoen, beide schepenen van Mierde, de volgeude schepenen van (Hilvaren) Beke: *Wouter Lypen, Claes van Spruwel*¹⁾, *Jan Willems, Peter Bellekenssoen, Moers Vossoen, Heinye die Weert en Reynken van Beke*; de volgende leenmannen: *Jan van Haren, Godert Lypen, Engbert Straven en Jan Peters van Bladel, Maes Hessels en Michiel Sauwels of Sappeels*, beiden schepenen van Oisterwijk; *Wouter Bac(k) Omaten*²⁾, man tot Tilburg, gewoon aldaar vonnissen te wijzen; *Jan van den Amelcoort* en de volgende bijschepenen van Beke: *Wytken Deliessoen, Aertran Barst, Ansem Lichaerts of Lathuerts, Gielys Wellens en Peter Witbol.**

(Wordt vervolgd.)

A. A. V. v. O.

¹⁾ Een Jan van Spreuwel, zoon van Dirk, rentmeester van het Kanunniken kapittel, stichtte in 1452 te Hilvarendeek een gasthuis, dat nog bestaat. In zijn testament bepaalde hij dat uit de inkomsten zijner goederen een huis moest gebouwd worden aan den Esbeekschén weg, niet ver van den dorps koren-molen: dat er 9 à 10 leden zijner maagschap, van het mannelijk geslacht, van echte geboorte, boven de 35 jaren oud en onbesproken van gedrag er in zouden worden opgenomen en verzorgd, dat de bewel-dadigen dagelijks twee à drie missen zouden moeten hooren en al de vespers zouden moeten bijwonen, „ter zielen zaligheid van den insteller“, alsmede, dat zij grijze kleederen moeten dragen. Daar de inkomsten niet meer voldoende zijn de stichting te onderhouden, wordt het huis met de daarbij behoorende landerijen als boerderij verhuurd, en uit de jaarlijksche opbrengst tot armoede vervallen leden van het geslacht van Spreuwel onderhouden.

²⁾ Beteekent dit woord soms „ommesaten“ d. i. omwoonders?

CRONYKJE VAN EENIGE ZAAKEN, DIE ZEDERT
EN IN HET JAAR 1774 ALHIER TE TILBURG
ZIJN VOORGEVALLEN.

II.

Den 15 of 16 is te 's-Hertogenbosch overleden de graaf van Hoogendorp, heer van Tilburg en Goirle, rentmeester der geestelijke goederen der meyerij van 's-Hertogenbosch, waarvoor alhier en te Goirle gedurende zes weeken alle dagen 3 uren geluyd wierd.

1785. Den 30 September is den Heer Prince van Orange alhier geweest om de revue te doen over een battailon Waldekkers, dat hier geplaceerd was.

1786. Tusschen den 26 en 27 January is op het Goirken bij de dochter van Baesten gebroken en gestolen, waarvan de schaade begroot wierd op ontrent 800 guldén.

Den . . . Juny is bij J. van de Knikker te Korvel gebroken en gestolen.

1787 in September is alhier door goedvinden van de Magistraat en eenige goede ingezetenen de Oranjevlag op den toren gesteld.

Den 9, 10 en 11 November hebben de Hollandsche militairen in 's-Hertogenbosch geplundert.

1788. Den 7 Maart is alhier weer een nieuwe vlag op den toren gesteld.

Den 27 October heeft er te Turnhout een zwaar geregt plaats gehad tusschen de kijzerlijke soldaaten en de Brabandsche patriotten.

1791. In het laatst van dit jaar is alhier weer een soort van roode loop geweest, meest op Heyken en te Broekhoven waarvan ontrent 12 aan zijn gestorven.

1792. 's Nagts tusschen den 30 en 31 January is er weer gestolen en gebroken bij de dogter van Baesten op het Goirken, alle de sissen en katoenen ontrent 700 guldén.

1793 den 1 February heeft Frankrijk den oorlog ge-declareerd aan den Prins van Oranje.

1794 den 4 September kwam alhier de eerste Fransche

patrouille aan, doch vertrokken weer denzelfden dag. Den 6 dito viel er een geregt voor ontrent den heuvel bij den Hoogendries tusschen de Fransche huzaren en die der geallieerde, waarvan ontrent 10 dooden van weerskanten zijn gebleeven.

Den dito viel alhier een groot gedeelte in het Fransch leger, welk gedeelte men op ontrent 40000 man begrootte, dewelke in de heyde en in de akkers van stroo en rossen hunne tenten maakten, en kwamen hier vervolgens in schier alle de huysen om levensmiddelen te zoeken, sommigen van hun kogten die voor papieren geld, en anderen namen die met geweld, schoons hunne officieren dat zooveel in hun was trachteden te beletten.

1794 den 12 October is 's-Hertogenbosch aan de Franschen overgegeven.

Den 6 November is alhier op het kerkhof eenen vrijheidsboom geplant. N.B.: Sederst Augustus tot December heeft men alhier sterk den rooden loop gehad, zoodanig dat het getal der overledenen van die ziekten alsmede van de schrikkers op ontrent 500 wierd begroot.

1797. In 't midden van deezen zomer is aan het Kraayven door het onweer een huys in brand geraakt, waardoor drie huysen van te saamen 5 wooningen geheel zijn afgebrand.

Den 6 July is door het scheidn der parochiën alhier op het Heyken een solemneele missche geschied, door den eersten pastoor den eerc. heer W. Tabbers en de twee eerste capellanen de eerc. heeren de Kiersmaeckers en Zegers. De kerk was ten eynde op het pruchtigste versierd, en voor den hoogen altaar eenen heerlijken throon gesteld, benevens twee piramiden, en verders was de kerk versierd met toepasselijke jaarschriften.

1798 den 5 Juny is alhier den eersten steen gelegd aan den volmolen aan den Hoeven.

1799 den 7 May is in de roornoemde molen voor de eerste rijs lakens gevold.

1800. Den 14 Maart is 's avonds op den Heuvel een

zwaaren brand geweest zijnde 2 groote huysen met stal-
linge etc. afgebrand, alsook de brouwerij van Bartel
Mombers. In het begin van dit jaar is nog tweemaal
brand geweest, als het huys en smis dat Arn. van den
Eynde becoonde aan de Veldhoven, en nog een huys in
de Veldhovensche Molenstraat.

Den 9 November is alhier alsook over 't geheele land
een hevige storm geweest, die een onnormelijke schaa-
de heeft toegebracht, zelfs reele huysen en torens ingestort en
genoegzaam niet een huys onbeschadigt gebleven, en ook me-
nige zwaare boomen omverre geslagen en veel mastbosschen
geheel bedorven. De voornoemde storm begon naar middag
om half 2 en duurde hevig tot 's avonds half 6 uren.

1802. Den 20 July is alhier op het Hijken op Stijve
Zand 's avonds om half elf een zwaaren brand geweest,
zijnde de huysinge van van de Pol, waarin afgebrand
zijn de boerenhuysinge met stal, schuur etc. met nog vier
woningen.

Den 20 dito is op het Goirke in de kerk voor de eerste
rijse de misse met de orgel gespeeld.

Den 20 en 23 July is alhier op het Hijken in de kerk
door den eerw. heer bisschop van Roermonde (die tans
in de stad Grave woond) gerormd.

Den 28 Augustus is in de Hijkensche kerk voor de
eerste rijse de misse met de orgel gespeeld, welke orgel
gekomen is uyt het klooster genaamd Roosendaal bij Me-
chelen, en word gehouden voor eene der fraayste orgels
van Nederland.

1804. Den 24 February namiddag even voor 5 uren
is alhier een zwaar onweer geweest, bestaande in 3 don-
derlagen vergezeld met weerlicht, doch heeft hier geen
schaade bijgebracht. Het was onder zwaare sneeuw en ha-
gelbuien, en kort daarnaar las men in de couranten dat
het voornoemde onweer op dien dag veel schade had toe-
gebracht in Vlaanderen en Brabant, ook door gansch Hol-
land en Utrecht, bestaande die schaa-
de het meest in torens
en molens en andere hooge gebouwen.

Den 16 Juny 's namiddags om 6 uren is alhier in de Koeystraat een huys, bestaande in 3 huysgezinnen, afgebrand, van welke 3 huysgezinnen den eygenaar was Adriaan Rijnen, en de twee andere bewooners waren Jan Rijkers en Adam van den Hoek.

1804. Den 17 October is door permissie van het Departementaal Bestuur alhier aan de Veldhoven voor de eerste keer Woensdagsche weekmarkt gehouden.

1805. Den 15 May is alhier aan het Groeseynd een huys van 2 wooningen afgebrand.

1806. Den 17 Maart is alhier overleden ene joodin, zijnde de moeder van Levi Hartog, in den hoogen ouderdom van 101 jaaren, een maand en 17 daagen etc. Zij was gebooren den 31 Januari 1705, en laat naer 60 kindskinderen en 45 kinds- kindskinderen.

Den 22 dito is overleden den eerw. heer W. Tabbers, pastor op het Heyken alhier, in den ouderdom van 64 jaaren, en in desselfs plaats is gekomen tot pastor den eerw. heer An^{us} Beke, die ook prior was.

1807. Den 18 February heeft alhier en over het geheele land een zwaare storm geweest vergezeld met sneeuw, die overal vele schade heeft toegebracht, zelfs in Holland dijken doorgebroken. N.B: deze storm heeft den geheelen arond geduurd.

Den 6 December is overleden den eerw. heer Anselmus Beke, prior en pastor alhier op het Heyken, en is in deszelfs plaats tot pastor gekomen den eerwaarden heer Evermodus des Champs.

1808. Den 23 January is de vrouw van Cornelis van Eyk in de kraam bevallen van drie welgeschape levendige kinderen, dewelke dien zelven morgen alle in de kerk op het Heyke gedoopt zijn. N.B: het waren alle drie meysjens, dewelke op den derden dag alle zijn overleden.

Den 1 Maart is Antonie Blomjous en Peter Verhoeren in het Ven gevallen zodanig, dat P. Verhoeren dienzelfden nacht en A. Blomjous 2 dagen later is overleden.

1809. Den 29 January 'smorgens ten 5 uuren is de schuur afgebrand bij de weduwe J. Lomberts op het Goirken.

In de maand van Maart is alhier een exacte volkstelling gedaan en zijn bevonden 9271 Roomsche, 165 Gereformeerde, 10 Lutersche, 14 Jooden, 3 Remonstranten 2 Mennonisten, saamen 9465 zielen.

1809. Den 17 April is Zijne Majesteit den koning van Holland alhier geweest, en heeft zijn intrek genomen ten huize van den heer Martinus Cornelis van Dooren, alwaar hij ook zijn nagtreverblijf gehouden heeft. Zo haast als hij gearriveerd was heeft hij aanstonds audientie verleend aan verscheidene commissien, doch het eerst aan de Roomsche Catholieke heeren pastor en capellaanen.

Dienzelfden avond heeft Zijne Majesteit met zijn gevolg in de commedie geweest, en heeft toen aan de liefhebbers van 't toneelgezelschap ten behoere van de armen doen ter hand stellen eene somma van rijfhondert guldens. Des anderen daags heeft hij hier de twee schuurkerken en de torenkerk bezigtigd, en heeft op dienzelven dag door een decreet Tilburg tot een stad verheven. Er waren alhier 6 pruchtige eereboogen gesteld, en is door alle drie schutterijen alsook door de gardes d'honneur plechtiglijk ingehaald, die hem bij vertrek ook weer begeleyd hebben, zelf de gardes d'honneur tot 's-Bosch toe. N.B: Kort na 'skonings vertrek heeft hem behaagd, om door een decreet het parochiaal kerkgebouw van hier, alsook dat van Goirle, aan de Roomsche Catholieken dier gemeentens toe te kennen.

1809. Den 4 May is alhier voor den eersten keer de weekmarkt gehouden des Vrijdags, dewelke tot hiertoe was gehouden des Saterdags.

Den 2 Junij zijn de kinderen op het Goirke door den Hoogwaardien heer bisschop uit Amsterdam gerormd, hetwelk den 3 dito op het Heyke is geschied.

Den 24 dito was het parochiaal kerkgebouw te Goirle reeds zodanig in staat gesteld, dat op dien dag de missen daarin geschied zijn.

1810. *Den 25 Maart is des avonds omtrent half 8 in in Oisterwijk een zwaaren brand ontstaan, waarin binnen 2 à 3 uren tijd circa 48 woningen zijn afgebrand.*

(Wordt vervolgd.)

MARTINUS DIJCKMANS.

II.

De beklagde *Dijckmans* werd van het hem ten laste gelegde vrijgesproken en was van nu af aan in het oog van de Bossche Patriotten een martelaar, niet van zijne valsche beschuldigers, zooals werkelijk het geval was, maar van den ouden regeeringsvorm, wat het geval niet was. Er moest daarom met hem worden gepronkt, toen men hier ter stede dien regeeringsvorm openlijk te lijf ging. Dit geschiedde op den 24ⁿ April 1798, zooals men kan lezen in het belangrijk artikel, „De Vrijwording van Staats-Brabant in 1795”, dat de heer *J. C. A. Hezemans* in *Onze Wachter* (Jaarg. 1881 bldz. 32 en 33) schreef. De aanleiding daartoe was de coup d'état, die den 22ⁿ Januari van dat jaar te 's-Gravenhage plaats had, waardoor de Nationale Vergadering ontbonden en door de Constitueerende Vergadering van het Bataafsche volk vervangen werd. Uit vreugde daarover toch besloot de te 's-Hertogenbosch gevestigde vereeniging van Patriotten, de Vaderlandsche Societeit genaamd ¹⁾, waarvan *Willem Hubert* president was. (deze was tengevolge van den terugslag, welke die staatsgreep daar ter plaatse had, ook president geworden van de nieuwe municipaliteit, die zich op het stadhuis gevestigd had in de plaats van de oude, welke door het Intermediair administratief bestuur van het voormalige gewest van Bataafsch-Brabant ontbonden was) voor het

---

¹⁾ Zij was gevestigd in het huis thans bewoond door den wethouder *J. van de Mortel*.

stadhuis eenen nieuwen Vrijheidsboom te planten en dit met het houden van eenen optocht te doen vergezeld gaan. De nieuwe, bloedroode municipaliteit gaf daartoe natuurlijk goedgunstig verlof en zoo gebeurde het, dat den 24ⁿ April 1798 de Bossche Patriotten eenen optocht hielden, waarvan niet anders kon gezegd worden dan dat die prachtig was en die dan ook ten gevolge had, dat te 's-Hertogenbosch met geestdrift en opgewondenheid werd deelgenomen aan het feest, dat aldaar de Bossche demagogen, zooals toen de Bossche Patriotten waren, gaven ter verheerlijking van den staatsgreep van den 22ⁿ Januari bevorens.

Onder het lossen van het kanon en het luiden en spelen van alle klokken had de optocht plaats.

Eerst werd de boom de stad rondgevoerd, voorafgegaan door de stadstrompetters, detachementen Fransche jagers te paard, gewapende burgers en muzikanten. Kanonnen, die, bij tusschenpoozen gelost, de straten deden dreunen en den stoet in rookwolken verborgen, rolden statig tusschen de gelederen door.

Een nieuw vaandel, door eenige vaderlandsche vrouwen voor de gewapende burgers geborduurd, werd aan dezen onder het optrekken uitgereikt en overal in de stad waren spreuken en verzen te lezen op den 22ⁿ Januari: „*De glorierijke dag der dagen*”.

De kinderen van het Roomsche en Gereformeed Weeshuis, vrouwen met kinderen aan de hand, oude mannen, vaderlandsche meisjes, die bloemen strooiden, leden der Vaderlandsche Societeit, gewapend met spaden om den vrijheidsboom te planten, lieden, die droegen de beeltenissen van Brutus, Oldenbarnevelt, Jan de Wit en Hugo de Groot, volgden statig elkander in den stoet en daar tusschen werden gedragen vaandels met velorlei opschriften en spreuken.

Ook namen aan den optocht deel de leden van het Intermediair administratief bestuur, het Hof van Justitie en het municipaal bestuur van 's-Hertogenbosch, de

Fransche bevelhebbers en de Vaderlandsche Societeit. allen voorafgegaan door banieren, waarop met vergulde letteren slecht gemaakte verzen geschreven waren.

Dijckmans, de zoogenaamde martelaar van het oud regime, nam natuurlijk aan den stoet ook deel, — en wel, zooals de Bataav's Brabandsche Bossche Courant van 1798 n°. 32 berichtte — „in eene aandoenlijke houding met ketenen geboeid”. Zijn tragische figuur was die, welke het meest de aandacht op den stoet trok.

Toen de stoet het stadhuis genaderd was, ter plaatse waar de boom op de Markt gepland zoude worden, kwamen tot Dijckmans zes maagden, zeggende:

Gij grijsaard, die u lot hebt in de hoop gestelt,
Aanvaard de vrijheid weér, u door ons aangemeld!

Dijckmans antwoordde daarop met een gelaat, dat van vreugde straalde: Gij teedre telgen, verbreekt mijne boeien en schenkt mij de vrijheid weér, ontvang ten teeken mijner dankbaarheid deze hartelijke betuigingen!

Tegelijkertijd rukten de maagden hem de boeien af en wierpen die in den kuil, waarin de vrijheidsboom werd opgericht.

Vervolgens werd de boom er in geplant, waarna de vijf Presidenten tot teeken der Gelijkheid elkander de hand en den broederkus gaven. De stoet werd daarop afgedankt en allen, die er aan deel genomen hadden, werden uitgenoodigd, op een bal in de Vaderlandsche Societeit.

Dit was het einde van het feest en ook van de geschiedenis van onzen Dijckmans. Men schijnt zich daarna niet meer met hem bemoeid te hebben en zoo werd zijn verdere levensloop weer even onbekend als die zijner tijdgenooten, welke ook niets anders dan het beroep van huisschilder uitoefenden.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

OVER DE HEERLIJKHEID CALFVEN.

(MET DE GESCHIEDENIS VAN EEN VERHINDERDE TROUWPARTIJ.)

II.

Het is mij niet bekend op welke wijze het goed Calvenne uit het bezit der familie Steydlin is geraakt. De *Revue Numismatique Belge* vermeldt op bldz. 387 van het derde deel der 3de serie, dat de heerlijkheid Calvenne door de Heuvel in 1687 werd gekocht bij den dood van eenen Pelgroms.

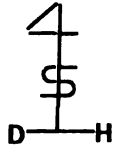
Zij schijnt dus na de Steydlins aan de Pelgroms te zijn gekomen.

Deze Pelgroms waren een oude Brabantsche of Vlaamsche familie; zij voerden een gevierendeeld wapen: het eerste kwartier van zilver met een blauwgetongden en geklauwden rooden adelaar; het tweede van zilver met twee springende naar elkaar toegewende roode lammeren; het derde van zilver met 3 zwarte wielen; in het vierde het oorspronkelijke wapen: van goud met een uitgerukten groenen pijnboom.

Een lid dezer familie Henrick Pelgrom, werd in 1577 den 3^{en} Januari door keizer Rudolf in den adelstand verheven. Zij moet niet verward worden met de Noordbrabantsche Pelgroms, die uit het aloude huis van de Bye sproten. Eéne der Pelgroms, Catharina, een kleindochter van genoemden Hendrik, huwde met Simon de Heuvel. Ofschoon deze familie geene Noordbrabantsche is, geloof ik toch, dat eenige goegevens over haar niet onwelkom zullen zijn, vooral, omdat daaruit zal blijken, hoe spoedig men stijgen kan op de maatschappelijke ladder.

In de kerk van het klooster der Minderbroeders te Antwerpen lag een zerk, ¹⁾ waarop een cartouche, bevattende het volgende merk:

¹⁾ Graf- en Gedenkschr. der Prov. Antw. VI bldz. 193.

en daaronder het opschrift:

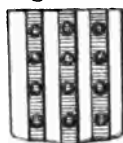
HIER LEET BEGRAVEN DEN EERSAME
 SIMON DE HEUVEL COOPMAN STERF
 DEN 26 AUGUSTI A° 1638
 ENDE DE EERBARE CATHARINA
 DROOGHEBROOT SYN HUYSVROU
 STERF DEN 30 NOVEMBER A° 1614
 ENDE DE EERBARE CATHARINA
 PELGROM SYN TWEDE HUYSVROU STERF DEN 3
 NOVEMBER A° 1632
 ENDE DEN EERSAEMEN PEETER DE
 HEUVEL SYNEN SONE STERF DEN 22
 JANUARY A° 1654
 ENDE DE EERBAERE HESTER PELGROM
 SYNE HUYSVROU STERF DEN 10 IAN. A°. 1654.
 BIDT VOOR DE SIELEN.

Uit het huwelijk van Simon de Heuvel en Catharina Pelgrom sproot nog Simon, die met Catharina du Bois huwde en, behalve een zoon Johan Frans, die te Gent geboren werd, een zoon had Lodewijk de Heuvel, heer van Calfvenne, ridder, aalmoezenier van Antwerpen. Voor hem en zijn broeder werd de adel in 1681 vernieuwd door koning Karel II van Spanje. ¹⁾ Lodewijk ligt in de Lievevrouwekerk van Antwerpen begraven, waar hij 16 Februari 1727 overleed, met zijn

¹⁾ Een vernieuwing van adeldom veronderstelt bezit van adel. nu zien er de eezame koopman Simon en Kaatje Drooghebroot zijn eerbare huisvrouw, niet erg adellijk uit en hun merk heeft zeer weinig weg van een adellijk wapenschild!!

echtgenoot, vrouwe Maria Susanna du Bois ¹⁾. Hun zerk bevat beider wapens; dat van de Heuvel bestaat uit het reeds beschrevene van Pelgrom en over alles heen dat van de Heuvel: van zilver met 3 blauwe palen ieder beladen met 4 gouden ringen. Simon de koopman schijnt nog geen wapen gevoerd te hebben, anders had hij het wel op zijn zerk doen uithakken.

de Heuvel.

Het grafschrift ²⁾ luidt:

D LUDOVICI DE HEUVEL EQ^S AUR TOPAR DE
CALFENNE ETC. QUONDAM AB ELEEMOSY^S
ET D. MARIÆ SUSANNÆ DU BOIS CONIUG
OBIIT ILLE 16 FEBRUARII 1727
ILLE VERSO 13 APRILIS 1721

D JOANNIS JOSEPHI DE HEUVEL
TOPAR^E DE CALFENNE EORUM FILII OBIIT 21 FEB. 1737
D. JOANNIS VAN COLEN EQUITIS AURATI
TOPAR^E DE BEURCHT ETC.^A QUONDAM AB ELEEMOSYNIS
ET D^AE ANNÆ MARIÆ DE HEUVEL CONIUGUM
OBIIT ILLE 7 JULII 1724
ILLE VERO 9 JULII 1762

AC D^NI JOAN. BAPT. GUIL. JOS. FRAULA
TOPARCHÆ DE ROSIERBOIS HJUS URBIS
AMMANI D^NI THOMÆ EQ. A CONSILIO
STATUS ET FINANTIAR PRÆSIDIS

¹⁾ Deze familie du Bois voert een doorsneden wapen: het zwart bovendeel bevat een gouden roodgetongden en geklauwden leeuw. Het veld is gekousd van goud, beladen met 2 groene klaverbladen en over de deelingslijnen zijn twee knuppels van natuurlijke kleur gelegd. Dit wapen heeft veel overeenkomst met dat der Nederlandsche Jonkheeren van Holthe (vert. du Bois), dat uit een zilveren, goud getongden en gekroonden leeuw bestaat op een zwart veld, tusschen twee natuurlijk gekleurde knuppels, gesteld in den vorm van een omgekeerden keper, welke uit de schildpunt voortkomen.

²⁾ Graf en gedenkschr. der Prov. Antwerpen I p 334.

ET MARIE ALEXANDR. V. ANTHOINE F.
 PRAEDICTÆ D. ANNÆ MARIE 2.
 THORI CONIUGIS OBIT . . . . .

— — — — —
 R. I. P.

De familie de Heuvel stierf welhaast uit en de heerlijkheid Calfenne kwam in het bezit der hoogadelijke familie de Fraula.

Deze was van Italiaanschen oorsprong; de eerste, die zich in deze landen vestigde, was Virgilio Fraula, in 1588 te Napels geboren, na den dood van zijn vader Giacomo Fraula, heer van Motelino. Zenobia de Mello was zijne moeder.

Deze Virgilio nam dienst in de legers, welke de koning van Spanje, tevens koning van Napels, in dienst had tegen de opgestane bewoners der Noordelijke Nederlanden. Hij bracht het tot den rang van overste der ruitery en sneuvelde 24 Juni 1637.

Den 31 Mei 1612 was hij gehuwd met Johanna Motquin, uit welk huwelijk de verschillende takken van dit huis stammen. Zijn kleinzoon Thomas Fraula werd tot burggraaf en later tot graaf verheven en vestigde het aanzien der familie.

Deze Thomas had negen kinderen, waaronder Thomas Augustinus Joseph het zevende was; diens oudere broer Jan Baptista Willem Joseph werd bij besluit van 15 September 1736 tot burggraaf verheven, wyl zijns vaders titel overging bij recht van eerstgeboorte op den oudsten zoon. Daar hij echter geen kinderen had uit zijn eerste huwelijk met Anna Maria de Heuvel, dochter van ridder Lodewijk, heer van Calfenne bij Maria Suzanna du Bois, en weduwe van Jan van Colen, heer van Burcht, kreeg hij verlof dien titel op een zijner broeders te doen overgaan.

Hij maakte daarvan gebruik ten behoeve van bovengenoemden Thomas Augustinus Joseph; deze was raad en rekenmeester, was 23 November 1689 ge-

boren en overleed 20 April 1771 te Antwerpen. Aldaar was hij 11 Mei 1737 gehuwd met Anna Maria Louisa van Colen, die 12 November 1712 was geboren als dochter van Jan van Colen, heer van Burcht bij Anna Maria de Heuvel, vrouwe van Calfenne, welke laatste hertrouwde met Jan Baptist Willem Joseph, burggraaf de Fraula, waarvan reeds sprake was; daardoor werd deze laatste de schoonvader van zijn eigen broer.

Uit dit huwelijk sproten drie kinderen: twee dochters, Johanna Maria Simona Josepha, gehuwd met haar neef Charles Joseph van Colen, heer van Bouchout en Maria Alexandrina Ursula Josephina, echtgenoot van Filips Lodewijk Ignatius, van de Werve van Schilde, en twee zoons.

1°. Thomas Jan Baptist Joseph burggraaf later graaf de Fraula, heer van Broechem en Oeleghem, gehuwd met zijn nicht Suzanna Hortensia Johanna van Colen, dochter van Lodewijk van Colen, heer van Broechem en Oeleghem bij Helena Clara Lunden en

Lunden.

2°. Joannes Baptista Augustinus Josephus de Fraula, heer van Calfenne, geboren 28 Augustus 1740 te Antwerpen.

Deze Joannes Baptista Augustinus Josephus de Fraula schijnt, of een halve dwaas, of een verkwister geweest te zijn, immers, hij was onder curateele gesteld en François Bernard Beltens tot zijn curator benoemd. Hij woonde op Kalfsvan en had tot keukenmeid of huishoudster een zekere Anna Catharina Convents.

Of hij behagen schepte in het uiterlijk dezer schoone, of in haar kookkunstigtalent; of, dat hij zwakhoofdig was en onder haren invloed geraakte, ik weet het niet.

Genoeg, hij maakte het voornemen haar te trouwen, en tot mevrouw de Fraula te verheffen. Zoodra

zijne hoogadellijke verwanten van deze vreeselijke mees-alliance hoorden, sloegen zij de handen ineen, en gezamenlijk met den curator richtten zich de *Vicomte de Fraula, Charles van Colen de Bouchout en de graaf de Fraula* aan de *Edele Agtbare heeren Drossaerd en Schepenen der heerlijkheid Hogerheyden*, en gaven *reverentelyk te kennen*, dat gemelden *Joannes B. A. de Fraula*, haeren broeder, swager en nere geïnhueert (?) door verkeerde principes en mal geplacerte idees, sig soo verre heeft geëmancepeert, dat, vergtende en postponcerende zijne illustre geboorte, tot die laagheyd is gekomen, dat hij geseduceert door de intriges van seker vrouwspersoon van de geringste en vielste extractie, welke sedert verscheyde jaren bij hem dienstbaer is geweest, genaemt *Anna Maria Convents*, sig tot die pas van spoorloosheyd heeft laten vervoeren en debauscheeren, dat hij met het voorsz. vrouwspersoon staet te contracteeren en aen te gaen een solemneel huwelyk, ¹⁾ ten welke eynde gem. heere de *Fraula de Calfvenne* sig voor desen *Edele agtbare geregte met het voorgem. vrouwspersoon in ondertrouw heeft laten opneemen*, en daervan reets sijn gegaen twee huwelyks proclamaties.

W. J. F. JUTEN.

INKOMSTEN EN UITGAVEN DER KERK VAN
BAARDWIJK, TIJDENS DE REGEERING
VAN KEIZER KAREL V.

1526.

V.

XIX. *Beris Janssz. die smidt ende Bert sijn wijff hebben beseet der kercken ende den Heylighen Geest negen vaet royx auwer maten op ende wt een stuck lants, opt leyge eynd ouer die scut gelegen, Thomiss Bert-*

---

¹⁾ Ik vraag mij af, hoe het mogelijk is zooveel vreemde woorden bijeen te brengen. Onzen zuiderbroeders, de „flamendians”, zal het niet bevallen.

houtss oestwaert ende die persoenscap ende Jan Uyken (?) weestwaert; dies sullense op Beeris iaergetyden met drie kerssen lichten ende deylen den ermen drie stuuer aen scoenbroot; ende sullen den pastoer voer vigilie van negen lessen ende misse van requiem tsamen metten siel brieff betalen seuen stuuers ende den custer eenen stuuer, ende dat iaergetijdt sal altijd ghehouwen woerden voer ofte nae off op Sinte Laurens dach. Van desen rog sijn brieff, getekent II A. b. Soluit Ariaen Henricx erfgenamen, tot Waelwijck wonende.

XX. *Aernt Beeris, Jan Smeds soen ende Alijt sijn wijff, hebben beseet der kercken ende den Heyligen Gheest acht vaet erfrogx-maten der stadt van den Bosch, gelegen tot Druenen op Melis Tielmans ende Arnt Heyman Peters; dies sullense op haer iaergetyde den pastoer voer vigilie, misse ende voerden siel brief wt reyken VII stuuer, den custer eenen stuuer (halff ende halff, item die kerck salt licht doen ende die tafel sal) ¹⁾ wat deylen nae gelegentheydt der saken. Van den voerscr. rog is eenen scepenen brieff des dorps van Druenen.*

XXI. *Ghijb Peterssz. van Wthoenuen heeft voir sijn eerffjaergetijdt beseet, halff der kercken ende halff den Heyligen Gheest, thien vaet rog, die Joorden Mertens den mannen cloester tot Huesden inden jaer LXVIII geuest heeft op Sinte Margrieten dach wt synen smalen ackerken, van der straten ten Hoygraeff toe streckende, des seluen Jordens breedten ucker oestwaert ende Pauwels Ghyben, Jan Heynenssz. metten (?) seluen Jorden weestwaert. Ende troerscreuen cloester heeft ze in den jaer LXXV (1485) den voergenoempten Ghijb opgedragen. Hier af sijn dorsteken scepen brieff, getekent V. Soluit anno XXVI (1526): Cornelis*

¹⁾ Dit tusschen haakjes geplaatste is, vermoedelijk later, onderaan bijgeschreven.

*Wouter Uykenz. (?) — Noch sijn opt selver acker-
ken getoegen vier vaet rogx, die Ghijb van der Donck
doent selve ackerken sijn was, de Heyligen Geest beseet
wt al synen goeden, om op sijn iaergetyde gedeylt te
worden; ende noch anderhalff vat rogx voir die kerck.
als int getal XXIX blykende is,*

XXII. *Willem Geritssz. heeft beseet wt eenen ge-
seetken, Gerit Yewens oestwaert ende Ariaen Hen-
ricx erfgenamen weestwaert, streckende van der straten
nordwaert tot Joncker Jans erue toe ouer den dijc,
der kercken ende den Heylygengheest thien stauer tsamen
ende dit erff heeft toe ghehoert Thonis Berthoussz, ende
die heeft dese thien stauer gheuest ¹⁾ in scepenen brieuen
Solut anno XXVI Gherit Verhoeuen.*

XXIII. *Jacop Tielen heeft der kercken ende den Hey-
lighen Gheest tsamen op Lichtmis geuest sees rinsguldiens
vrijs ghelts wt synen geseet. ²⁾ van der straten ten Merdijck
toe streckende, Thonis Robben oestwaert ende Arnt
Huben weestwaert, noch wt twee merghen landts vanden
Hoygraeff totten auwen Hoygraef, gelegen beneuen die
steghe. Daar is eenen scepenen brieff af, getekent IX,
enne dit is van Heer Wouters renten comen*

XXIII. *Paucels Ghyben ende Beel, sijn wijff,
hebben beseet der kercken ende den Heyligen Geest een
mud rogx wt Wouter die Werts hofstad, omtrent
vijfftaluen mergen groet, Aernt Geritssz. — nu Jan
van Oerd ende daerna Claes Geritssz. — oestwaert,
ende Jan van Zelant ende Thonis Berthoutssz
weestwaert. Dies sullense geyen den pastoor voer vigilie,*

---

¹⁾ gheuest -- ghevest.

²⁾ Hierbij volgende kantttekening: den penning seestien.

misse ende voer den siel brieff van Paucels Ghyben. Beel sijn wijff, ende Jan Walwijn drie stuur ende den custer ander haluen stuur; oeck sullense waslicht ontsteken ende wat deylen. Hier aff is eenen scepenen brieff ende een instrument, getekent XV.

XXV. *Meester Cornelis die Jonghe oudste dochter man van Claes van der Merwen,¹⁾ heeft der kercken van Bairdijck geuest wt negen hondt lants, tot Bairdijck, over den Campgraeff ghelegen, Jan van der Heyden oestwaert ende Thonis Aernt Beerissz. weestwaert, acht vaet weyts ende twee peters, met condicien, dat den weyt gedelt sal worden den ermen op Claes van der Merwens iergetyde, ende dat die pastoer voer vigilie ende misse van requiem hebben sal IIII st. ende die custer twee ende elck onder priester, inder kercke van Bairdijck dienst hebbende ende opt iergetijdt voescr. celebrerende, dordaluen stuur. Hier aff is eenen scepenen brieff van Bairdijck, geteekent V.*

XXVI. *Soet Willem Sweerts wedue heeft beseet der kercken vier voet erffrogx wt eenen stuck lands, strcckende van den Hoygraeff ter weteringhe toe, Yewaen van den Houel aen beyden syden gelegen; dies sal die pastoer hebben voer vigilie ende misse tsamen metten siel brieff vier stuur ende die custer eenen stuur; oeck sal die kerck wat deylen. Soluit Lijs van den Hoel drie vaet ende vierde vaet Frederick Willemsz., nv. Nenne(?) Ariaen Ghisbertsdr.*

XXVII. *Dirck Peters Smekens ende Mary, sijn wijff, hebben beseet der kercken drie scild siaers wt den*

---

¹⁾ Vreemde constructie! De beteekenis is, dat de oudst dochter van Claes vander Merwen, n.l. Machteld van der Merwen of Merwede, gehuwd was met Meester Cornelis die Jonghe.

irsten ghesetken bij Bairdwijsck in Waelwijck, voer Lambrecht Millinx erue ghelegen; dies sullen die kerkmeesters den pastoer genen voer vigilie, misse ende den siel brieff sees stuuer ende den custer eenen ende sullen oeck wt deylen. Hier af is eenen scepenen brief ende een instrument, ghetekent XII. Soluuit Griet Hoogen.

XXVIII. *Toen Gerit Scoenmakers dochter, Jan Spyrinck Bloeten wijff, heeft beseet der kercken wt eenen mergen lunds, van den Hoygraef totten auenon Hoygraeff toe streckende, drie vaet rogx erffelijck, Meeus Jan Diricx lants gelegen oestwaert ende Thonis Diricxssz. weestwaert. Ende voirscreuen onderpant hoert nu toe Onser Vrouwen cappel ten Elshout. Ende die kerck doecht waslicht op haer jaergetijdt.*

XXIX. *Ghijb Godertssz. van der Donck heeft der kercken voir sijn jaergetyde beseet; een mauwer eerffrogx op den breeden ecker, tussen dat cleyn ackerken weestwaert ende Thonis Arnt Beerissz. oestwaert, streckende van der straten ter Werijt toe; dies sal die pastoer daer af hebben voer vigilie ende misse op sijn iaergetyde drie stuuer. (Item dezen rog is anders bewesen vanden erffgenamen Ghisbeerts voerscr., want vijff vander voirsch. acht vaten worden betuelt wt den lande die oeck genoempt; ende anderhalff vat wt den breeden acker voirsch., ende anderhalff vat wt den smalen of cleynen ackerken voergenoempt . . . . . te wesen plach.)¹⁾*

(Wordt vervolgd.)

Besoyen.

J. VAN DER HAMMEN NZ.

---

¹⁾ Wat tusschen haakjes staat, is vermoedelijk later met zeer onduidelijke hand, bijgeschreven. Het gestippelde is onleesbaar.

HET HEERLIJK GOED THULDEN.

III.

Deze oorkonde werd 4 September 1419 voor deugdelijk en aanwezig erkend door „Johannæs, permissione divinae abbas Monasterii beatæ Mariæ Virginis Tongerloensis.

Het schijnt, dat deze beide laatste rechten in verband staan met de omstandigheid, dat de Tulderhoef samengesteld is uit gronden, die aan de drie omliggende gemeenten: Hilvarenbeek, Mierde en Weelde hebben toebehoord, dus dat de bewoner van Tulder wellicht werd aangemerkt als deel uitmakende van drie dorpsgemeenschappen.

De bijzondere lasten, die op Tulder hebben gerust, zijn van weinig beteekenis. Het waren, behalve het reeds vroeger vermelde halve tiend om het andere jaar, twee cijnsen, de eene groot twee gulden, 15 stuivers, en 8 penningen, jaarlijks betaalbaar aan de Domeinen van Brabant, de tweede van één oort jaarlijks te betalen aan het klooster van Hepternaeken op St. Dominicusdag (9 October).

De geslachtsnaam van Tuldén, van Thildén, van Tulder of van Tuldéren, komt dikwijls voor. Niet alle familiën van dien naam zullen hem aan het heerlijk goed bij Hilvarenbeek ontleend hebben; toch meenen wij er twee toe te moeten brengen. Het eerste is het geslacht van Thulden, waartoe o. a. behoorde Mr. Hiëronimus van Tuldén, die omstreeks het midden der 17e eeuw deel uitmaakte van de regeering van 's-Hertogenbosch. Hij voert tot wapen, dat van het heerlijk goed, te weten: in zwart, drie gouden drielingsbalken met een schildhoofd van het laatste metaal. Het is hetzelfde blazoën als men gemeenlijk toekent aan het kwartier Kempenland, alleen is daar het schildhoofd van zilver. Den 8^{en} Julij 1696 verkreeg dit geslacht den titel van baron.

In „J. P. F. J. L. de Herckenrode, Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne” vindt men de volgende genealogie van het geslacht van Thulden.

„Thierry van Thulden ¹⁾: had bij zijn tweede vrouw, Catherine van Cuyck, een zoon genaamd Nicolaas, die in de jaren 1588, 1589, 1592, 1593, 1596 enz. Schepen van 's-Hertogenbosch was. Hij huwde Marie Heymans, uit welk huwelijk Jean van Thulden sproot. Deze was Raadsheer in Brabant, en verkreeg bij brieven uit Madrid in d^o. 19 Februari 1652 het recht tot het voeren van twee wildemannen als schildhouders bij zijn wapen.

Jean Florent van Thulden, Raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden te Madrid, werd bij brieven van 8 Juli 1696 tot baron van Thulden verheven. Hij huwde 1° Anne Marie de Stembor, die hem de heerlijkheid Houthem-Ste Marguérite in Brabant aanbracht; en 2° Elisarde Chrétienne van der Gracht, dochter van Antoine, heer van Romerswael, Battenbroeck etc. etc. en van Anne Claudine Catharine van Wachtendonk, vrouwe van Rumsdorp.

Uit het eerste huwelijk sproot:

1°. Corneille Arnould van Thulden, kapitein der curassiers in dienst van den keizer, verheven tot baron van Houthem-Ste-Marguérite bij bovengenoemde brieven van 8 Juli 1696.

Uit het tweede huwelijk:

2°. Jean Florent van Thulden, verheven tot baron van Rumsdorp bij dezelfde brieven voornoemd.

¹⁾ Mr. Theodorus van Tulden, hoogleeraar in het burgerlijk recht te Leuven, beschonk in 1620 het bestuur zijner geboorteplaats met zijne „Dissertationes Socratiacae, bib. II” (Lov. 1620) en vijf jaar later met zijn „De Causis ac Remediis Corruptorum Judiciorum” (Colon. 1624), voor welke belangstelling de magistraat haren geleerden exstadgenoot den 5 Aug. 1620 45 gulden en den 7 Febr. 1625 80 gulden deed toekomen.

3°. Jeanne Jossine Isabelle van Thulden en van Rumsdorp, vrouwe van Overwinde, overl. 11 Mei 1740; zij huwde Laurent Henri Corten, zoon van Rombaut Corten en van Anne Marie van Thuynen. Hij stierf 27 November 1747 en verkreeg van keizer Karel VI bij brieven van 10 Mei 1720, voor zich en zijn mannelijke en vrouwelijke nakomelingen, overgaande bij recht van eerst geboorte, den titel van baron de Rumsdorp, onder den naam van Thulden, en het recht tot het voeren van het navolgende wapen:

Gevierendeeled: 1 en 4 in groen zes zilveren penningen, geplaatst 3, 2 en 1 (*Corten*); 2 en 3 in zilver vijf roode spitsruiten, de middelste beladen met een zilveren leeuw (*de Brialmont*). Over alles heen een hartschild van zwart met drie drielingsbalken van goud en een gouden schildhoofd (*van Thulden*). Helmteeken: Een uitkomende zilveren bok. Schildhouders: twee wildemannen, banieren houdende, de rechtsche volgens het hierboven beschreven wapen, de linksche met het wapen van van der Gracht.

Uit dit huwelijk:

1°. Joseph Emmanuel François baron van Thulden, heer van Overwinde.

2°. Marie Isabelle van Thulden.

H. Broeders in zijne geschied- en aardrijkskundige beschrijving der gemeente Hilvarenbeek voor de jeugd (Tilburg, 1838 kl. 8vo), deelt ons mede, dat de voorgevel van het huis te Tulder versierd is met een arduinsteenen wapenschild, gedekt door een bisschoppelijk mijter, met het onderschrift: „Nequid nimis”, en het jaartal 1662. Volgens hem is het huis indertijd bewoond door een bisschop uit het geslacht van Tulder of Tuldanus. Deze bewering daargelaten, gelooven wij eerder, dat de mijter behoort tot de emblemata der toenmalige eigenaars, de abten van Averbode.

Het tweede geslacht, dat ongetwijfeld eveneens zijn naam aan het heerlijk goed ontleent, is dat van Lemnius gen. van Tulder.

De volgende genealogische aantekeningen kwamen ons daaromtrent ter hand:

Een zekere Lemnius liet na drie zonen:

I. Mr. Johannes Lemnius ook genaamd Mr. Jan van Tulder alias Lemnius, die zes kinderen naliet:

- a. Digna van Tulder huwt N. N. Swagemakers, die een zoon naliet, die priester werd.
- b. Elisabeth van Tulder huwt N. N. Hermans, die naliet:

1. Anna Hermans, huwt Geraert Nodens te Weelde.
2. Herman Hermans huwt Isabella Rijsbosch, zuster van Mr. Jan Rijsbosch, later te noemen. Zij hertrouwt Mr. Jan van den Kerckhof. Herman Hermans verwekte bij Isabella Rijsbosch.

- a. Jacobus Hermans.
- b. Hermanus Hermans. Uit haar tweede huwelijk had Isabella Rijsbosch twee dochters:
  - a. Clara van den Kerckhof en
  - b. Maria van den Kerckhof gehuwd met Johan van Hessel waarbij:

1. Isabella van Hessel huwt Hendrick de Laure.
2. Jacobus van Hessel huwt Jan de Laure.
  - c. Anna van Tulder huwt Philips de Weert, waarbij:

1. Anna de Weert huwt Nicolaas Winteroy, die zeven kinderen nalaten.
2. Machtild de Weert huwt Mr. Jan Rijsbosch.

Laten na:

  - a. N. N. Rijsbosch, priester.
  - b. N. N. Rijsbosch, priester.
  - c. Een dochter, gehuwd te Baerle, die een dochter verwekt, welke jong overleed.
  - d. Jacomijntje Rijsbosch, jong overleden.

- d. Johannes van Tulder huwt Johannes Winteroy, die nalieten:
1. Floris Winteroy.
  2. Joncker Wilm Winteroy.
    - e. Ida van Tulden, huwt N. N., liet na een dochter gehuwd met Giliam Verschueren, Notaris te Turnhout, welke verwekten:
      - a. Elisabeth Verschueren.
      - b. Maria Verschueren.
      - c. Anna Verschueren.
      - d. Johannes Verschueren.
    - f. Bartholomeus van Tulder, mulder (molenaar) op den Roover¹⁾ huwt N. N. Zij lieten na:
      1. Marselis van Tulder huwt N. N. en liet na één zoon, die priester werd en minstens twee dochters.
      2. Michiel van Tulder liet na één zoon, priester.
      3. Jan van Tulder huwt N. N. en liet na:
        - a. Bartholomeus van Tulder.
        - b. Jan van Tulder.
        - c. Hendrik van Tulder.
        - d. Geertruy van Tulder.
        - e. Maria van Tulder huwt Huybert Maas.
      4. Wilm van Tulder huwt N. N. en laat na:
        - a. N. N. van Tulder, religieuse.
        - b. N. N. van Tulder, priester.
        - c. Een zoon.
        - d. N. N. van Tulder huwt Wilm Hoek te Baardwijk.

¹⁾ De Roover is een gehucht onder Hilvarenboek, alwaar een watermolen, gelegen onder de heerlijkheid van Poppel, leenroerig aan H. K. K. Majesteit in hare qualiteit van hertogin van Brabant, en waaraan eenige voorrechten waren verbonden. 1753 werd hij ter leen gehouden door Berbel van Tulder, dochter van wijlen Henderick Jansen van Tulder, weduwe van Wilbort van Ghijssel.

II. Mr. Hendrik van Tulder alias Lemnius, secretaris van Weelde, huwt N. N. en laat na:

- a. Wilm van Tulder, schout van Weelde, huwt N. N., liet na:
  1. Wilm van Tulder, secretaris van Weelde, die naliet:
    - a. Catharina van Tulder tr. N. N. de Roey, secretaris van Weelde.
    - b. Maria van Tulder tr. N. N. Steenhuisen te Turnhout.
  2. Hendrick van Tulder, schout van Weelde laat na twee dochters.
  3. Rochus van Tulder, Rentmeester van Boxel, huwt N. N., laat na:
    - N. N. van Tulder, hoofd-schout van Santhoeven.
  4. Marie van Tulder huwt Cornelis Laurijs Schilders te Hilvarenbeek, liet na een zoon, die priester werd.
  5. Anna van Tulder huwt Dr. van den Bilock
    - b. Elisabeth van Tulder.
    - c. Anna van Tulder.

III. Thielemann Lemmens.

Langen tijd is te Tulder het bedrijf van bierbrouwer uitgeoefend, in 1795 werd de brouwerij echter afgebroken.

A. A. V. v. O.

HET LIESSELSCHE BLOKHUIS. 1)

Tijdens de Geldersche oorlogen werd er in het gehucht Liessel, behoorende tot de heerlijkheid Deurne, door den hertog uit de middelen van het land gebouwd: een „*Legher-Redoutte ofte Blockhuys*” waarop niet alleen garnizoen gelegd werd, maar waarop ook de boeren bij Deurten moesten waken. In de wandeling heette het „den Legher”, gelijk het later bij 't volk genoemd werd „'t Sloot”.

Na de Geldersche oorlogen heeft keizer Karel V genoemd huis „*voor eene simpele erkennisse*” te leen uitgegeven aan den heer van Deurne.

Omstreeks 1568 is het gekomen aan Hendrik van Doerne, jongeren broeder van Jan, heer van Doerne.

Zonder kennis of approbatie van den hertog of diens leenhof heeft Jan van Doerne zijn broeder Hendrik toegelaten, „*eenich exercitie van patrisceeren, foretteeeren en soo voorts binnen den gehuchte van Liessel sonder hem eenigen tittel, gelijk hy ook niet en vermocht te doen, van Heer van Liessel toe te schryven maar den tittel van heerschap over Deurne heeft hy voor hem alleen behouden.*”

In 1607 heeft de toenmalige heer van Deurne Jkr. Wolfaert Evert van Wijttenhorst zijnen neven eenige exercitiën van jacht en profijt van boeten in het gehucht Liessel toegestaan, doch geen bedrijf van Jurisdic tie.

In 1651 kocht Rogier van Leeftaal de heerlijkheid Deurne, van Willem de La Margelle, baron van Kettenhove „*met bespreck*”, dat de jonkers van Doerne „*alleenlijk in tselve*” te pretendeeren hadden de helft van de civiele keuren en breuken. Over Rogier van Leeftaal heb ik al meer geschreven. Nauwelijks had hij de heerlijkheid gekocht, of hij raakte in twist met de bezitters van „den Legher”. Dezen eigenden

1) Zie jg. III blz.

zich den titel van heeren van Liessel toe en maakten aanspraak op het recht van fretteeren, patriseeren, valken vangen etc.

Voordat de strijd uit de wereld was, ging het blokhuis over aan een Friesch edelman Jkr. d'Albada.

In 1659 losten de Staten-Generaal de pandpenningen der heerlijkheid Deurne, die nu verkocht zou worden. Van Leefdael zoowel als d'Albada stonden er naar. Beiden waren Katholiek; doch van Leefdael ging gauw tot het Protestantisme over en voerde zijn lidmaatschap der ware Christelijke Gereformeerde religie als een argument aan om boven d'Albada, die van den zogenoemden *paepschen* godsdienst was, begunstigd te mogen worden.

Het Blokhuis is sinds lang verdwenen. Als ik mij niet vergis, dan moet de storm van 9 Nov. 1800 de laatste muurbrokken omver geworpen hebben.

In de rijke verzameling van Jhr. M. A. Snoeck te Hintham bevindt zich eene teekening van het voormalige slot, waarvan de fondamenteen nog aanwezig zijn.

Deurne en Liessel vormen slechts eene gemeente; doch zijn twee afzonderlijke heerlijkheden. Liessel is op verzoek van Rogier van Leefdael 20 April 1678 van Deurne gescheiden en door zijn zoon Johan met de „leege hand” mogen verheven worden.

Wie sinds Jhr d'Albada eigenaars van het blokhuis geweest zijn, weet ik niet; 't was particulier eigendom, en geen der heeren Deurne heeft er ooit rechten op doen gelden.

Deurne.

H. N. OUWERLING.

GRAFKELDERS TE BREDA.

Juff. Alida Jacob Polders en de krn. van Dhr. Adriaen van Buerstede als in huwelyck gehadt hebbende Juffr Willemina Polders, hebben haer begraefstplaets. Leggende in de omganh van het hoog Choir, omtrent de deur van de Consistorie overdeekt met Eenen Sarck, waerop uytgehouwen staet eenen borght, groot 80 roeten.

Modo De Heer Arnoldus Verbey bij vest in dato 29 maert 1780. 1)

DHr. Adriaen Buerstede 2) cum suis hebben haer kelder ofte begraefstplaets, Leggende in de omganh van het hoogh Choir aen de noortsyde tegens over de deur van de Coster, gekomen van DHr. Stadthr. Daniel Buycx volgens vest in date groot 80 roeten.

18¹²/₃₀09 Pro Adam- en Eva Anthonia Canters de laatst gemelde Huisvrouw van de Heer Cornelis Zwaan by Testament gepasseert voor den Notaris Pieter Heiligendorp en getuigen te Oosterhout den 4 van Sprokkelmaand 1798.

Vertoonde quitantie van de betaalde belastinge van den Ontranger A. B. Blondel de date 17 van Slagtmaand 1809 fol. 7 No. 42 en Consent van toeïgening van A. Rommer dato 12 van wintermaand deszelven jaers.

DHr. Adriaen van Buerstede cum suis hebben noch Eenen kelder ofte begraefstplaets over de borengemelle tegens de deur van de koster aen de noortsyde van het Choir, overdeekt met een sarck waerop uytgehouwen

1) Louwies Polders gest. 6 mey begr. 9 mey 1692.

2) Gest. 25 Oct. begr. 30 Oct. 1686 mevrouw Elisabeth Buerstede.

Gest. 26 Aug. begr. 31 Aug. 1696 de Heer Oudt President Anthony van Buerstede.

Merckendaelsche kerk, 17 Janie 1655 joff. Jacomina van Buerstede.

Gest. 1 Nov. begr. 4 Nov. 1667 Adriaen van Buerstede.

staet Eenen Leggende Leeuw met verscheyde quartieren, gekomen van Dhr. Schoutet en Srs. Bacxs volgens veste in date den . . . . .

Pro Adam en Eva Anthonia Canters de laatst-gemelde huisvrouw van de Heer Cornelis Zwaan, alsop No. 63.

Volgens resolutie van de heeren van de Magistraet deser staat Breda, in date den 31 Juli 1741 is verklaert vervallen te sijn aen dese groote kerk sijnde een kelder van wylen de Ed. hr. Drossaerd en President Jonkers Cornelis en Johan van Aerssen.

Leggende in de pant en cingel, tegensover Princen Choir groot 110 voeten.

Dn Hr. Petrus Willebordus van der Creke en vrouwe Pittronella van der Creke huysre. van Dhr. Rentm. Pieter van Beeck hebben haer begraefst-plaets Leggende achter het hoogh Choir aen de noortsyde over de deur van de coster, overdeekt, met Eenen Sarck waerop uytgehouwen staet:

MONUMENTUM PER ANTIQUE FAMILIE DE VELTWYCK

sijnde geweest haer grootvaeder Paulus van Veltwijck ¹⁾.

Volgens resolutie van de heeren van de Magistraet deser

---

¹⁾ Gest. 20 Jan^{ie}. begr. 25 Jan^{ie}. 1692 de huysvrouw van de heer Rentmeester Geeraert van Beeck.

Gest. 14 Aug. begr. 18 Aug. 1685 de heer Meyer (d. i. der Abdij Thorn. Red.) en de Rentm. van Thoir Pieter van Beeck.

Gest. 5 Jan^{ie}. begr. 7 Jan^{ie}. 1696 Elisabeth van Beeck (buyten begr.)

Gest. 21 Mey begr. 24 Mey 1696 mr. Roelant van Beeck.

Gest. 18 Febr. begr. 3 Meert 1681 Abram Janssz. van Beeck.

Gest. 6 July begr. 9 July 1672 Cathalijn Peeters van Beeck.

Gest. 5 April begr. 8 April 1670 Jacobus van der Beek.

Gest. 28 Aug. begr. 28 Aug. 1668 de Hr. Controleur van der Beek.

Begr. 10 July 1619 Franchoys van Veltwijck.

Begr. 8 Sept. 1649 de dochter van Pauwels van Veltwijck.

Stadt Breda in date den 31 July 1741 is verklaert vervallen te sijn aen dese kerck sijnde Een kelder, daer de heer Commandeur Valkenhaen in Leght Leggende in den omganch van het hoogh Choir aen de noortsyde tegens het eerste outaer aldaer, Langh 11 voet en 10 duym breed 6 voeten en 3 duym dus te samen 68 voeten en 2 duym.

Modo Dheer Carel van Naerssen Rentmr. allhier bij veste in date 13 Juny 1752. ¹⁾

Den WelEdGestrenge heer Mr. Jacob Reygersman Raeds heer van sijn hoogheyt de Heere Prince van Orange

en Nassau etc. etc. heeft sijn kelder ofte begraefstplaets gelegen aen de noortsyde in de pandt ofte ommegungh van de choir recht boven de begraeffnisse van Dhr. Johan van Polaenen, ende rechts tegens over

de deure van de oude Diaconie Langh 10 en breed $6\frac{1}{2}$ voeten volgens veste in dato den 10en November 1734.

Volgens resolutie van de heeren van de Magistraat deser Stadt Breda in date den 31 Juli 1741, is verklaert vervallen te sijn aen dese kerck sijnde Een kelder van de heeren van Renesse, Leggende in den omganch van het hoogh choir. ²⁾

Vóór de graftombe van de heeren van Renesse ligt een zerk waarop een vrouicnfiguur met het volgende opschrift:

Begr. ? 1594 Franchoys van Veltwijck.

Gest. 12 Nov. begr. 15 Nov. 1673 de dochter van de heer Out Schepen Veltwijck.

Gest. 12 Jan^{ie}. begr. 15 Jan^{ie}. 1674 de heer Out Schepen Pauwels van Veltwijck.

Gest. 28 Dec. begr. 31 Dec. 1671 de huysvr. van d' Heer Pauwels van Veltwijck.

Begr. 29 Juny 1603 Franchoys van Veltwijckszone.

¹⁾ Gest. . . . . begr. 30 Jan^{ie}. 1655 de vrouw van de heer Commandeur Valckhaen (denkelijk: von Falckenhayn).

²⁾ Gest. 16 Sept. begr. 19 Sept. 1676 de huysvr. van major Carel à Renesse.

HIER LEKGET BEGRAVE JOFFROV MAGDALENA NATUERLIKE
DOCHTER VAN HEER JAN VĀ RENESSE RIDDER HEER
VĀ MALLE SY STERFF A^oXVcXLIII OP SITE MARIE MAGDA-
LENA DACH OTRENT DER NOENE. BIDT GODT VOIR DE ZIELE.
OUT WESENDE XVIII JAER. (Zie Navorscher XXXI pag. 296).

*DHr. Hermanus Stuerman Out Schepen en Stock-
houder alhier heeft sijn begraefstplaets, Leggende aen de
suytsyde van den omganch van het hoogh Choir, omtrent
de deure van de consistorie (gekomen van Dhr. Luyt.
Jan Hendrick van Esendonck als eenigh erff-
gen. van Cicilia Roovers en daarvan gekoght den 28
April 1737 de Sarck), waerop uytgehouwen staet deszelfs
waepen synde Een bock waerop staet (Dese Sarcksteen hoort
toe aan Dhr. Hermanus Stuerman, Out Schepen en
Stockhouder alhier) Obiit den 17 Augustus 1742.*

*Is volgens resolutie van haer Ed. aghtb. in dato den 4^e
Mey 1752 vervallen aen de groote Kerck alhier.*

*Door dien gebleeken¹⁾ is dat den Heer en Mr. Herman
Tollius Professor te Harderwijck aan den Rentmeester
uan de Grootte Kerck Mattheus van de Laer met voor-
kennis van de heeren van de Magistraet deser stadt vol-
daen en betaelt heeft f 5—18—0 voor 't verhoogen van
de vloer in de Grootte kerk van 't bovengen. Graft volgens
den q^{tie} van voorn. Rentmeester in dato 8 October 1776.*

Modo thans nu voors Heer en Mr. Herman Tollius. ¹⁾

*Het wapen vertoont in ? een klimmende bok, helmteeken:
de bok uitkomende.*

(Wordt vervolgd.)

Utrecht.

L. J. KUYCK.

¹⁾ Zie Navorscher XXXI pag. 334.

OUDE BEGRAFENISGEBRUIKEN IN NOORD-
BRABANT.

I.

Cit de vorige eeuwen zijn omtrent die gebruiken weinig aantekeningen tot ons gekomen. Het meeste daarvan vindt men nog in de *Reize door de Majorij van 's Hertogenbosch in de jaren 1798 en 1799*, beschreven door den onverdraagzamen predikant Steph. Hanel. In het 1e deel van dit werk blz. 123 schrijft hij dienaangaande het volgende: „Als men denkt, dat een zieken sterven zal, roept men alle de nabuuren te samen, om eenen *Roozenkrans*, dat is eenige *Paternosters* en *Ave-Maria's*, voor den zieltoogenden lijder te bidden; is dit verrigt, dan gaat ieder weër naar huis; zoodra hij gestorven is, sluit men de vensters dicht, zet eene brandende Lamp bij het Lijk, en men waakt 's nachts bij het zelve; ook bid men dan voor de rust der ziel van den Overleedenen. — Men luid ook terstond over eenen dooden, zoodra hij gestorven is; dit verdrijft den duivel en de geenen, die dit hooren, kunnen dan voor de ziel van den gestorvenen bidden; bij de begraaving legt men de lijken altijd oost en west in het graf; stopt het graf dicht; maakt drie kruissen in het zand op het grafen dit verricht zijnde, gaat de gansche lijkstaatsie eenige reizen al biddende rondom het graf, en, als men heengaat, buigt men zich een weinig voor hetzelfde.”

De bewering, dat bij een overlijden de doodklok geluid werd om den duivel te verdrijven, is te dwaas om er een woord van te zeggen. Het gebruik om het lijk in diervoege in het graf te plaatsen, dat de voeten naar het Oosten gekeerd zijn, vindt men in alle Katholieke landen; het staat in verband met de leer der Katholieke Kerk omtrent de opstanding en beteekent, dat de overledene, die met het gelaat naar den opgang der zon gekeerd is, de hoop heeft eener zalige opstanding

en de verwachting des Grooten Rechters. — De lijken der priesters worden daarentegen volgens de gebruiken der Katholieke Kerk in eene tegenovergestelde richting begraven; in die richting stond toch de priester bij zijn leven voor het altaar als hij tot de geloovigen sprak: *de Heer zij met u* en hun den zegen gaf en in dien stand verwacht hij na zijn overlijden de komst van den Heer, om Hem rekenschap te geven over de kudde, die aan zijne zorgen was toevertrouwd. Ook het gebruik om het graf met drie kruisen te teekenen zal verband gehouden hebben met het gebruik der Katholieke Kerk, dat de priester de lijk-kist, alvorens die in het graf gelaten wordt, driemaal met het kruis teekent onder het uitspreken der woorden: *Ik teeken dit lichaam met het teeken des H. Kruises, opdat het in den dag des oordeels verrijze en het eeuwig leven bezitte door Christus onzen Heer.*

In het 2° dl. zijner Reize blz. 167 en vlgd. zegt H a n e w i n k e l nog het volgende over de begrafenisgebruiken: „Op sommige Dorpen der Majorij heeft men de gewoonte om, wen men ergens in een Huis des avonds wil vergaderen om eenen Roozenkrans te bidden, op eenen Hoorn te blaazen; dan begeeven zich de meesten, die dit hooren, derwaards; is het Gebed geëindigd, dan begint men allerlij gekheden en alle Godsdienstigheid is dan weder vervloogen. Dit blaazen op eenen Hoorn geschiedt ook wel als iemand op sterven ligt, om nog eens voor den stervenden te bidden.” — H. zegt niet van waar dit gebruik heen komt. Ik vermoed, dat het is ontstaan in den tijd, dat men aan de Katholieken in de Meierij van den Bosch hunne kerken had ontnomen en zij, dientengevolge geene kerkklokken meer ter hunner beschikking hebbende, genoodzaakt waren zich van andere instrumenten te bedienen, als zij elkander tot het gebed wilden oproepen.

Hij zegt voorts t. l. a. p. : „Men heeft verder de gewoonte op sommige Dorpen, dat, als er een Lijk in Huis is, terstond de deuren en vengsters gesloten worden;

op andere Plaatzen legt men een bosch stroo, met eenige steenen er op, voor de deur; dit stroo is met zwarte leere banden bij elkaer gebonden, maar zo de doode ongethuwd is, dan zijn er witte en zwarte linten omgebonden. Op voornaame Plaatzen is dit Stroo zeer netjens gemaakt en men kan die bosschen huuren, zooals te 's-Bosch, waar dit verhuuren van die stroobosschen alleen een Voorrecht is van het Hervormd Woeshuis." ¹⁾

¹⁾ De Regeering van den Bosch gaf dienaangaande 22 Dec. 1773 de volgende waarschuwing uit:

„Mijn Heeren de Hoogschout, mitsgaders Scheponen, Gezwoorens en Raaden der Hoofdstadt 's Hertogenbosch; doen te weeten, dat gelijk het Burgerweeshuis (n. b. dit was het Gereformeerd Weeshuis; De Schr.) alhier voorheen is gebeneficieert met de leverantie der doodkisten en nu onlangs, als daartoe behoorende, met het leveren der ringen aan en het bekleeden van de doodkisten, zo ook als nu aan gemelde Weeshuis privatelijk is gelaaten en, met uitsluiting van alle andere partikuliere ingezetenen dezer Stadt, geconcedeert, om strooyen uit te leggen voor de Huizen in welke Dooden boven aarde staan, zo nogthands, dat degeene, die voor dato dezes de kostwinning van het uitleggen der strooyen hebben geëxerceert, dit voorrecht, hun leven lang geduurende, zullen blijven genieten, dan waar omtrent door deze of geene in het vervolg zoude kunnen worden geabuseert, onder voorwendzel, dat zij bereids voor het arresteeren dezes dat bestaan hadden bij de hand gevat: ZO IS 'T, dat mijn Heeren enz. alle de geene, welke zig 'binnen deze Stad met het uitleggen der strooyen thands geneeren, bij deze doen adverteeren, om binnen den tijd van veertien dagen, na afkondiging dezes, aan Heeren Regenten van het Burgerweeshuis alhier te koomen opgeven derzelve naamen en woonplaatzen, mitsgaders den tijd, zedert welken zij het uitleggen van de strooyen hebben geëxerceert, of dat anderzints van dit voorrecht, om strooyen te mogen uitleggen, met 'er daad zullen zijn vervallen”.

Gemelde Regeering stelde op voorzegden datum ook nog voor het Weeshuis een tarief voor het verhuuren der strootjes vast, daarbij overwegende, dat binnen de Stadt drieërlei soort van *strooyen* waren verhuurd geworden: *het eerste soort voor de fatsoenlijkste en vermoegendste lieden; het tweede voor de Burgers en h. t. slechtste voor onvermogende of geringe Lieden onder de Militaire en Burgerstand* en dat die strooien in grootte verschilden naar gelang van den leeftijd der afgestorvenen.

Het gebruik om een stroobos voor het sterfhuis te plaatsen schijnt alleen aan Noord-Brabant eigen te zijn geweest. Zoo wordt toch als eene merkwaardigheid vermeld in een geschreven reisverhaal van 1741, medege- deeld door Aug. Sassen in Dl. III van dit tijdschrift blz. 298: *Wij quamen ten 6 uren in den Bos en wandelden dien avond wat door de stad en besagen in den weg het teeken, dat men gewoon is te leggen voor de luyzen, daer imant boren aerden staet, sijnde een bos riet met sicarte banden gebonden en daer eenige roode steentjes op, kort of lang nadat de overledene oud of jong is.*

Volgens de overlevering trok zoodanige stroobos ook zeer de aandacht der Fransche Sansculotten, toen zij onder Pichegru den 12ⁿ October 1794 de stad 's-Hertogenbosch binnentrokken, die zich na eene belegering van een paar weken aan hen had overgeven. De eerste hunner schopte bij die gelegenheid eenen stroobos, die daar voor een sterfhuis stond, omver en zij, die achter hem liepen, schopten den bos vervolgens voort tot groote ergernis der Bosschenaren, van wie niemand zich zoude vermeten hebben om zoodanig teeken des doods niet te eerbiedigen. Doch wat was voor de Sansculotten heilig!

Het gebruik om een stroobos voor het sterfhuis te plaatsen is waarschijnlijk ontstaan toen men door een uitwendig teeken in de tijden van besmettelijke ziekten, het publiek wilde waarschuwen, dat er iemand aan eene aanstekelijke ziekte overleden was. Zoo doet de overheid thans nog als iemand lijdende is aan eene besmettelijke ziekte of daaraan is overleden, zooals b. v. aan de roodvonk, door op het huis, waar dit plaats grijpt, te plakken een biljet, waarop staat

Besmettelijke Ziekte

ROODVONK.

Aanvankelijk hing men te 's-Hertogenbosch totdat einde eene stroowisch uit het huis, zooals blijkt uit het volgende, dat de Bossche kronijkschrijver Cuperinus

over den Bosch in 1521 schreef: *Item in desen tyde hing die stroewisch uut den raethuys, want die pestilencie was die tijt opt stathuys.*

In Holland was het oudtijds voorgeschreven, dat men in geval van pestziekte eene stroowisch voor het huis van den lijder moest hebben. Zoo werd door het Hof van Holland bij ordonnantie van 30 Sept. 1557 bepaald: dat bij hot uitbreken van de pestziekte de bewoners gehouden waren: „*aen de nederste flagie ofte eerste verdieping boven die poerte, deure ofte inganck van denselve huysse te steecken ende te hungene eenen stroowisch van der lengte van eender ellen ende van der dickten van eens mans, die met drie banden gebonden.*” Die stroowisch moest blijven hangen gedurende de geheele ziekte en veertien dagen na de genezing of zes weken na het overlijden. — Eene soortgelijke keur werd in 1655 afgevaardigd door de Regeering van 's-Hertogenbosch, toen de pest er heerschte. (Zie Van Heurn Historie III blz. 40.) Hieruit valt af te leiden, dat het gebruik om een stroobos voor het sterfhuis te plaatsen, eerst later is ontstaan.

Hetzelfde was van gevoelen P. Muller in den Noordbrabantschen Volksalmanak van 1845 blz. 102 en vlgd., alwaar hij de Bossche *strootjes* beschrijft en van een daarvan eene afbeelding geeft. (In diezelfde Almanak blz. 121 en vlgd. beschrijft v. S. de Volksgebruiken aan de sterfhuizen in Noord-Brabant).

Voor dit gevoelen pleit ook nog de navolgende resolutie der stedelijke Regeering van 's-Hertogenbosch van 16 Sept. 1661 (Reg. van Resol. A. 51): *Is bij den heere president geproponcirt dat verscheyde reysen vermaen was gedaen ten eynde omme te ordonneren seecker teycken te stellen voor de huysen daer yemandt soude mogen sijn gestorven ende alsoo door het selvige teycken te connen weten waer yemanden was overleden, waerop gedelibereert sijnde is goetgevonden ende verstaen, dat als voor desen voor een signael ofte teycken voor de huysinge daer yemant is gestorven sul gelecht worden een stroey met*

steen en sonder eenich cieraedt van linten ofte anders daer-aen te binden ofte doen ende het stroey niet hooger als een handt breed, voor de oude lieden tot onderscheyt daerop leggende vijf steenen ende voor de jonge lieden drie steenen ende dat hetselvige stroey nacht en dach voor de deuren sal blyren liggen, welck stroey oock niet gelecht en sal mogen werden door de buyren ofte anderen maer by die van den gesinne selven, alles op de verbeurte van ses gl. die contrarie sullen comen te doen ten behoeve van den armen.

Muller zegt mede t. a. p., dat in verloop van tijd de Bossche *strootjes* sierlijker zijn gemaakt geworden dan door de Stedelijke Regeering was voorgeschreven en daardoor ten slotte de gedaante hebben gekregen, welke zij in 1845 hadden, zijnde dezelfde als die, waarin zij zich te 's Hertogenbosch tot op het laatst van haar bestaan vertoonden.

Hanewinkel schrijft nog t. a. p.: „Ook zijn er Dorpen, waar men, zoodra er iemand gestorven is, eene groote Lantaarn zonder Licht buiten aan de deur hangt. Dit zinbeeld vind ik aartig, het schetst, dunkt mij, niet ongepast, dat de Lamp des levens van een sterfling is uitgebluscht.” Het was aardig gevonden van H. om in dien lantaarn zonder licht het zinbeeld te zien van een uitgedoofd levenslicht, doch juist gezien was dit daarom nog niet. Althans blijkens de Beknopte Geschiedenis van Eindhoven door F. N. Smits III blz. 45 is te Eindhoven het gebruik om eene lantaarn zonder licht aan het sterfhuis te hangen ontstaan, omdat de Magistraat van die plaats in September 1737, op het voorstel van den drossaard Lormier, op boete van 1 gld. 10 st. verboden had, dat aan een sterfhuis eene brandende lantaarn werd uitgehangen. Eene symbolieke beteekenis had alzoo de lantaarn zonder licht allerwaarschijnlijkst niet, wel die met licht, daar die toch wel zal beteekend hebben, dat de ziel, ofschoon van het lichaam gescheiden, nog voortleefde.

Ten slotte zegt Hanewinkel: „Als een doode begraven word, legt men een zwart kleed over de kist, somtijds ook wel, gelijk. ik meer dan eens zag, eene wolle Deken en brengt hem zoo ten grave; doch is de doode een Kind of ongehuwd, dan neemt men een wit linnen Laaken, versiert hetzelve met bloemen, linten enz., hoe bonter hoe mooier en gebruikt hetzelve tot een Baar- of Doodkleed.”

De gewoonte om eene gewone deken tot doodslaken of baarkleed te bezigen zal denkelijk alleen zijn ontstaan te danken hebben gehad aan de armoede, die gedurende de vorige eeuw in de Meierij van 's-Hertogenbosch heerschte, omdat zij toen nog altijd als een wingewest behandeld werd. Het gebruik om voor de kinderen een wit laken als baarkleed aan te wenden en dat te versieren is wederom een gebruik der Katholieke Kerk; de Katholieken toch versieren de lijken der kinderen, die vóór de jaren des onderscheids gestorven zijn, om aan te duiden den gelukkigen en blijden staat, waarin volgens hunne leer de zielen van die kinderen verkeeren. Het witte baarkleed werd voor de lijken der ongehuwden gebezigd als het zinnebeeld hunner maagdelijkheid.

In het aangehaalde werk van Smits vindt men ook nog het een en ander omtrent begrafenisgebruiken, die in vorige eeuwen te Eindhoven bestonden. Zoo blijkt uit eene door hem vermelde ordonnantie der Magistraat van Eindhoven van 12 September 1676, dat het daar ter stede toen gebruikelijk was, dat de bureu de lijken naar de kerk of het kerkhof droegen, welk gebruik de Magistraat door deze ordonnantie wilde uitroeien. Zij bepaalde daarom, dat het dragen van lijken in het gevolg moest geschieden door geordonneerde dragers en wel voor een groot lijk door 4 of 2; het lijk van een kind kon onder den arm gedragen worden. De bevolking van Eindhoven was echter van die geordonneerde dragers niet gediend, waarom de Magistraat dit den 6en October 1676 op verbeurte van boete gelastte. Dat de bevolking

terecht van die mannen niet gediend was, blijkt uit eene ordonnantie van diezelfde Magistraat van een tweetal dagen later, waarbij zij bepaalde, dat al wie der lijkdragers zich nog dronken dronk en bij het uithalen der lijken zich onbehoorlijk aanstelde voor de eerste reis zoude vervallen in eene boete van fl 25 en voor de tweede reis zoude gestraft worden, zooals de Heeron het zouden goed vinden.

In 1695 bestond te Eindhoven nog het Katholieke gebruik van bij de begrafenis der lijken over het doodslaken of baarkleed een groot kruis te leggen. Dit mishaagde aan de Hervormden, die hierin eene *paepsche superstitie* zagen, welke daarom moest geweerd worden. De predikant Piscator en de Hervormde Kerkeraad te Eindhoven, niet tevreden, dat in 1680 de Magistraat aldaar reeds had verboden, *dat iemant in den rouw sijnde sich sal hebben te verstanten in de kerck ofte op de Kerckhoff achter de lyken te gaan sitten bidden op verbeurte van dry guldten*, vroegen daarom, dat geen andere lijkklaken zouden mogen gebruikt worden dan die der Hervormde Diaconie en wel tegen eenen civielen prijs ten haren behoefte. De Magistraat vaardigde daarop het door hen gewenscht verbod uit met bepaling, dat de profijten van het lijkklaken grootendeels zouden komen ten bate der Diaconie en voor het overige aan de Tafel van den H. Geest. Ook bepaalde tenzelfden tijd de Magistraat op het verzoek van den Hervormden Kerkeraad, die daartoe *tot weringe van enige superstities* had aangedrongen, dat twee zoogenaamde doodbidders zouden worden aangesteld, waartoe zij benoemden den Protestantschen organist en schoolmeester, die van ieder persoon, in de kerk begraven en met groot gelui overluid wordende, met hun beiden fl 1 en in geval van klein gelui tien stuivers genieten zouden. Tevens werd aan elk ander verboden het beroep van doodsbidder uit te oefenen. Smit's deelt ook nog mede, dat ten gevolge van het gebrek aan geestelijken op verschillende plaatsen der Meierij misbruiken

waren ontstaan, waartoe vooral behoorden de doodmalen, d. i. de maaltijden, die ter gelegenheid van begrafenissen gegeven werden. Door de menigte van menschen, die aldaar verschenen, werden niet alleen groote onordelikheden en buitensporigheden bedreven, maar daarenboven buitengewoon groote kosten voor de weduwen en weezen of andere erfgenamen van de overledenen gemaakt. Daarom werden deze doodmalen bij plakkaat van 2 Mei 1731 ¹⁾ door de Staten-Generaal verboden op boete van fl 100 voor hen, die deze maaltijden deden aanleggen en van fl 10 voor elk persoon, behalve de bloed- of aanverwanten, die op den maaltijd bevonden werd. Smits vermeldt hierbij nog, dat men op sommige plaatsen der Meierij zelfs van het graf naar de herberg ging om te dansen. In het begin dezer eeuw bestond in de omstreken van Helmond nog het gebruik, dat er na de begrafenis ten sterfhuize werd gedanst; men had toen ook speellui, die hun bestaan vonden in het begeleiden van die dooddansen met de viool. Gelukkig bestaan dergelijke barbaarsche gebruiken sedert lang niet meer.

In menige kaart of reglement der Noordbrabantsche gilden staat bepaald hoe de gildenbroeders moesten begraven worden en daardoor kan men ook nog iets vernemen omtrent de begrafenisgebruiken, die in vroegere eeuwen in Noord-Brabant bestonden.

Zoo bepaalde een Reglement (blijkbaar uit de tweede helft der 18° eeuw), van de Schutterij der Kolveniers of Lieve-Vrouwegilde te Helmond ²⁾: *De Broeders sullen gehouden wesen te compuerreeren vóór de Mis van den overleeden broeder, daar de gilde gewoen is te teeren, ordentelijk gekleet met eenen sluyter op den hoedt. Naar den Dienst daar weer te koomen, met eenen mantel om naar het sterflaays te gaan, en sal den tamboer en knecht ge-*

¹⁾ Groot Plakkaatboek. Dl. VI blz. 562; in dat boek komen omtrent de doodmalen nog voor een Plakkaat van 15 Aug. 1671 in Dl III blz. 526 en een van 25 Juni 1689 in Dl IV blz. 388.

²⁾ Aug. Sassen. Gesch. dier Schutterij blz. 33.

houden wesen den overleeden broeder op de baar te setten om hem naar de begraaffplaats te brengen door 6 of 8 van zijn medebroeders. Den Kapietijn sal voor het Lijck gaan met sijn neergeslaagen hoedt en sijn witten hundschoen aan en een witten neusdoeck in sijn handt en eenen langen sluyer. Ende verder sullen beneffens het Lijck gaan; op den Kerckhof of in de Kerck gekoomen sijn sal den tamboer en knecht hem in het graft setten en dan van ieder broeder een schup 2 of 3 aarde opschieten en dan voorder van den tamboer en knecht onder te schieten en dan weer in volle order naar het huys van den overleeden broeder te trecken en dan naar middag om twee uren compareren onder den tooren om een half uur met de klokken te luyen voor den overleeden broeder.

Zooals Sassen t. a. p. zegt, omhingen te Helmond nog in de eerste helft van het jaar 1866 de mannen, die maag of vriend naar hunne laatste rustplaats begeleidden, zich met eenen laken rouwmantel van 17e eeuw-schen snit. Slechts enkelen hadden zulk eenen mantel in eigendom, doch voor hen, die er geen bezaten, waren er tegen geringen prijs te huur. Toen in 1866 de cholera haren doodaanbrengenden adem ook over Helmond liet gaan en hare slachtoffers in grooten getale vielon, meende men — en terecht —, dat het dragen van gehuurde mantels allicht de verspreiding dier vreeselijke ziekte kon in de hand werken en werd daarom het gebruik om bij begrafenissen rouwmantels te dragen afgeschafft om niet meer te herleven. Zoo sleepte de onverbiddelijke *zwarte dood* behalve vaders en zonen, moeders en dochters, ook dit eerbiedwaardig overblijfsel van oude gebruiken naar het kille graf. Thans bestaan er te Helmond geene oude begrafenisgebruiken meer. Evenzoo begint het op vele andere plaatsen van Noordbrabant te worden. „Taxandria” beware daarom er de herinnering van, voor zooverre zij daar nog bestaan en het is om die reden, dat ik hier de volgende mededeel, die tot nu toe of wel tot voor korten tijd aan den steeds meer en

meer nivelleerenden tijdgeest hebben kunnen weerstand bieden. Die gebruiken dan zijn de volgende:

BOXHOVEN.

Zoodra iemand overleden is, wordt voor het sterfhuis stroo plat uitgespreid en daarop worden dan vier baksteen plat nedergelegd in den vorm van een kruis. De bureu zeggen het overlijden aan. Geldt het een ongehuwde, dan doen het buurjongens, elk met een met zwarte linten versierd palmtakje ¹⁾ in de hand. Op den dag van het overlijden wordt voor den afgestorvene van 11—12 uren 's middags geluid en in drie tusschenpoozen wordt driemaal met de kerkklok getikt om de geloovigen aan te manen driemaal het Wees Gegroet voor den overledene te bidden. Zoolang het lijk boven aarde staat, wordt elken avond voor den overledene de Rozenkrans gebeden. Wordt het lijk van een ongehuwde op den dag der begrafenis ter kerke gedragen, dan gaat iemand den begrafenisstoet voorop met een paar palmtakjes in de hand, die in den vorm van een kruis op zijn graf worden geplant. Is het graf van den overledene dicht gemaakt, dan maakt de grafmaker daarop in den grond drie kruisen met zijn schop.

BOXMEER EN OMSTREKEN.

Wanneer iemand is overleden, dan wordt, als hij tot den hoogsten stand behoort, zijne begrafenis aangezegd eerst door den huisknecht en daarna door den koster; behoort hij tot de goede burgerij, dan geschiedt dit door den koster alleen, en behoort hij tot geene dier klassen van de maatschappij, dan gebeurt zulks door de bureu of wel door de leden der H. Familie of van eene Congregatie, als hij van een dier vereenigingen lid was. Een teeken van overlijden wordt niet voor het sterfhuis

---

¹⁾ De palmtakjes, waarvan in dit stuk gesproken wordt, zijn takjes van den buksboom, die in Noordbrabant algemeen palmboom genoemd wordt.

geplaatst. Wel worden om het lijk vier brandende kaarsen gezet. Zelden gebeurt het, dat er bij gewaakt wordt. Op den dag der begrafenis wordt, als het is eene begrafenis eerste klasse, het lijk door de leden van de Congregatie van den H. Joseph (het timmermansgilde) op eene baar aan de hand van het sterfhuis naar de kerk en van daar naar het kerkhof gedragen; betreft het een lijk van iemand, die tot de H. Familie of tot eene andere Congregatie behoorde, dan wordt het lijk door de leden van eene dier vereenigingen op dezelfde wijze gedragen en worden de kwasten van het lijkkleed vastgehouden door hare prefecten; de lijken van de overige ingezetenen worden op de schouders gedragen. Bij de begrafenis van een kind, dat lid van de H. Kindsheid was, wordt het lijk op eene baar gedragen door 6 jongens of meisjes. Bij grooten afstand wordt het lijk ook wel op eene kar geplaatst. Vroeger was het gebruikelijk, dat dan de weduwe op de kist ging zitten, doch dat gebruik bestaat thans in het geheel niet meer. Ook was het tot voor een dertig jaren geleden gebruikelijk, dat als de kar van het kerkhof naar het sterfhuis terugreed, de bosjes stroo, die daarop onder de kist gelegen hadden, teneinde haar niet te doen schokken, bij het passeeren van een kruisweg ¹⁾ aldaar op den kant van een sloot werden geworpen en daarin bleven liggen, tot dat het stroo vergaan was. Niemand van de voorbijgangers vermat zich om zoo'n bosje stroo te verwijderen of er iets aan te doen. Het gebruik van bosjes stroo langs de kruiswegen te werpen, werd reeds een jaar of dertig geleden door het toedoen der R. K. geestelijkheid afgeschaft. In de buurt van Roermond bestaat het nog steeds, zooals ik herhaaldelijk heb waargenomen. Op de vraag, wat dit gebruik beteekende, antwoordde de Oude Tijd j.g. 1871 bldz. 80: *het was om de booze geesten en*

---

¹⁾ Onder „kruisweg passeeren” wordt hier en later verstaan het komen op het punt, waar twee wegen elkaar kruisen.

de heksen, die wellicht met het lijk hun duivelsch spel zouden willen drijven, den pas af te snijden. Niets beter daartegen dan stroo, zooals Mr. J. van Lennep dichtte in zijne Poëtische werken, I blz. 157 en 189:

Want hierdoor wordt, met zekerheid,
De tooverij geweerd.

Bij de begrafenis van een kind wordt de kist gedragen door jongens of meisjes van het Genootschap der H. Kindsheid, indien de overledene daartoe had behoord.

Onder de uitvaart wordt tijdens de Offerande in de kerk geofferd in eene schaal, die op de communiebank staat, eerst door de mannelijke naastbestaanden, bureu en vrienden, daarna door de vrouwen. Te Sambeek wordt gedurende eene maand alle Zondagen onder de Hoogmis voor de rust der ziel van den overledene geofferd.

De doodenmalen, die vroeger in eene brasserij ontaarden, zijn reeds sedert vele jaren afgeschaft; alleen worden nog na de begrafenis de familieleden, bureu en vrienden in het sterfhuis genoodigd op koffie met brood en kaas. Zoodanige uitnoodiging geldt voor een groot bewijs van vriendschap, terwijl als familieleden en bureu daartoe niet worden genoodigd, dit door hen als een teeken van vijandschap wordt beschouwd.

BUDEL.

Zoodra een zieke het H. Oliesel heeft ontvangen en *ten volle bediend is*, zooals het heet, als dit Sacrament is toegediend, wordt, gewoonlijk door een kind van den naasten buurman, aangezegd om voor den zieke den rozenkrans te bidden, welke, als de ziekte zoolang nog duurt, gedurende 3 of 4 dagen achtereen door de buurt gebeden wordt, in het huis van den zieke, wanneer zulks kan en anders bij een buurman. Is de zieke gestorven, dan wordt de rozenkrans op dezelfde manier aangezegd en tot den dag der begrafenis gebeden. Twee buurlieden, getrouwd of ongetrouwd, naar gelang de overledene gehuwd of ongehuwd was, doen de noodiging ter begrafenis.

Als teeken, dat er een doode in huis is, worden alleen de vensters gesloten of de gordijnen neergelaten; de burgers (niet de boeren) bedekken bovendien hunne spiegels en schilderijen met zwart floers. Bij het lijk wordt gewaakt en van tijd tot tijd een kort gebed gedaan door twee mans- of vrouwspersonen, gehuwd of ongehuwd, naar gelang van den staat van den overledene. De lijken der kleine kinderen krijgen in de kist een kroontje op het hoofd en een bloemtakje in de hand en worden gelegd in watten, waarop snippertjes van goud- en zilverpapier gestrooid zijn; dit laatste gebeurt ook wel met de lijken van volwassenen, als zij van den deftigen stand zijn. De lijken van ongehuwde volwassenen krijgen eveneens een kroontje op het hoofd, maar geen bloemtakje in de hand; daarin krijgen zij eenen rozenkrans. De andere lijken krijgen eene witte muts op het hoofd. De leden der H. Familie of congregaties krijgen bovendien hunne medailles en andere insigniën mede in de kist. Alle kisten zijn versierd met een kruis, in den minderen stand met een zwart geverfd kruis, en onder de burgerij met een kruis met corpus. In den begrafenisstoet gaan, als een ongehuwde begraven wordt, hetzij hij een kind of een volwassene was, drie kleine meisjes onmiddellijk achter het lijk met palmtakjes in de hand, welke takjes versierd zijn, als een jongen of vrijgezel begraven wordt, met strooken en driehoekige vaantjes van gekleurd papier, en als een meisje of jonge dochter ter aarde wordt besteld, met strooken en ruw bewerkte rozen, die eveneens van gekleurd papier gemaakt zijn. Deze takjes worden, als de kist in de kerk komt, op het baarkleed gelegd en later op het graf gestoken. Vroeger bestond te Budel en omstreken ook nog het gebruik, dat thans echter is afgeschaft, dat, als eene vrouw tengevolge van hare bevalling gestorven was, op haar graf een witte doek uitgespreid werd, die daarop gedurende eenigen tijd bleef liggen.

Achter bedoelde meisjes komen in den begrafenisstoet

de buren, en vervolgens de leden van de H. Familie of Congregatie, Gilde of Harmonie, wanneer de overledene daartoe behoorde, en eerst daarna komt de familie. De mannen zijn in den stoet in het zwart gekleed, terwijl de vrouwen, die in den stoet gaan, zwarte falies dragen, die over het hoofd geslagen zijn.

Wordt een lid van een gilde begraven, dan werpt de Hoofdman aarde op de kist; anders heeft dat gebruik te Budel niet plaats.

Bij de begrafenis van volwassenen wordt driemaal door de buren de kerkklok geluid, 1° als het lijk bij de kerk gekomen is; 2° als het grafwaarts gedragen wordt 3° als de lijkstoet voor de tweede maal naar het kerkhof gaat, wat geschiedt als het graf gedicht is.

Zoodra toch de priester aan het graf de gebeden geëindigd heeft, keeren allen, die aan den stoet deelnamen, nog voor dat het graf gedicht is, naar de kerk terug om daar voor den overledene den Kruisweg te bidden. Is het graf gedicht dan gaan zij weder naar het kerkhof om op het graf 5 Onze Vaders voor den overledene te bidden.

Alleen als de afstand te groot is om het lijk te dragen, wordt de kist op eene kar geplaatst, doch niemand neemt plaats op de kist.

Het doodenmaal bestaat alleen uit een ontbijt met wittebrood, kaas en koffie.

CUYK EN OMSTREKEN.

Zoodra een persoon gestorven is, wordt hiervan kennis gegeven aan zijne twee naaste buren, die dan dadelijk naar het sterfhuis gaan, alwaar zij het lijk, als het van een volwassen man is, doen scheren en verrichten hetgeen men hier „lijken” noemt; dit bestaat in het ontkleeden van het lijk, het aankleeden van hetzelfde met een schoon hemd en het leggen van het lijk op stroo met een wit laken er over heen. Aan deze bezigheid ontleenen die buren den naam van „lijkers”.

Het overlijden wordt ook onmiddellijk bericht aan den koster, opdat deze den afgestorvene zal *overluiden*; het is hier toch gebruikelijk om den morgen na het overlijden de kerkklokken gedurende een uur voor den doode te luiden.

Door de „*lijkers*” wordt van het sterfgeval aanzegging gedaan aan de bureu, die dan tevens — één uit elk gezin minstens — worden uitgenoodigd om den rozenkrans te komen bidden.

Dat bidden heeft des avonds in het sterfhuis plaats; een der „*lijkers*” bidt daarbij voor.

Zoolang het lijk boven aarde staat, moet daarbij een licht branden en wordt het des nachts bewaakt, den eersten nacht door de „*lijkers*”, de volgende nachten telkens door twee andere personen, daartoe door de „*lijkers*” uit de bureu aangewezen.

Twee dagen na het overlijden wordt het lijk gewoonlijk gekist en bij die gelegenheid voorzien van het eigenlijke doodshemd, dat over het andere hemd wordt heenge-trokken en uit eene lichtere en goedkoopere stof bestaat; daags daarna heeft de begrafenis plaats. Als het sterfhuis te ver van de kerk is om het lijk te dragen, wordt het lijk naar de kerk gereden op de kar van een boer, die van de bureu het dichtst bij de kerk woont. De kist wordt daartoe door dien boer en de „*lijkers*” op de kar geplaatst. De „*lijkers*” volgen het lijk niet naar de kerk maar blijven in het sterfhuis om alles in gereedheid te brengen tot de ontvangst der begrafenisgasten. Alleen de naastbestaanden volgen het lijk, de allernaaste bloedverwanten natuurlijk voorop; allen gaan één voor één; het eerst komen de mannen en daarachter de vrouwen. De mannen hebben een hoogen hoed op met lamfer er aan, de vrouwen dragen eene falie, die zij over het hoofd hebben geslagen. Op de kar neemt niemand plaats. Zoodra de stoet eenen kruisweg passeert, houdt hij daar stil; een bosje stroo, dat daartoe op de kar naast de kist is gelegd, wordt dan in eene sloot

langs den weg geworpen en alle volgers doen knielend een gebed. De bureu wachten het lijk in de kerk op. Als het lijk gereden is, wordt bij de poort der kerk de kist door de aldaar staande dragers op eene baar geplaatst en in de kerk gedragen. Onder de uitvaart wordt, zoodra de Offerande begonnen is, geofferd, waartoe eerst de mannen en daarna de vrouwen om de kist gaan. Is de kist in het graf gelaten, dan maken de volgers een ommeegang om het graf en gaan daarna in de kerk voor den overledene bidden. Vervolgens begeven zij zich naar het sterfhuis, alwaar zij onthaald worden op koffie met brood.

Vier achtereenvolgende Zondagen na het overlijden wordt ook nog in den hoogdienst door familieleden en bureu geofferd; als zij naar dien dienst gaan, dragen de mannen wederom hooge hoeden en de vrouwen falies.

EINDHOVEN.

Het overlijden wordt daar aangezegd door een aanspreker, gekleed in het zwart met een hoogen hoed op, waarom eene strook crêpe gebonden is, waarvan de einden hem op den rug hangen.

Vroeger werd er aan het sterfhuis eene lantaarn zonder licht uitgehangen, doch deze gewoonte is daar sedert een jaar of tien in onbruik geraakt. Thans worden er alleen de blinden van het huis gesloten, ten teeken dat er een lijk boven aarde staat. Tot voor dertig à veertig jaren geleden werd het lijk op een baar bij de begrafenis naar de kerk gedragen en volgden de naaste bloedverwanten van den overledene met breedgerande hoeden en getooid met rouwmantels de baar, terwijl de bureu, vrienden en kennissen, ook allen met rouwmantels omhangen, den verderen stoet vormden; dat gebruik is echter omstreeks dien tijd afgeschaff; sedert dien worden hier de meeste lijken met een lijkwagen naar de kerk gereden, waarachter de mannelijke familieleden en vrienden te voet gaan, gekleed in moderne rouwkleederen.

Alleen de lijken der armen worden nog wel naar de kerk gedragen. Een begrafenismaal heeft te Eindhoven niet meer plaats.

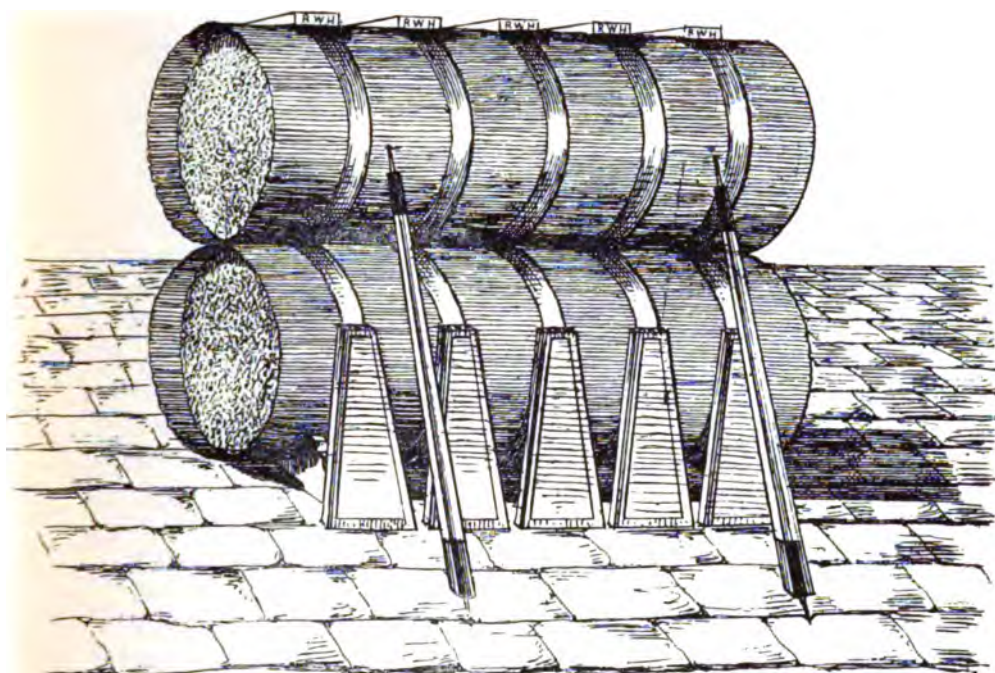
ERP EN OMSTREKEN.

Is aan een zieke het H. Oliesel toegediend, dan gaat een der burens het in de buurt aanzeggen. De burens komen daarop in de woning van een hunner bijeen en bidden daar gezamenlijk voor den zieke den rozenkrans. Dit doen zij ook de twee volgende dagen, wanneer de zieke nog zoolang mocht blijven leven. Is de zieke nog in leven, dan komen de burens niet meer bijeen om voor hem te bidden, ten ware zijne ziekte erger mocht geworden zijn.

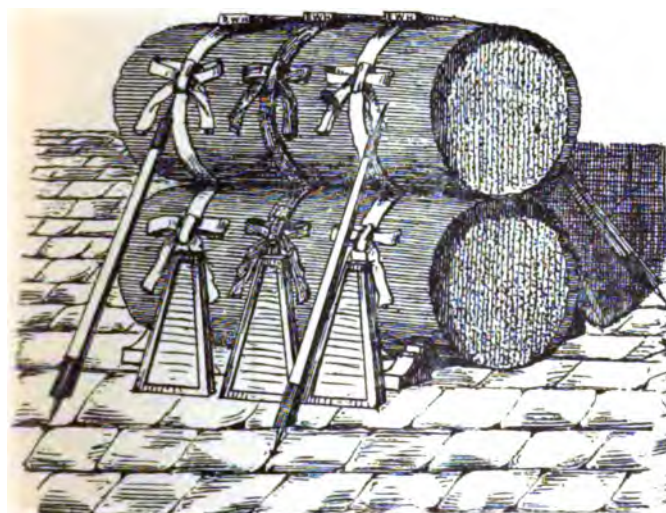
Zoodra iemand gestorven is, gaat een der burens het ook aanzeggen alsmede den dag der begrafenis. Hij, die dit doet, heet de *begrafenisbidder*. De luiken van het sterfhuis worden dan gesloten en de nabestaanden en burens van den overledene komen er elken dag tot aan den dag der begrafenis bijeen om te bidden tot lfenis der ziel van den overledene. In de kom der gemeente St. Oedenrode bestaat ook nog de gewoonte, dat, als er iemand sterft, voor het sterfhuis op zijde van de voordeur boven op elkander geplaatst worden twee netjes rond gemaakte stroobossen, elk ter dikte van een been en gebonden in drie zwarte lederen riemen, teneinde het stroo bijeen te houden; de riemen van den bovensten bos zijn gehaald door die van den onderste om ook de bossen aan elkander te doen blijven; tegen den ondersten worden aan de straatzijde gezet zwart geverfde en naar beneden schuin uitlopende plankjes en wel 5 wanneer het geldt het lijk van een volwassen persoon en 3 als het betreft een kinderlijk; deze bossen met plankjes worden geleend door den klokkenluider.

In de buitenwijken van St. Oedenrode wordt voor het sterfhuis enkel en alleen wat stroo bezijden de voordeur uitgespreid met dien verstande, dat het van de straat-

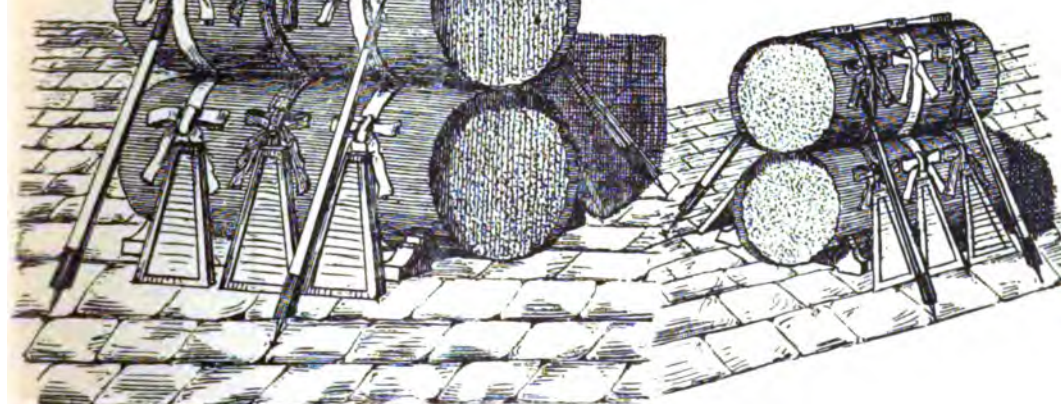
I.

II.

III.

OUDE BEGRAFENISGEBRUIKEN IN NOORD-BRABANT.

zijde schuins oploopt; betreft het een kinderlijk, dan worden er in eene rij 5 baksteen en plat en kops opgelegd; staat het sterfhuis een eind van den weg af, dan wordt het stroo op den kant van den weg tegenover het sterfhuis uitgespreid en worden dan daar de steenen kops er opgelegd. Te Eerde en te Boekel wordt een enkele bos stroo, die met stroowisschen vastgebonden is, voor het sterfhuis geplaatst en schuins daartegen worden aan de straatzijde 3 baksteen en op hun kop gezet.

Het lijk wordt afgelegd en aangekleed door de burenen, die arm zijn; zij krijgen daarvoor de oude kleederen van den overledene en eene fooi; hunne werkzaamheid heet *rekken* en zij zelve worden *rekkers* genoemd. Het lijk wordt gekleed met een wit hemd, waar over heen wordt gelegd eene witte lap met 2 gaten er in, waardoor de handen van den doode gestoken worden; op het hoofd krijgt hij een slaapmuts. Is het lijk een kinderlijk, dan krijgt het eene kroon op het hoofd en een takje van kunstbloemen in de hand; bovendien krijgt het in de kist om het hoofd en de schouders heen een boog van bloemen, terwijl de kist zelve met watten wordt opgemaakt. Het zijn de meisjes uit de buurt, die het kroontje en de bloemen maken. Te Erp en te Eerde worden de lijken van alle ongehuwden, hoe oud zij ook werden, op dezelfde wijze versierd. Het versieren van het lijk heet *peelen*; van hem, die het deed, wordt gezegd dat hij het lijk heeft *opgepeeld*.

Bij de begrafenis wordt het lijk met de voeten naar voren uit het sterfhuis gedragen door de vier naaste burenen; is het een lijk van een gehuwd persoon, dan doen dit vier getrouwde en anders vier ongetrouwde mannen. Wanneer de afstand te groot is om het lijk tot aan de kerk te kunnen dragen wordt de kist op eene kar gezet; vroeger was het dan gebruikelijk, dat de weduwe of dochters van den overledene op de kist gingen zitten, doch dit gebruik is thans afgeschaft; te Nistelrode bestaat nog de gewoonte, dat als men onder

het dragen van het lijk een kruisweg passeert, om dan daar de kist even neder te zetten en een Onze Vader te bidden.

Onmiddellijk achter het lijk gaat de allernaaste buurman; hij wordt de *kaarsendrager* genoemd, omdat het vroeger gebruikelijk was, dat hij de kaarsen, die tijdens de uitvaart in de kerk rondom het lijk gestaan hadden, meê naar het sterfhuis nam en vervolgens aan eene naburige kerk ten geschenke gaf teneinde daarvoor eene H. Mis voor de zielerust van den overledene te doen lezen. Ondanks dat dit gebruik niet meer bestaat, gaat nog altijd de zoogenaamde *kaarsendrager* vlak achter de kist. Wordt een ongetrouwde begraven, dan volgen in den stoet op den kaarsendrager twee zoogenaamde *trossendragers*, die jongens of meisjes zijn naar gelang de overledene een jongen of een meisje was; elk hunner draagt dan 2 bosjes palmtakken, die op de kist gelegd worden, zoodra het lijk in de kerk gedragen wordt en op het graf gezet worden, als het is dichtgemaakt. Te Vechel gaan de trossendragers alleen maar met kinderlijken mede; zij zijn daar 4 in getal en elk hunner draagt een palmtakje. Na de trossendragers komen in den begrafenisstoet de mannelijke en daarna de vrouwelijke familieleden. De mannen hebben meestal maar eene pet op; vroeger hadden zij hooge of ronde hoeden op met zwarte lamfers er aan, die hun tot halverwege den rug hingen en waren zij gehuld in rouwmantels. De vrouwen in den stoet, die de witte boerinnenmutsen dragen, hebben zwarte falies over het hoofd geslagen; dit hebben niet de jonge meisjes van den stoet, welke nog de zwarte muts dragen. Zooals bekend is dragen de jonge meisjes van de Meierij van 's Hertogenbosch de zwarte muts totdat zij beginnen te verkeerren of huwen; anders tot ongeveer haar 20e of 23e jaar.

Tijdens de uitvaart wordt in de kerk tweemaal geofferd; eerst in het begin en daarna bij het einde van den dienst. Wanneer het lijk van de kerk naar het

kerkhof wordt gedragen, gaat de doodgraver voor de kist met het kruis in de hand, dat op het graf zal worden geplant. Zoowel mannen als vrouwen gaan mede naar het kerkhof, de mannen blootshoofds. Tijdens dat de kist in het graf wordt neergelaten, liggen allen geknield om het graf; de kist wordt daarin zoo geplaatst, dat de voeten van het lijk naar de kerk gekeerd zijn. Zoodra de kist in het graf is neergezet, maken alle leden van den stoet daaromheen een rondgang. Daarna gaan de familieleden en de bureu naar het sterfhuis en worden zij dan daar op brood en koffie, soms ook wel op kaas onthaald.

's HERTOGENBOSCH.

De tegenwoordige tijdgeest, die alle oude gebruiken wegvaagt en alles uniform tracht te maken, heeft hier zijnen nadeeligen invloed op de oude begrafenisgebruiken zoo sterk mogelijk doen gelden. In Noordbrabants hoofdstad bestaan dan ook geene bijzondere begrafenisgebruiken meer met uitzondering dat, als het lijk boven aarde staat, elken avond tot aan den dag der begrafenis de rozenkrans in het sterfhuis gebeden wordt door de familieleden en uitgenoodigde kennissen, wat gewoonlijk onder voorgang van eenen aanspreker gebeurt en dat, als het lijk begraven wordt, in het laatste rijtuig van den stoet vier der naaste bureu plaats nemen, die ook in de kerk komen en mede naar het kerkhof gaan; elke buurman van den overledene beschouwt het als een plicht om mede ter begrafenis te gaan en zal zich daarom hieraan niet anders dan in de uiterste noodzakelijkheid onttrekken. ¹⁾

Vóór 1 Januari 1860, zijnde de dag, waarop het stedelijk kerkhof te Orthen in gebruik werd genomen,

---

¹⁾ Bij eene Israëlietische begrafenis was het vroeger in den Bosch gebruikelijk dat het laatste rijtuig van den stoet was een groote z. g. n. janplezier, waarin Jan en alleman van de Joodsche gemeente gezeten was. Ook dit gebruik is sinds eenige jaren afgeschaft.

alzoo zoolang nog de lijken op de kerkhoven binnen de muren der stad begraven werden, bestonden hier nog de oude begrafenisgebruiken in volle kracht. Toen werd, zoodra een sterfgeval had plaats gehad, door de beambten van het Roomsch of Gereformeerd Weeshuis, al naar gelang de overledene den R.-Katholieken of den Hervormden godsdienst beleed, voor het sterfhuis een zoogenaamd *strootje* gezet, dat des avonds door die beambten werd opgeborgen om des anderen daags weder voor het sterfhuis te worden geplaatst totdat het lijk naar het kerkhof werd gedragen.

Afbeeldingen van zoodanige *strootjes* staan op nevensgaande plaat.

AFBEELDING I geeft te zien het *strootje* voor een gehuwd persoon. Het bestaat uit 2 bossen stroo, welke op elkander zijn gelegd en waarvan de onderste ligt op 2 lage houten voetjes. Elke bos is omwonden met 5 zwarte lederen riemen; op den bovensten bos liggen 5 zoogenaamde steenen, die in werkelijkheid houten plankjes zijn en langs de beide zijden van het *strootje* staan dergelijke plankjes in eene schuine richting tegen den ondersten bos. Op den kop van elk der zoogenaamde steenen staan de letters R. W. H. (Roomsche Weeshuis) of G. W. H. (Gereformeerd Weeshuis) geschilderd. De zoogenaamde steenen zijn rood geverfd en daarop staan gemelde letters met witte verf geschilderd; de steenen van het Roomsche Weeshuis zijn bovendien omlijst met een zwarten rand. Om het geheel te steunen staan langs elken kant van het *strootje* tegen den bovensten bos in schuine richting twee houten latten, aan de uiteinden zwart geverfd en voorzien van ijzeren punten; het overige der latten is rood geschilderd.

De lengte van het *strootje* is 86 centim. en elke bos heeft eene dikte van 30 centim.

AFBEELDING II geeft te aanschouwen het *strootje* voor een jongen man of jongedochter; de samenstelling er van is dezelfde als die van afb. 1, met dit onderscheid,

dat elke bos slechts eene lengte heeft van 70 centim. bij eene dikte van 25 centim. en alleen maar met 3 lederen riemen omwonden is. Ook bevinden zich op den bovensten bos slechts 3 zoogenaamde steenen en staan er ook maar 3 van weerszijden tegen den ondersten bos; de steenen, voetjes en steunlatjes zijn eveneens van kleinere afmeting dan die van afb. 1. Daarentegen zijn de lederen riemen omwonden met zijden linten, eindigende in een strik, waarvan, als het geldt een man, het middelste lint wit en de buitenste zwart zijn en als het geldt eene jonge dochter, de buitenste linten wit en het middelste zwart is.

AFBEELDING III geeft te zien het *strootje* voor kinderen; de bossen hebben niet meer dan eene lengte van 44 bij eene dikte van 16 centimeter; alles is verder daarbij in verhouding kleiner dan bij de *strootjes* der vorige afbeeldingen, doch overigens zijn zij volmaakt hetzelfde.

Het gebruik om *strootjes* voor de sterfhuizen te plaatsen heeft in de stad nog voortgeduurd tot omstreeks het jaar 1865; toen heeft het daar opgehouden te bestaan.

Te Orthen, eene buurtschap van den Bosch, bestaat echter nog altijd het gebruik om een *strootje* voor het sterfhuis te zetten, dat daar bij voorkeur geplaatst wordt voor het raam der kamer, waarin het lijk boven aarde staat. Daar bestaan de *strootjes* uit 2 bossen stroo ter middellijn van ongeveer een decimeter; zij worden vastgehouden door touwtjes; door de beide bossen worden 4 houten pinnen in den grond gestoken om ze te doen blijven staan en in den bovensten bos worden gestoken 3 palmtakjes, waaraan vastgemaakt zijn zwarte of witte lintjes naar gelang de overledene gehuwd of ongehuwd was. Van weerskanten staan daar tegen het *strootje* schuins en op den kop 3 metselsteenen, als een groot lijk en 3 IJsselsteentjes, als een kinderlijk boven aarde staat. Het maken en opzetten van het *strootje* is te Orthen een burenplicht evenals het aanzeggen van het

overlijden en de begrafenis en het bidden in het sterf-huis. De bureu dragen daar den overledene ook nog naar de kerk en het kerkhof.

In de stad 's-Hertogenbosch werd vóór 1860 de aanzegging van het overlijden gedaan door bidders gekleed in het zwart en dragende op het hoofd eene groote platte steek, waarvan een lange zwarte lamfer afhing. Thans dragen de bidders daar eene driekantige steek met afhangenden lamfer. Zeggen zij ongehuwden aan, dan hebben zij aan de steek, daar waar de lamfer begint, een wit strikje en dragen zij witte handschoenen. Omdat de Katholieken van de stad vóór 1860 geen gewijd kerkhof hadden, werd op den dag vóór de begrafenis door den dienstdoenden geestelijke uit de parochie gewijde aarde op het lijk en in de kist gedaan, waarbij dan de kerkelijke gebeden, die voor de overledenen zijn voorgeschreven, werden gebeden; daarbij waren de familie, vrienden en bureu tegenwoordig en gewoonlijk werd nog daarbij door den geestelijke eene kleine toepasselijke predicatie gehouden. Met het in het gebruikstellen van het stedelijk kerkhof te Orthen heeft deze gewoonte opgehouden. Sedert Juni 1880 komen ook in de stad de lijken in de kerk en wordt daar in bijzijn van het lijk voor den overledene de uitvaart gehouden.

De begrafenisstoet was vóór 1860 samengesteld als volgt:

Voor de kist gingen een of twee politieagenten en daarna de bidders; vervolgens kwamen de baardragers, die op hunne schouders de baar droegen, waarop de kist stond; naast de baar gingen een of meer „huilebalken”, die gekleed waren in lange zwarte mantels en op het hoofd hadden een zwarten hoed met lagen bol en zeer grooten slap neerhangenden rand; aan den hoed hadden zij hangen een langen zwarten lamfer en voor het gezicht hielden zij een grooten witten zakdoek alsof zij hevig weenden. De huilebalken waren gewoonlijk de dienstknechten van den overledene en werden anders uit de baardragers genomen. Achter het lijk gingen de

kinderen van den overledene en de verdere familieleden, vervolgens de vrienden en bureu allen te voet; bij de begrafenis van den vader ging de oudste zoon voorop en bij die van de moeder eerst de man en daarna de jongste zoon en zoo vervolgens. Allen droegen hooge hoeden en rouwmantels; men kon deze kleedingstukken voor eene kleinigheid huren in de zoogenaamde *mantelhuizen* ¹⁾, waarvan men er een had in de Minderbroederstraat, een op het St. Janskerkhof en een tegenover de St. Jacobstraat. Met het in het gebruik nemen van het stedelijk kerkhof te Orthen hielden de begrafenis ten voet op en daarmee het gebruik der rouwmantels.

---

¹⁾ Omtrent dit mantelhuis vaardigde de Regeering van den Bosch 23 Dec. 1772 de volgende publicatie uit: „Mijnheeren den Hoogschout, mitsgaders Schepenen, Gezworens en Raaden der Hoofdstadt 's-Hertogenbosch voorgekomen zijnde, dat deze en geene baatzugtige Personen zig niet ontzien bij voorkomende begrafenis rouwmantels zo binnen als buiten deze stadt te verhuuren en van zodanige ongequalificeerde te huuren tot groot nadeel dergeenen, welke, als geïnteresseerdens in het Mantelhuis binnen deze Stadt in de Minnebroers-straat, daartoe alleen privatelijk gerechtigd zijn; niettegenstaande daartegens bereids bij Publicatie van den 28 Junij 1692 is voorzien: ZO Is 'T, dat mijn Heeren de Hoogschout, mitsgaders Schepenen, Gezworens en Raaden voorsz.: bij Ampliatie en Renovatie van gemelde Publicatie, bij deze elk en eenen ieder wel expresselijk op nieuw interdiceren, eenige rouwmantels binnen deze Stadt, of buiten dezelve gebruikt werdende, te leveren, of te verhuuren, nog ook die bij zodanige ongequalificeerde te haalen of te huuren dan alleen in het Mantelhuis in de Minnebroers-straat alhier; op eene boete van twaalf guldens, telken reize te verbeuren bij den geenen, die bevonden zal worden des contrarie te hebben gedaan, waarvan een derde part zal zijn voor den Heere Officier, een derde voor den aanbrenger en het overige een derde ten behoeve van het Burgerweeshuis alhier en daarenboven op de verbeurte van de door de ongequalificeerde geleverde of verhuurde rouwmantels ten behoeve der geïnteresseerdens in het voorsz. Mantelhuis". Het zal wel niet noodig zijn hieraan toe te voegen, dat deze *geïnteresseerden*, welke zoo goedgunstig door de stedelijke Regeering in bescherming werden genomen, van den Hervormden godsdienst waren! Zij behoorden tot de familie Furster.

DE LANGSTRAAT.

Te Vlijmen, Nieuwkuik en Drunen wordt het overlijden aangezegd en het vragen op den rozenkrans gedaan door mannelijke bloedverwanten, die den overledene verder dan in den tweeden graad bestonden. Te Baardwijk geschiedt dit door den naasten buurman, te Waalwijk door den naasten buurman of eenen bidder en te Besoyen door den bidder alleen. Te Vlijmen, Waalwijk en Besoyen wordt de rozenkrans 's avonds in het sterfhuis gebeden; te Nieuwkuik, Drunen en Baardwijk gebeurt dit voor den overledene alleen in de kerk.

Als teeken van overlijden wordt te Vlijmen, Nieuwkuik en Drunen wat stroo voor het sterfhuis uitgespreid en daarop in ééne rij kops gelegd, voor lijken van gehuwden 5 en voor lijken van ongehuwden 3 baksteen; te Baardwijk, Waalwijk en Besoyen wordt aan het sterfhuis uitgehangen voor volwassenen een groote zwarte lantaarn zonder licht, waarop met witte verf een doodshoofd geschilderd is en voor kinderlijken eene kleine witte lantaren, eveneens zonder licht, waarop ook een doodshoofd doch met zwarte verf is geschilderd. Deze teekenen worden weggenomen, wanneer het lijk het sterfhuis verlaten heeft. Tot voor een jaar of twaalf was het te Baardwijk niet gebruikelijk om aan het sterfhuis eene lantaarn uit te hangen, maar werd daar als teeken van overlijden voor het sterfhuis de baar of burrie gezet, waarop de kist naar de kerk en het kerkhof werd gedragen; dat gebruik is sedert dien daar geheel afgeschaft.

Het waken bij lijken heeft niet meer plaats; alleen gedurende den eersten nacht na het overlijden wordt er te Waalwijk nog bij gewaakt.

(Wordt vervolgd.)

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

INKOMSTEN EN UITGAVEN DER KERK VAN
BAARDWIJK, TIJDENS DE REGEERING
VAN KEIZER KAREL V.

1526.

V.

XXX. *Noch heeft Ghijb voerscr. beseet der kercken een moucer erffrogx wt den lande, die oeck genoempt, met Jan van der Heyden gemeyn liggende. Dies sal die pastoer daer af hebben voert iaergetyde Goaerts vander Donck, Marien sijnder huysvrouwen ende Mathijs haers soens, dordaluen stuer ende den custer eenen bruspeninck, ende die kerck salt licht doen ende deylen scoenbroet voer vijf stuers. Noch sullen die kerckmeesters vanden voerscr. mud rogx iaertijcx den pastoer wt reyken twe raet rogx, om die voergenoemde naemen inden siel brief te lesen. (Item op dese erffenisse, die oeck genoempt, sijn noch getogen vijf raet rogx vanden moucer bij Ghijbert voergenoempt, die kercke wt den breeden acker beseet, als int getal XXIX beschreuen stuet.)*

XXXI. *Ffraen Janssz. geldt der kercken wt synen huys ende hoffstadt — vander straten ten scutten toe streckende, die Wouter vander Heyden gecooft heeft om noen daer voer te luyen — X stuer siaers, ende dese onderpanden sijn gelegen tussen Hubert Willemsz. oestwaert ende Lijs Hughen ende Henricx die smit weestwaert. Hier af is eenen scepenen brief. (Anno XXII gaff Beatris Simon(?) Aerts . . . tot behoeff van Aelheyt Franen vijf rijnsguldens, ende daer omme sal dees rent van X stuers X ier ongemaint(?) bliuen, ende sal weder verscynen op Meydach anno XXXII) ¹⁾.*

¹⁾ Het tusschen haakjes geplaatste vermoedelijk later bijgeschreven; het gestippelde onleesbaar.

XXXII. Heesken, Willem Heerls dochter, Cornelis Thonis Berthouts wijff was, heeft den kercken beseet vier vaet erffroyx op Jan van Houts hofstadt, die Jan die Pilick te horen plach, tegen die kerck ouer gelegen. Hier aff is eenen scepenen brief op Beeris Janssz horen auvader kijnd (of: kijnder), die haer aen bestoruen was, ende is getekent IIII. Ende daer aff besteelt ¹⁾ die kerck dat waslicht op haer jaergetijd.

XXXIII. Gerit die Bloet heeft der kercken van Bairdwijsk wt synen erffgoeden beseet veerthien stuer siaers tot eender tortijs, die bewesen sijn op sijn hofstadt, nu Claes Wouters toebehorende, Aernt Huben oestwaert ende Thonis Janssz. weestwaert.

XXXIIII. Tiel Aernt Tielmanssz ghelt der kercken siaers drie scilling wt sijnder hofstadt vander straten ten Merdijck toe, ende hoert nu Jacob synen soen toe, Thonis Robben oestwaert, Arnt Huben wedue weestwaert.

XXXV. Henrick die Bye Woutersssz. wt sijnder hofstadt, die Jacob Wouters te horen plach, streckende vander straten ten Merdijck toe, Jan die Gheysters erffgenaemen weestwaert ende Thonis Janssz. nu ter tijt oestwaert, ende noch wt eender hofstadt, tegen die voerscr. hofstadt ouer liggende, ter schut toe streckende, — XIII stuer.

XXXVI. Jan Faessen erfgenamen wt eender hofstadt, vander straten ten Merdijck toe streckende, daer Gouert vander Werff op plach te wonen, nu ge-

---

¹⁾ *besteeft* = *bestelt*.

leegen tussen Hubert Willemsz. oestwaert ende Dirck Roelofs ende Jacob die Jonge weestwaert: drie groet vlaems.

XXXVII. Michiel Witlock, ghilt der kercken iaerlijcx tot Lichtmis sees vaet rogx wt sijnder hofstad, vander straten ten Zeyn padt toe streckende, Henrick Aernts erffgenamen oestwaert ende Peter Bloemendaels, naemaels Aernt Symon Arntssz weestwaert. Hier is eenen scepenen brief aff.

XXXVIII. Ghjsbert Yewaens twentic stuers siuers op Sante Gregorius dach, rrijs ghelts, wt sijnder hofstadt, vander straten tot den Merdijck toe streckende, Hubert Roeloffsz. oestwaert ende Jacob Pauwels Ghyben weestwaert. Hier is eenen scepenen brief aff.

XXXIX. Die kerck heeft op een stuck landts ghelegghen te veeldwaert, Ariaen van Gheynts erffgenamen oestwaert, Claes Druyts eerffgenaemen nae Jans vander Heyien weestwaert, streeckende van Jan van Bommels hoff totter scutten ¹⁾ toe, tot behoeff vanden wijn drie groot. Soluit Ghjib Peters erffgenamen.

XL. Beeris Arntssuens erfgenamen op een stuck landts, den breeden acker genoempt, vander straten ten Hoygraeff waert streckende, Arnt Beeris Smids oestwaert ende Jordan Mertens erff — dat cleyne ackercken gheuoempt weestwaert: siuers eenen stuur. Soluit Ghjib vander Doncx erffgenamen.

Soluit Ghjsbert Yewaens anno XXVI ²⁾.

---

¹⁾ In het handschrift staat *sullen*.

²⁾ Dit laatste later bijgeschreven.

XLII. *Margriet Ghijb Geritssz. zuster van Be-soyen, baghijn, ten Bosch wonende, ende Gheet Arnts Vriesen huysvrouw wt sees hondt landts inden corten Gheer liggende, Willem Lambert Maessz. oestwaert ende des gasthuys lant van Waelwijk weestwaert, streckende van Jan van Oerds erue tot Ariaen Henricx erfgenamen erue toe — twee scilling siaers; ende die baghijn ghilt die tweedeel ende Gheet voerscreuen dat dordendeel, so Gheet selver seget. Daer af is eenen scepen brieff van Waelwijk.*

XLII. *Dat gasthuys tot Waelwijk is sculdich der kercken van Bairdwijck, wt sees hondt lands inden corten Gheer, die dat ghashuis gebruyckt, dat Alijt Roeuers, die int gasthuys te wonen plach, beseet heeft, Willem Diricx soens wijff Griet Ghijb Geritssuster, die baghijn, oestwaert ende Thoen die Bye weestwaert, streckende van Jan van Oerds erue tot Ariaen Henricx erue toe — twee scijlling siaers, ende sijn nu beetsen op een ghesetken tot Bairdwijck by den wiel gheleghen, Jan Dirick Beeris erfgenamen oestwaert ende Cornelis Geritssz weestwaert, streckende vander straten zuydwaert. Soluit Ariaen Hossen. 1)*

XLIII. *Goaert Fredericx goet, dat Rutgher Bloeten plachte weesen — den breeden acker ghenoept —, Peter die Wijt oestwaert ende Lambrecht Millinck weestwaert, streckende vander straten ten Seynpaid toe: der kercken twee scillinck. Soluit Lambert Milling, die Heer tot Waelwijk.*

XLIII. *Rycont Francken 2) soen van Mechtelt Eyduwicx weeghen wt seeuen hondt lands, vander we-*

1) Op andere plaatsen staat Hoessen.

2) Op andere plaatsen staat: Rijk Francken,

teringe tot den Hoygraiffe toe ghelegen, Arnt vander Heyden oestwaert ende Claes vander Merwens erffgenaemen weestwaert, siaers twee pont was; tvoerscreuen onderpant behoert nu Thonis Berthoutssz toe. (Sohuit Claes Gerit Yewens). ¹⁾

XLV. Die kercke heeft gereede penninghen ontfanghen, datse sal gheuen den pastoer opt iaergetyde Lijsbeth Jans dochter van Haren, voer vigilie ende misse metten zielbrieff drie stuer ende den custer eenen stuer.

XLVI. Die kerck is sculdich die helft te belonen (of: belouen) vanden iaergetyde Jenneken, Peter van Aerls wijff was, gheuende voir hair ghedelt van vigilie ende misse metten siebrieff twee stuer ²⁾, want sy allen haer goet tsamen hadden.

XLVIIa. Die kerck heeft gereede penninghen ontfanghen om den pastoer ende custer te loenen van Enghel Aerts vander Heydens iaergetijdt: den pastoer twee stuer ende den custer eenen stuer van vigilie en misse alleen; ende dese penninghen heeft Thonis Aert Beerissz. gegeuen.

XLVIIb. Wouter Uycken heeft der kercken wt all synen goeden beseet twee vaet rogx, Lamberti verscinende, losber met sees scilden vierdaluen st. Sohuit Cornelis Wouterssz.

(Affge.... aen Wouter die Wijt ende Wouter die...., kerckmeesters). ³⁾

¹⁾ Het tusschen haakjes geplaatste is later bijgeschreven.

²⁾ Hier is later als noot bijgevoegd: „ende Onser Vrouwen gilt dander gelycke helft”.

³⁾ Het tusschen haakjes geschreven later bijgeschreven.

XLVIII. *Ariaen Claes Henricx wedue heeft die kerck en Onser Vrouwengild beseet tweentich schild geredts ghelts, half ende halff, datse tsamen den pastoer geuen soude voer vigilie, misse ende vanden siebrieff vier stuuer ende den custer eenen stuuer ende wat deylen.*

XLIX. *Wijck Jan Damissz. heeft der kercken beseet een mouwer rogx siaers op Daem van Lit, met voirwaerden, dat die kerckmeesters daer af geuen souden den pastoer vier auwe Johannes braspenninck, dat hy vier siel misse siaers voer Wycken roerscr. leesen soude ende noch den pastoer twee stuuer ende den custer eenen stuuer voert iaergetyde van hem.*

Alienata est siligo de consensu (?) curie ad causam edificationis ecclesie.

L. *Die kerck heeft ontfanghen derthien ringguldens geualueerts ghelts van Thonis Aert Beerissz. anno XXII, met voirwaerden, dat die kerckmeesters opt iaergetijdt van Aelheyt, des roerscr. Thonis dochter, voer vigilie, misse ende voer den siebrieff gheuen sullen den pastoer vier stuuers ende den custer eenen stuuer, ende datse lichten sullen ende vijff stuuers scoenbroot deylen, ende elck kerckmeester sal eenen haluen stuuer ontfanghen vander kercken renten.*

(Wordt vervolgd.)

Besoyen.

J. VAN DER HAMMEN Nz.

CRONYKJE VAN EENIGE ZAAKEN, DIE ZEDERT
EN IN HET JAAR 1774 ALHIER TE TILBURG
ZIJN VOORGEVALLEN.

II.

Den 30 Maart is te Parijs door den Franschen kijzer en onzen koning geratificeerd het tractaat op den 16 daar te voren gemaakt, waardoor dit Departement Braband en Zeeland mitsgaders Nijmegen en 't land van Altona aan Frankrijk word afgestaan.

Den 16 April des morgens heel vroeg is alhier gevangelijk door getransporteerd naar Parijs den Hoogw. heer Ant. van Alphen, vicarius des bisdoms van 's-Bosch.

1810. Den 6 May is den Franschen keyzer met zijne gemalin hierdoor gepasseerd, vergezeld door den koning en koningin van Westphalen etc. etc.

Den 9 July is gantsch Holland door een keizerlijk decreet aan Frankrijk vereenigd en Amsterdam tot de derde stad van het rijk verklaard.

1811. Des nagts tusschen 12 en een uur tusschen den 20 en 21 February zijn alhier aan de Hasselt twee huizen verbrand.

Den 18 Maart heeft hier voor de eerste rijze de loting der jongens, geboren in 't jaar 1788, plaats gehud. Het canton Tilburg, waartoe ook behoord Dongen en Goirle, moest er 18 leveren, als 12 voor de landmagt en 6 voor de marine. N.B.: hier diend bijgevoegd te worden dat den erw. heer Peter Peters, die op den 10 February lautstleden tot priester gewijd is, uit het seminarie naar hier is moeten komen om ook te loten, hetwelk (naar des morgens alhier op het Heyke misse gelezen te hebben) -- hij benevens de andere ook gedaan heeft.

Den 4 April is den eersten steen gelegd aan den korenwindmolen alhier bij den Noordhoek.

In 't begin derzelve maand is alhier in de Schijf het nieuwe kerkhof gemaakt, hetwelk omringd is van eenen tuyn en veele populieren daar om en in geplant.

1811. Den 14 Juny is den eersten steen gelegd aan den volmolen, die gebouwd word tusschen Tilburg en Moergestel bij het zoogenaamde Galgeven.

Den 15 dito is alhier overleden de heer *Martinus Cornelis van Dooren*, eerste maire dezer stad, hij wierd begraven den 18 dito. Zijne begrafenis was luysterlijk, trekkende de drie schutterijen in rouwgewaad vooraf, en vervolgens de hooge en laagere ambtenaren.

Den 8 September zijnde Zondag is des avonds een quartieruurs voor tien uren voor de eerste keer de klok geluyd, naar welk luyden de herbergen en logementen gesloten moesten wezen.

Gedurende de maanden September en October is hier alle avonden en nachten in het noordwesten een commeet of staartstar te zien geweest.

Des nagts tusschen den 4 en 5 November is alhier in de Heykensche schuurkerk gebroken, doch men hoord niet dat er veel gestolen is als de dwijlen en kleeden tot overdekking van de outaaren.

1812. Den 1 Maart is alhier in den ouderdom van 79 jaaren overleden den eerw. heer *Hermanus Josephus Franken*, pastor alhier op het Goirken.

Den 15 Juny zijn de twee eerw. heeren van *Gils en Moser*, praesidenten in 't Seminarie, door order van den prefekt gedeporteerd, welkers eerste bestemming te Mechelelen, en de tweede te Dyon in Frankrijk was.

Eenigen tijd daarnaar heeft den eerw. heer president *Smits* het seminarie moeten verlaaten en zich schuyf moeten houden.

1813. Den 5 December wierd hier als naar gewoonte den *Te Deum* gezongen wegens de kroning en slag te Austerlitz.

Den 10 dito kwamen hier des avonds ontrent 10 uren eene patrouille van circa 65 kozakken aan, die vertrokken naar den Boschkant.

Den 12 dito kwamen deselve hier weer terug, naar te Balkom met overwinning tegen de gensdarmes gevoegen

te hebben. Hierop volgden zware requisitien van haver, hooy etc. waarvan alhier een magazijn wierd gemaakt.

Den 15 dito arriveerden hier des avonds eene groote menigte kozakken en Russische hoezaaren, die hier bleven tot op den 19 dito.

Den 19 dito wierd hier de 3 koulourige vlag op den toren gesteld.

Den 22 dito zijn hier voor de eerste maal de dooden op het nieuw kerkhof in den Schijf begraven en waren op dien dag 5 leyken, te weeten den eerste Bartel Mombers, 2de de vrouw van Francus van Kraey, 3de de weduwe Willem Scharenborg en 4e een kind van Peter Manni en 5de Michiel Manni.

Den 23 dito wierd van hier den konvooy naar Breda gezonden, bestaande in haver, hooy, vette beesten etc. hetwelk te Dorst door de Franschen wierd aangevallen, maar niet genomen.

1814. Den 1 January is hier de Orangevlag op den toren gesteld.

Den 7 dito lagen hier veel kozakken en eenige Pruyssische houzaaren, wanneer ontrent den middag alarm wierd geblazen, waarop die alle op Goirle op aansnelde, omdat circa 600 paardevolk en 300 man voetvolk Franschen van Turnhout naar hier op weg waren met oogmerk (zoo men zijde) om hier het magazijn te komen vernielen, doch de kozakken en Pruyssen ontrent Poppel de Franschen ontmoetende zoo wierd aldaar en de Weelde en Ravels sterk gevogten, alwaar de geallieerden het slagveld behielden en eenen buyt van circa 80 welgemonteerde paarden en eenige Fransche krijgsgerangenen hier aanbragten. Eenen van de kozakken bleef aldaar dood, die zij medebragten, die zij hier (omdat het eenen wagtmeester was) met volle krijgseer op het kerkhof begraafden, en stellenden op zijn graf een houten kruys.

Den 26 dito is de stad 's Bosch door de geallieerden voor den Prince van Orange met storm ingenomen.

Den 20 February is Zijne Hoogheyd den heere Erfprins

van Orange van Breda komende hier door gepasseerd, en heeft zich in het hotel de Goude Zwaan circa 2 uren opgehouden en aldaar gehoor verleend aan de bedienaars der onderscheydene godsdienst, alsook aan de maire en nog eenige anderen.

Den 22 dito zijn de eerw. heeren van Gils en Moser weder van hunne deportatie uyt Frankrijck in goede welstand in 't seminarie gekomen.

In deeze week is men weer begonnen met over den dooden te luyden, hetwelk in den afgelopen winter verboden was uyt hoofde der troubles.

Den 15 dito is hierdoor gepasseerd Zijne Hoogheyd den hertog van Clarence, zoon van Zijne Majesteyt de koning van Engeland.

1814. Den 24 April is den hoogw. heer vicarius uyt zijne deportatie te Parijs in goede welstand te Schijndel op zijne pastory gearriveerd.

In de maand Juny is op het raadhuis naargezien hoeveel militairen alhier van den 1 October 1813 tot den 1 Mey 1814 zijn ingekwartierd, welk getal bevonden is 250 100 man.

Den 5 September is op de Goirkensche kerk eenen coepeltoren gezet met een klokje daarin.

1815. In de maand January is in den voornoemde toren een uurkerk gesteld.

Den 9 Juny is den Prins van Oranje, koning der Nederlanden, van 's Bosch komende alhier doorgereysd, hij stapte niet uyt de koets, doch wierd gesproken door onzen burgemeester en door onzen vreederechter.

1816. Op den 18 Maart is Nicolaas Daamen en zijnen zoon Petrus door het van de steenweg vallen van de kar, waarop zij gezeten waren, bij 's Bosch verdronken. Ook is met hen nog verdronken zekeren Uytjens, die als remplant van den zoon van de weduwe Corn. van Bommel mede op dieselve kar was gezeten.

In 't begin van November is op het Goirken aan den Noordenkant der kerk aldaar een kerkhof gemaakt tot

begraving der lijken van die parochie, alsook aldaar een grafmaker aangesteld.

Den 11 dito is op het voornoemde kerkhof voor de eerste maal een dooden begraven, zijnde een kind genaamd Martinus Vermeer. Hier diend bij aangemerkt, dat de meeste lijken die aldaar begraven worden geschied zonder het gewoon geluy van onzen toren, met alleeniglijk het geluy van het klokje op de Goirkensche kerk.

1817. Den 17 January is des morgens te 3 uren alhier in de Schijfstraat brand geweest, zijnde het huys bewoond door Cornelis van Gils geheel afgebrand.

In de maanden van Mey en Juny is den volmolen, staande aan de Hoeven, afgebroken, aan welken molen den eersten steen wierd gelegd den 5 Juny 1798, zoodat dien molen 19 jaaren gestaan heeft.

Den 7 Juny des morgens ten half tien uren zijn alhier aan de Hoeven bij het Kwuadeynd 3 huizen (bestaande in 6 wooningen) afgebrand.

In dit jaar zijn de graanen, als tarwe, koren en boekwijt altijd zeer duur geweest, als den boekwijt 40 guldens het mud, het koren nog vijf à zes guldens hooger in prijs, zoodat een roggenbrood van 12 pond in 't laatst van Juny was op 21 $\frac{1}{4}$ stuivers, en de oude aardappelen wierden toen verkogt à 24 stuivers het vat.

Den 1 July is overleden den eerwaarden heer Josephus de Keirsmaeckers, oudsten capellaan alhier op het Heyken, in den ouderdom van 60 jaaren. Zijne ziekte was veroorzaakt door het hollen van het paard met de koetskar waarin hij gezeten was, waarvan het rat hem over den rug was gegaan, en bekam een trap van het paard op zijne heup, waarran hij van teyd tot teyt erger wierd, daar hij (tot groote droefheyd der parochianen) van is overleden.

N.B. Dat hij het ongeluk heeft bekomen is geweest op den 10 Mey dezes jaars, in zijne terugkomst van Goirle.
Rotterdam.

W. BEZEMER.
(Wordt vervolgd.)

OTGENS.

Onder de talrijke z. g. n. ambtenaarsfamiliën, welke in het markizaat van Bergen-op-Zoom bestonden, behoort ook de familie Otgens. De naam Otgens is een patronymikon, een naam, van een voornaam afgeleid en wel van Otto.

Otgens.

De eerste, welke dien naam droeg was Michaël, die in de Latijnsche doopboeken Othonis wordt genaamd.

Hij was de vader van:

1°. Cornelis Michaëlszoon Otgens, kerkmeester (1637) stadhouders (1644) en secretaris van Oudenbosch. Katholiek zijnde, en het geloof zijner voorouders niet willende verlaten, heeft hij het secretarisschap niet kunnen blijven bedienen en in 1660 vinden wij hem gezezen secretaris genoemd.

In 1620, 20 Juni huwde hij te Oudenbosch met Heilwig Pieters en voor de tweede maal trad hij, na 23 Juni te zijn ondertrouwd op 2 Juli in den echt met Catharina Claessens (of Nicolaï), *daer moeder af was Aeltje van den Heuvele*.

Bij dit laatste huwelijk traden als getuigen op Jan Michiels Otgens en Henrica van den Heuvel.¹⁾

Uit zijn 2e huwelijk had Cornelis Otgens, 5 kinderen, allen te Oudenbosch gedoopt.

A. Michaël O., gedoopt 7 April 1634.

B. Henricus O., gedoopt 26 Oct. 1638; hij overleed 15 Augustus 1702 te Oudenbosch. Uit zijn huwelijk met Anna van Aert, waarmede hij 13 December 1681 te Hoeven ondertrouwd, werd geboren een dochter.

α Antonia O., gedoopt 2 Febr. 1683 te Ouden-

¹⁾ De familie van den Heuvele was een der aanzienlijkste van Oudenbosch, van de beide zoons van Laureys van den Heuvele was Mr. Walterus burgemeester van Oudenbosch en Hendrik secretaris en notaris aldaar.

bosch, en 31 December 1704 gehuwd met Monsieur Dielis van Huysden, j. m., geboren te Zundert.

C. Nicolaas O., gedoopt 29 Juli 1640, peter Antonius O.

D Mr. Albertus O., gedoopt 1 Augustus 1642; peter: de edele heer Christophoris Butkens. Albertus Otgens komt later voor als advocaat te Oudenbosch. Misschien is hij gehuwd geweest en zijn Anthonetta en Joanna O. dochters van hem.

E. Joannes O., gedoopt 30 Aug. 1644.

2°. Anthony Michielsz. O. Heilige Geestmeester (1647) en burgemeester van Oudenbosch, en in 1661 oud-burgemeester. Hij is denkelijk ook „de heer dijkgraaf Anthony Otgens,” die in 1674 voorkomt.

Uit zijn huwelijk met Mayken Thomas, had hij A. Michiel O.

3°. Joannes Michielsz. O. *volgt onder II.*

II. Joannes Michielsz. O., stadhouder, schout en rentmeester van Hoeven voor den bisschop van Antwerpen, abt van St. Bernard. Hij was getrouwd met Jacoba of Jacomina de Pottere, geboren 10 April 1613 op het slotje Grimhuysen en gedoopt 14 April d. a. v. te Oud-Gastel. Zij was een dochter van Franciscus Ludovicus de Pottere ¹⁾ penningmeester en schepen van Nieuw-Gastel (overl. 9 Maart 1639) en zijn eerste vrouw Maria Brouwer(t)(s) ²⁾ (overl. 18 Aug. 1620 te Gastel.)

de Pottere.

¹⁾ Zoon van Ludovicus, stadhouder van Fijnaart en Heyningen (overl. 28 Febr. 1608 te Fijnaart, oud 85 jaar) bij Jw. Elisabeth van de Zande, François dr.

²⁾ Dochter van Mr. Christiaan Brouwer(t)s uit Roosendaal en zuster van Mr. Adriaan, heer van Halle, gehuwd met Anna de Pommereaulx.

v. d. Zande.

Uit het huwelijk van Jan Otgens en Jacoba de Pottere sproten:

1. Michaël O. volgt onder III.
2. Elisabeth O., de vrouw en in 1693 de weduwe van Dr. Cornelis Nouwens.
3. Maria O. in 1700 te Oudenbosch overleden.
4. Maria Catharina O., echtgenote van Gasparis Schrijnmaeckers.
5. Franciscus Otgens, ontvanger en rentmeester des bisdoms Antwerpen te Hoeven; hij leefde nog in 1715 en was gehuwd met Adriana Antonia Crol. Zij was 15 September 1656 te Roosendaal gedoopt als dochter van Antonius Crol. ¹⁾ bij Josina Nuyts.

Uit dit huwelijk zeven kinderen, te Oudenbosch gedoopt.

Nuyts.

- A. Johannes Antonius O., gedoopt 19 Juni 1680, advocaat; hij leeft nog in 1717.
  - B. Adrianus Josephus O., ged. 10 Febr. 1682.
  - C. Jacobus Bernardus O., ged. 12 Maart 1684.
  - D. Maria Catharina O., ged. 24 Febr. 1686, huwde 17 April 1713 te Oudenbosch Joannes Baptista Maria de Pottere ²⁾, geboren 7 en gedoopt 8 April 1669 te Hoeven. Hij overleed 8 Februari 1732 op het slotje Grimhuysen en werd in de kerk te Gastel begraven. Zij stierf 14 Juni 1769 en werd begraven te Esschen.
- Uit dit huwelijk bestaan nog afstammelingen te

¹⁾ De familie Crol, ook genaamd Noorman(s) of Noreman(s) was een der oudste en aanzienlijkste van Roosendaal, zoowel als die van Nuyts. Antonius Crol was 14 Jan. 1631 aldaar gedoopt als zoon van Arnold bij Johanna Straetmans. Josina Nuyts was een dochter van Adriaan.

²⁾ Zoon van Henricus de Pottere (geb. 5 Febr. 1631, overl. 26 Oct. 1696, beiden op Grimhuysen te Gastel) en van Johanna van Steenhuys, overleden 7 November 1703, oud 77 jaar, op Grimhuysen.

v. Steenhuys.

Gastel, te Oudenbosch en te Antwerpen, die indertijd aanspraak maakten op de erfenis van den laatsten Otgens.

- E. Ludovicus Arnoldus O., gedoopt 20 Mei 1688.
 F. Mr. Antonius Hubertus, gedoopt 23 Maart 1690, advocaat te Oudenbosch, alwaar hij 7 Oct. 1727 overleed.

Hij is waarschijnlijk eerst gehuwd geweest met Anna Maria le Febvre, die omstreeks 1722 als vrouw van Antonie Otgens wordt vermeld.

Den 11^{en} November 1725 huwde hij met Johanna Lucia Francisca Biersteekers. Zij was 24 November 1705 te Gastel gedoopt als dochter van Dr. Marinus Josephus B. ¹⁾ (gedoopt 12 April 1671 te Oudenbosch en 23 Aug. 1747 overleden) en van (geh. 5 Febr. 1699 te Oud-Gastel) Isabella Cornelia Rutgera de Pottere (geb. 10 Juli 1671 en 21 Juli 1708 te Gastel begraven.)

Johanna L. F. Biersteekers hertrouwde te Oudenbosch met Theodor Eymberts, gedoopt te 's-Hertogenbosch 24 Januari 1687 als zoon van Gasparus bij Anna Margaretha Streyen en weduwnaar van Henrica Aelmans of Allemans, gedoopt 5 Maart 1685 te 's-Hertogenbosch

Eymberts.

¹⁾ De familie Biersteekers behoorde reeds vroeg tot de aanzienlijkste van deze streken; zij vermaagschapte zich o. a. reeds in 't begin der 17e eeuw aan die van de Wolf, van Steenhuys e. a. De familie de Vries, thans te Grobbendonck en te Lier gevestigd, doch die te Oudenbosch haar oorsprong neemt, vermeldt bij het huwelijk van Jacobus de Vries, geboren 1592, met Dymphna Biersteekers, Cornelis dochter, dat haar vader burgemeester van Middelburg was. Daarvan vinden wij evenwel niets. Dr. J. Biersteekers was een zoon van Marinus bij Anna Putmans. Zijn vrouw, Isabella de Pottere, uit de reeds herhaaldelijk genoemde familie, was een dochter van Henricus bij Joanna van Steenhuys.

als dochter van Reynerus bij Emilia van der Linden.

Uit het huwelijk van Mr. Ant. N. Otgens en J. L. F. Biersteeckers werden geboren en te Oudenbosch gedoopt:

a. Franciscus Marinus O., gedoopt 19 Augustus 1726

b. Antonius Hubertus O., gedoopt 4 Nov. 1727.

G. Jacoba Isabella O., gedoopt 3 April 1693.

6° Adriana Anna O., gehuwd met Petrus van Balen; deze was 23 Januari 1638 te Oudenbosch gedoopt als zoon van Gasparus bij Aldegondis van Hessel of Hesselmans.

7°. Barbara O., gedoopt 1 April 1648 te Hoeven; zij huwde (Gillis) Augustinus Hannebaert of Ha(n)necaert.

8°. George Michaël O., *volgt onder IIIbis.*

9°. M. Joannes Baptista Bernardus O., gedoopt 10 December 1653 te Hoeven, licentiaat in beide rechten en advocaat. Waarschijnlijk is hij de Joannes Baptista O., die te Oudenbosch stierf en wiens goederen in 1724 werden geschat.

III. Michaël Otgens, heer van Middelharnis, ontvanger van het bisdom Antwerpen te Hoeven en rentmeester der abdij van St. Bernard. Wij huwde 10 Augustus 1672 te Oudenbosch met Adriana (Catharina) Otgens; hare nagelaten goederen werden 5 April 1710 geschat, zoodat zij omstreeks dien tijd moet overleden zijn. Hare ouders zijn mij niet bekend.

Uit dit huwelijk:

1° Mr. Joannes Baptista Franciscus O. *volgt onder IV.*

2°. Cornelis Antonius O., gedoopt 26 November 1675 te Hoeven.

3°. Joanna Maria O., gedoopt 6 December 1677 te Oudenbosch; en 12 Januari 1727 te Hoeven gestorven.

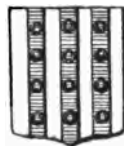

4°. Antonius Bernardus O., gedoopt 22 Sept. 1679 te Oudenbosch. Denkelijk is hij het, wiens goederen te Hoeven 2 Mei 1721 werden getaxeerd,

5°. Jacobus Dominicus O., gedoopt 15 Mei 1682 te Hoeven.

6°. Maria Anna O., gedoopt 22 Februari 1683 te Hoeven en aldaar 16 Juli 1684 overleden.

IV. Mr. Joannes Baptista Franciscus Otgens, heer van Middelharnis; hij werd 3 October 1673 te Hoeven gedoopt en was later schepen van die plaats. Hij huwde er 1 Juni 1710, na 24 April daaraan voorafgaande te Antwerpen te zijn ondertrouwd met Maria Catharina Josepha de Heuvel, van de Antwerpsche familie van dien naam. ¹⁾

de Heuvel.

Uit dit huwelijk:

1. Johannes Franciscus Josephus O., gedoopt 7 Maart 1711 te Hoeven en 1 Mei 1767 overleden.

Hij was heer van Middelharnis en werd bij brieven van 18 September 1734 met zijn hieronder volgende broeder in den adelstand verheven.

Hij woonde toen te Antwerpen, alwaar hij 11 Februari

Lunden.

1736 in de St. Joriskerk huwde met Joanna Regina Lunden. Zij was geboren te Antwerpen en 25 Juni 1712 in St. Joris gedoopt als dochter van Joannes Baptista Lunden ²⁾, (gedoopt te Antwerpen 10 Dec. 1663 in St. Jacob, en 4 Sept. 1735 overl.)

¹⁾ Zie Taxandria IV, bldz.

²⁾ De familie Lunden is oorspronkelijk uit Hannover; zij vestigde zich tegen het einde der 16e eeuw te Antwerpen en kwam er tot groot aanzien. Jan Baptista Lunden, hier genoemd was een zoon van Jan Baptista en van Helona Francisca Rubens, een kleindochter van den grooten schilder. Maria Theresia Bosschaert, van de bekende, nog bestaande familie was een dochter van Wouter en van Margaretha Carlier. Een uitgebreide genealogie dezer familie geeft Goethals, dict. gén. in voce van Havre.

bij (geh. 31 Maart 1693 te Antwerpen) Maria Theresia Bosschaert (overl. 11 Oct. 1752). Hij schijnt geen kinderen te hebben nagelaten; zijn heerlijkheid van Middelharnis kwam bij zijn dood aan zijn verren neef Mr. George Johannes Otgens, die volgen zal.

2. Michaël Josephus Bernardus O., gedoopt 29 Mei 1715 te Hoeven, „*camerling*” van Z. H. Paus Clemens XVIII en proost van het kapittel van Trier; hij werd met zijn broeder in den adelstand verheven.

3. Jacobus Bernardus O., gedoopt 15 Maart 1718 te Hoeven.

IIIbis. George Michaël Otgens, gedoopt 2 April 1651 te Hoeven en aldaar 6 Januari 1684 gehuwd met Lucia Sophia Peteren, ¹⁾ die hem in den 3^{en} en 4^{en} graad (kerkel.) bestond.

Uit dit huwelijk zijn te Hoeven 16 kinderen gedoopt:

1°. Johannes Paulus O., gedoopt 1 Juli 1686.

2°. Franciscus Antonius O., gedoopt 12 Februari 1688.

3°. Petrus O., gedoopt 15 Aug. 1689. In 1708 komt Petrus Otgeffs voor als getuige, later nog Petrus George O., misschien is dat deze.

4°. Paulus Bernardus O., gedoopt 10 Febr. 1691.

5°. Jacobus Josephus O., gedoopt 9 Januari 1693.

6°. Adrianus Cornelis O., gedoopt 18 October 1694.

7°. Cornelis Josephus O., gedoopt 10 Maart 1696.

8°. Jacoba Isabella O., gedoopt 18 Februari 1698, huwde 15 October 1725 te Oud-Gastel Godefridus Ignatius van der Eyden, rentmeester der heeren van Oude Tonge.

9°. Petronella Catharina O., gedoopt 2 Augustus 1699.

10. Maria Catharina O., gedoopt 13 December 1700.

---

¹⁾ Ik vermoed dat zij behoorde tot de familie de Peetere, die o. a. een drossaard van Wouw heeft opgeleverd.

11. Barbara O., gedoopt 26 Januari 1703, en 2 December 1761 te Oudenbosch gestorven.

12. Petronella Sophia O., gedoopt 24 Februari 1704.

13. Adriana Anna O., gedoopt 15 October 1705, en overleden 13 September 1768 te Hoeven. Zij was gehuwd met Mr. Guillielmus Adrianus Sprong.¹⁾

14. Ludovicus Albertus O., *volgt onder IV.*

15. Henricus Adrianus O., gedoopt 7 November 1708.

16. Johannes Michaël O. gedoopt 24 December 1710.

IV. Mr. Ludovicus Albertus O., gedoopt 31 October 1706, was advocaat te Oudenbosch, waar hij 31 Januari 1763 overleed als weduwnaar van Barbara Maria Otgens, wier ouders mij onbekend zijn.

Uit hun huwelijk werden te Oudenbosch geboren:

1°. Franciscus Georgius O., geboren en gedoopt 1 September 1734.

2°. Franciscus Johannes O., geboren en gedoopt 18 October 1735.

3°. Mr. George Johannes O., gedoopt 17 December 1736 te Oudenbosch en aldaar 11 April 1819 overleden, waarna hij te Sprundel werd begraven tegen de kerk.

Hij was gehuwd met Anna Petronella Melort, gedoopt te Oudenbosch 30 November 1787 en aldaar overleden 26 Februari 1870, dochter van Andreas M. (gedoopt 27 Dec. 1759 te Roosendaal en 10 Juli 1817 te Oudenbosch overleden) chirurgijn te Oudenbosch en van Cornelia van den Dries (geb. Oude Tonge, overl. 15 Mei 1834). Haar broeder Godefridus Andreas M. werd bij K. B. van 28 November 1840 in den adelstand verheven.

v. den Dries.

Zij hertrouwde later Hermanus Petrus van den Dries, burgemeester en plaatsvervangend kanton-

¹⁾ De familie Sprong, oudtijds ook Spronex, was een zeer deftige in Westelijk Noord-Brabant; sommige harer leden zaten o. a. in de schepenbank van Breda.

rechter te Oudenbosch, en van 1851 tot 1863 lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

De heerlijkheid Middelharnis ging na zijn kinderloos overlijden over op den zoon haars broeders Jhr. Eduard Melort, ¹⁾ die kinderloos overleed.

4°. Franciscus Adrianus O., gedoopt 15 Januari 1738.

Uit deze genealogie blijkt genoegzaam, dat zij niet volledig is; enkele takken ontbreken er klaarblijkelijk aan, van vele personen is de levensloop niet aangegeven.

Ik vind nog de volgenden hier en daar verspreid:

Mathias Othonis, 8 October 1623 ondertrouwd en eerst in Maart 1624 gehuwd met Henrica Aerts, waarbij een zoon: Arnoldus, gedoopt 10 December 1624 te Oudenbosch.

Mathias Otgens in 1756 te Oud-Gastel vermeld.

Mathias Otgens, neef van den laatsten Mr. George Johannes Otgens, overlijdt 28 December 1807.

Joan George Otgens; zijne goederen te Hoeven worden 12 September 1727 getaxeerd.

Kort te voren, 18 September 1717, die van Juffrouw Maria O., te Hoeven overleden; hare erfgenamen zijn: Juffr. Cornelia O., Juffr. Johanna O., Mevrouw Andreas O., en Juffr. Anna van Aert, voogdesse van de weezen van Dielis van Huyze (geh. met Antonetta Otgens).

Ik veronderstel, dat zij afstammelingen zijn van een der zoons van Cornelis Otgens en Catharina Claessen.

Juffr. Johanna Otgens is in 1723 erfgename van Juffr. Cornelia O.

Cornelia Clara O., begijn is in 1705 getuige en in 1708 weer met Petrus Otgens.

¹⁾ Een genealogie der familie Melort komt voor in den 1en jaarg. van Taxandria.

Michaël Bernard Otgens overlijdt 31 Mei 1765 te Oudenbosch.

Johanna Otgens, eerst „klopje” of „kwezel” (filia devota), later gehuwd met den heer Abraham de Hertoghe, overlijdt, tachtig jaar oud, te Oudenbosch 26 Sept. 1751.

In den 1^{en} jaarg. van het Alg. Ned. Familieblad komen verscheidene de Hertoghe's voor, waaronder niet weinig met den voornaam Abraham. Wellicht is deze erbij.

Voor aanvullingen houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

W. J. F. JUTEN.

HET UITHANGBORD VOOR HET LOGEMENT „DE
PRONKENDE PAAUW” TE 's-HERTOGENBOSCH
EN DE KUNSTSCHILDER QUIRINUS VAN
AMELSFOORT. ¹⁾

I.

Vekere Willem van Gheyn, die als trompetter der cavalerie te 's-Hertogenbosch vele jaren garnizoen gehouden had, vestigde zich op het einde der vorige eeuw daar ter stede als herbergier en logementhouder.

Hij betrok bij de Hinthamerpoort een huis, waarin meer dan een eeuw een vischzaak gedreven was en, waarschijnlijk met het oog op deze nering, „de Stokvisch” uithing.

Onze tapper, een vijand van stokvisch en een vriend van biefstuk, die bij ervaring wist als oud-militair, wat een mooi, vooral sprekend uithangbord waard is voor een herberg, vond „de Stokvisch” niet geschikt om zijn zaak luister bij te zetten.

„Men zou wel denken,” verklaarde hij aan zijne eerste klanten, „dat het bij mij stokvischachtig — schraal —

---

¹⁾ Geboren te 's-Hertogenbosch omstreeks 1760, aldaar overleden in 1820. Hij werd door de representanten van het Fransche volk benoemd tot lid der regeering van 's-Hertogenbosch.

toegaat, dat ik de bezoekers heele kleine slokjes geef en de logeergasten honger laat lijden.

Weg dus met den drogen mageren stokvisch!

Ik heb het bord afgenomen en op zolder gegooid.

Leve de groote borrels en goed gevulde schotels, dat trekt menschen aan en doet klanten krijgen en houden."

Een herberg kon in die dagen echter evenmin buiten een uithangteeken of opschrift als tegenwoordig zonder „vergunning"; er moest dus iets anders komen.

Telkens toch hoorde hij tot zijn groote ergenis: „Bij van Gheyn in den Stokvisch".

De menschen wilden dat akelig uithangbord maar niet vergeten.

„De Stokvisch" begon hem eindelijk honderd ellen de keel uit te hangen. Hij besloot daarom een ander bord te laten schilderen.

Doch wat moest er op staan? Ziedaar een vraag, niet zoo gemakkelijk te beantwoorden.

Bij lang nadenken meende hij iets gevonden te hebben, wat hem nog herinnerde aan zijn vroolijken soldatentijd.

Namelijk: „de Zwarte Ruiter".

Toen hij zijn vrouw het plannetje mededeelde, wilde ze er echter niet van hooren: „Maar man hoe kom jij nou aan een.... Zwarten Ruiter, als je dan toch met alle geweld een bord boven de deur wilt hebben, neem dan de „Rooden Haan."

Die steek van zijn dierbare wederhelft op zijn rooden haardos maakte den tapper niet weinig nijdig, gaarne had hij geantwoord: „Zeker omdat de haan zoo kan kakelen als jij", maar daarvoor ontbrak den goeden man de moed, want zijn ega was geen poesje om zonder handschoenen aan te pakken.

Gelukkig zijn er altijd en overal menschen om goeden (?) raad te geven. Het kost immers niets! En daarmee is men gewoonlijk erg royaal.

Toen de herbergbezoekers begrepen, waarover v a n

Gheyn met zijn vrouw ruzie had, beijverden allen zich, geheel belangloos natuurlijk, hem alle mogelijke en onmogelijke onderwerpen voor een uithangbord aan de hand te doen.

Slim als alle kasteleins, liet hij de luidjes maar onvermoeid door raad geven; hij voer er volstrekt niet slecht bij, bij die gewichtige beraadslagingen werd aardig wat gedronken; om de liefhebbers nog wat aan te wakkeren, beloofde hij degenen, welke een flinke vertering maakten, hun onderwerp op het bord te laten schilderen.

Tal van personen waren daarover niet weinig in hun nopjes; het is ook niet alledaags zoo'n geestigen kop te hebben.

Zoo'n geestigen kop moest natuurlijk telkens om zijn genialiteit aan de anderen minder gelukkige uithangbord-uitvinders een rondje geven, en hoe meer rondjes, hoe meer geld van Gheyn in het laadje kreeg.

Hij besloot daarom voorloopig geen bord te nemen, de zaak marcheerde zoo opperbest, ja zelfs kwamen uit andere deelen der stad personen om over het uithangbord te spreken en deze moesten eerst beginnen vertering te maken, wilden ze van den tapper over dit gewichtig onderwerp iets vernemen. Het was dus een goudmijntje.

Doch zie, geheel onverwacht kwam aan dit pretje een einde en wel een zeer droevig einde, waarvan zes weken later van Gheyn nog de zichtbare bewijzen droeg in den vorm van een paar blauwe oogen en een kapotte neus. Eenige grappenmakers, dien het begon te vervelen, dat ze door hem bij den neus werden genomen, besloten van Gheyn een geduchte poets te spelen.

Een dezer, in de wandeling „de dronken verver uit de St. Jacobstraat” genoemd, bracht op een goeden avond, terwijl de vrouw des huizes . . . . afwezig was, weer het gesprek op het bord.

„Ben je gek vent, zit je daar nou nog over te suffen”, voegde hij den tapper toe, „je wijf is zoo dik en vet als een gans, ze weegt schoon op de schaal zeker wel

driehonderd pond, hangt dus boven je deur een bord met de afbeelding van een vette gans en je zal eens zien, wat de passanten komen toelopen, van zoo'n bout houd jij en ik en alle menschen."

Dat was waarachtig een openbaring voor onzen herbergier, al kwam ze niet van een profeet.

Daaraan had hij in het geheel nog niet gedacht.

Die vette gans zou zeker hoopen passanten binnen lokken.

Dat was nu eens een splik splinter nieuw idee, waarmee hij zich geheel van harte in het belang zijner geldlade kon vereenigen. Het behoeft niet gezegd, dat al de aanwezigen het prachtig vonden!

Zijne ingenomenheid met de vette gans steeg tot het kookpunt, toen de verver onder een plechtige stilte op de tafel klom, eerst een pierenverschrikkertje bij het zooveelste andere voegde, en met de hand op het hart bezwoer het bord „voor ons aller vriend van Gheyn" - die intusschen, o noodlot! in zijn vuistje lachte, - gratis te schilderen; van Gheyn moest er maar eens een lolligen avond voor geven aan hem en een paar zijner kornuiten, en voorloopig op de goede uitvoering een rondje; door het praten en denken aan al die vettigheid had hij, en zeker ook de andere aanwezigen, zoo'n raren smaak in den mond gekregen.

De zaak moest evenwel voor de vrouw geheim blijven, men wilde ze er mede verrassen.

Van Gheyn gevoelde zich over dit koopje zoo verheugd, dat hij, bij naar bed gaan, met een sprong onder de dekens wipte, wat hem een geducht sermooon van zijn vrouw bezorgde.

Hij liet ze razen, overtuigd, dat ze acht dagen later een heel ander toontje zou zingen als het bord met een prachtige vette gans beschilderd, boven de deur prijkte.

De vrouw zong een ander toontje, vrij hoog en hard ook, echter niet acht dagen later, doch reeds den volgenden avond.

Voor dag en dauw klom van Gheyn naar zolder om „de Stokvisch” te halen. Het bord kon nog dienen. Hij wilde juist stilletjes het huis verlaten, toen zijn vrouw hem bij den arm pakte en toebeet: „Zeg Willem, waar moet jij met dat bord naar toe, je gaat die smerige stokvisch toch niet buiten hangen? Ik waarschuw je, probeer het niet, want als je het doet, haal ik het binnen en sla het op je kop kapot. Ik kan wel merken, dat er gisterenavond van die gepatenteerde zuipers zijn geweest, die je kop met dien stokvisch weer op holgebracht hebben.”

Tegen zulken wijzen, zachtzinnigen en resoluten raad, wist Willem niets in te brengen.

Hoewel een man voor geen klein geruchtje vervaard, was hij tegenover vrouwlief een echte pantoffelheld.

Waarvan het wijf, als zoovele andere dochteren Eva's, gebruik maakte om haar haantje altijd victorie te laten kraaien.

Er bleef den armen Willem dus niets anders over, dan haar het geheim mede te deelen.

Het was om er razend van te worden, doch in zijn eigen belang dacht hij het beste kalm te blijven.

Hij begon daarom heel vriendelijk het plannetje uiteen te zetten, waarbij hij vooral niet vergat in de schoonste kleuren te schilderen, hoe groot het getal nieuwe bezoekers wel zou zijn, aangetrokken door die lekkere vette gans.

Die gans zou het bewijs zijn, dat bij hen goed werd geschaft en zijn vrouw ... o zoo bijzonder lekker kon koken.

Op hare vraag, hoe hij nu zoo in eens aan die vette gans kwam, was de welsprekendheid van den man verdwenen, het angstzweet brak hem uit en hij wist zich niet beter te redden, dan haar een leugen op den mouw te spelden.

„Daar heb ik vannacht toevallig van gedroomd en zoo je weet, lieve Mina, zijn droomen kostelijke dingen, waardoor menig mensch fortuin heeft gemaakt. Ik wil dus

van dien droom profiteeren. Je zult eens zien wat we door die vette gans veel geld verdienen. Het is bepaald een ingeving van onzen lieven Heer."

De ingeving van boven, nog wel van een vette gans, was de lieve Mina al te kras.

Ze wenschte er geen woord van te gelooven

„Komt er maar rond vooruit," voegde ze Willem nijdig toe, „dat zoo'n dronken kwibus je in de maling genomen heeft, toen je gisteren avond weer driekwart lekker waart. Ben jij een kerel, eerst zou en moest de zwarte ruiters boven de deur komen en nou een vette gans. Nogal geen verschil! Ik zal van avond wel eens informeren, wie je dat moois aan de hand gedaan heeft, zeker die dronken verver uit de St. Jacobstraat."

Toen de avond was gekomen van den dag, waarop dit gewichtig gesprek plaats greep, zou over het wel of wee der vette gans beslist worden.

De gelagkamer zat vol gasten, druk redeneerende over het schoone plan van van Gheyn en den lolligen avond die er het gevolg van zou wezen, waarbij er een paar waren, die zich reeds verkneuterden zooveel gratis te mogen drinken. dat ze als lijken onder tafel lagen.

Inderdaad een verheven ideaal!

Daar trad Mina binnen met opgestroopte mouwen en een groote potlepel in de hand -- ze was pap aan het koken - en ging recht op den dronken verver uit de St. Jacobstraat af, die gezellig aan een tafeltje zijn zooveelste glaasje jenever dronk en, als zulk een gewichtig persoon toekomt, den hoogsten toon in het gesprek voerde.

„Zeg," voegde ze hem toe, „heb jij mijn man zijn kop op hol gebracht met die vette gans, wat moet dat beest beteekenen?"

De verver, een beetje boven zijn theewater, flapte er dadelijk uit:

„Wel lieve mensch dat vette lekkere vogeltje moet jij verbeelden, omdat je zoo dik bent als een gemeste gans. Je moest blij zijn, dat je man zooveel van je

houdt, dat hij je voor uithangbord wil laten paradeeren."

Nog meer van deze interessante zinnen wilde hij loslaten, doch daarvoor liet de vrouw hem geen tijd.

Onder den uitroep: „wat wil jij zeggen, jou magere scharminkel, dronken lap", pakte ze den kerel bij den kraag, diende hem een dracht goed aankomende potlepelslagen toe en wierp hem buiten de deur. Deze krijgshaftige handeling voerde haar strijdlust ten top.

Ze trad weder binnen om ook even met haren lieven echtvriend af te rekenen. „Die rakker moest wat op zijn baatje hebben."

De afrekening geschiedde onder zulk een heidensch lawaai, een dracht krachtige potlepelklappen, eenige goed gemikte en raak aankomende schoppen en trappen der geklompte voeten van de zachtzinnige waardin, dat de gasten direct een goed heenkomen zochten, de bureu voor de deur te hoop liepen en onder hen het praatje ging, dat er een moord was gebeurd met al de akeligheden van bloed en messen en wat er bijbehoort, want ze hadden van Gheyn met een bebloed gezicht en zonder hoofddeksel de deur uit zien vliegen de Hinthamerpoort uitrennende, of hem de duivel op de hielen zat.

Hij was dus de moordenaar en ging zich verdrinken. Misschien had hij zijn arme vrouw wel den hals afgesneden, want ze accordeerden niet erg goed met elkaar!

De bureu bemerkten spoedig, dat ze zich vergisten, de lieve Mina verscheen op de stoep en deed met een stentorstem een uitvoerig verslag der afstraffing aan haar heer gemaal en anderen toegedicnd. Ze voegden er echter op een veel zachteren toon aan toe:

„Als je van Gheyn ziet, dan moet je zeggen, dat hij . . . direct thuis moet komen."

Gelukkig bleek het praatje van verdrinken een verzinsel.

Rotterdam.

CH. C. V. VERREYNT.

(Wordt vervolgd.)

DE PREDIKHEEREN TE 's-HERTOGENBOSCH.

De Zeer Eerw. Pater G. A. Meyer heeft onlangs de geschiedenis uitgegeven van het Dominikanenklooster te 's-Hertogenbosch, welk boek als een groote aanwinst moet beschouwd worden voor de geschiedbeschrijving van onze Provincie, bepaaldelijk van den Bosch en de Meierij.

Niet alleen vinden wij hier een kort overzicht van het lijden en strijden onzer vaderen, maar vele tot nog toe onbekende belangrijke gebeurtenissen werden onder het stof opgehaald, want de schrijver beschikte over bronnen, waaruit tot nog toe niemand had mogen of kunnen putten. Voornamelijk is de geschiedenis der Paters voor ons bijna geheel nieuw en niet minder dan twintig nog onbekende documenten worden hier in de bijlagen te berde gebracht, welke allen van groot gewicht zijn, omdat de Paters in de geschiedenis onzer Provincie eene groote rol gedurende vele eeuwen hebben vervuld.

Zoo lezen wij op blz. 16 de instelling van eene gilde van het H. Sacrament te 's-Hertogenbosch ten jare 1475 en de tegenkating, welke deze gilde bij hare opkomst ondervond. Door eene merkwaardige oorkonde wordt deze geschiedenis in Bijlage VII opgehelderd. Wij vinden het echter jammer, dat de schrijver de statuten dier gilde niet heeft medegedeeld en daaraan de beschrijving van andere soortgelijke gilden heeft vastgeknoopt. Misschien zijn deze statuten niet meer bekend, maar zeker bestaan zij nog van eene andere gilde van het H. Sacrament, welke twintig jaar later te 's-Hertogenbosch is opgericht en waarvan ook de schrijver op blz. 18 gewag maakt.

Belangwekkend vooral is de geschiedenis van den tijd der reformatie, van de Bisschoppen Ophovius en van Mierlo en vele andere door geleerdheid en ijver uitmuntende Predikheeren. Zij werden verjaagd eerst naar Boxtel, vervolgens naar Stratum, toen naar Breda, naar Venlo, naar Gemert en eindelijk naar Mechelen, waar

zij tot de Fransche Revolutie hebben stand gehouden. Maar bij alle vervolgingen en tegenspoeden bleven zij als dappere kampioenen in den strijd volharden en openlijk of in het geheim in alle omliggende dorpen de Christenen in hun geloof bevestigen. Groot ook zijn hunne verdiensten in het bestrijden der Jansenisten, waarvan de geschiedenis onzer Provincie nog zoo weinig weet te verhalen; en niet minder groot in het onderwijzen der jeugd, waarvan ook deze schrijver o. i. te weinig gewag maakt. Wel deelt hij mede wat de Paters gedaan hebben in de latijnsche school te Gemert, maar wij vinden niets van hun onderwijs te 's-Hertogenbosch. Toch vermoeden wij, dat zij ook daar onderwijs gegeven hebben. Zij hadden althans over vele studiebeurzen te beschikken, zooals op blz. 211 en 212, alsmede bij Schutjes Deel II 236 en elders wordt te verstaan gegeven. Gaven de Paters zelven geen onderwijs, dan was het wel de moeite waard geweest te onderzoeken, om welke reden hun die macht werd toevertrouwd.

Op blz. 9 lees ik, dat de Paters zorgden voor de vorming van jeugdige kloosterlingen, door hun onderwijs te geven in Philosophie, Theologie en H. Schrift; maar waarom kregen zij dan de beschikking over beurzen voor „een latijnsche school te 's-Hertogenbosch”?

Op blz. 246 en volgende vinden wij merkwaardige lijsten van de termijnen of staties, welke de Paters jaarlijks in misschien honderd dorpen van dit bisdom gehouden hebben; maar ook hier of elders zagen wij gaarne uitgelegd, waarin die termijnen bestonden. Voor enkele jaren hebben wij in de *Dietsche Warande* uit een register van Aarle eene aanteekening gepubliceerd, waaruit blijkt, dat bij zulke gelegenheden gepreekt en gecollecteerd werd, maar een nadere verklaring of verwijzing was niet overbodig.

Een paar kleine verbeteringen zouden wij nog kunnen aanbrengeu. De groote Pater Magister Rijderus, Prior te Leuven, die uitgekozen werd om den Bisschop

Ophovius in de gevaarlijkste omstandigheden ter zijde te staan (zie blz. 117 en volg.), is dezelfde, die onder den naam van Jo. Reymerus van Asseldonk in de lijst op blz. 94 voorkomt, die in 1623—26 Prior was te 's-Hertogenbosch en in 1652—55 te Mechelen. Zijn familienaam was van Asseldonk. Ridderus of Rijders was een bijnaam. Zijn vader Jan was een zoon van Jan Jacobs van Asseldonk, wonende in een huis te 's-Hertogenbosch, waar de Ridder uithing. Cornelis Jan Jacobs de Ridder van Asseldonk was de vader van Meester Jan, kanunnik en pastoor te Brussel en van Anna van Asseldonk, een welbekende beurzenstichteres (zie Schutjes II blz. 256). Deze spreekt in haar testament van haar neef den Dominicaan, destijds Prior te Leuven. Het was een rijke koopmansfamilie. Haar vader komt dikwijls voor als *lakenverkooper*.

Pater Reynier Dobbeleyns was geboortig van St. Oedenrode. Men vindt hem en zijne familie dikwijls in de scepenregisters o. a. bij het jaar 1645 folio 69 verso. Hij heet daar Prior der Predikheeren te Gemert, waardoor de lijst der Prioren van Gemert op blz. 258 juist wordt aangevuld.

Ook vindt men in de scepenregisters van Gemert bij het jaar 1642 folio 129 eene belangrijke akte voor de geschiedenis der Paters.

Ziedaar enkele kantteekeningen van weinig belang ter aanvulling van het belangrijk boek. Overigens onderschrijven wij gaarne de beoordeeling van den heer L. v. d. Steen in „*De Noordbrabander*” van 4 Juli:

„De schrijver heeft voor zooverre de bronnen te zijner beschikking stonden eene zakelijke en geheel objectieve beschrijving geleverd, zoowel van het glorievolle tijdperk van dat klooster als van deszelfs ramspoeden. Pater Meyer beschikt over eene vaardige pen, waaraan men literarische waarde niet kan ontzeggen; zoodat het werk ook onder dat opzicht een wezenlijk genot zal opleveren.”

Omdat pater Meyer de werkzaamheid der Predik-

heeren aan de latijnsche school van Gemert beschreven heeft, voeg ik hier nog bij dat J. Impens, (over wien mijne Geschiedenis blz. 192 en 288) den 17 Juli 1656 in latijnsche verzen te Leuven een boekje uitgaf, getiteld: *Historia Veteris Testamenti carmine in compendium contracta*. Hij was S. T. B. en regulier kanunnik van den H. Augustinus van het Windesheimsche Kapittel te Leuven.

De globale rekening, welke bij den brief van 14 Dec. 1666 (zie mijne Geschiedenis blz. 287 en 288) gevoegd was, luidt als volgt:

Rekening des correctors (J. Impens?)

<i>Mijn heelen ontfunck van de schoelrenten begost den 30 Junius 1664 tot den 30 Nov. 1666 bestaet in . . . . .</i>	1272—8—0
<i>Hiervan uytgegeven van den 1 Julius 1664 tot den 14 Dec. 1666 . . . . .</i>	1204 13—1
<i>Mynen salaris bedracht. . . . .</i>	63—15—0
<i>Meer ontfangen als uytgegeven . . . . .</i>	3—19—3
<i>Ontfunck van de pastorieinkompste tot Geldrop van het jaer 1665 bedracht . . . . .</i>	619—7—0
<i>Den ontfunck soude meer hebben uytgebracht, maer die pachters hebben de half verponding afgetrocken. Hiervan uytgegeven door order van syne Genaden mijn Heer Lantcomm. alsmede andere onkosten geduen de somme van . . . . .</i>	554—0—0
<i>Mynen salaris . . . . .</i>	31—0—0
<i>Meer ontfangen als uytgegeven . . . . .</i>	34—7—0
<i>Item alsnoch uytgegeven aen de deurwerders om de afgepande beesten ende meubelen te lossen die verkocht waren tot behoef van de schoelrenten, somme van . . . . .</i>	482—18—0
<i>Alsnoch heeft mijn Heer Comm. Virmundt in versceyde reyse verschote om nue den Haeg te reysen alsmede in andere onkosten wegens de schoel de som van . . . . .</i>	612—10—0
Heeswijk.	G. v. D. ELSSEN. Rector.

JAN KOKELBERCHS, PASTOOR VAN DONGEN.

1449.

Slechts weinige pastoors, die vóór de Reformatie de parochie van Dongen bedien ten, zijn bekend. De eerste, bij Krüger vermeld, is Dierik Willemszoon, die in 1503 overleed en in het priesterkoor der kerk begraven werd.

Bij het doorbladeren van het Cartularium of de registerboeken ¹⁾ van het Klooster St Catharinadal, trof ik in een Schepenakte van 10 December 1449, den hierboven genoemden Jan Kokelberchs aan als persoon van Dongen.

In die akte verklaart Thomaes Jan Oemen soen verkocht te hebben aan Lambrecht Lambrechts Hulshouts soen, „vijf lopen rogs 'tsjaers erfpachts

ADRIAAN WITBOL, PASTOOR VAN
's-GRAVENMOER.

1478.

Nog nergens vond ik een enkel pastoor van 's-Gravenmoer bij naam vermeld. Noch bij Coppens, noch bij Schutjes, in de beschrijving van het bisdom van 's Hertogenbosch, wordt een Katholiek priester vermeld, die als pastoor met de geestelijke zorg van dit dorp is belast geweest. In het hierboven gemelde registerboek van St. Catharinadal, vind ik in een Schepenakte van 18 Februari 1478, zekeren Adriaan Witbol, *priester en persoon der kercken van 's Gravenmoer.*

V. V. D. AURA.

¹⁾ *Aulste register van brieven die het Cloester van St. Catharinadal te Breda heeft. Geschreven A° 1445. Kost van schrijven 1 16-0. Een tweede lett. B. getiteld: Aul registerboek van brieven gemaekt ten tijde van mevrouw van der Veken 1479-1532). Een derde gemerkt C.: Nieuwen registerboek door H. Proost Mudsarts geschreven, (1626-1635).*

GESLACHT VAN ERFFRENTEN.

Michiel¹⁾ van Erffrenten had een zoon:

Cornelis van Erffrenten, gest. te Breda 22 Febr. 1679 gehuwd met Adriana Jansje (Jansse?) van den Blick, gest. te Breda 11 Jan. 1676. Nad den vrede van Munster werd hij lid der regeering van Breda. Sinds bleef de familie in de regeering tot aan den laatsten mannelijken afstammeling Jan v. E., die als schepen van Breda overleed.

v. Erffrenten.

Kinderen:

1. Jacobus van Erffrenten.
2. Johannes van Erffrenten, *volgt*.
3. Maria van Erffrenten, geb. te Breda 20 Jan. 1636, gest. ald. 20 Jan. 1686, huwde ald. 14 April 1664 of '66 Paulus van Heusden, geb. te Breda 8 Juni 1636, gest. ald. 23 Nov. 1697, zoon van Jan Baltus van Heusden en van Maria van Hemselrooy. Zij v. Heusden. hadden tien kinderen.

4. Cornelia van Erffrenten.
5. Catharina van Erffrenten, huwde Dirck Moock, stadssecretaris van Breda.
6. Michiel van Erffrenten, huwde N. N.
7. Leenaert van Erffrenten, weesmeester te Breda 1695, huwde Catharina Hespelt.
8. Dina van Erffrenten.

---

¹⁾ Misschien was hij dezelfde als Michiel Leenders van Erffrenten, weduwnaar van Catalina Jansen van den Bos, brouwer van Breda wonende nu op de Leur, die 8 Sept. 1627 te Etten huwde met Tanneke Jans Doorens van de Leur, weduwe van M. Heindrick Wytens.

Over de katholieke familie Wytens, waaruit verschillende geneeskundigen, heb ik enkele aantekeningen.

RED.

Johannes van Erffrenten, bovengenoemd huwde ¹⁾ Antonetta Eycks.

Kinderen:

1. Adrianus van Erffrenten, overleed na een jaar.

2. Adrianus van Erffrenten, geb. te Breda 9 Dec. 1658, ongehuwd overleden 12 Nov. 1706.

3. Geertruid van Erffrenten, geb. te Breda, gest. ald. 27 Nov. 1701, begraven 1 Dec., huwde te Teteringen 6 Aug. 1687 Lambert Bernhart Noortbergh, geb. te Zalk 5 Sept. 1657, gedoopt 6 Sept., ten doop geheven door Lambert Bernhart van Oer, Heer van Zalk en Vecaten, gest. te Breda 24 Maart 1725,

Noortbergh. begraven in den omgang van het koor der Groote Kerk. Hij was Med. Doct. en Schepen aldaar en zoon van Gerhart Noortbergh, scholtus en leengriffier van Zalk en van Geuda van Ringen. Zij hadden 7 kinderen (zie alhier II 187.) Hij hertr. 18 April 1704 Antonetta van den Brandeler, dr. van Jacob, Veertig en Acht en kapitein eener comp. burgers te Dordrecht en van Johanna Crillaerts.

v. d. Brandeler.

Ommereu.

H. J. SCHOUTEN.

OVER DE HEERLIJKHEID CALFVEN.

MET DE GESCHIEDENIS VAN EEN VERHINDERDE TROUWPARTIJ.

III.

Dat de supplianten, geïndigneert door zoodanig ongelijk huwelijk, als waerdoor aen de eerste supplianten noble famiellie eene merkelijke feterissure souw worden toege-

¹⁾ 27 Februari 1656 te Etten als j. m. van Breda met Teuntje Adriaen Eycks j. d. van Etten.

RED.

bragt, sig desweegens aen den edele souverainen hove te Brussel hebben geaddressseert en onder anderen versogt brieven van voorschryvinge aen haer hoog mogende de heeren State Generaal der Vereenigde Nederlanden, ten eynde hoogstedeselve sig deese zaeke soude gelieven te attreeren en *ex plenitudine protestatis* (sic) de voltrekking van het voorn. huwelijk dadelijk te beletten en tegen te gaen, dat het voorsz. hoff de megaliteit van hetzelfde engagement begrypende niet alleen aen den Bisschop van het Diocessie van Antwerpen en den parochie priester aldaer, het celebreren van het voorsz. huwelijk hebben geinterdicteert, uytweysende het decreet van welgem. souverainen Raede van Brabant hierneevens geannexeert sub No. 1, maer ook den gem. Fraula de Calffenne gesteld onder behoorlijke curateele, conform de acte van curateele sub No. 2, gelijk dan ook aen den supplianten nog by welgem. souverainen raede sijn verleent *requisitoriale ad omnes iudices*, ten eynde en soo als by voorsz. acte gemelt sub No. 3, mitsdien deselve geen persoon meer heeft, eeniege contracten hoegenaemt aen te gaen, veel min sig door het voorn. huwelijk aen het gem. vrouespersoon te engageeren; en nadien derhalve deese zaake reets is gebragt ter cognitie en deliberatie van hoogst gem. haer hoog mogende, sonder dat weegens de cortheyd des tijds nog eenige dispositie van hoogst deselve is kunnen uytkoomen, en, sondag aenstuende de derde huwelijx proclamatie staet te worden affgekondigd, waerdoor de supplianten in een zaak van zoo groote en importante gevolg merkelyk en irreparabel souden worden verkort, indien daerinne niet promptelyk werde voorsien. Zoo keeren sig de supplianten tot UEd. agtb., oetmoedig verzoekende dat UEd. agtb., concidereerende het gewigt der zaake en het *periculum in mora*, het derde gebod gelieven te stateeren en de zaak houden in staat, tot dat by hoogst gem. haer hoog moogende op den supplianten versoek sal wesen gedisponneert (onder stond). 't Welk doende (en was get.) B. van der Hagen procur.

Wij kunnen ons zoo tamelijk de gènoegelijke gezichten voorstellen van heeren Drossaard en schepen der heerlijkheid Hogerheyden, torn dit stuk in hunne vergadering werd voorgelezen.

Klaarblijkelijk was Anna Katrien Convents een hunner dorpsgenooten, misschien een familielid van een hunner en de toorn der adellijke verwanten zal hen zeker hebben doen meesmuilen.

Menigeen onder hen zal daarenboven het kramerlatijn, waarin de procureur van der Hagen zijn meening bekend maakte, niet hebben begrepen en zich afgevraagd, wat toch de bedoeling was van die verschrikkelijke „vloekwoorden”.

De houding, door de eerbare regeering van Hoogerheyden aan te nemen, was niet gemakkelijk.

Stootte zij de bruid tegen het hoofd, dan kon zij er zeker van zijn, dat deze van haar invloed, — die niet gering moest wezen — op haren hoogadellijken gemaal zou gebruik maken om tegenover de Hoogerheydenaars een onwelwillende houding aan te nemen, die hen zeker niet weinig last zou veroorzaken.

Maar den geheelen stam der Fraula's tegenwerken had ook zijne bezwaren!

Ménager le chèvre et le choux zou dus het best zijn! Men wist er een mooie middelweg op: de documenten werden gesteld *in handen van parthy in deese omme de magistraet binnen drie mael vier en twintig uren na insinuatie te dienen van berigt.*

Daarbij werd echter bepaald, dat de derde proclamatie voortgang mocht hebben, doch, dat het huwelijk eerst over acht dagen mocht worden *gesolemniseert.*

De heer van Calfven en zijn bruid hadden den procureur van Engelen te Bergen-op-Zoom, belast met de behartiging hunner belangen en deze was het met die condities volkomen eens.

Doch eer de familie zich op die wijze tot het bestuur van Hoogerheyden had gewend, had zij de reeds verschillende andere maatregelen genomen, en de Souvereine Raad van Brabant te Brussel had op hun verzoek reeds verboden aan de regeering van Antwerpen om de zaak voortgang te doen hebben, zoowel als aan den pastoor van Sint Jacob in die stad en den bisschop van Antwerpen.

Ook had zij het decreet van den Raad van Brabant, dat een gunstige beschikking inhield op hun verzoekschrift doen beteekenen aan de bruid, in de hoop, *dat het voorseyt decreet soude geweest hebben van kragtig uytwerksel, ende dat het zelve zoo door de voorseyde Anna Catharina Convents, als door hunnen ongelukkigen bloetverwant, soude gerespecteert geweest zijn, doch sy vonden hun tot hun groot spijt in deesen verwagtinge geheel bedroogen, de voorschreeve Anna Catarina Convents en liet niet van met haer plegtig voorneemen altijd voort te gaen en sy en wachte niet anders als van haer werk te cousommeeren selfs by openbaare misagtinge van het verbod van deesen souverainen hove.*

De bruid scheen dus geen katje te zijn om zonder handschoenen aan te vatten, hetgeen te meer bleek, daar zij na het decreet te hebben ontvangen onder Hogerheyde, alle middelen aanwendde om aldaer zoo haest mogelijk met den bloetverwant der supplianten getrouwt te geraeken, op den negen en twintigsten der gepasseerde maend September, hadden sy voor het hooftgerecht van Ossendrecht reets hunne formeele ondertrouw gedaen, ende daegs daer naer hadden zy aldaer doen geschieden de eerste proclamatie; de insinuatie van het decreet van deesen souverainen hove soude die onderneming moeten gestut hebben, dog des niet teegenstaende hadden sy by eene openbaere overtreding van het gedaen verbod, op eergisteren 6^{en} deeser doen geschieden de tweede proclamatie voor hun houwelyk, gelijk van dit alles quam te blyken uyt het relaes van den gerechtsbode van Ossendrecht.

De haast, die juffrouw Convents aanzette, had de bloedverwanten bewogen zich op nieuw tot den Raad van Brabant te wenden om hem onder curateele te stellen, hetgeen bij provisie geschiedde, terwijl de notaris P. B. Beltens te Antwerpen tot curator werd aangesteld.

Dit was den 9^{en} October 1771 geschied. Het kon echter niet baten: de Raad van Brabant te Brussel had noch te Ossendrecht noch te Hoogerheyden iets te commandeeren, en de familieleden moesten dus in den Haag terecht komen om nadere verhinderingen gemaakt te krijgen.

Zij wendde zich dan ook per request tot den Raad en Leenhove van Brabant en de Landen van Overmaze met hetzelfde verzoek.

Om meer kracht bij te zetten kwamen bij *den broeder, swager en neve* nog Simon Ludovicus (Gregorius) Josephus, graaf de Fraula, raad en rekenmeester, later auditeur der rekenkamer, diens zusters Maria (Anna Alexandrina) Susanna Josepha de Fraula, douairière van Joannes Fredericus Baron de Beyer, Joanna Barbara en Isabella Theresia Josepha de Fraula, kinderen van hun oom Jan Baptist Joseph, graaf de Fraula, het hoofd van hun tak; verder nog Thomas Frans Joseph (later graaf) de Fraula, heer van Metz-Blancbois, Karel Joseph baron de Fraula, hoofd van een anderen tak van het geslacht en Jan Karel (Antonie) de Neuforge, gehuwd met de zuster van den voorgaanden: Isabella Barbara Josepha de Fraula.

Bij deze verwanten voegde zich nog de curator Beltens, mede met de bedoeling om van den Raad van Brabant een verbod te verkrijgen voor het huwelijk, daar zij aanvoerden, dat het plan van huwelijk *niet anders konde voorkomen als uyten seductie van gem. Anna Catharina Convents en uyten zwakheyd van geest van deselre J. B. A. J. de Fraula en dat hem die de-*

marche, wanneer hy tot zijn zelve zoude koomen, oneyndig zoude berouwen, en te gelijk, dat het van het uiterste interest was van hunne familie, welke, onberoemd gesproken, meede een der voornemste is van Oostenrijks Brabant, zulx met alle vermogens, zoo veel in hun was, te beletten.

Zij voeren verder aan, dat hun bloedverwant en zijn bruid om het decreet van interdictie illusoir te maeken, zig hadden geretireerd na Ossendrecht, marquisaet van Bergen op Zoom, alwaer deselve hunne gebooden hadden laeten aenteekenen en reets op den 6 October hadden verkreegen hun tweede gebod niet jeegenstaende gemelde de Fraula, zoo min als gemelde A. C. Convents alduer nimmer woonachtig waren geweest ofte aldaer een jaer en ses weeken hunne residentie hadden gehouden en verzoeken dat aan den magistraet van Ossendrecht en desnoods aan alle andere zal worden verboden om met het verleenen der proclamaties en het sluiten van het huwelijk voort te gaan tot door den Raad van Brabant te Brussel diffinitivelijk op de voorsz. zaeke zal weesen gedisponeert.

In den Haag kregen de supplianten onmiddellijk gelijk.

De deurwaarder werd gelast te hebben aen de personen ofte ter woonplaetsen van de voorsz. J. B. A. J. de Fraula en Anna Catharina Convens mitsgaders aen de magistraet van Ossendrecht en deselve en alle andere des noods op een prene van honderd gouden realen à 3 Caroli guldens het stuk, teegens de hoge overigheyd te verbeuren, van weegens de hoge overigheyd interdicert om eenige verdere huwelijx proclamatiën te laeten gaen van voornoemde personen, veel min het huwelijk van deselve te solemniseeren, voor en alear by de Raed van Brabant te Brussel op de gemelde zaeke diffinitivelijk zal zijn gedisponeert, en in cas van oppositie de voorsz. interdictie penael stand houdende tot dat partyen gehoord anders by deesen raede zal zijn verstaen.

Inmiddels moest het bruidspaar worden gedagvaard

om, hetzij in persoon, hetzij door een gemachtigde te verschijnen en tekst en uitleg te geven, zoowel als het bestuur van Hoogerheyden (hetwelk hen werd beteekend door Martinus Hus, den deurwaarder, op last van den procureur Benjamin van der Hagen, notaris te Bergen-op-Zoom) om den 6^{en} November 1771 in den Haag te verschijnen of zich te doen vertegenwoordigen.

Het verder verloop dezer zaak blijkt niet uit de stukken, die mij ten dienste staan.

Doch de genealogie der familie de Fraula ontsteekt meer licht: het huwelijk met juffrouw Convents, hetwelk zulk een verschrikkelijk *fletrissure* zou geweest zijn voor de Fraula's sprong af of werd belet, en nog geen twee jaar nadien, den 5^{en} Juli 1773, trad onze Joannes Baptista Augustinus Josephus de Fraula, heere van Calfenne te Brussel in de kerk van Onze Lieve Vrouw van de kapel in den echt met de 22-jarige Johanna Josepha de Neufforge.

Door hare moeder Isabella Barbara Josepha de Fraula, reeds boven genoemd, bestond zij hem zoo dicht in den bloede, dat er dispensatie noodig was.

Haar vader was ridder Jan Karel 'Antonie de Neufforge; zij overleed te Brussel 15 November 1823, hij was 5 September 1798 reeds overleden.

Zij waren de ouders van acht kinderen, vijf zoons en drie dochters. Ik weet niet, of zij van de gansche bovenstaande geschiedenis kennis zal hebben gedragen, maar het doet ons een zonderling denkbeeld krijgen van de zorg der ouders -- die zelf mede gerequestreerd hadden -- voor hunne kinderen, om een meisje van 22 jaar te laten huwen met iemand van 33, dien zij zelf hadden verklaard te zijn *onnoozel, sluppig van zinnen*, anderhalf jaar te voren *ongelukkig, zwak van geest*; al welke minder liefelijke epitheta ornantia wij misschien door het woord idioot zouden vervangen.

W. J. F. JUTEN.

(Wordt vervolgd.)

NOORDBRABANTSCH E ZEGELS.

I.

De afbeeldingen van eenige Noordbrabantsche zegels mogen hier een plaats vinden.

10. In de eerste plaats een van dat der stad Ravestein, die reeds in den tweeden jaargang beloofd werd.

Zooals daar werd opgemerkt, is het eerste der twee wapens dat van het huis Kleef, waarvan eenige leden eigenaars waren der heerlijkheid Ravestein, het tweede is te „sprekend” om niet op het eerste gezicht dat der stad Ravestein te zijn.

Alleen is de steen, waarop de raaf zit hier een ruw blok, in het tegenwoordige gemeentewapen is hij vierkant en bekapt.

20. Het zegel der gemeente Steenberg en zonder de schildhouders: twee meerminnen, die voorkomen op het zegel, dat op bladz. 307 van den 2en jaargang is afgebeeld.

Dit zegel is blijkbaar van ouderen datum. Zoowel als de vorige is deze afbeelding gemaakt naar een afdruk in lak van een zegelstempel, berustende in de verzameling van den Bogaerde op Heeswijk, welke afdrukken mij indertijd door de welwillendheid van wijlen den eigenaar zijn toegezonden.

30. Zegel der Schepenbank in Vierlingsbeek in het land van Cuyck.

Het tweede deel van het gedeeld schild bevat het bekende Cuycksche wapen: de twee balken met de acht zoomsgewijze geplaatste meerltjes. Het eerste deel bevat de afbeelding van een menschelijke gedaante, die ik voor den H. Laurentius aanzie, aan wien een Kapel te Holthees, onder deze gemeente is toegewijd. Het voorwerp, dat hij in de hand heeft, zal dan een rooster moeten verbeelden.

Het wapen, dat door den Hoogen Raad van Adel aan de gemeente is toegekend, bevat ook dezelfde figuur: van

blauw in goud; de figuren van het Cuycksche wapen zwart in goud.

40. Zegel der schepenen van Beugen.

Het bevat, los in het zegelveld staande, een ploeg, waarop een vogel. Het huidige gemeentewapen bevat dezelfde figuur goud in blauw; maar niet „omgewend” zooals op het zegel

50. Zegel der schepenen van SambEEK. Het wapen bevat in het eerste gedeelte van het gedeelde schild het wapen der heerlijkheid Cuyck: het tegenwoordige gemeentewapen heeft de kleuren blauw in goud. Het tweede gedeelte bevat den gouden Nassauschen leeuw op het met gouden blokjes bezaaide blauwe schild.

Klaarblijkelijk is dit zegel dus gesneden nadat het land van Cuyck in 't bezit kwam van het huis van Oranje.

60. Zegel der schepenen van Maashees; het wapen vertoont zeven ronde voorwerpen, die brooden moeten verbeelden.

Deze laatste vier zegels hangen aan een perkamenten schepenbrief, waarvan reeds op bladz. 269 van den vorigen jaargang sprake was en die dagteekent van 14 Maart 1623. Deze schepenbrief is gegeven door de *Gemeyne Schepenen der DinghBancken van Cuyck, Virlinxbeeck, Maesheeze, Sambeeck, Buegen, Mil, Eescharen, Beers, Gassel en Nederloon representerende het Over en(de) Nederampt van(den) Lande van Cuyck* ten getuige dat *Gerrart Cluessz. Lantscryver van t voorsz. Landt inde dertich jaeren herwarts dat hy t voorsz. Lantscryver Ampte bedient heeft hem daerinne oprecht ende getrouwelick heeft gedragen ende tot contentement van eenen iederen vromelick naer behoeren gequeten, heeft oick van Alle deputatien met goede Vuytcompste t land altijd volcomen satisfactie gegeven ende van zijne entremyse behoerlijck bewijs gedaen.*

In oirkonden van waerheyt hebben wy schepenen van (de) hooft Bank van Cuyck alsoo wy geen en gemeynen segel en hebben dese van onser aller wegen doen besegelen by Jan van(den) Broick, Willem Martens en(de)

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Claes Gaerts onse met schepenen, ende wy schepen(en) van Virlinxbeeck, Maeshees, Sumbeeck, Buegen, Mil (het zegel is onduidelijk en beschadigd, doch schijnt een bisschop voor te stellen) Eescharen, (het zegel is onduidelijk, en schijnt een Mariabeeld te dragen), Beers, (het onduidelijke zegel draagt een bisschop met een kerkje in de linkerhand en een schild met kruis aan den voet) en Gassel (afgevallen) hebben onse geneyne schependoms segelen hier aen gehangen ende van Nederloon oick bij faulte van gemeyn(en) segel hebben dese bij Reyn Derix en(de) Heymerick Jans onse metschepenen doen besegelen.

De schepenzegels beeld ik af bij een volgend artikel.

W. J. F. JUTEN.

DUIZEL.

KERKHERSTELLINGEN. — KERKBEGEVING.

Onder de vele goederen door de abdij van Tongerlo overgemaakt op het bisdom van 's-Hertogenbosch, bij dezes afscheiding van het klooster, waren de tienden van Duizel begrepen. Eene algemeene voorwaarde stelde vast „*dat die van Tongerlo in de kercken daer af sij mijne Eerw. Heere (den bisschop) die thienden tot sijnder dotatien hebben geassigneert, sullen behouden het Jus patronale, daer dat sij dat plegen te hebben . . . onder conditien ende restrictien dat die van Tongerlo nu ende ten eeuwigen daeghen tot hunnen last sullen nemen die reparatie ofte restauratie vande selve kercken, soo verre men bevint die voorschreven thienden, tot het voorschreven bisdom te appliceren ofte geapliceert, daer inne gehouden te sijne* 1).”

Was er in hoeverre de abdij tot de herstelling der Kerk van Duizel gehouden? Bezat zij er het patronaat of begevingsrecht? Eenige bijzonderheden ter inlichting, zoo niet de oplossing van beide vraagstukken, laten wij

---

1) *Foppens, Historia episcopatus Sylvaeducensis p. 71, 77.*

hier volgen. Terzelfdertijd wordt hier en daar de reeks der pastoors opgehelderd.

Meermalen kwam het onderhoud van kerk en kerkmeubelen ter sprake. De pastoor Joannes van der Hoeven — noch bij Coppens, noch bij Schutjes vermeld, tenzij Joannes van Loo, bij laatstgenoemden aange- teekend, dezelfde persoon weze — belijdt, den 15^{en} October 1596, van den abt van Tongerlo ontvangen te hebben eene kazuifel met stoel en manipel, en 50 pond metaal voor eene klok. De prelaat deed deze gifte, ofschoon de inwoners in vorige jaren een paar klokken onrechtmatig ontvreemd hadden en ten bate der gemeente verkocht. Diensvolgens belooft de pastoor, zoolang hij leeft, langer nog, gedurende vijftig jaren den abt te houden als ontslagen van elken last omtrent kazuifels en klokken, die op hem wegen mocht uit hoofde der tienden; hij drukte tevens de begeerte uit, dat zijne opvolgers en de inwoners eveneens die ontlasting van den abt zullen eerbiedigen.

Ondanks die belofte bleef de abdij niet vrij. Uit de jaren 1599 en 1600 zagen wij eenige onvolledige stukken, betrekking hebbend tot een proces, hetzelfde, naar onze meening, waaraan den 10^{en} Mei 1605, een wederzijdsch verdrag een einde stelde. Het werd gesloten door den prelaat Mudtsaerts ener-, Jan Janssen Lucas en Pieter Reynders anderzijds. Deze laatsten hadden volmacht gekregen den 30^{en} April voorgaande van Wouter Douxs, Nicolaas Janssen, Jan Willems, Joachim Henrix, Frank Rommens, Aart Gintis, Pieter Claes, Hendrik Francken, Willem Joosen en Jan Jans Pauwels, „*alle respective schepenen, kerckmeesteren, heiligeestmeesteren, ende notabele ingesetenen des dorpkens van Duysel, het corpus desselfs representerende.*” Er werd dan in der minne overeengekomen, dat de prelaat voor de klokken en voor de herstelling van de kerk en van den afgebranden toren zou geven ééns 250 rijns gulden, te weten 100 gl., zoodra Duizels afgevaardigden te Mechelen eene klok zouden

bekostigd hebben, 100 gl. een jaar daarna, en 50 wanneer men zou beginnen het belfort of „'t belverye" te maken. Als getuige komt in deze akte voor, de pastoor Geeraard Janssen Dionyss. van Hilvarenbeek. Den 2^{en} September getuigt Jan Jan Luykas — zóó onderteeckt hij — dat hij ontvangen heeft 16 gl. 3 st. Bosch geld in volle betaling der beloofde 250 gl.; ten laste van den prelaat bleef de klok, te Mechelen gekocht, op welke reeds 100 gulden afbetaald waren.

De ingezetenen, gesteund door een bijzonder schrijven van den pastoor, smeekten, ten jare 1613, den prelaat om onderstand „*gemerckt in de selve hunne kercke tegenwoordelijck, soe seer ongerepareert van daecke sijnde, dat die goede lieden ten regenstijde daer qualijck droege in connen gesitten, ende den dienst Godts daeromme verlaeten moeten.*" Uit loutere goedgunstigheid, zoo getuigde bovengenoemde pastoor Geeraard van Beek den 7^{en} Mei, schonk de prelaat 36 rijns gulden. In zijnen brief aan den abt had de pastoor onder andere bericht, dat een der magistraten, met name Renier Bierens, ontevreden over het verdrag van 1605, hetwelk zonder zijne toestemming en raad was aangegaan, beweerde, dat het strekte ten nadeele der gemeente, en alzoo de geesten ontroerde. Ten einde verdere geschillen te voorkomen, werd vier jaren later een nieuw accoord gesloten.

Den 1^{en} Juni 1617 werden de pastoor, de voorschepene Jan Jan Luykas en de kerkmeester Lambrecht Aerts gevolmachtigd om eene overeenkomst te maken. De volmachtgevers zijn: Jan Jans Lucas en Nicolaas Jans, schepenen, Joachim Henricx en Jan Engelen, burgemeesters, Jan Geridt Schellens en Marten Franssen, H. Geestmeesters, Jan Lenaerts en Jan Matheus, gildemeesters, Aart Gintis, Willem Croonen, Jan Franssen en Willem Jans Lauwenberchs. Mits betaling van 150 rijns gulden, te beleggen tot eene jaarlijksche erfrente ten behoeve der noodige herstellingen, welke mochten

voorkomen, werd de abdij van alle verdere verplichtingen ontlast; „*dan oft gebeurde (dewelck Godt verhueden wille) dat doir ongeluck van brandt oft blixem, storm oft wijndt, oft oyck doir ertbevinge, oft virloge de voirs. fabrijcke int geheel oft meestendeel tot devastatie ende ruine quaeme, sal in sulcken geval den voirs. eerc. heere prelaet boven de voirs. somme nae behoiren assisteren tot restauratie derselver, soe verre nochtans die voirs. beschadicheyt nyet gecauseert en sij doir onnachtsaemheyt van behoirtijcke repartitie, staende voirtsaen tot laste van voirs. kerckmeesters, oft oyck dat tselve nyet geperpetreert en sij bij d' incoonders van de voirs. dorpe oft schult derselver.*”

Boven gezegde som van 150 gld. telde de prelaat er nog 25 om gebruikt te worden tot aankoop van eene kazuifel of kappe. — Notarieele afschriften dezer overeenkomst, in 1659, weder in 1669 gemaakt, hebben vermoedelijk gediend om nieuwe eischen der gemeentenaren af te slaan.

. * .

Het blijft onzeker, wanneer en hoe de abdij van Tongerlo het begeavingsrecht der parochie heeft verkregen. „In de kerkvisitatie van 1615, schrijft Schutjes, wordt gezegd, dat de bisschop van 's-Hertogenbosch het collatierecht bezit; doch van af het einde der XVIIe eeuw (1687—1827) heeft de abdij Tongerlo het begeavingsrecht *facto* uitgeoefend en hare kanunniken gewoonlijk als pastoor van Duizel geplaatst. De bisschop, weleer abt van Tongerlo, zal dit voorrecht, vooral in dien vervolgingstijd, aan den abt hebben toegestaan. ¹⁾

Zeker is het, beweert Coppens en wij schreven het hem weleer na ²⁾, dat het ten tijde van Wichmans, door deze abdij nog niet werd uitgeoefend, dewijl deze

¹⁾ *Gesch. van het bisdom 's-Hertogenbosch*, III, blz. 507.

²⁾ *De abdij van Tongerlo*, blz. 125.

schrijver in zijn werk *Brabantia Mariana* de pastorijen van het bisdom 's-Hertogenbosch opnoemende, welke door de abdij Tongerlo van geestelijke herders werden voorzien, van de parochie Duizel nog geen gewag maakt. ¹⁾

Het bewijs aan Wichmans ontleend, loopt eenigszins kreupel. De gevierde schrijver, de parochiën opsommend, welke, aan de abdij onderhoorig, door hare zonen bediend werden, verzweg diegene, waar zij alleen het begeevingsrecht uitoefende; daarom maakt hij ook geene melding van Bergeik, in welke gemeente het Premonstratenser-klooster ontwijfelbaar het patronaatrecht genoot, gezamenlijk met de Benedictijnerabdij van Sint-Jacob te Luik. Tongerloos recht op het patronaat van Duizel was, zoo niet vroeger, zeker in 1619 reeds erkend, als blijkt uit een feit, bij Schutjes verhaald. In dat jaar verwisselde de pastoor Geeraard Janssen de pastorij van Duizel tegen die van Reuzel, door Hendrik Fabri bezeten, met toestemming van den abt van Tongerlo voor Duizel, van den proost van Postel voor Reuzel. Welnu, de eenige reden, waarom die toestemming van den abt van Tongerlo gevraagd werd, was diens patronaatrecht.

Bij notarieele akte van den 24sten April 1619 stellen beide herders hunne pastoorsambten in handen der begeevingsrechthebbers, dezen smeekende, dat zij in de verwisseling zouden toestemmen. 's Anderendaags laat Fabri den prelaat van Tongerlo eenen brief geworden, hem biddend, dat hij de verwisseling zou goedkeuren en hem het pastoraat van Duizel vergunnen. ²⁾ Dit schrijven ging vergezeld van brieven van den bisschop en van den pastoor van Diessen, Hendrik Kerckhoven. Deze laatste zegt uitdrukkelijk, dat den prelaat het begeevingsrecht toebehoort ³⁾ en maakt verder den lof van den

¹⁾ *Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch* III, 2, blz. 93.

²⁾ *Mihi Duyselensem pastoratum ad Dei honorem animarumque salutem conferre dignemini.*

³⁾ *Cujus R. T. P. collator est.*

plaatsvrager: hij was baccalaureus in de H. Godgeleerdheid, een geleerd, godvruchtig en welsprekend man, zoodat de pastorij aan geen waardigeren kon gegeven worden; hij betoonde den medebroeders van Tongerlo eene groote toegenegenheid en zou allergemakkelijkst de pastorij van Beek verkregen hebben, hadde een kreupel been hem niet belet zulk een uitgestrekte parochie te bedienen; 't was juist ter oorzake van dit gebrek, dat hij het kleinere Duizel verlangde. Wij weten uit Schutjes, dat dit verlangen werd ingewilligd.

Nopens Tongerloos begevingsrecht, zoo uitdrukkelijk bevestigd in 1619, treffen wij geene andere bescheiden aan vóór 1686. Thomas Marchant, kloosterling dier abdij, staat aangeteekend als zijnde in 1684 deservitor in Kasteren, den 24 Januari 1686 pastoor van Duizel geworden. De aanstellingsbrief kan echter slechts eenige dagen later gegeven zijn. De apostolische vicaris Willem Bassery schreef uit Leuven, den 28 Januari, aan den abt van Tongerlo: „Zeer Eerwaarde Heer. Met vreugde heb ik vernomen, dat het begevingsrecht der pastorij van Duizel u toebehoort. Diensvolgens zal ik deze week aanstellingsbrieven zenden ten gunste van den heer door Uwe Eerwaarde voorgedragen . . .” ¹⁾ De benoemde stierf echter weinige maanden later, den 30^{en} Juli van hetzelfde jaar.

¹⁾ Zie hier den ganschen brief. *Reverendissime Domine. Cum gaudio intellexi pastoratum de Duysel esse Juris patronatus vestri, proinde hac septimana expediam institutionem in favorem Rdi Dni a Rma Dominatione vestra presentati. Spero tamen ea occasione non sim subiturus difficultates cum acatholicis qui in hac rerum circumstantia maxime timeri debent. Expedirem modo illam institutionem sed per negotia non licet, licet alias ad omnia obsequia sim paratissimus ubi scirem periculum esse in mora, quod hic non est, ea ratione quod presentatio facta sit debito tempore, et R. Dnus Bertrand non habeat nisi deservituram ad revocationem. Maneo perenni desiderio obsequendi meritis vestris, Reverendissime Domine, Reverendissime Vrae Dionis humillimus famulus Guil. Bassery. Lovanii 28 Januarii 1686.*

De gemeentenaren, niet minder bewust van Tongerloos recht dan de apostolische vicaris, hadden reeds den 17^{en} Maart voorgaande, den abt verzocht, dat hij daar den heer Deliën, kloosterling van Postel, die, zeggen zij. *getrouwlijk ende eerlijk onse gemeente heeft gedint nu lange jaren, als pastoor zou voorstellen*; de heer Marchant had bekend bereid te zijn om te diens voordeele afstand te doen. Maar pas is laatstgenoemde overleden, of zij vragen eenen anderen kloosterling van Tongerloo, die onder hen zou verblijven, te meer, voegen zij er bij, *omdat wy sijn een zeer oude prochji vant recht van Tongerloo soo uwe eerwerdicheyt wel is gebleken*. Zij vreesden vooral van wederom bij Eersel vereenigd en onder den pastoor dier parochie gesteld te worden, zooals te voren gebeurd was en later werkelijk nog zou gebeuren. Ambrosius Bertrandt, der abdij van Postel, die voor Marchants benoeming het deservitorschap van beide parochiën waarnam, werd andermaal, op voorstel van den abt van Tongerloo, in 1693, met den dienst van Duizel belast; zijn medebroeder, Walterus Boogaerts eveneens door denzelfden prelaat voorgedragen, den 11^{en} Augustus 1699, onderteekende den 19^{en} eene verklaring, dat hij geen afstand zou doen van de pastorij dan in handen van den abt van Tongerloo, den wettigen collator of patroon. ¹⁾

Na Boogaerts' overlijden den 16^{en} October 1736 drongen de gemeentenaren er op aan te Tongerloo, dat een kloosterling dezer abdij hun als pastoor zou vergund worden; de toenmalige prior Thomas Aquinas Willems ondersteunde warm hunne pogingen bij den abt. Weldra volgde de benoeming van Clemens Vlodorp, die bij resolutie van de Ed. Mo. heeren Raden van Staten den 2^{en} November 1736, toelating ontving om zijn ambt uit te oefenen. Het pastoreel huis, gekocht door de abdij van Postel in 1710, wanneer het voorkomt als zijnde

---

¹⁾ *Promitto me nemini resignaturum nisi in manus gratiosi mei Rmi Dni Abbatis Tongerloensis tanquam legitimi collatoris seu patroni.*

sekere afgebrande pastorie, werd aan Tongerlo overge-
maakt in 1753. Gansch bouwvallig was de woning;
oorlof werd in hetzelfde jaar aangevraagd, en denklijk
verkregen, om ze te mogen verbouwen, zedig genoeg
*opdat daardoor alle nyterlyke praght tot ergernisse van
de gereformeerde ingezeetenen moghte worden voorgekoo-
men en gewert!* Sindsdien werd de pastoreele bedie-
ning van Duizel onafgebroken waargenomen door klooster-
lingen van Tongerlo tot in 1827, toen de hoogst verdien-
stelijke Guilielmus Cools de eeuwigheid binnentrad.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK
der abdij van Tongerlo.

HET JEZUIETENCOLLEGE TE BRED A.

Opmerkelijk is het, zegt Krüger, dat de heeren van Breda nooit aan mannelijke kloosterlingen hebben toegestaan zich in hunne stad te vestigen. Eerst na de inname in 1625 door de Spanjaarden mochten de Jezuiten en Capucijnen en in 1631 ook de Minderbroeders aldaar een klooster vestigen.

Aangaande dezer kloosters geeft Krüger verschillende bijzonderheden, maar men gevoelt het, veel ontbreekt.

Onlangs ontving ik van den Heer Kapitein Kuyck te Utrecht eenige Bredasche schepenakten ter inzage, om de daaraan hangende zegels af te teekenen en hoe ver-
rast was ik daarbij de koop- en verkoopakten van het Bredasche Jezuietencollege te vinden. Met eenige aantekeningen uit de Resoluties van Breda, welke ik eenige jaren geleden maakte, bied ik ze den lezers aan, in de hoop, deze gegevens aangevuld en volmaakt te zien.

Bij den intocht van de aartshertogin Isabella in de veroverde vesting Breda, haastte zij zich den Katholieken Godsdienst te herstellen; de hoofdkerk werd in orde gebracht, en in gebruik genomen, de priesters werden toege-

laten. Aan de Capucijnen schonk zij 4000 gld. voor een nieuw klooster en aan de Jezuiten 5000 gld. tot bijstand in de opening van een college. Deze waren tijdens het beleg als aalmoezeniers bij het Spaansche leger geweest en hadden zich daardoor ten zeeïste de achting verworven. ¹⁾

Enige dagen later richtten zij een verzoekschrift aan het bestuur der gemeente zooals blijkt uit de Notulen :

Naerdien dese stadt Breda op den 5^m Juny deses jaers onder de gehoorzaamheyt van syne Ma^t. was geduceert, soo hebben de patres Societatis Jesu hen gepresenteert voor de heeren borgem., schepenen ende thienraetsmannen collegialiter vergaderd synde ende versocht van wege de S^me Infante Isabella Clara Eugenia binnen dese stadt ontfangen te moghen worden ende een clooster oft collegie te moghen stichten ende fonderen, diwelk heure E. nyttegenstaende den sobren staet der stadt (die men verhoopt dat door het faueur van heure hoogheyt in eenen beteren sal veranderen) om den godsdienst te voorderen, hare hoocheyt te believen ende om andere seer goede consideratiën by de vs.borgem., schepenen ende thienraetsmannen naer lange ende rype deliberatie van raede meer reysen daerop gehouden eyntelycken op huyden date deser is toegestaen ende geaccordeert. Actum den 20^m Juny 1625.

Het is waarschijnlijk op aandringen van de vrome aartshertogin zelve, dat de Jezuiten zich hier zoo spoedig vestigden. Zij schreef tijdens haar verblijf te Breda, den 25 Juni een aanbevelingsbrief, waarin zij de regeering beveelt *donner à toutes occasions toute l'ayde, adresse et assistance requisse* aan de Jezuiten.

De paters zelve laten er ook geen gras over groeien en verzoeken reeds aanstonds verlof om de leiding der Latijnsche school op zich te nemen. In de vergadering van 5 Juli 1625 lezen wij het volgende :

Alsoo de Patres der Sociteyt Jesu aen borgemr. ende schepenen der stadt Breda hadden versocht heur E. vergunt

¹⁾ Herm. Hugo, De obsid. Bredana p. 123.

te worden de regence van de publicque schole deser stadt opte gagie oft tractement, daelck den lestvoorgaende rector ende conrector jaerlijcx hebben genoten ende geprofetteert gehadt, te samen bedragen hebbende in diversche partyen de somme van negenhondert ende sestich Carolus gulden, soo is, naerdyen 't vs. versoeck mette thienraetsmannen deser stadt in deliberatie is geleght geweest, uyt verscheyden goede consideratien ende insonderheyt mede ten regarde de vs patres, by acte van heure doortuchtigste hoocheyt Dona Isabella Clara Eugenia, infante van Spaignien ende gouvernante van dese landen, binnen dese stadt Breda op den 25 Juny deses jaars 1625 verleent, ten hoochsten aen borgemeesteren ende schepenen waren gecommendeert, de vs. regence aen heure Eic. geaccordeert ende deselve voor een jaerlijcx tractement toegevuecht als volgt, te weten voor het ierste jaer, ingaende op huyden daten deses, de somme van ses hondert Carolus gulden voor het tweede de somme van acht hondert Carolus gulden, ende voor het derde jaer ter somme van thien hondert Carolus gulden ende soo voorts: van jaere tot jaere gelycke thien hondert Carolus gulden te betalen, van ses maenden tot ses maenden, ende dit alles in soo verre de statsmidelen selve connen verdraghen, ende sullen de vs. patres totte voorschreven schole gebruycken de huysinghe, die tot noch toe by den voorn. rector ende conrector bewoont ende gebruyckt is geweest, mette pleyne ende hoff daartoe behorende, sonder dat heure E. in toecomenden tyden bove tgene voirs. is, yet meer tot laste van de stadt sullen moghen pretenderen, uyt wat oorzaecke het soude moghen wesen.

Dit verlot om te onderwysen de jonckheyt deser stadt in de vreese Godts, goede manieren ende in Latijnsche sprake werd op ernstighen versuecke van de voors. patres den 6 Sept. 1625 in dier voege gewijzigd, dat het geld zou uitbetaald worden om de drie maanden.

Aldus betref de eerste zorg der Jezuieten het onderwijs; welke zielzorg hun werd opgelegd, is mij niet bekend, maar wellicht dezelfde die zij later hadden, nl. de Maria-parochie.

Thans komt de vraag, waar hebben zij hun eerste huis of klooster gevestigd.

Na wellicht eenigen tijd de woning van den rector der Latijnsche school te hebben bewoond, huurden zij spoedig een ruimer en grooter verblijf, gelegen in de Veterstraat, de tegenwoordige St. Janstraat. Dit huis, de huizinge van Hertsbeek genaamd, behoorde toe aan Sr Simon Boudet, dict de Bont, luitenant in Staatschen dienst. ¹⁾

---

¹⁾ Dit huis behoorde eerst toe aan Jan, Hendrik en Paulus zonen van graaf Hendrik van Nassau, die (1536 3 Apr.) verlof geven aan Jhr. Jan Ockeron (elders heer Jan van Ocron) en jhr. Nic. Dobbermond (elders Daubermont, ridder) eigenaars van het nevenliggend huis om in den muur te metselen. De jonkers van Ockeron en Daubermont worden genoemd hofmeesters des graven van Nassau. De Nassau's verkochten het aan den rentmeester van den graaf v. Nassau, Diederick Zeeszin (Ned. Her. IV blz. 141) in 1536 25 Juli; deze den 23 Mei 1539 aan jhr. Roelof van Daelhem; deze 15 Nov. 1541 aan mr. Yman Cornelisz., schepen van Zierikzee. In 1614 7 Juni wordt het door de kinderen van jhr. Pauwels van Hertsbeek en Elisabeth van Suytlant aan Cathelijn Jan Jacobsd. echtgenoot van Adam van Hertsteen, die het 31 Aug. 1617 verkoopt aan den ritmeester Guillaume Pisset. Het volgende jaar 26 April koopt het Sr. Louys Saulmon, koopman, die het 1621 13 Mei verkoopt aan Simon Boudet. Daarna worden de Jezuleten eigenaars; na hen Joh. v. Aerssen heer v. Wernhout, wiens weduwe Anna, baronesse van Wasenaer, het den 5 Febr. verkoopt aan Paulus Saly, tavernier te Breda, die het 2 December 1694 verkoopt aan vrouwe Hester Poulle Isaacsdr. In dezen brief wordt gemeld, dat het ligt naast den huize Ocrum, waarin toen Johan Franciscus de Raet van Kerckum woonde. Het was belast met tien stuivers aan de kapellanen der O. L. V. kerk, die later aan den prins kwamen, drie leliaarts aan St. Catharinadal, en een halven leliaart aan het Begijnhof.

Deze Hertsbeecken waren een Brabantsch geslacht; Jonker Paulus (Pauluszoon) kocht in 1566 de heerlijkheid Bruinisse voor 8000 Carolus guldens uit den boedel van den markies van Veere; deze heerlijkheid kwam in 1611 op zijn zoon Jonker Jan, die in 1641 te Breda kinderloos overleed en het goed aan zijn zuster Elisabeth naliet, de vrouw van Jan de

Na het eenigen tijd in huur te hebben gehad, kochten het de Paters. Ziehier de desbetreffende akte :

Wy Johan van Putte ende Peeter van den Broeck, schepenen in Breda, oirconden, dat voor ons quam jouffrouwe Elisabeth Jheremias Maes' dochter, huysrrouwe van Sr. Simon Boudet, diet de Bont, Lieutenant van de compaignie Ruyteren van de heere Ritmr. Haulmetz garnisoen houdende binnen der stede van Geertruydenberge soo voor heur selven als gemechtich ende in den naeme van den voorsz. Simonnen heuren man, by den welcken sy wittelyck geconstitueert ende oncedderroepelyck gemechtich gemueckt is om specialyck te doen tgene

Jonge Antoniszoon heere van Oosterland en Heer Jansland. Zij was 14 Juni 1573 te Antwerpen geboren en overleed 2 Juni 1653 te Zierikzee. Behalve deze kinderen der echtgenooten van Hertsbeeck van Zuytland vinden wij nog vermeld in de verschillende koopakten Maria van Hertsbeeck echtgenoot van den heer Lieven Werckendet, Catharina van Hertsbeeck, gehuwd met sinjeur Vincent Couwenberch, de jonkers Willem en Coenraet van Hertsbeeck, en de juffrouwen Helena, Sara en Lucretia van Hertsbeeck.

Deze Couwenberch wordt in Zelandia Illustrata II bldz. 264 genoemd: Vincent van Couwenburg, hij was in October 1609 met Catharina van Hertsbeeck gehuwd; hij was een der acht kinderen van Mr. Cornelis Couwenberg van Belois heer van Bommenede, Bridorp en Capelle bij Johanna van Noordhoek. Maria van Hertsbeeck, hertrouwe als weduwe van Lieven Werckendet, die burgemeester van Zierikzee was, rentmeester Beooster Schelde en 30 November 1622 overleed, den 27 Augustus 1629 met Jonker Nicolaas van Boschhuysen.

Ik vind ook nog een Jonkvrouwe Lucretia van Hertsbeecke, gehuwd met jonkheer Philibert van Borschen van Spreeuwesteyn, baljuw van Tolen en rentmeester van Zeeland Beoostershelde, zoon van Wolfert baljuw, van Goes bij zijn derde vrouw Maria van Lier. Lucretia, overleed in 1655 en werd te Poortvliet begraven; waarschijnlijk was zij de Lucretia Paulusdochter, die in de aangehaalde koopakte voorkomt als nog ongehuwd.

naebes. volgt naer uytwysen van de procuratie daer aff voor Mr. Cornelis Swaenen, secretaris ende twee schepenen van Geertruydenberge voors. opten achthiensten July seshthienhondert sessentwintich gepasseert synde, die sy thoonde. Ende lijde de comparente voorgen. in den naeme ende qualiteyt als voor ende uyt crachte van de procuratie voorgeruert geassisteert met Mr. Ghysbrecht Beckers procureur als heuren gecoren voight, midts d'absentie heurs mans voors. tot dese saecke om een somme van gelde vol ende al betaelt synde wittelyck vercoft, getransporteert, opgedragen ende overgegeven te hebben, transporteert, draecht op ende geeft over midts desen de Ecriceer. patres van de Societeit Jesu allyer tot Breda de groote huysinge, washuys, pleyne, hovinge ende erffenisse met alle heure toebehoorte, genuemt de huysinge van Hersbeeck in dese doorsteken brieven begrepen. Tot alsulcke stadt gestuen ende gelegen, met absulcken commer ende waernisse ende voorts in alle derselver voorwaerde ende manieren soo als de brieven inhouden ende begrypen daer desen brief met onsen segelen besegelt doorgesteken is wesende van daten de oudste int jaer duysent sesshondert ende veerthien seven dage in Junio ende de jongste int jaer duysent sesshondert ende tweeëntwintich derthien dage in Meye, in welke vercofte huysinge, washuys, pleyne, hovinge ende erffenisse met alle heure toebehoorte voors. d'eerweerdige heere Pater Laurens soo voor hem selven als in den naeme ende tot behoeff van de andere heere patres geverst is ende toegeduen met vonnis ende met recht, soo dat se hem seker syn ende vast, met voorwaerde dat sy hyer af doen sullen alle gebuerlyck recht. In oironden deser brieve met onse segelen besegelt int jaer ons Heeren duysent sesshondert ende sessentwintich een en twintich dage in Augusto.

Zoo zien wij dus het eerste Jezuietenklooster in Noord-Brabant gevestigd. De eerste rector zal geweest zijn *Petrus Laurens*, die wij in de koopakte uit naam van het college zien optreden. Of deze te Breda gestorven is en wie zijn opvolgers waren is mij onbekend.

Wel vind ik nog de volgende paters te Breda tusschen 1625 en 1637 gestorven: *Jacobus van Honsem* sterft te Breda den 11 Aug. 1627 en *Raphael Raymondi* den 26 Aug. 1637. ¹⁾

De laatste rector was *Petrus van den Berghe*, zooals blijkt uit de verkoopakte, die ik hieronder laat volgen.

Frederik Hendrik had den 7 October 1637 na een beleg van bijna vijf maanden de stad ingenomen en daarmede was het bestaan van een Jezuiten-klooster in deze stad onmogelijk gemaakt. Wel kregen de paters na den Munstorschen vrede van den bisschop van Antwerpen een gedeelte der stad te bedienen maar een klooster hebben zij tot heden er niet meer betrokken. De bijzonderheden omtrent de uitdrijving heeft ons Van Goor bewaard en de proost van St. Catharina-dal Balthasar Cruyt. ²⁾

De rector *Petrus van den Berghe* werd spoedig na de inname van Breda tot rector van het Antwerpsche college aangesteld, althans als zoodanig vind ik hem genoemd in 1640. ³⁾

Als rector van Breda verkoopt hij, met verlof van den Paus aan *Johan van Aerssen*, schout van Breda, het klooster. Ziehier:

Wy Daniel Buycx ende Jacob Drabbe, schepen in Breda oirconden, dat voor ons quam Sr. Huybrecht Sprong oudtschepen deser stadt uyten naeme ende van wegen d'eerw. pater Petrus van den Berghe, rector van 'tcollegie der Societeyt Jesu binnen Breda in den nueme ende als om alle de goeden ende huysen van tselve collegie te moghen vercoopen ende veralnieren speciael ende volcomen consent hebbende van den seer eerw. heere ende pater Mutius Vitellescus, generael der selver Societeyt bij acte in Latijnsche taele onder desselfs heer Generaels

¹⁾ Graf en Gedenkschriften v. Antw. V. 248, 249.

²⁾ Beschrijving der stad en lande van Breda 182; Tax. II 268 e. v.

³⁾ Gr. en Gedenkschr. der prov. Antw. V 253.

signatuere geëxpédieert ende met synen segel bevesticht, gegeven te Roomen den thiensten November duysent ses hondert sevendertich, die hij thoonde ende waervan den teneur van woorde tot woorde onder den schultbrieff van dese ende andere vercochte huysingen op huysden is geïnserceert ende te registre gestelt, kende ende syde in den naeme ende qualiteyt als voor ende als tot tgene nabeschreven volcht specialycken gelast synde, volgende de procuratie voor Borgemeesters, schepenen ende raedt der stadt van Antwerpen den vijfden November 1638 gepasseert, vercoff te hebben en een somme van gelde die hem vol ende al betaelt is den Ed. heere Johan van Aerssen, riddere etca, President deser stadt, de groote huysinge, washuys, pleyne, hovinge ende erffnisse met alle heure toebehoorten, genaemt de huysinge van Hersbeeck in dese doorsteken schepenebrieven begrepen tot alsulcke stadt gestaen ende gelegen met alsulcken commer ende waermisse ende voorts in alle derselver voorwaerden ende manieren, soo als de brieven inhouden ende begrypen daer desen brieff met onse segelen besegelt doorgesteken is, wesende van date, den onsten, duysent ses hondert veerthien seven daegen in Junio, ende de jongste int jaer ons Heeren duysent sess hondert ende sess en twintich een en twintich daegen in Augusto. In welcke groote huysinge, washuys, pleyne, hovinge ende erffnisse met alle heure toebehoorten voors. den voorgenoemden ed. heere Johan van Aerssen, Riddere etc, President der stadt geverst is ende toegedaen, met vonnis ende met recht, soodat hem seker is ende vast, met vooricaerde, dat hij hier aff doen sal alle gebuerlyck recht. In oirconden desen brieff met onse segelen besegelt int jaer ons Heeren duysent sess hondert ende negen en dertich op den lesten dag van Meert.

Hiermede was ook het laatste spoor van een Jezuitenklooster uit Breda verdwenen. Korte jaren was slechts zijn bestaan, maar, wij kunnen het aannemen, zegenrijk de arbeid geweest.

Bergen-op-Zoom.

W. J. F. JUTEN.

HET UITHANGBORD VOOR HET LOGEMENT „DE
PRONKENDE PAAUW” TE 's-HERTOGENBOSCH
EN DE KUNSTSCHILDER QUIRINUS VAN
AMELSFOORT.

II.

Van Gheyn was gezond, de afrekening had hem echter een paar leelijke blauwe oogen en een kapotten nous bezorgd.

Hij kwam dien nacht niet thuis; om wat op zijn verhaal te komen, bleef hij buiten in het gras liggen, overpeinzende wat het zeggen wil een onderwerp voor een uithangbord te kiezen, zonder weten zijner vrouw.

Eerst tegen den middag van den volgenden dag kwam hij met een arme zondaarsgezicht zoo zacht als een poesje binnensluipen. Mina, niet weinig verheugd haar man heelhuids te zien, vloog hem om den hals en gaf hem een paar flinke zoenen. Zoo zijn de dames! Ondanks zijn gebreken mocht ze haar echtvriend gaarne lijden, ze had er reeds spijt van zoo barsch tegen hem geweest te zijn. Wilde hij evenwel in volle genade aangenomen en de vrede voor goed geteekend worden, dan moest hij beloven den dronken verver uit de St. Jacobsstraat het huis te verbieden en zich niet meer met het uithangbord te bemoeien.

Willem beloofde alles om den lieven vrede wille. Van de vette gans had hij meer dan genoeg!

Nu ging de vrouw er op uit om een bord te laten schilderen. Ze kwam bij den kunstschilder Quirinus van Amelsfoort, welken ze een uitvoerig verhaal deed van al hetgeen aan haar bezoek voorafging.

De schilder, blijkens een paar bundels aanteekeningen van zijne hand in mijn bezit, een vriend van grappen en jool, vond in het verhaal der vrouw zooveel genoeg, dat hij het uitvoerig opschreef.

Ik ben daardoor in staat het den lezers nog eens te vertellen.

Aan het verzoek der waardin wilde hij niet voldoen: het maken van een uithangbord was het werk van een kladschilder.

Hij verwees haar naar zekeren Frans Gijbers, die dat werk veel bij de hand had.

De vrouw wilde daarvan evenwel niet hooren. Ze wenschte met het bord eenieder de oogen uit te steken: het moest daarom door een kunstenaar worden geschilderd.

Hoe harder de schilder weigerde, hoe taaier de vrouw aanhield, zoodat hij besloot aan haar wensch te voldoen, onder conditie, dat ze er met niemand over mocht spreken. Hij wilde voor geen geld van de wereld, dat het bekend werd.

De vrouw beloofde alles en nog veel meer, doch hield geen woord. Als alle Eva's dochteren kon ze haar mond niet houden: juist dat haar uithangbord door van Amelsfoort geschilderd was, was voor haar een reden te meer het overal rond te bazuinen. De schilder werd niet weinig nijdig op het babbelachtige wijf. Hij schopte haar een standje, doch de vrouw gaf doodkalm ten antwoord: „Ik moest wel beloven te zwijgen, anders hadt gij het niet gedaan. En ik heb u het bord betaald, meneer, ik kan er dus net zooveel over praten als mij belieft.”

Tegen zulk een opvatting valt niet te redeneeren!

Nu zal de lezer zeker vragen, wat stond er op?

Ja geachte lezer, dat is nog een geschiedenisje op zich zelf.

„Ze hebben mij als een vette gans te pronk willen zetten”, verklaarde de vrouw aan den schilder, „maar ik zal ze eens laten zien, dat ik geen lobbes ben.

Ik ben Hermina de Pauw, meneer, mijn vader was trompetter bij de cavalerie net als mijn man is geweest; mijn naam mag overal worden genoemd.

Wat zou u er van denken als op het bord een pauw kwam, liefst een pronkende, met een mooien staart vol gouden veeren?

Ik zou de bureu zoo graag doen barsten van nijd als ze mijn naam zoo magnifiek afgebeeld zien.

Het denkbeeld was vrij origineel, dit moest de schilder toestemmen.

Er kwam dus een pronkende pauw op het bord.

Hiermede was de zaak nog niet af.

De dronken verver, die bij zijn eerstvolgende bezoek aan „de Pronkende Pauw” door van Gheyn zonder complimenten buiten de deur was gegooid, had een gloeienden hekel aan het echtpaar gekregen.

Hij vond in het mooie uithangbord een goede gelegenheid zijn haat en rederijkerstalent eens te luchten, door het maken van een schimpliedje, dat van Amelsfoort gelukkig voor ons bewaard heeft, anders was dit kostbaar letterkundig product, als zoovele andere kunststukken van poëeten, den kelder ingegaan, d. w. z. vergeten.

Hoe jammer, dat de maker de „voys” niet aangegeven heeft, anders konden de lezers het nog eens zingen.

Dit „scimpliedeke” luidde als volgt:

„Komt vrinden luistert naar mijn liet,
 Wat bij de Hintemerpoort is geschiet,
 Daar vroeger een stokvisch was te zien,
 Je weet nog wel bij scheele Sien.
 Nou woont daar Willem van Gheyn,
 Zijn vrouke is je weet wel, een beghijn,
 Dat wijf wou geen vette gans aan huis,
 In haar bovenkamer (verstand) is het niet pluis.
 Ze wou hebben een pronkend pouwke,
 Om beter te laten roken haar schouwke,
 Wat je doet burgers, boeren en buitenlui,
 Geef aan die kroeg voor goed den brui.
 Je krijgt daar water-jenever, zuur bier en slechten
 (brandewijn,
 Allemaal bogt, dat lijkt wel fenijn.
 De vent is van zijn wijf zoo bang als een weezel,

Dat komt, hij is een grooten lammen ezel,
 Het wijf heeft een bek zoo groot als een schuur,
 Daar schreeuwt ze gaten en scheuren mee in de muur.
 Wat je ook doet of laat,
 Zet daar geen poot meer in de straat,
 Gaat liever bij een ander drinken,
 Laat het pronkert pouwke verzinken."

Toen dit prachtig „scimpliedeke" een paar avonden, door een aantal straatjongens onder aanvoering van den dronken verver en eenige zijner kornuiten met begeleiding van ketelmuziek, voor „de Pronkende Paauw" gezongen was, trok de vrouw er op uit om een poëet op te schommelen en een heusch loflied op haar zoo geliefd uithangbord te laten vervaardigen. Ze wilde dit vers met gouden letteren laten afschrijven en achter glas in een lijst in de gelagkamer ophangen.

Ze dacht: dit is de beste manier om hare benijders den mond te stoppen, bovendien eene goede reclame voor de zaak: de herbergbezoekers en logeergasten zouden het zeker lezen en den waard en zijn vrouw niet vergeten. En daar was het haar alléén om te doen.

Ongelukkig genoeg bezat den Bosch op dat oogenblik geen dier vernuftige geesten, welke de vrouw zocht, althans ze kon hem niet vinden.

Ze kwam daarop weer naar van Amelsfoort, klaagde hem haar nood op zulke hartverscheurende wijze, dat de schilder niet wist of hij moest lachen of huilen.

Zijn boosheid over haar gebabbel met het uithangbord verdween echter als sneeuw voor de zon, toen de vrouw met verheffing van stem er bijvoegde: „Je hadt ze eens moeten zien loopen, die lummels, toen ik met den ouden sabel van mijn man buiten kwam. Gelukkig, dat ze weg waren, ik had er anders gehakt van gemaakt."

Onze schilder proestte het uit en beloofde in die goede bui haar het vers te geven.

Als oud-rederijker bracht hij het volgende voor den dag:

„Aan de Hintemerpoort bij Willem van Gheyn,
 Pronkt een Paauw in donze veeren als satijn,
 Met een sierlijk krullend kuifje op den kop,
 Even als op het statig kapje van een klop,
 Zeldzaam om de schoone vlekken van zijn staart,
 Die het koloriet van Flora evenaart,
 Waarbij 't edelst glansgesteente minder praalt,
 Zelfs de regenboog in luister zichtbaar daalt.
 Aardig staat die vogel op zijn plaats,
 Alles af te loeren zonder maats,
 Blijft, gelijk een trouwe schildwacht op zijn post,
 Wordt om hagel, storm noch regen afgelost.
 Niemand van de naaste bureu vroeg of laat,
 Zag hem ooit een poot zetten op de straat,
 Ook geen pruim noch kersen snoepen in 't seizoen,
 Zooals anders die vogels gaarne doen.
 Dan, t' is onmogelijk hier zijn deugden meer te ontvouwen,
 Door 't pragtig schoon verrukt, door weetlust aangespoord,
 Kan Stad en Landgenoot het wonderdier aanschouwen,
 Hij spoede zich daarheen en zie en zeg het voort!!

Adres:

In de Pronkende Paauw bij Willem van Gheyn,
 Zal Vriend en Vreemdeling steeds hartlijk welkom zijn!!

Voor dit „magnifiek gedigt” had onze schilder van de vrouw honderden bedankjes in ontvangst te nemen.

Ze kon maar niet begrijpen, dat zoo „iets moois bij mekaar kon geprakkescert worden. Daar moest men een goejen kop voor hebben. Neen, dan was dit mooie versie heel wat anders dan het gewawel van den dronken verver.”¹⁾

Of het vers in gulden letteren ooit de gelagkamer opgeluisterd heeft, geloof ik te mogen betwijfelen.

¹⁾ In de *Navorscher* van dit jaar publiceerde ik uit de aantekeningen van van Amelsfoort: „Dank-Adres der Honden van 's-Hertogenbosch aan den Raad dier stad in 1810.”

Het ging den laatsten tijd bij van Gheyn alles behalve netjes toe, vechtpartijen tusschen burgers en militairen waren er aan de orde van den dag.

Ook kwamen der politie ergerlijke dingen ter oore, die daar in den nacht plaats vonden.

Ze deed den kastelein en zijn vrouw aanzeggen, dat huizen van ontucht op straf en bannissement verboden waren.

Wellicht gevoelde het echtgepaar op dit punt zich niet zuiver van geweten, of floreerde de zaak niet meer: op een goeden morgen bleef het huis gesloten en waren de vogels gevlogen.

Als aandenken een groote schuld latende bij brander, brouwer en andere personen.

Een andere affaire kwam in het huis en „de Pronkende Paauw” verdween.

Vier of vijf jaren waren voorbijgegaan en de schilder dacht in het geheel niet meer aan het bord, toen hij, voor zaken te Eindhoven zijnde het welbekende en door hem bezongen uithangteeken terugzag bij een . . . klompenmaker. O glorie der wereld, wat zijt gij ijdel!

De man had met kromme letters er opgezet:

„Hir maekt men klompe voor groot en kleyn,
Vor jonch en out al sonder peyn.”

Hij bracht den klompenmaker een bezoek, deze vertelde hem het voor een paar jaar bij gelegenheid van Bossche kermis daar ter stede bij een oud-roest gekocht te hebben.

„De Pronkende Paauw” vond de man voor zijn klompenmakerij zeer geschikt!

Ziehier, waarde lezers, de ware, grappige en droefeiendende geschiedenis van een uithangbord.

Rotterdam.

CH. C. V. VERREYNT.

VAN WILLIGEN.

Voor zoover mij bekend bestaat er geen enkele genealogie dezer familie.

Het onderstaande werd door mij opgemaakt uit de papieren der dames Bracco Gartner alhier.

v. Willigen.

De eerste, dien ik daarin vind, is:

I. Johannes Franciscus van Willigen, advocaat fiscaal voor den hove van Gelderland te Roermond.

Hij overleed in 1769, oud 69 jaar.

v. d. Broeck.

Hij was gehuwd met Maria Elisabeth van den Broeck, dochter van mr. Jacobus Antonius, advocaat (overl. 24 Febr. 1704) bij (geh. 1692) Anna (of Joanna) Clara van den Broeck, (overl. 1730) eerder weduwe van advocaat Crebber.

Uit dit huwelijk sproten:

1. Jacob Ignatius v. W., landrentmeester (te Ravestein?)

2. Alyda v. W., echtgenote van Theodor door de Lau(we)re, drossaard van Ravestein.

3. Clara v. W. gehuwd met H. Hagens.

Hagens.

4. Theodorus v. W., onnoozel.

5. Franciscus Antonius v. W. volgt onder II.

de Laure.

II. Franciscus Antonius v. W., regeringsraad van den Keurvorst van Beyeren te 's-Gravenhage, huwde 24 Juli 1768 met Maria Anna van den Broeck, dochter van Jacob Anton, raadsheer te Venlo (overl. 8 Oct. 1777) bij Eva Magdalena Frederica Verlaer. Zij was in 1747 geboren.

Verlaer.

Zij hadden de volgende kinderen:

1. Joannes Franciscus Aloysius v. W., geboren 17 Augustus 1769.

2. Maria Elisabeth Aloysia v. W., geboren 6 Juli 1771.

3. Alijda v. W., geboren 1 Juni 1773.

4. Joannes Franciscus v. W., geboren 14 Juli 1774.

5. Barbara Jacoba v. W., geboren 12 October

Half-Wassenaar.

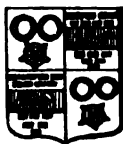
1775, en 15 October 1803 gehuwd met Jacob Willem Half-Wassenaar, heer van Onsenoort en Nieuwkuik; hij werd door keizer Napoleon benoemd tot lid van den Raad van het Departement van den Rijn, later tot president van het kanton Waalwijk. Verder was hij lid der Nederlandsche Staten-Generaal en werd door koning Willem I opgenomen in de Noord-Brabantsche ridderschap. Hij was geboren 5 Februari 1775 en overleed 5 Februari 1837. Zijne ouders waren Bernardus Jacob Half-Wassenaar, heer van Onsenoort en Nieuwkuik en Petronella Jacoba Maria van Engelen.¹⁾

6. Clara Francisca v. W., geboren 1 Aug. 1778, in 1805 gehuwd met..... de Stappers.

7. Carolina v. W., echtgenoot van Anton Adriaan van den Broeck zoon van mr. Maximiliaan Egidius v. d. B., raad en momboir in 't hof van Gelderland (geb. 1740) bij Maria Cornelia Bracco, (ged. Bergen-op-Zoom 3 Sept. 1742, overl. 2 April 1814 te Amsterdam) eerder weduwe van Joannes Reynerus.

Bracco.

Hoyneck v. Papendrecht.

Hoyneck van Papendrecht kolonel-commandant van het regiment Waalsche Dragonders van generaal-majoor graaf van Bylandt (overl. 23 Nov. 1774 te St. Michielsgestel), met wien zij 9 Aug. 1764 te Castricum was gehuwd.

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Zie over de thans uitgestorven familie Half-Wassenaar, Herald. Bibl., 1878, bldz. 42 e. v. en over de familie van Engelen of ab Angelis Alg. Ned. Fam.bl. VII, bldz. 177 e. v.

CRONYKJE VAN EENIGE ZAAKEN, DIE ZEDERT
EN IN HET JAAR 1774 ALHIER TE TILBURG
ZIJN VOORGEVALLEN.

III.

Den 4 dito is het lichaam van voornoemden heer de Keirsmaeckers op het kerkhof in de Schijf begraven, dat geduurende de lijkdiens in de kerk had gestaan, en dit is het eerste lijk dat men weet, hetzij bij geheugen of overlevering, dat ooit in de parochiaanen in de Heykensche kerk geduurende de lijkdiens gestaan heeft.

Den 14 dito is alhier in den ouderdom van 52 jaaren overleden den eerwaarden heer Bruno Dingeren, capellaan op het Goirke.

Den 23 September heeft Hendrik van Tulder en zijne huysvrouw den jubile gegeven van 50 jaaren te saamen getrouwd wezende.

Den 17 October is bij gebrek van Tongerlosche priesters op het Heyke een wereldlijken of zwarten priester tot kapellaan gesteld, komende uyt het seminarie, genaamd.... Smits (Antonius Alouisius), alsook eenen dito op het Goirken genaamd.... van de Ven.

1818. Den 9 January is alhier overleden in den ouderdom van 80 jaaren Petronella van de Kerkhof, weduwe van Hendrik van Akkerveeken. Zij was geboren te Helmont en nog jonk zijnde was zij sterk en groot van persoon, zodat zij in haare jonkheyt te Nijmegen dienst nam als grenadier, en heeft in die qualiteyt de Hoog Mogende Heeren Staaten ruym een jaar gediend.

Den 9 February is alhier aan den Hijkant des middags om 12 uren een huys met een grutmolen afgebrand, toebehoorende en bewoond wordende door Gerard van den Houdt.

1819. In dit jaar is alhier aan de Goirkensche kerk eenen nieuwen toren gebouwd, waarvan de hoogte is te weeten van den grond tot den haan toe.... roeten. Van welken toren den eersten steen is gelegd....

Den 3 Juli is alhier des avonds in het noorden eene comeet of staartstar gezien.

Den 4 dito is hier aan de Moerstraat des avonds om half 8 uren door een zwaar onweer een schop in brand geraakt.

Den 12 dito is Zijne Majesteit den koning der Nederlanden komende van 's-Hertogenbosch met zijn gevolg hierdoor gepasseerd.

Den 12 November des morgens om drie uren is alhier aan de Leenhouters een huys afgebrand, bewoond wordende door Wouter van Beurden.

1820. Den 3 January is Jan Panis, voerman van hier op Antwerpen, met het hooge water even buyten Vuchterpoort te 's-Hertogenbosch verdronken.

1821. Den 16 February des avonds ontrent 6 uren is alhier aan de Hoeren ontrent de zoogenaamde Tongerlosche hoef een huys met 2 wooningen afgebrand.

Den 15 Mey is alhier op de Markt voor de eerste maal de boter gevogen met Nederlandsch gewigt.

Den 26 Juni is alhier agter den Heuvel bij den handwijzer aan de Enschtsche baan des morgens om 3 à 4 uren een huys, toebehorende aan Dionisius van de Sanden, afgebrand. N.B.: het voornoemde huys was een geheel nieuw gebouw, dat nog maar drie dagen was bewoond.

Des nagts tusschen den 25 en 26 July is alhier aan den Heykant den koren-, wind- en schorsmolen geheel afgebrand.

1821. Den 5 Augustus des avonds te half elf is alhier op den Heuvel een zwaren brand ontstaan, zijnde het huys toebehorende aan deze gemeente, waarin de marechaussees geplautst waren, afgebrand; ook zijn daarin verbrand 5 paarden. Nevens het voornoemde huys zijn aan den westen kant nog 2 huizen afgebrand, behorende aan de Erre van A. Mombers.

Den 21 September is alhier op den Rugdijk des morgens ontrent 8 uren, een huys bestaande in 2 wooningen afgebrand.

1822. Den 13 Mey is alhier in de Zomerstraat door het zoontje van den heer W. C. M o m m a den eersten steen gelegd van de nieuwe te bouwe Protestansche kerk.

Den 22 Mey des namiddags ten 2 uuren zijn alhier aan de Hasselt in de Langstraat een huys bestaande in 2 wooningen afgebrand, waarvan den eygenaer was M a t t h i j s de K o n i n g.

Den 12 July is alhier in de kraam bevallen de vrouw van Peter Brakken van drie levendige kinderen, zijnde alle meysjes, dewelke alle drie op dienzelven dag zijn overleden.

1823. Den 25 January is alhier in de Quirijnstok des morgens circa 4 uuren een boerestede afgebrand, die was toebehorende aan Jan Schenkers.

Te middernagt tusschen den 15 en 16 Juny 1823 is alhier in de Zomerstraat agter de huizinge van wijlen den heer Bles een woning afgebrand, bewoond wordende door den heer Timmermans, den wijkoper.

In de maand November zijn de kinderen van hier door den hoogw. heer vicarius van Breda in de naastbijgelegene Baronniesche dorpen gevormd.

Den 22 November zijn daar een koninglijk besluit alle de schellingen en zesdhelves gesteld op 5 stuivers, welke waarde die aannemen op den 17 December, hetwelke door de invisseling zonder schade der ingezetenen is geschied. N.B.: Hier diend nog bij aangemerkt te worden, dat volgens placcaat der Heeren Staaten-Generaal in dato 10 April 1693 de schellingen, die toen niet gestempeld waren, wierden verminderd op 5½ stuivers. En volgens een placcaat der heeren Staaten van Holland en West-Vriesland in dato 20 Mey 1693 moesten de goudguldens of achtentwintigen ook alle gestempeld wezen, of wierden maartegen 26 stuivers aangenomen.

1824. Den 25 Juny des namiddags ten half twee uuren is te Waalwijk een zwaren brand geveest, alwaar binnen den teyd van twee uuren 51 huizen en 14 schuuren zijn afgebrand, waaronder het Raadhuis met de archiven etc.

Het getal der afgebrande personen bestond in circa 550, waarvan ontrent 300 in groote armoede waren vervallen. Den 9 September is een begin gemaakt met de bedding van den Heuvel naar Enschoot voor den te leggen steenweg, welke bedding op den 13 December daaraanvolgende geheel volmaakt was.

1826. Den 20 April is den eersten steen gelegd aan den te bouwen stoomvolmolen alhier te Broekhoven.

Den 25 April des namiddags ontrent 6 uren zijn alhier in den Berkdijk 4 huizen bestaande in 9 wooningen afgebrand.

1827. Den . . April is in den stoomvolmolen te Broekhoven voor de eerste maal gevold. Te Korvel is in April, Mey en Juny een stoommolen gemaakt op het fabriek van de heeren Diepe en Jellinghaus.

Den 30 Mei heeft in den Bosch de besteding van afbraak en wederopbouw der torenkerk alhier plaats gehad, en zulks is publiek aangenomen door N. van der Waals c. s. voor 35000 guldens.

Den 11 Juny is een begin gemaakt met het opbreken der voornoemde kerk.

Den 23 July is Cornelis van der Schoot op de Goolsche baan dood gevonden, wiens vader J. Bapt. van der Schoot op den 21 July 1820 in de akkers te Oerle ook dood gevonden is.

Den 13 Augustus is alhier aan het parochiaal kerkgebouw den eersten steen gelegd door den eerw. heer Evermodus du Champs, pastor op het Heyke, en zulks geschiedde met groote plechtigheid, als met optrekken der drie schutterijen en het luiden der klokken etc.

Den 9 October is ook met groote plechtigheid den eersten steen gelegd aan de R. C. kerk te Waalwijk.

Den 9 December is alhier en in andere steden en dorpen der meyerij in de Roomsche kerken een plechtig Te Deum gezongen wegens het Concordaat tusschen Zijne Heiligheid Leo den XII en Zijne Majesteit den koning der Nederlanden. Om deze vreugdedag waren des avonds (onder de

Hijkensche parochie) verschijde huizen geillumineerd. Op den daaropvolgende Zondag heeft deze viering ook plaats gehad in de baronnie van Breda.

1828. Den 28 Juni des namiddags ontrent 5 uren is alhier aan de Hoeven bij het Kwaadeynd een huys, bestaande in twee woningen, afgebrand.

Den 5 July des namiddags om 3 uren hebben wij alhier een zware storm gehad, waardoor met honderde (het meeste witboomen) omver gewaaid en in stukken geslagen zijn.

N.B.: In het begin dezes jaars is volgens de telling de bevolking alhier bevonden:

GOIRKE.		HEIKE.	
Rijt	435	Oerle en Broekhoven	1477
Hoeven	435	Korvel en Laar	1015
Hasselt	850	Berkdijk	551
Stokhasselt	527	Groot en klein Loven	255
Westheykant	976	Kerk	1520
Oostheykant	1129	Heuvel	709
Veldhoven	1312		
	<hr/>	Heike	5527
	5664	Goirke	5664

Te samen 11191 inwo.

Waarop volgt: hoe de bevolking hier vermeerderd is: anno 1687 bestond hier de bevolking in 4816 personen. anno 1785 " " " " " 8665 " anno 1809 " " " " " 9465 " aano 1828 zooals blijkt hierboven.

Den 9 October ontrent de middag is alhier in het Haringseynd een zwaren brand geweest, waardoor twee huizen, bestuande in zes huysgezinnen, geheel zijn afgebrand.

Den 10 dito is te Korvel den eersten steen gelegd aan den steenweg door de heeren Diepen en Jellinghaus, loopende of beginnende aan (hun) Eds. fabriek tot bij den Roskam.

1829. Den 29 Juni des morgens is Zijne Majesteit den

koning der Nederlanden alhier gepasseerd, en heeft op het Raadhuis gehoor verleend aan verscheide authoriteiten, en heeft vervolgens de nieuwe Roomsche kerk bezigtigd en daarnaar heeft hij het groote fabriek van de heeren Diepe en Jellinghaus ook geheel in ogeschouw genomen, hetwelk uitermaaten na zijn genoeg was.

Den 29 October is alhier de inweyding en den eersten dienst geschied in de nieuwe Roomsche Catholieke torenkerk, zulks geschiede door den eeric. heer J. H. van de Weyer, pastor en landdeken te Hilvarenbeek, geadsisteerd door de eerv. heeren W. van de Ven, postoor op 't Goirke, als diaken, Ivo le Bon, pastoor te Chaam als subdiaken, A. van Coll, pastoor te Oisterwijk, als index, en Dassen, gewezen pastoor te Poppel, als bamlaris(?) Dit alles is met de meeste plechtigheid geschied.

1830. Den 7 February is alhier den jubile begonnen vergund door Z. H. Pius VIII, die duurde tot en met den 21 dito, dus 15 dagen.

Den 8 Mey des namiddags ten half 5 uren heeft alhier een onnceer plaats gehad, waardoor een huys in de wijk Korvel getroffen is, zelfs veel glazen verbrijzeld, den bewoner op zijn getouw ternedergeslagen, den weefboom verpletterd, en hem enige klederen aan 't lijf verscheurd, doch is verder behalve den man (Cornelis Schaap) een wijgig aan 't lijf gekwetst, niet veel schade door veroorzaakt.

Den 18 July is Z. K. Hoogheid de kroonprins met deszelfs 2 zoontjes, komende van Breda, hierdoor gepasseerd, en heeft naar het inspecteren der dienstdoende schutterij alhier die zelve dag de rijze nog voortgezet na 's Bosch.

Den 5 Augustus op den namiddag is de zoon van Bartus Panis, de voerman van hier op Turnhout. nabij de Goolsche baan en dicht bij Korvel onder het rad van de zwaar geladene kar gevallen, en aanstonds dood gebleven.

Rotterdam.

W. BEZEMER.

OUDE BEGRAFENISGEBRUIKEN IN NOORD-
BRABANT.

II.

Het lijk wordt op den dag van de begrafenis naar de kerk gedragen, hetzij door de naaste bureu, hetzij door de leden van eene congregatie of gilde, als de overledene tot een dier vereenigingen behoorde. Is het sterfhuis te verwijderd om het lijk den geheelen weg over te kunnen dragen, dan wordt het per kar vervoerd naar de hoofdstraat, waar dan de stoet gevormd wordt. Het zitten van de vrouwen op de kist is in de Langstraat, voor zoover bekend, nooit in gebruik geweest. In den stoet gaat in den regel het jongste kind voorop; de mannen zijn daarin in het zwart gekleed met hoogen hoed op, de vrouwen dragen zwarte falies, welke zij over het hoofd geslagen hebben; te Waalwijk gaan de vrouwen niet mede in den begrafenisstoet. Na afloop van de begrafenis gaan de familieleden en kennissen van den overledene naar de kerk terug om daar voor hem den Kruisweg te bidden. Daarna gaan de familieleden en zij, die als *viend* verzocht worden, naar het sterfhuis, waar zij onthaald worden op koffie met brood en kaas. Te Vlijmen en de Haarsteeg komen de bureu niet op dat maal, maar krijgt elk hunner 4 zoogenaamde *kruitmikken* (ronde brooden) van de familie van den overledene mede naar huis.

ST. MICHELSGESTEL EN OMSTREKEN.

Heeft iemand de laatste H. H. Sacramenten verzocht, dan wordt in de parochiekerk gedurende drie achtereenvolgende dagen door den dienstdoende geestelijke afgelezen: de gebeden worden verzocht voor . . . , die onder volle kerkelijke rechten ligt," wat echter niet alleen daar, maar in het geheele Bisdom van 's Hertogenbosch gebruikelijk is. In den loop van den dag gaat een der bureu

het „ten volle bediend zijn” aanzeggen binnen eenen bepaalden kring, die door eene overoude en vaste gewoonte getrokken is. 's Avonds omstreeks 6 of 6 $\frac{1}{2}$ uur roept de kerkklok de buren ter kerke om daar gezamenlijk een Rozenhoedje voor den zieke te bidden, behalve in het geval hij ver van de kerk verwijderd woont, als wanneer het bidden geschiedt in het dichtst nabijgelegen huis. Van de buren neemt minstens een der huisgenooten aan het gebed voor den zieke deel. Eene weigering om daaraan deel te nemen wordt gehouden voor een bewijs van vijandschap en daarom hoogst kwalijk genomen.

Is de zieke gestorven, dan zijn het weder de buren, die voor hem zorgen. Zij komen dan bijeen en bepalen door het omslaan van een spel kaarten, wie hunner het lijk zullen afleggen, kleeden en er bij waken; wie hunner zullen gaan *lijk bidden* d. i. noodigen ter begrafenis en wie hunner het lijk op den dag der begrafenis zullen dragen. Zij, wie het lot trof om bij het lijk te moeten waken, komen 's avonds tegen 8 of 9 uren in het sterfhuis bijeen en houden daar dan gedurende den geheelen nacht de wacht bij het lijk, intusschen den tijd doorbrengende met bidden, praten of lezen. Zij krijgen gedurende het waken te eten en te drinken.

Voor het sterfhuis worden als teeken, dat er een doode is, bij de boeren twee netjes in elkander gedraaide bundels stroo, elk ter lengte van ongeveer een halven meter, boven op elkander gezet; die bossen zijn gebonden met 3 zwarte linten, wanneer een gehuwd persoon en met 3 witte linten wanneer een ongehuwd persoon boven aarde staat; zij worden geplaatst tegen het sterfhuis of een boom. Tegen dit *strootje* worden schuins drie metselsteenen op den kop gezet en twee er bovenop gelegd. Bij de burgers wordt voor het sterfhuis gezet een *strootje*, dat van den koster geleend wordt. Het bestaat uit twee op elkander geplaatste bossen riet, die netjes samengevoegd zijn en aaneengebonden in voege als voormeld. Door de bossen worden aan de kanten in den grond ge-

stoken twee ijzeren pinnen om ze overeind te laten blijven staan. Aan de straatzijde worden daartegen schuins geplaatst drie zwart geverfde plankjes, die naar beneden breed uitloopen, terwijl op den bovensten bos worden gelegd twee dergelijke plankjes en wel in dier voege, dat zij komen te liggen tusschen de bovineinden der schuin daartegen aangezette drie plankjes. Geldt het een kinderlijk dan worden tegen dit *strootje* maar twee plankjes schuins gezet en wordt daar tusschen op den bovensten bos maar één plankje gelegd.

Bij de begrafenis wordt de kist op eene baar geplaatst, welke door 8 mannen uit de buurt naar de kerk en het kerkhof wordt gedragen. Zij krijgen daarvoor van de naastbestaanden van den overledene een paar zwarte handschoenen en eene fooi. Is de af te leggen weg te groot om het lijk voortdurend te dragen, dan wordt de kist gezet op eene kar, welke door een buurman is ingespannen en gereden tot op eenige minuten afstands van de kerk, alwaar zij dan op de baar wordt geplaatst en naar de kerk gedragen. Achter het lijk gaan eerst de mannen, de naasten in den bloede voorop en dan de vrouwen. De mannen dragen thans geene rouwmantels meer, zooals vroeger het gebruik was; de vrouwen zijn in den stoet nog altijd gekleed met de zwarte falie, die zij over het hoofd hebben geslagen. Is de lijkdienst in de kerk geëindigd, dan worden er twee borden op de Communiebank geplaatst, waarop alle aanwezigen offeren. Hierna geschiedt in de kerk de oefening van den Kruisweg, terwijl inmiddels de baar met de lijk-kist aan de kerkdeur blijft staan, waarheen zij na het eindigen van den dienst gedragen is. Na afloop van den Kruisweg begeven allen, ook de vrouwen, zich naar het kerkhof, alwaar de kist in de groeve wordt neergelaten. Vroeger bestond het gebruik, dat de kaarsen, welke tot den lijkdienst gebezigd, maar niet opgebrand waren, door den koster op het kerkhof gebracht werden, alwaar de bloedverwanten van den overledene, die van andere plaatsen

kwamen, er elk eene tot zich namen en naar de kerk hunner woonplaats brachten met verzoek aan hunnen Pastoor om voor den overledene te bidden. Men vertelt, dat toen eens een pastoor van Riel zulk eene kaars ontving, hij in de kerk aflas: „Er is gekomen eene ziel van Riel, bidt voor de kaars” en onmiddellijk daarop zeide, om zijne vergissing te herstellen: „ik zeg het wel goed, maar ik meen het verkeerd, de outer was achter het briefje gevallen,” er niet aan denkende dat hij met dit te doen zijne fout nog erger maakte.

Na afloop der begrafenis gaat de familie met de dragers naar het sterfhuis, alwaar zij onthaald worden op mik en kaas. Na den middag komen de dragers er terug met hunne vrouwen om bier te drinken. Vroeger kwam alsdan daar ook al het „*jonk volk*” uit de buurt, zoodat de begrafenisplechtigheden met eene soort van kermis eindigden; dit misbruik bestaat echter niet meer. Het stroo, dat bij de boeren voor het sterfhuis heeft gestaan, wordt niet meer gebruikt maar na de begrafenis in eene nabijgelegen sloot geworpen, alwaar men het laat vergaan.

OSCH EN OMSTREKEN.

Zoodra iemand gestorven is, zorgt een zijner verste familieleden, b. v. een achterneef, met een der naaste bureu, welke beiden *de bidders* worden genaamd, dat het zoogenaamd *strooike* voor het sterfhuis wordt geplaatst. Dat *strooike* bestaat uit twee op elkander staande bosjes stroo, waartegen aan weerszijden twee of drie zwart geverfde plankjes met een wit randje voorzien schuins worden gezet. Was de doode ongehuwd dan worden op het bovenste bosje drie groene takjes, meestal hulstetakjes, gestoken, waaraan witte en zwarte lintjes gebonden zijn. Die lintjes zijn gekleurd, als de overledene nog maar een kind was. Zoowel de lijken van de volwassenen als zij ongehuwd gebleven waren, als van de kinderen worden door de jonge meisjes uit de buurt versierd (*gepeeld*).

De kosten van dit *peelen* worden door de jonge meisjes zelve betaald; zij worden daarvoor in het sterfhuis onthaald op koffie met krentemik, beschuitten met suiker enz.

De beide *bidders* zorgen ook voor alles, wat noodig is voor de begrafenis en nooligen daarop de familieleden, goede kennissen en naaste bureu, wat genoemd wordt „*te lijke verzoeken of bidden.*” Was de overledene iemand van den gegoeden stand, dan worden de familieleden tevens *aan de plank* verzocht, wat beteekent, dat zij ook uitgenoodigd worden om na afloop der begrafenis in het sterfhuis koffie met wittebrood en kaas te komen gebruiken.

Op den dag der begrafenis komen de familieleden, vrienden en bureu in het sterfhuis en dan vragen de *bidders* hun of nog iemand het lijk wil zien vóórdat de kist gesloten wordt. Als dit gebeurd is, wordt de kist op de draagbaar gezet, waarover het zwarte lijkkleed gehangen wordt. Op dat kleed worden drie kroontjes van bloemen gelegd, wanneer een ongehuwde begraven wordt. Bij kinderlijkjes wordt eene witte servet of iets dergelijks over het kistje gedaan en aan weerszijden daarvan wordt een papier gehangen, waarop met groote letters de voornaam en naam, dag van geboorte en overlijden van het kind voorkomen.

Vóórdat de kist het sterfhuis verlaat bidden alle aanwezigen 5 Onze Vaders, die door de *bidders* worden voorgebeden. Daarna trekt de begrafenisstoet naar de kerk, de *bidders* vóór de kist met hooge hoeden op, waaraan een lange, zwarte sluier hangt. In den boeren en arbeidersstand komen de *bidders* eerst achter de mannelijke leden van den stoet. Het lijk wordt gedragen door gehuwden of ongehuwden, naar gelang de overledene gehuwd of ongehuwd was. De mannen gaan achter het lijk, de naaste familieleden voorop; deze laatsten hebben ook hooge hoeden op met lange, zwarte sluiers er aan; achter de mannen komen in den stoet de vrouwen met falies om, die zij over het hoofd geslagen hebben.

Zoo dikwijls de stoet een kruisweg passeert, wordt de lijkbaar neder gezet en worden door de volgers een paar Onze Vaders gebeden, waarna men weder verder trekt. In de kerk heeft ook het offeren plaats. Is het lijk in het graf gelaten, dan trekt de stoet met de *bidders* voorop, rondom het graf en gaat dan weder de kerk in om er den Kruisweg te bidden. Het graf wordt inmiddels dicht gemaakt en daarboven maakt de doodgraver met het handvat van zijn schop drie kruisjes in het zand. Vervolgens gaan de *aan de plank* verzochten, onder welke de *bidders* stilzwijgend begrepen zijn, naar het sterfhuis, alwaar de gasten zich dan te goed doen aan koffie met wittebrood en kaas ofwel aan bestellen met kaas. De hoeveelheden brood en kaas, die er verorberd worden, zijn dikwijls zeer groot, omdat het als een bewijs van gegoedheid en vrijgevigheid geldt, als er aan *de plank* veel brood met kaas is nodig geweest. De *bidders* zorgen er ook nog voor, dat het *strooike* na de begrafenis weggenomen wordt.

OIRSCHOT EN OMSTREKEN.

Zoodra iemand gestorven is, gaan de burens aanzeggen, dat ten huize van den overledene gedurende de drie aan de begrafenis voorafgaande avonden de Rozenkrans gebeden wordt. Dit bidden geschiedt bij het lijk. Ook wordt, zoodra het overlijden heeft plaats gehad voor het sterfhuis een kruis van stroo gelegd en daarop in het kruispunt een metselsteen plat neergelegd. Was de overledene ongehuwd, dan worden er om den steen heen palmtakjes in den grond gestoken, waaraan gekleurde strookjes papier als wimpeltjes bevestigd zijn; het lijk krijgt dan ook, hoe oud de afgestorvene geworden was, eene krans om het hoofd. Een ongehuwde, die in de kist niet zoo'n krans om het hoofd zoude hebben, wordt aangezien voor iemand, die geen kuischen levenswandel had geleid.

Daarna doen de buren de uitnoodiging ter begrafenis. Zij dragen op den dag der begrafenis het lijk naar de kerk. Onmiddelijk achter de kist gaat het naaste familielid van den overledene. Hij heeft een hoogen hoed met langen, zwarten sluier er aan, soms ook wel een rouwmantel om. *Hij sleept* zooals men dit hier heet, *den rouw*. Achter hem komen de verdere familieleden, buren en vrienden en daarna de vrouwen, allen een voor een. Is de kist in het graf gelaten, dan gaat de stoet om het graf en gaat de familie in de kerk den Kruisweg bidden. Daarna wordt de familie met de buren in het sterfhuis op brood, koffie en kaas onthaald.

SCHIJNDEL.

Hier plaatst men tegen het huis, waar een lijk boven aarde staat, in schuinsche richting twee zwart geverfde en op eenigen afstand van elkander staande stokken, waarop met tusschenruimte van een decimeter van elkaar, dwars gebonden zijn twee bossen stroo, ter dikte van een mansarm en ter lengte van een oude el. De stokken, waarop zij gebonden zijn, staan zoo dicht bij elkaar, dat de bossen met hunne uiteinden er overheen steken. Om elk der bossen zijn drie breede, zwarte banden genaaid. Tegen den ondersten bos, die zich ongeveer een decimeter boven den grond bevindt, staan in schuinsche richting naast elkaar, als het geldt het lijk van eenen volwassene, vijf en als het geldt het lijk van een kind drie zwart geverfde, langwerpige vierkaante plankjes.

TILBURG.

Wanneer iemand is overleden, wordt dit aangezegd door aansprekers van beroep, *bidlers* genaamd, die een steek op hebben, waaraan een lange zwarte lamfer hangt, met een zwart of een wit strikje er aan, al naar mate de overledene gehuwd of ongehuwd was.

De staat van den overledene bepaalt ook of hunne handschoenen zwart of wit zijn. Geschiedt de aanzegging door 5 aansprekers, dan gaat een van hen, met een ronden hoed op met breede randen, waarvan ook een lange, zwarte sluier afhangt, midden over de straat en heeft dan een grooten, witten doek in de hand ter hoogte van zijn middel, welke zoolang is, dat die tot op zijne schoenen hangt.

Onmiddelijk na het overlijden wordt voor het sterfhuis geplaatst een sierlijk afgesneden bos stroo ter lengte van ongeveer een halven meter en ter dikte van ± 15 à 20 centimeter of wel een rond hout terzelfder lengte en dikte, dat als stroo geverfd is; de bos stroo is met twee zwarte riempjes vastgebonden. Tegen dien bos of dat hout worden aan weerszijden schuins gezet langwerpige plankjes, die bruin geverfd zijn en op elk waarvan een zwart kruisje geschilderd is, en wel 4 plankjes aan den voor-, 4 aan den achterkant en een aan elk der zijkanten. Boven op den bos wordt gelegd een plankje, waarop rechthoekig staat een ander plankje, dat den vorm van een doodshoofd heeft en in de kleuren daarvan geschilderd is; daaronder staat geschilderd: Bid voor mij. Des avonds wordt dit teeken van overlijden in het sterfhuis gehaald om er den anderen morgen weder voor gezet te worden tot aan de begrafenis toe. Aan den bos hangen ook nog zwarte lintjes, als een getrouwd en witte lintjes als een ongetrouwd lijk boven aarde staat.

Op den dag der begrafenis wordt het lijk naar de kerk gereden. Daarachter gaan te voet eerst de mannelijke familieleden, vrienden en bureu, die thans bijna nooit meer een rouwmantel dragen, en vervolgens de vrouwen. De vrouwen van den goeden stand zijn dan allen in den rouw met hoed en zwarte voile, terwijl de vrouwen van den minderen stand een zwarte falie over het hoofd geslagen hebben.

Na den dienst in de kerk gaan alleen de mannen naar het kerkhof en wel te voet; slechts in den heel ge-

ringen stand is het gebruikelijk, dat ook de vrouwen mede naar het kerkhof gaan, de anderen blijven in de kerk, totdat de mannen van het kerkhof terugkomen en gaan dan met hen terug naar het sterfhuis, alwaar de familieleden en goede kennissen onthaald worden op koffie met brood en kaas.

TONGELRE EN OMSTREKEN.

De burens zorgen ook daar voor alles, wat voor de begrafenis noodig is. Zij zeggen aan de familie aan den Rozenkrans voor den overledene, die tot aan de begrafenis gedurende drie achtereenvolgende avonden door de familie en de burens in het sterfhuis gebeden wordt; zij luiden daags na het overlijden na afloop der eerste Mis met twee tusschenpoozen de kerkklok voor den overledene en wel de kleine voor een kind en de groote met de kleine klok voor een volwassene. Zij zeggen ook den dag der begrafenis aan en dragen het lijk naar de kerk en het kerkhof. Zij worden voor hunne diensten met eene kleinigheid betaald en worden na de begrafenis met de uitwonende familieleden in het sterfhuis onthaald op koffie met boterhammen en kaas. Bij hunne aanzeggingen aan de buiten het dorp wonende familieleden krijgen zij van dezen ook nog koffie of spekstruif. Een teeken van overlijden wordt niet voor het sterfhuis geplaatst of daaraan uitgehangen. In den begrafenisstoet dragen de mannen alleen een hoogen hoed; de vrouwen dragen ook hier de zwarte falie, die zij over het hoofd geslagen hebben. Evenals overal elders in de Meierij van 's Bosch, zijn het de ongehuwden, die van een ongehuwde en de getrouwde mannen, die van een gehuwde het lijk naar de kerk dragen.

Van Nuenen deelt Steph. Hanewinkel in zijne *Reize door de majorij* I, blz. 67 nog mede, dat daar de graven der ongehuwden versierd waren met drie groene kronen en dat hij op een graf vond liggen een witten, vierkanten doek, waarop in de vier hoeken vier steenen lagen. Op zijne vraag, wat dit laatste beduidde, had

men hem daar geantwoord: dit beteekent het graf van eene kraamvrouw en zulk eene vrouw wordt ook altijd door vrouwen gedragen en begraven; de vrouwen hebben dan ook altijd den voorrouw.

En hiermede ben ik gekomen aan het einde van deze misschien wel wat al te lange verhandeling, daar mij van de begrafenisgebruiken, die in de overige streken van Noordbrabant nog mochten bestaan, niets bekend is. Zou het zijn, dat daar ook nog eigenaardige begrafenisgebruiken voorkomen, dan hoop ik, dat een der lezers van dit Tijdschrift ze daarin zal mededeelen, want, zooals ik begon te zeggen, het wordt tijd ze te boekstaven, omdat ook deze gebruiken thans ten doode zijn opgeschreven.

Ten slotte mijnen dank aan allen, die door het geven van inlichtingen mij bij het maken van dit opstel zijn behulpzaam geweest.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

VAN ERFFRENTEN.

Door een vergissing werden onder de kinderen van Johannes van Erffrenten en Antonetta Eycks vergeten:

4. Johannes van Erffrenten, gedoopt te Breda 25 Juli 1670.

5. Johannes van Erffrenten, gedoopt te Breda 20 October 1673.

6. Michiel van Erffrenten, gedoopt te Breda 19 Juni 1676.

Losse aantekeningen:

Maria van Erffrenten (d^r. van?) overleden te Breda 17 Maart 1775, de laatste van dezen naam, heeft verlangd, dat haar familienaam zou worden aangenomen door haren neef den derden zoon van Mr. Nico-

laas Joannes Jantzoon en van Anna Geertruid Noortbergh, gelijk geschied is -- zie alhier III blz. 174.

Antonetta van Erffrenten (dr. van?) huwde haren neef Gerardus Johannes Noortbergh, zoon van Dr. L. B. en van Geertruid van Erffrenten. Navorscher 38, blz. 164, noemt hem med. dr. -- wat echter Noortbergh. door verwarring zou kunnen zijn met zijn vader, hoewel de mogelijkheid bestaat.

Johan van Erffrenten, 1687 schepen te Breda.

Mr. Cornelis van Erffrenten, 1724, als voren.

Cornelis van Erffrenten, 1647 tienman aldaar.

Cornelis Michielszn. van Erffrenten, 1654, als voren (dezelfde?)

Johan van Erffrenten, 1675, als voren (de schepen van 1687?)

Jacobus van Erffrenten, 1674 als voren.

Leenaert van Erffrenten, 1675, weesmeester te Breda. ¹⁾

Willem van Erffrenten, 1694--1720 predikant te Oosterhout.

Bovenstaande gevonden in familiepapieren van Jhr. Snoeck te Hintham.

A. N. Familieblad II 101 Register der lijfrenten in 1670 door de stad Kampen opgenomen:

Michiel van Erffrenten ten lijve van zijn dochter Annetien, oudt 9 jaeren, daer moeder aff is Lijsbeth Cornelissen Kiest f. 250.

Michiel van Erffrenten ten lijve van Annetien Kennemer, oudt 1 iuer, dochter van Willem Kennemer en Marritien Cornelis Kiest in echte gestelt f. 250.

---

¹⁾ Ik vond nog: *Cornelis Lenert van Erffrenten, mr. metselaer te Breda en zijn vader mr. Lenert v. E. metselaer van Breda*, op fol. 4 v°. van het register van allerh. akten van 1617 der vrijheid Roosendaal, berustende op het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch.

Michiel van Erffrenten en Michiel van Amelant als voogden ten lijve en ten behoere van Pieter van Huysen, oudt 13 ieren, geprocreert bij Henrich Symonts van Huysen zaliger en Annetien Jans zaliger f. 500.

NASCHRIFT: Lambert Bernhard Noortbergh, III blz. 174, sterft te Dordrecht 11 Dec. 1808, oud 67 jaar.

Ommeren.

H. J. SCHOUTEN.

NOORDBRABANTSCHÉ ZEGELS.

II.

Hij laten wederom een twaalftal zegels van Bossche schepenen volgen.

1. Het zegel van Godefridus de Bye, schepen in 1495.

Bij eene verklaring voor de Bossche schepenbank, 20 Juli 1501, aangaande de stads jurisdictie en het ingebod in de landen van Ravenstein, Megen, Herpen, Uden enz., doch bizonder te Oyen, zegt de Bye „omtrent” 63 jaar oud te zijn. Wat hij en zijne echtgenoot, Elisabeth van den Acker Hendriksdochter, bij testament den Predikheeren vermaakten, deelden wij mede in *Taxandria* III, blz. 63.

2. Zegel van Godschalk van Bladel, schepen in 1300 en 1301.

Vrij waarschijnlijk is hij dezelfde persoon welke reeds in 1277, 1281 en 1282 als schepen vermeld wordt.

Hij was lid der Lieve-Vrouwe broederschap en moet omstreeks 1330 overleden zijn.

De goudgehoornde zilveren ramskoppen van het wapen staan op een groen veld.

3. Zegel van Mr. Hendrik Bloeymans, heer van Hëlvoirt, tot schepen benoemd in 1546, 1547, 1550, 1551,

1554, 1555, 1558, 1559, 1562, 1563, 1566, 1567, 1574, 1575, 1579 en 1583.

Hij kocht genoemde heerlijkheid 27 Mei 1559 in pandschap tot een leen voor 2904 gulden, 19 stuivers, en beleende ze juist een jaar later met warande.

Belangrijk zijn de diensten, welke hij gedurende bijna eene halve eeuw als lid der regeering aan zijne geboorteplaats bewees.

Behalve misschien in 1566 en '67 bij de godsdienst-troebelen binnen de stad, toen hij als president-schepen, in plaats van het gezag zooveel mogelijk te handhaven en den oproermakers hun heilloos woelen en drijven te beletten en te beteugelen, zijn ambt van groot vertrouwen in den steek liet en de stad ontvluchtte.

Men moet echter tot zijne verontschuldiging bijbrengen de hevigheid van het oproer en den weinig goeden wil bij de schutterijen en ambachtsgilden om het verzet bij zijn begin te helpen onderdrukken en de rust te bewaren.

Niet alleen hij, maar ook de hoogschout jonker Jacob van Brecht, de afgetreden president-schepen Mr. Frans van Balen ¹⁾ en verscheidene andere regeeringsleden verlieten om die reden de stad.

De hertog van Alva dacht er anders over.

Verbolgen over het wankelmoedig gedrag van Bloeymans en van Balen, deed hij beide mannen in December 1567 in hechtenis nemen. Men verdacht Bloeymans te heulen met den prins van Oranje; zeker geen kleinigheid bij den strengen landvoogd.

Het stedelijk bestuur, het beste bekend met de hoogst moeilijke positie zijner twee medeleden in die woelige dagen, deed alle moeiten om ze de vrijheid te hergeven. Al die pogingen bleven echter zonder gevolg.

Men besloot derhalve hunne invrijheidstelling tegen borgtocht te verzoeken en daarbij de hulp der Staten van Brabant te vragen.

¹⁾ Zie over hem en zijn schepenzegel *Taxandria* II, blz. 327.

Voor dit doel reisde 25 April 1568 eene deputatie uit het bestuur naar Brussel, bestaande uit de heeren Mr. Roelof Loockemans, pensionaris, Mr. Goyaart Lombaerts van Enckevoirt, schepen, Jan vander Stegen, gezworen, Jan Otten en Jan Willemse, ambachtdekens, om dat verzoek te ondersteunen.

De Staten van Brabant verleenden daarbij hunne krachtige medewerking, zoodat Alva niet veel anders overbleef dan toe te geven.

Beide mannen werden uit de hechtenis ontslagen.

Het vertrouwen bij den hertog hadden ze echter verloren.

Eerst in 1574 zag zich Bloeymans weder tot schepen en president benoemd, toen Louis de Requesens Alva in de landvoogdij vervangen had.

Behalve in gemelde jaren bekleedde hij ook het presidentschap van den schepenstoel in 1559, 1574, 1575, 1579 en 1583.

In 1555 werd hij met jonker Mr. Willem van Os, Willemszn., ridder en president-schepen en Mr. Roelof Loockemans, pensionaris, naar Brussel afgevaardigd, om de stad te vertegenwoordigen bij de inhuldiging van Philips II als hertog van Brabant.

Bij de unie van Brussel, in Jan. 1577, zien wij Bloeymans met den pensionaris Mr. Andries Hessels van wege de stad tot dat verbond toetreden, welk Laurentius Metsius, bisschop van 's-Hertogenbosch met zijne naamteekening het eerst bekrachtigde.

Sedert bleef hij als afgevaardigde der stad bij de Staten van Brabant te Antwerpen hare belangen behartigen.

Vooraf tijdens de woelingen der consistoriemannen en nieuwsgezinden van 1574--1579 binnen de stad, onder aanvoering van den beruchten en muitzieken Mr. Hendrik Agylæus, toonde zich Bloeymans een flink bestuursman; hoofdzakelijk door zijn toedoen bleef de stad voor staatsch garnizoen behoed, waarop de nieuws-

gezinden krachtig aandrongen en dat zij een paar malen trachtten ter sluik binnen te brengen, met geen ander doel, dan om gelijk elders, waar hun getal te gering was, zich door de hulp van dat vreemde krijgsvolk meester van de regeering te maken ¹⁾; wat de burgerij, in over-over-groote meerderheid katholiek, en de geestelijkheid van die vrijheidsmannen — ondanks eeden en beloften — had te wachten, heeft de geschiedenis van andere steden geleerd.

Veel droeg hij bij om de stad in 1579 de pacificatie van Keulen te doen aannemen, daardoor effenende den weg tot eene verzoening met haren wettigen heer, den koning van Spanje.

Door deze handeling begrepen de nieuwsgezinden dat de tijd van woelen en oploopen maken voorbij was. Zij verlieten den Bosch onder tal van klachten tegen het stedelijk bestuur.

Dit meende die aantijgingen te moeten weêrleggen en deed daarom de twee volgende geschriften het licht zien.

1. *Een Warachtige Declaratie van die Geschiedenisse van Tsertogenbos.*

2. *Justificatie vanden Goeden Borgeren der Stadt van Tshertogenbossche.*

Het eerste is eene acte van het bestuur, gepubliceerd 8 Juli 1579, waarbij de burgerij wordt aangespoord om in vrede en eendracht te leven en de ingezetenen, die de stad met hunne goederen wenschen te verlaten, verlof krijgen.

Het ander geschrift is gevloeid uit de pen van Bloeymans. Hij verhaalt daarin met bedaardheid en kalmte al wat binnen 's-Hertogenbosch na het vertrek van den hertog van Alva was voorgevallen.

Agylæus, door dat geschrift zijne woelingen in 't

---

¹⁾ Zie daarover breeder ons *Iets over Johan, Paulus en Marcellis Bax in de Navorscher 1892.*

daglicht ziende gesteld, meende aan zich zelven verschuldigd te zijn die aantijgingen te weerleggen.

Vandaar zijne *Eenvoulighe en Warachtige Verantwoordige der Wytgecekenen Borgeren der Stadt Shertogenbossche*; waarin hij op zijne gewone manier het bestuur en den hoogschout van Brecht scheldt en beschimpt, en hen tracht verdacht te maken.

De andere uitgeweken burgers waren met dat geschrijf van Agylæus minder ingenomen; zij deden verschijnen eene *Apologie, Beschermreden ende Antwoorde der Vertrocken Borgheren van Shertogenbossche*.

In de voorrede zeggen de vertrokken burgers, dat ze dit boekje niet zouden hebben uitgegeven: „*En ware onlancx op onsen name niet wytgheghaen een ander Justificatie diemen ghelooven mochte door onsen last ghevoerdert te wesene.*”

De verzoening der stad met den koning van Spanje als hertog van Brabant kwam spoedig tot stand en in gevolge ervan werd op Zondag 20 December van hetzelfde jaar de pacificatie van Keulen met groote plechtigheid voor het raadhuis afgekondigd in het bijzijn der heeren: Mr. Philip Veusels, raadsheer in den raad van Brabant, commissaris van zijne majesteit en gemachtigde van den hertog van Parma, Claude van Barlaymont, heer van Haultepenne, Gerard van Horne, baron van Boxtel, jonker Jacob van Brecht, ridder en heer van Hagoort, hoogschout, Mr. Hendrik Bloeymans, heer van Helvoirt, president-schepen, Mr. Goyaart Lombaerts van Enckevoirt, jonker Jan Heym, Paulus Wijnants van Resan, Mr. Dirk van Vechel, Mr. Jacob Craen en Goyaart van Vlierden, schepenen, Jeronymus Wijnants van Resan en Jan van der Stegen Janszn., gezworenen, jonker Willem de Borchgrave, heer van Oerle, jonker Gosewijn van Brecht, Jan van der Stegen Gosewijnszn., Mr. Zeger Adriaens, Gosewijn van Hedel, Jan van Hedel, Mr. Goyaart

Loef van der Sloot, Marten Moins, Hendrik 's Heeren, Mr. Hendrik van Broeckhoven, Arnold van Breugel, Mr. Jacob van der Cammen met meer andere raadsheeren en de dekenen der 16 ambachten, uitmakende de drie leden van stads regeering.

De Bosschenaren gaven door het aannemen der vrede-handeling van Keulen weder een bewijs — als vroeger en later onderscheidene malen — van hun trouw aan den wettigen prins en heer, tevens van gehechtheid en liefde aan het voorvaderlijk geloof.

Bloeymans werd ter belooning zijner diensten door den koning benoemd tot eere-raadsheer van zijnen geheimen raad.

Gerardus van Brueckelaer, pastoor der Kruis- of St. Catharinakerk, droeg aan Bloeymans en den hoogschout van Brecht in 1580 zijne *Victoria turris Davidicae contra turrim Babylonicam* op.

Hij prijst beide mannen voor hun krachtig optreden voor de katholieke belangen.

De Lieve-Vrouwebroederschap telde Bloeymans onder hare leden. De verdienstelijke regent verwisselde het tijdelijke met het eeuwige 13 April 1584. Zijne gade, vrouwe Elisabeth Lombaerts van Enckevoirt, overleefde hem nog 16 jaren en ontsliep 27 December 1600.

v. Enckevoirt.

Beiden werden in de St. Janskerk begraven. ¹⁾

J. B. Grammaye plaatst in zijn *Taxandria* Bloeymans onder de geleerde Bosschenaren, en J. Nemijs noemt hem in zijne *Apologia Scholae principalis in Urbe Amstelodamo* — „Henricus Haematander (bloedman, zinspeling op Bloeyman), licentiatuſ juris peritissimus.”

4. Zegel van Jan Bloeymans, heer van Helvoirt, schepen in 1592.

¹⁾ Hunne eenige dochter Johanna bracht de heerlijkheid Helvoirt in het huis van haar echtgenoot Erasmus van Grevenbroeck, heer van Mierlo.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

Hij was een zoon van den vorige, stierf 11 December 1593 en werd bij zijne ouders begraven. De Bloeymansen voerden evenals Dinther: drie goudgeknopte, zilveren rozen in rood.

5. Het zegel van Willem van Bockhoven Nicolaasz., benoemd tot schepen in 1471, 1486, 1491 en 1496.

In 1481 kwam hij door erfenis in 't bezit van het goed de Nemerlaar met de visscherij in Haaren en met de jacht te Oisterwijk, Haaren, Helvoirt en Esch. Zijn zoon Nicolaas (die ook schepen is geweest) volgde 1511 in dit leen op. Waarschijnlijk is Willem in dat of vorig jaar overleden. Zijn geslacht sproot uit dat van Arkel. Het voerde de gekanteelde roode balken in zilver, zooals hier gebroken door een barensteel, elders door een uitgeschulpten blauwen schildzoom,

6. Zegel van Amelius van Boechem, schepen in 1451, 1456, 1464, 1470 en 1474.

Hij was vele jaren kerkmeester der St. Janskerk, lid der Lieve-Vrouwebroederschap en stierf in 1483. Het wapen is niet in overeenstemming met de beschrijving, die de Her. Bibl. geeft: in goud een zesbladige, blauwe bloem met rood hart.

7. Zegel van Lodewijk van Boxel Albertsz., schepen benoemd in de jaren 1342, 1343, 1346, 1350 en 1351.

Van 1347 tot 1351 bekleede hij het ambt van H. Geestmeester.

8. Het zegel van jonker Arnold van Boecop, schepen in 1624 en 1628. Hij sproot uit de bekende Geldersche familie van dien naam, welke nog bestaat. Het wapen is genoegzaam bekend, de kleuren zijn zwart in zilver.

v. Boecop.

9. Zegel van Arnold Boest, schepen in 1439.

10. Het zegel van jonker Arnold de Roover, genaamd Boest, schepen in 1479.

11. Zegel van Mr. Gerard Boest.

Hij bekleedde eerst onderscheidene jaren het ambt van stadssecretaris en werd in 1449 en 1455 tot schepen benoemd.

De Lieve-Vrouwebroederschap telde hem onder hare leden en volgens haar doodenregister overleed hij in 1469.

Alleen bij den eersten dezer drie komt het wapen overeen met de beschrijving van Herald. Bibl. 1876 blz. 259: drie roode molenijzers, vergezeld van een zwarten vogel in 't schildhart, in zilver.

12. Het zegel van Frans Bogaert, schepen in 1532, 1537, 1538, 1548, 1552, 1556, 1557 en 1560.

Hij was H. Geestmeester van 14 Maart 1545 tot 1560, in welk jaar hij op 24 November schijnt te zijn overleden.

De nog in den Bosch en te Bergen-op-Zoom bestaande familie van den Bogaert voert zwart met zilveren schildhoofd, beladen met drie hermelijnstaarten. ¹⁾

Rotterdam.

CH. C. V. VERREYT.

W. J. F. JUTEN.

KORTE AANTEKENINGEN UIT DE COMMISSIEBOEKEN VAN 'T MARKIEZAAT VAN BERGEN OP ZOOM.

I.

---

29 Maart 1559. Jasper van der Meyen „benoemd „tot secretaris ende griffier van den Raede, Rekenamer ende „Leenhore”.

29 Juni 1559. Pieter van Halmale Ridder, *wordt Schout van Bergen.*

¹⁾ Zie v. Zuylens wapenkaart, pl. XXVI.

29 Juni 1559. Jaques Mahieu, wordt *rentmeester genl. van 't Markiezaat.*

6 Nov. 1559. Janne Reynkens, wordt „*Boschm^r. en genal bewaerder ende Regeerder van allen onsen boschen.*”

16 Oct. 1559. Jacob van Breen, gehuwd met *Jonckfrouwe Johanna Andels, dochter van Corn. Andel, in zynen levene Stadthouder van onsex Raede), verkrijgt neene erfelijke rente van xxxj car gld.*

13 Jan. 1559. Commissie voor „*Sebastiaen van der Hofstadt tot het clerckschap van den bancken en vier schaeren van onsen Dorpen van Woensdrecht ende Ossendrecht tegenwoerdel. vaceren bij der affiricheyt van Cornelis van Goerle.*”

7 Maart 1559. Comm. voor Adolff de Clerck tot „*penninckm^r. van den geschoten van drye phs guls optgemet tegenwoerdel. geschoten over den Lande ende opelde (?) van hildernisse ende zyne appendencien.*”

8 Maart 1559. Comm. voor Bartholomeeus Jacopsz. tot schout en dijkgraaf van Woensdrecht, in plaats van Corn. van Goerle „*nu onlanx overleden.*”

27 Maart 1559 (voor paesschen). Comm. voor Jonckheer Anths. van der Vichte tot „*Stadthouder p^r ticulier van den Jaegerien Intquartier ende Casselrie van Oudenaerde.*”

5 April 1559. Comm. voor Jan Claysz. tot schout „*van onsen dorpe, heerlicheyt ende vierseacre van vrou Jacopslandt als den smart met zynen tobehoirten.*”

9 Juni 1560. Comm. voor Marcq. Salmon tot „*grand reneur de Flandres.*”

20 Juni 1560. Comm. voor Charles van Steenlandt tot „*Stadthouder p^r ticulier van der Jaegerie van Vlaenderen binnen en over tgeheel quartier van den Lande van Wues.*”

xxiiij Septembris 1577. Benoeming van Jonckheer Cornelis van Akeren tot *drossaard van Bergen en schout van Borcheliet.*

27 Mei 1579. Comm. voor Jacob van Zeverdonck ¹⁾ tot Rentnr. van „Oudenbosch, Gastele, Houvene, Rucphen, Nyeuwenberch en Lungendijk.”

Sanders.

27 Maart 1578. Comm. voor v. Zeverdonck. Sander Willemsz. tot rentnr. van „Wouw, Heerle en Moerstraeten.”

9 Oct. 1578. Comm. voor Gillis de Reygere tot rentnr. van „Halsteren, Sheerboudenspolder, ende Inde noortquartier onser stad van Berghen.

Haarlem.

M. G. WILDEMAN.

HET HUIS DURENDAEL TE OISTERWIJK.

Op de vraag, door den heer H. J. Schouten over dat huis in *Taxandria* gedaan, kan ik het volgende mededeelen:

Blijkens Craandijk Wandelingen door Nederland VII blz. 194, vermeldt een handschrift van een L. van Heuvel van het jaar 1609, dat Durendael toen behoorde aan de erven van Brederode en bewoond werd door Hendrik de la Rivière, als getrouwd hebbende Adriana van Brederode ¹⁾ eene dochter van heer Reynald. Volgens de *Batavia Illustrata* van S. van Leeuwen in voe Brederode, waren de ouders van bedoelde erven Reinout van Brederode, heer van Asten en

¹⁾ Waarschijnlijk dezelfde als Jacob v. Z., die in 1595 voorkomt als penningmeester en in 1604 als J. v. Z., „zaliger”, secretaris van Nieuw-Gastel. Was gehuwd met Maria van de Putte en denklijk vader van Franciscus, Thomas, Jacob, Philips, Johan, Frans en broer van Johan, Caeser, Julius en Elisabeth, gehuwd met Paulus Anraets. Deze aanzienlijke familie was goparenteerd aan de Diepenbeecks en de van Mechelens. Inlichtingen zijn mij zeer welkom.

²⁾ Volgens het Jaarboekje van Sassen 1893 blz. 901 stierf. Zij 24 Aug. 1619 en haar man 26 Dec. 1621.

Maria van Doerne en hadden deze echtelieden behalve genoemde Adriana van Brederode o. a. tot kind Maximiliaan Lubbert van Brederode, van wien de Batavia Illustrata zegt, dat hij woonde „op 't huys te Oostercijk” en die kinderloos stierf na gehuwd te zijn geweest met Margaretha van Brecht, Gooswijnsdr., weduwe van Willem van Erp tot Erp. Later behoorde Durendael aan Hendrick van Doerne, zooals blijkt uit het volgende grafschrift met kwartieren, dat volgens het Jaarboekje van Sassen, 1893, blz. 900 zich heeft bevonden in de Kloosterkerk te Oisterwijk: Joncker Hendrick van Doerne, heer tot Durendael, obiit den 9 Juny 1654.

Doerne	Assendelft
Eyck	Abcoude
Vladeracken	Sevenbergen
Monix	Loon

Deze Hendrick van Doerne¹⁾, die blijkens vorenstaande kwartieren een zoon was van Everard van Doerne, heer van Liessel en Antonetta van Assendelft, zal Durendael wel geërfd hebben als bloedverwant van voornoemde Brederode's. Na de van Doerne's kwam Durendael in het bezit der Renesse's. Den 21 October 1721 was het althans eigendom van Jan Adriaan van Renesse van Baar, heer van Zoelen en Blijenburg, geboren te Jutphaas 3 October 1635, want van hem staat vermeld dat hij op dien datum op zijn goed Durendael overleed. Hij was een zoon van Lodewijk van Renesse van Baar en Mechteld van Gent, die de dochter was van Willem van Gent en Anna van Abcoude van Essensteyn; hij was alzoo verwant aan genoemden Hendrick van Doerne, heer van Durendael, en zal dientengevolge ook wel krachtens erf-

¹⁾ Hij had een broeder Cornelis en eene zuster Maria van Doerne, welke huwde met Karel van Vladeracken, heer van de Nemelaer.

recht heer van dat goed geworden zijn. Hij huwde 1° Johanna van Dueren, 2° Elisabeth van Utrecht. Uit zijn eerste huwelijk werden geboren *a* Lodewijk, majoor, die kinderloos stierf en *b* eene dochter, welke N. van Eck huwde; en uit zijn tweede huwelijk: *c* Jean-Louis, *d* Catharina, geboren te Bergharen 1702, sterft te Oosterwijk 23 October 1744; *e* Jacobus, geboren op Durendael 10 Nov. 1704, sterft 14 Mei 1721; *f* Adrianus Guillelmus, pastoor te Neerlanden bij Leuven en kanonik der abdij van St. Geertruid, geboren 15 Mei 1709. Blijkens eene akte, voorkomende in de schepenregisters van van Heurn van 1761, blz. 173, transporteerde in dat jaar laatstgenoemde van Renesse als gevolmachtigde van zijnen broeder Jean Louis van Renesse van Baar, woonachtig te Attenhoven, Durendael op Pieter Bouwens, ritmeester in het regiment van den prins van Oranje. Durendael wordt in die akte aldus omschreven: *het vrije en allodiale goed gent. Durendael met de huysinge, edificien, timmeragen, prerogativen ende geregtigheeden daaraan behoorende, mitsgaders hoeven met haar getimmerten, landerijen, wijden, beempden, putten, plantages, hield en verdere gronden van erren, gelijk mede de vrije jagt, wildbanen, vogelarijen, visserijen en verdere geregtigheeden hoe gent., niets daarvan uytgezondert, welke tot het voors. goed van Durendael, gelegen onder Oosterwijk ende plekken onder die bank ressorteerende, zijn behoorende en den constituent aldaar is bezittende en hem zijn aangekomen mits doode en aflijpigheid van zijne ouders en voorouders.*

Craandijk deelt t. a. p. blz. 183 nog mede, dat Durendael omstreeks 1780 werd gesloopt en dat bijzonderheden er niet van bekend schijnen te zijn.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

EEN TESTAMENT UIT DE 16^E EEUW. 1)

COPIE.

In den naem ons Heren Amen. Midts desen openbaer Instrument kenlick si een yeghelijck ende bizondere den ghenen diet uengaen sal oft ruere ²⁾ als dat inden jaer na Christus gheboorte dusent vijffhondert ende vierendereertich na schrive shoofs van Ludick op Jairsdach inde tuede Indictie onder tpaesus ons Heilichs Vaders Pauli den derden van dien naem. In sijn tiende jair, als regneerde Karoli de vijfste van dien naem altijt vermeerder des Roomsche rijckx, In sijn XXIII jaer Soe heb Ick Michael Wilnauen priester ende deken der collegiael kercke van sinte Gheertrui den berghe aengemerct veel plaghe die God doer sonden der menschen in dese werelt daghelijcx seyndet ende hebbe voor oghen gehad die woerden die den propheet Ysuias den coninck Ezechie voer seyde segghende tot hem aldus Bereyt u huys ende maect een dispositie van uwe goede want ghi moet sterven ende en sult niet langher leven. Desen woorden ghesproken wesende heb ick tot minen vordeel ghenomen als off die propheet die selve tot my ghesproken hadde ende heb eer mi God mijn verstandt beroofden willen beschriven een dispositie van eenen testament oft uterste wille twelck ick aldus heb begrepen ende gheordineert in maniere als hier na volghet. Inden yerste wederroep ick mits desen allen testamenten oft uterste willen diemen bejunden mocht bescreven voer datum van desen willende dit teghenwoerdich vast ende van weerde hebben gehouden voer minen uterste wille ten ware dat ick anders noch ordinerdde ende be-

1) Uit het „Prothocollum Mathia, Waltheri Hoys, priester en notaris Anno Domini 1555.

Testament van heer Michael Wilnenij decani, qui obiit in die Valerij hod. vi. de mao a^{no}. XLIII (1544)

2) Betreffen.

schreeff off beteikende met minen eyghen hant. Item ten tweeden so begheer ick bejruven te werden binnen der parochiael kercken na die ghewoonte mijnder voorvaders ende daert den heren sal believen ende ick laet ende beset voor mijn ewighe memorie den capittel van sinte Gheertruide berghe vijf stuyver tsjaers uet den huise dair ick nu teghevoerdich in woene te lossen den penninck twintich. Voort aen so laet ic minen pastoer die mi mijn laesten sacramenten ministreren sal drie stuyver eens, der fabriken sancti Lamberti oock also veel voor mijn blint ¹⁾ onrechtverdich goet. Item voort aen so laet ick den ellendighen menschen ende bizunder den ghenen, die ick in minen Leven heb onderhouden mijn daghelijcxte clederen in wollen ende in linen Ende mijn joncvijff, ²⁾ want si mi van haren jonghen jaren heeft ghedient, Marike Jansdochter alsulcke lant als ick ghecoft heb van Aenken haerder suster ende Cleys haren man geleghen tot Raemsdonck opt gat na uetwysen der brieven dair aff wesende Ende ick laet ende beset haer oock alsulcke rentbrieff als ick heb dat voirscreven lant metten verlopen jaer Ende minen zwarten tabbaert ghenadert mit damast. Item noch beset ick haer alsulcke huys als ic heb ghecoft ende betaelt van Aenken Mertens ende haer consorten om daer in te woenen met haren susteren na die doot van Aenke Mertens voirseit ten ware dat si oneerlijck leefde, want alsdan so laet ic den heiligen gheest binnen onser stede. Item Mariken Thijs Heysdochter, die schelde ick quite van alle des ic haer hebb ghedaen ende beverse Marike haer meyke. Item ic laet enen yeghelicken dienstbode di mi binnen den Berghe hebben ghedient ende bi mi ghewoent in myne huer enen philips gulden eens. Item Heyn Roosen tot Oirschot minen nere die laet ick een pont groot vlaams eens om voor mi te bidden. Item den jonghe heer Adriaen een van minen choorleden en(de) een van mine hemden om voor mijn te bidden

---

¹⁾ Onbekend. ²⁾ Dienstmaagd.

ende noch begheer ick van heer Ariaen een dertichste *salvo justo salario*. Item den susterhuys binnen den Berghe beset ick sess caroli gulden eens ende den clarissen tot Loven tien caroli gulden eens. Item alle mijn vleesche, rogge ende borninghe ¹⁾ dat my blijft na mynen doot dat laet ick mijn suster ende mijn maert Mariken om bi malcanderen dat huys daer mede te onderhouden also lange tot dat vercoft sal wesen tot profijt mijnder executie. Item meester Cornelis Guarini die laet ick en(dē) beset drie van minen besten hemden off nieu laken daer voer tot discretie mijnder susteren ende drie veertelen corens oft ghelt daer voer. Item den vier mendicante laet ick elck vier stuyver eens. Item arme Peter Willems dochter die beset ick ende laet haer kiesen eenich cleynoot weert wesende dertich stuyver oft ghelt daer voer. Item Mariken Meeusen, die laet ick gelijk aen tvoirszegde Item roert alle mijn ander goede waer die bevonden sullen worden haven ende erve ende mijn rente die laet ick ende gheve Magdalena mijn suster ende Jannen mynen neefke om die te ghebruycken ende daer aff te leven ghesamenderhant, wel verstaende dat die langste levende altijd sal behouden, ghebruycken ende besitten ende na die leste doot so sullen die bliven tot profijt van eenig scamel ²⁾ priester off der tafel van den heiligen gheest tot discretie des capittels ende der burghermeesteren onser stede. Ende mijn meininghe is also verre, mijn goet worde na die leste doot mijns susters ende mijns neefkens gheordineert in maniere van een tappeke ³⁾ dats als dan in die selve tappeke zal worden gheordineert een possessoer van minen bloede so verre daer eenich bequiem is ende dres cappellaen sal wesen verbonden te comparceeren in allen ghetiden ten ware nootsake ende sal noch belast wesen te celebren alle weke missen. Item tot desen wille te volbrenghen

---

¹⁾ Brandstof. ²⁾ Arm ³⁾ Wat beteekent dit woord? Kan de geachte inzender niet verkeerd gelezen hebben en zou het — in verband met het volgende — niet moeten zijn: *capelken*? (Red.)

so kiese ick ende bidde Meester Jan Noey, Cornelis Tonisz ende Wout Mathijsz. als executoren van minen laesten wille settende in haere handen alle mijn goet niet utgescheiden ¹⁾ begherende van hem dat si willen aen nemen den arbeyt ende last desen minen utersten wille te volbrenghen tot last ende cost van mijnder executie Latende hem elcx vier karoli guldens eens. Also geschiet anno mense die Indictio et pontificato als boven binnen der stede van sinte Gheertruidenberghe ende binnen minen huise ende is bescreven door mijn begheerte van magistro Cornelio Guarini novo ²⁾ van onsen Capittel ende hebt selver ondertekent en ghesubscribeert met mijn eyghen hand ende voort van sommige myner medebroeders handen als hier volghet

Michael Wilnauen.

Cornelio Guarini.

Joh^s de Dyvordia.

Concordat p̄ns copiu suo originali de verbo ad verbo
q̄t E^o f^t Jacobus f^t Joh^s Vervoern manu et signo p̄prijs
attestor.

Ten einde een oordeel te kunnen vormen over het bezit van den hiervoorgenoemden testateur volgt hier copie van den volledigen inventaris na het afsterven van den heer Deken opgemaakt:

In den eersten so sijn dese navolghende perceelen gevonden binnen den koeken deszelfs sterfhuys des dekens.

Een harlboom met drie hangelen

Acht commekens met ooren — Tien tennen plattelen

Ses saucieren — Veerthien tennen lepels

Twee beckens — elff tennen telioeren ³⁾

Een vierpanne — een yseren panne

Twee copere potte — vijf metulen candelaren

¹⁾ Uitgezonderd.

²⁾ Moet dit niet nol(ari)o zijn? Red.

³⁾ Borden.

*Twee keetelen — Drie halen — Drie speeten, noch 3
yseren speten*

Een cleyn bray panne — Drie schuymspanen

Seven potdeccelen -- Twee tanghen

Een tennen mostertpot — een hangende scapprayke ¹⁾

Een houten soutrat — een setelstoel

Een brootcorff — Drie cleyn stoelkens

Een hanck yser — Twee tennen soutraten.

Item op die keldercamer oft voorcamerke:

*Een coetse met een bed ende hootpeluw dair op met
een roy deeken*

Een tresoor — een cantoor met een tapeet

Een schuyfkantoor — Drie driervoeten

Een setelstoel — Seven cleyn cuskens

Een linen cusken — een stalen hamer

Twee glaesen borderen — een dosijn wijnglaesen

Een becken — Twee metalen tafelringhen ²⁾

Een wywatervatke.

Item in 't voorhuis:

In 't spijnt uchtien tennen platelen so cleyn so groot

Noch vijf tennen platelen — Twee dosijn tennen telooeren

Een dosijn tennen saucieren — Ses carnen so cleyn so groot

Drie tennen pispotten — Twee tennen candelaers

Vijf tennen coppen met oren — Twee tennen schalen

Twee tennen soutraten — elf tennen drinckpotten

Seven metalen candelacs — een koperen watervat

Drie cussens — Twee stoelkens — een sitten

Een haeckbusse ³⁾ — Twee bancken — Een handdoeck

Ses ketels — een lavoir -- een viervat

Een thinnen pot ende een pint — een teemst. ⁴⁾

Thien drinckpottkens met tennen scheelen

Drie koperen potten een hoenderrenneke

Twee houten schotelen -- een lanterne — een hout emmer

Een tennen pispot -- een bef

Item in de grote camer:

Een groote cleercasse — een haelboom.

¹⁾ Etenskast. ²⁾ Servetbanden. ³⁾ Soort geweer. ⁴⁾ Zeef.

Twee overwelfde coetsen ¹⁾ — een scappraye

Item int achterhuysken:

Een vleesch tonne — een koperen huspot potte, op tsolderke

Een bedstee, een bed met een peluc ende met een saerdse ²⁾

*Drie stoelen — een bijlke — een mande — een bordeke
van onsen Heer*

Item opte voorste solder:

Een overgewelfde coetse — een cantoor — een grote stoel

Een bedsteeken — een groote vleyspotte

Een tresorken — een wan — vier sandsyen ³⁾

Drie trochen — een siedse — een grote kist

Noch een kist des joncvijffs — een cussen — acht oorcussens

Noch een deel boecken.

Item opten achterste solder:

Drie bedden — een coetse een sist troche

Twee cussens — elf paer slaep plakens

*Twee grote blaeu gordinen — een stuck lynen lakens
met een lapken.*

Twee commekens met dekselen — een ghewichte

Ses en viertich servieten goet ende quaet — Vijf fluynkens ⁴⁾

Elf ammelakens ⁵⁾ goet ende quaet ende cleyn en groot

*Item die cleden ende ander geleghen in
die joncfrou casse voor opt solder:*

Een swarte tabbaert met een fluycynen voeder

Een grau tabbart met een visschen roer ⁶⁾

Een sayen tabbert met een vissen roer — een lapken lakens

Een syden cleer — een stuck lakens — noch een lapke lakens

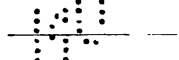
Twee choorcleden — ses hemden — een fluwelen cleer

Een fluwelen wamboos — een cameloten ⁷⁾ wamboos.

Een fluwelen dolphyn — twee lakene bonelen ⁸⁾

Twee pair cousen — ses sacken — twee lopens

*Item in een coffer gehaelt beneden ute
tresoor stuende voor int kleyn camercke*

¹⁾ Slaapstee, bed. ²⁾ Deken. ³⁾ Zandzeef. ⁴⁾ Fluweelen vellen.
⁵⁾ Tafellaken ⁶⁾ met bunzingvel gevoord. ⁷⁾ Zachte stof van wol,
goiten- of kemelshaar. ⁸⁾ Mutsen.

sijn gevonden ende geweest dese navolghen de brieven van coop ende van renten:

Een brief sprekende van een stuck lants hetwelck mijn heer den deken gecoft heeft van Adriaensz. tot Raemdonck van dato 15 Mey 1541

Noch twee brieven aengaende dat huysken van Aenke Maerten hetwelck den deken gecoft heeft van Aenke voorsz.

Twee en twintig rentbrieven (ik vermeld ze hier niet, ze zijn evenwel alle 22 in den inventaris opgenomen) belopende te same 81 Rijns-guldens en een halve stuyver.

Noch gevonden in een tresoor sommige boeken ende bysonder dat payment van gelden tamen in gouden en silveren die somme van 96 guldens en noch twee gouden ringen met een beenen rinck ende een silveren signet.

(Get.) *Cornelius Guarini*

Medegedeeld door: C. J. MOLLENBERG

te Geertruidenberg.

NOORD-BRABANTSCHÉ ZEGELS.

III.

Voor en alear ik over de afgebeelde zegels een en ander ga mededeelen wil ik van eenige andere de wapens beschrijven: zij zijn in zoo desolaten toestand, dat afbeelden niet mogelijk is.

Adriaen Gieliszoon de Wolff van een zeer oude en deftige familie, was in 1538, den 9 Februari, schepen van Etten.

Het zegel van Gillis Heynricxz. den medeschepen is onkenbaar.

Hij zegelde met een recht opstaand anker in een schild

Het zegel van zijn medeschepen Goirt Jan Goirtszoon is niet meer te onderkennen.

Joos Thonis Jooszoon schepen van Hoeven in

1527, den 1^{en} Mei zegelde met een ronden toren. Het schuin staande schild wordt door een langhalzigen vogel met uitgeslagen maar neerhangende vleugels vastgehouden.

Aert Marcelijszoon, schepen van Gastel in 1460, den 5^{en} Februari, zegelde met een ronden gekanteelden toren met een geopend venster in het midden. Het schild is driehoekig van vorm.

Jan Goertszoon, de tweede schepen zegelde met een omziend paaschlam, met kruis, los in het zegelveld staande (dus zonder schild.)

Jan Claes Doerenzoon, in 1557, 27 Mei schepen *inde palen van der Hoeven tot Etten* voerde een soort bladerlooze zeer vertakte boom of heester in het schild.

Gevierendeeld: 3 palen in het 1° en 4° kwartier, een rond voorwerp (een wiel?) in het 2° en 3°: daarmee zegelde Frans Berthoutszoon schepen te Hoeven in 1539, den 5^{en} Februari.

Het eerste en vierde kwartier zou mij doen vermoeden, dat hij wel eens van de beroemde Mechelsche Berthouts had hooren spreken, die ook drie palen voerden.

Van Claes Adriaenszoon, den anderen schepen, is het zegel onkenbaar.

Willem Jansen Buysen voerde een wapen in welks 1° kwartier ik een omgewenden vogel meen te zien met opstaande vleugels; het schild is gedeeld en het 2° deel schijnt 3 hangijzers (crémaillères) te bevatten 1 en 2 geplaatst. De figuur in het 3° kwartier is geheel onkenbaar.

Hij was schepen van Hoeven in 1572, den 7^{en} April en zegelde in bruin was.

Zijn medeschepen Joost Roelandtszoon zegelde met groen was; ik kan evenwel de figuur niet onderscheiden.

Clays Adriaenszoon schepen te Hoeven in 1544 den 12^{en} Januari, zegelde met een ploeg, los in het zegelveld staande.

De volgende zegels zijn op de plaat afgebeeld:

1. Zegel van Johan van Putte, tienman van Breda in de jaren 1630, '32 en '33 schepen in 1625, '26, '27, '28, '29 en '30, burgemeester in 1634 en 1636, weesmeester in 1630, '32 en '33; van zijne familie is mij niets bekend.

2. Zegel van Cornelis Vingerhoets, schepen van Breda in 1688 tot en met 1698, 1700 en 1701 en weesmeester aldaar in 1667 tot en met 1671. Ofschoon het zegel tamelijk ongeschonden bewaard bleef, is het moeilijk de verschillende voorwerpen te onderscheiden, vooral omdat de afdruk gemaakt is met een zeer slecht en slordig gegraveerd stempel. De uit den schildrand voortkomende figuren (althans de beide bovenste) zou ik aanzien voor rechterhanden, met uitgestoken wijsvinger; zouden de vingerhoeden van het eerste gedeelte daar dan aangestoken moeten worden?

3. Zegel van Daniël Buycx, schepen van Breda in 1637, '38 en '39.

Nadien komt hij als zoodanig niet meer voor. Zijn aankomen als schepen in 1637 toen de stad in Staatsche handen kwam, doet ons zien, dat hij den hervormden godsdienst was toegedaan.

Later in 1652 en volgende jaren komt nog zekere Johan Buycx als schepen voor.

Daniël, als mr. Daniël Buycx betiteld, wordt door van Goor vermeld als weesmeester in de jaren 1640 en 1641. In 1592 vond ik Mr. Anthonie Buycx, advocaat te Breda.

Van den Katholieken tak deze familie vind ik de gebroeders Petrus Franciscus en Johan Baptista Buycx vermeld als gehuwd met twee zusters: Adriana Elisabeth en Maria Anna Huyninga van Oostwolt.

Uit het huwelijk van den eersten werd 8 October 1702 te Gastel gedoopt Godefridus Buycx; Petrus Godefridus Schellinx en Francisca Maria Huy-

ninga van Oostwolt ¹⁾ waren zijn peter en meter.

Nog vind ik Mr. François Buycx, drossaard van Vorsselaer en Loenhout, die in 1640 te Turnhout woonde.

Proost.

Hij was gehuwd met Jonkvrouwe Clara Proost; zij was gedoopt 10 October 1609 te Oud-Gastel; haar vader was Jonker Petrus Proost, secretaris van Oud- en Nieuw-Gastel, en ontvanger der Tienden

aldaar, tot 1648, die er 2 December 1663 overleed, na 21 Maart 1652 door den Koning van Spanje met zijne drie zoons in den adelstand te zijn verheven; zij was gesproten uit zijn huwelijk met Jonkvrouwe Henrica van Steenhuys, ²⁾ die 19 Juli 1555 te Gastel werd begraven.

v. Steenhuys.

4. Zegel van Paulus Huybrechts, tienman van Breda in 1608 e. v. schepen in 1612—'15, burgemeester in 1615—'17, weesmeester in 1613 e. v.

Volgens de beschrijving van dit zegel, die Jhr. Mr. P. A. J. van den Brandeler geeft in „de Nederlandsche Heraut” Jaargang IV, staat boven het schild het jaartal 1613. Dit was hier niet meer te onderscheiden.

¹⁾ Een broer van beide vrouwen Jonker Johan Huyninga van Oostwolt was gehuwd met Juffr. Anna Maria Havermans, waaruit o. a. sproot Francisca Maria Huyninga van Oostwolt, gehuwd met David Zeeus.

Als meter van het tweede kind uit dit huwelijk - dat te Gastel werd gedoopt - vind ik Anna Catharina Buycx.

Of deze Zeeuus behoort tot de bekende familie Cheeus, welke in de schepenbank van Breda zat en waarvan een lid - naar Antwerpen uitgeweken - bij diploma van 19 October 1679 in den ridderstand werd verheven is mij niet bekend.

Voor de Cheeuwsen verwijs ik nog naar Taxandia II, bldz. 171 en 172; voor de afkomst der familie Huyninga van Oostwolt naar het „Kort Verhaal” van Willem Conders van Helpen in Alg. Ned. Fam. bl. II 204 en 229.

²⁾ Ik zou gaarne mijne aantekeningen over de familie Proost en van Steenhuys publiceeren; wie mij over hen nog inlichtingen kan geven, zal mij zeer verplichten.

1.

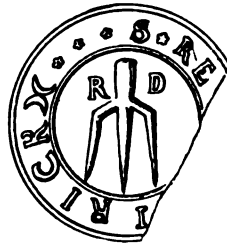
2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

Roelandt, de zoon van zijn broeder Johan Huybrechts, nam den naam van den Brandelaer aan. Hij werd de stamvader van het geslacht van den Brandeler, dat voor kort in den Nederlandschen adelstand werd verheven.

Bedoeld artikel bevat op bladzijde 155 meer uitvoerige berichten omtrent dezen Paulus.

Deze zegels hangen allen aan de schepenbrieven, waarvan melding gemaakt wordt op bladzijde 148 van dezen jaargang. ¹⁾

5. Zegel van Reyn Derix, schepen van Nederloon.

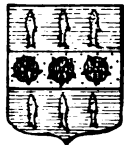
6. Zegel van Willem Maertens.

7. Zegel van Klaes Gaerts, beiden schepenen der hoofdbank van Cuyck.

Deze zegels hangen aan den op bladzijde 138 van dezen jaargang aangehaalden brief.

8. Zegel van Mr. Christiaan Brouwers; het stempel wordt nog bewaard op het raadhuis te Hoeven; naar een afdruk in lak daarvan is deze afbeelding gemaakt, zoodat ik niet kan bepalen, wanneer de persoon in kwestie leefde. Ik vermoed, dat het is Christiaan Adriaanszoon Brouwers, die in 1619 voorkomt.

Zijn volle neef George Brouwers, zoon van Willem, die kerkmeester, schepen, en burgemeester van Roosendaal was, komt in 1641 voor als oud-burgemeester van Roosendaal; hij is denkkelijk dezelfde als Joris Brouwers, die in 1621 secretaris was te Hoeven.

de Pottere

Zijn grootvader, eveneens Joris geheeten, was een zoon van Christiaan; zijn zuster Maria was gehuwd met Jonker François de Pottere, penningmeester en schepen van Nieuw-Gastel en overleed 18 Augustus 1620; zijn broer, Mr. Adriaan, secretaris en later schout van Hoeven, was vóór dien schout

¹⁾ Op bladz. 152 is een storende drukfout onverbeterd gebleven: Jonkheer Philibert van Borschen staat or; de lezer zal begrepen hebben, dat dit Borselen moet zijn.

van Broechem en Oelegem, tot welke waardigheden hij aangesteld was door den abt van St. Bernard, bisschop van Antwerpen. Hij was heer van Halle, Voorschoten en Massenhoven en gehuwd met Anna Des Pomereaulx, die 29 Juni 1657 overleed en te Halle werd begraven. ¹⁾ Zij was dochter van den Antwerpschen schepen Lucas des Pomereaulx bij Anna van Brecht.

9. Zegel van Cornelis Antoniszoon de Bruyn, schepen van Hoeven. Hij hoorde tot een deftige familie dier heerlijkheid en wordt ook wel aangeduid als Cornelis Teunen. De voorletters van dien naam (C T.) komen dan ook in het zegelveld voor.

10. Hendrick Thones Schou, schepen van Hoeven, zegelde met een ploeg. Te Wouw bestaat deze familie nog in den ongeveer negentig jarigen heer Hendrik Schou, oud-lid van den gemeenteraad aldaar.

De stempels naar welke afdrukken in lak deze afbeeldingen gemaakt zijn berusten te Hoeven op het raadhuis.

11. Peeter Heynrick Maes, was schepen van Zundert, zoowel als

12 Gillis Goort Mertenssen; hunne zegelstempels vindt men nog op het raadhuis aldaar.

Naar afdrukken daarvan in lak maakte ik deze beide afbeeldingen.

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Hun grafschrift, te Halle in de kerk, luidde:

D. O. M.

ET PLÆ MEMORIÆ DNI ADRIANI BROUWERTS, EQUITIS
AURATI, TOPARCHÆ DE HALLE, VOORSCHOTEN, MASSENHOVEN
ET D. ANNÆ DESPOMEREAULX CONJUGAM ET
POSTERORUM OBIT M. . . . . ILLA VERO
29 JUNII 1657.

REIS VAN KONING LODEWIJK NAPOLEON DOOR
NOORD-BRABANT IN APRIL EN MEI 1809.

I.

Gedeeltelijke beschrijvingen van deze reis komen voor in Taxandria II, blz. 316 en vlgd.; Taxandria III, blz. 3 en 54 en in Sassen, Tijdschrift voor Noordbrab. Gesch., Taal en Letterkunde I, blz. 47 en vlgd.; daar geldt het alleen de bezoeken, die Koning Lodewijk op die reis den 14, 15 en 16 April 1809 bracht aan Boxmeer, Croy en Helmond; hier de geheele reis door Noord-Brabant, zooals die in verschillende stukken beschreven is in de Koninklijke Courant van 1809, welke in die dagen de Nederlandsche Staatscourant was. Evenals de verhalen over gemelde bezoeken welkom waren, zoo zal, naar ik hoop, in dit tijdschrift ook een gunstig onthaal ten deel vallen aan de geheele reisbeschrijving; al is zij niet zoo zeldzaam als de journalen, die van de meerbedoelde bezoeken gehouden werden, zoo is zij toch niet minder belangrijk en voor de meeste lezers van dit tijdschrift even onbekend als de journalen dit waren vóór dat zij gepubliceerd werden.

Toen Koning Lodewijk in 1809 aan Noord-Brabant een bezoek bracht, begon hij met Boxmeer. Van daar ging hij over St. Antonis naar Gemert, alwaar hij de kerken en de weverijen bezocht. Van deze gemeente begaf hij zich naar Beek en Aarle. In de laatstgemelde plaats heerschte toen eene besmettelijke ziekte, die van de 180 huisgezinnen er 140 aangetast had, waarom hij den jongen geneesheer J. F. d' Aumerie van Boxmeer gelastte daar te blijven, totdat die ziekte zoude geweken zijn. Den nacht van den 15^{en} op den 16^{en} April bracht hij door op het kasteel van Croy. Op Zondag den 16 April was hij te Helmond. Z. M. heeft daar, zoo luidt de reisbeschrijving, het bestuur der domeinen van Gemert gelast de voorschotten te voldoen, die de Kerkeraad voor het onderhoud der Kerken sedert verscheiden jaren

gedaan heeft en die door de domeinen hadden moeten geschieden. Hoogstdezelve heeft aan de stad Helmond de vereischte penningen gegeven om eene Gereformeerde kerk, die noodig is, op te bouwen. Ook heeft de Koning daar eenige fabrieken, onder anderen de linnenfabriek van Bogaerts, de chitsfabriek en de katoendrukkerij bezocht.

Van Helmond ging de Koning over Mierlo, Geldrop en Stratum naar Eindhoven, waar hij den nacht van den 16^{en} op den 17^{en} April doorbracht. Te Eindhoven heeft Z. M., zoo luidt de reisbeschrijving verder, de twee schoone fabrieken van Smits en van van Dijk bezichtigd; zijnde de eerste eene katoen- en de andere eene hoedenfabriek. Hoogstdezelve is zeer tevreden geweest over derzelver voorspoedigen staat en volmaking en heeft beloofd zich te zullen onledig houden met het gemakkelijker maken van toevoer der grondstoffen en met derzelver bevoordeeling. Ook heeft Z. M. de katoendrukkerij van den heer Willem van Lelyveld van Cingelshouck, eenen vader van 19 kinderen ¹⁾ gezien. Den 17^{en} April ging de Koning van Eindhoven over Woensel naar Oirschot. In het schoone dorp Oirschot heeft de Koning de prachtige zich aldaar bevindende Kerk bezocht en Hoogstdeszelfs tevredenheid aan het plaatselijk bestuur te kennen gegeven over het welgelukken der zorgen door hetzelfde voor het plantsoen aangewend, dat aldaar beter en veelvuldiger is dan op eenige andere plaats.

Van Oirschot ging de Koning over Beers en Moergestel naar Tilburg, alwaar hij den nacht van den 17ⁿ op den 18ⁿ April doorbracht.

Z. M. is zeer tevreden moeten zijn over de geestdrift en eenvoudige maar gulle uitdrukking der vreugde der

---

¹⁾ Ware de Koning eenige jaren later te Eindhoven gekomen, dan had hij den gelukkigen vader kunnen aantreffen in het bezit van 24 kinderen, van eene en dezelfde vrouw.

inwoners van het departement, dat tusschen de moerasen van Peelland, Helmond, Eindhoven en Tilburg is gelegen. De schutterijen van alle dorpen zijn overal in eene goede houding den Koning tegemoet getrokken. De inwoners hebben Hoogstdezelve hunnen staat opengelegd en hunne kleine bezwaren en de noodzakelijke en mogelijke verbeteringen voorgedragen, niet alleen met die gulle openhartigheid, welke van het hollandsch karakter onafscheidelijk is, maar ook met vreugde, door de overtuiging, die zij hebben, dat zoodra dezelve ter kennis van Z. M. zijn gebracht, Hoogstdezelve aanstonds zich met de middelen, om daarin te voorzien, bezig houdt.

De landdrost de la Court gaat overal voor den Koning uit en heeft Hoogstdezelve een groot gedeelte van den weg te paard vergezeld.

Hoogstdezelve heeft kennis genomen van den staat, waarin het departement zich bevindt en de verbeteringen, waarvoor het vatbaar is en voorts de verzekering gegeven, dat vóór dat Hoogstdezelve het departement zoude verlaten, middelen zouden worden gevonden tot verbetering van de wegen en tot herstel der kerken, die het bestuur der domeinen, als eigenaar der tienden, behoorde te onderhouden, doch niet onderhoudt. Er zullen op 's Konings bevelen gelden worden aangewezen tot opbouw van Gereformeerde kerken, die op vele plaatsen ontbreken. Z. M. heeft te kennen gegeven, dat Hoogstdezelve zich bezig hield met het vaststellen van een ontwerp voor alle noodige werken tot verbetering der rivieren in Brabant en het graven van nieuwe vaarten en dat deze werken ten uitvoer zouden worden gebracht naar mate de middelen daartoe zouden kunnen worden gevonden; dat het nut en het gewicht derzelve voor het departement Haar deden hopen, dat de onderstand, welke de openlijke schatkist geven kan, door middel van intekening en geldleeningen daar toe te doen, en welke, aangezien het groot belang en zelfs de noodzakelijkheid dier middelen tot de scheepvaart voor de

fabrieken, den landbouw en den koophandel, hooge interessen zouden kunnen geven, tot bestrijding der kosten genoegzaam zoude zijn.

Den 18ⁿ April vaardigde de Koning te Tilburg het volgend besluit uit :

Lodewijk Napoleon, door de gratie Gods en de constitutie des koninkrijks Koning van Holland, Connétable van Frankrijk.

In acht genomen hebbende de belangrijkheid van het dorp Tilburg ;

In acht nemende dat deszelfs bevolking meer dan 9000 zielen bedraagt en aan gemelde gemeente een bewijs Onzer tevredenheid willende geven ;

Hebben wij besloten en besluiten :

Art. 1. Het dorp Tilburg wordt tot eene stad verheven en zal dientengevolge onder de steden van het rijk gerangschikt worden

2. De landdrost van het departement Brabant zal ten spoedigsten aan den minister van binnenlandsche zaken een voorstel doen, behelzende eene nominatie ter vervulling der plaatsen van burgemeester, wethouders en vroedschappen der stad Tilburg, ten einde door Ons benoemd te worden.

Zijne Majesteit heeft daarna drie dagen in den Bosch doorgebracht, waar Zij met het departementaal bestuur en de verschillende collegien de voornamste beschikkingen geregeld heeft tot het algemeen ontwerp van verbetering voor gezegd departement, hetgeen, zoolang verwaarloosd, meer dan eenig ander dezelve noodig heeft. Den 19ⁿ April heeft de Koning in den Bosch alle de kerken, en het tuchthuis bezocht, over welks inrichting Hoogstdezelve zeer tevreden is geweest en op het gunstig berigt van de leden der vierschaar en van Hoogstdeszelfs procureur heeft de Koning aan eenige gevangenen genade bewezen. Vervolgens bezigtigde Hij te paard de vestingwerken en de forten Isabella, Orthen en Crèvecoeur en des avonds heeft hij een bal, dat de stad de eer gehad heeft aan

Hoogstdenzelve te geven, met Zijne tegenwoordigheid vereerd. Niettegenstaande het ongunstig weder was de stad sierlijk verlicht. ¹⁾

Den volgenden dag heeft Z. M. het garnizoen en de gewapende burgermacht geïnspecteerd en het stadhuis bezocht: waarna Hoogstdezelve over het dorp Vugt zich naar St. Michiels-Gestel begeven en het seminarium, dat zich aldaar bevindt, bezichtigd heeft; in de stad teruggekeerd, heeft de Koning de speldenfabriek van den heer van Santen en de garenfabriek van de heeren Loutermans en Zoon gezien, over welke inrigtingen Hoogstdezelve Hare tevredenheid wel heeft willen te kennen geven. Z. M. heeft eenige zeer schoone werktuigen in de fabriek van den heer Loutermans geprezen.

De Koning heeft de Roomsche kerken in den Bosch in slechten staat bevonden: klein, laag, ongezond en over het algemeen weinig beantwoordende aan de waardigheid van een gebouw tot uitoefenen van den godsdienst geschikt.

De begeerte van Z. M. is, dat in alle de gemeenten van het departement, waar de Gereformeerden geene kerk hebben en hunnen godsdienst in een bijzonder huis uitoefenen, hen overal eene kerk gebouwd worde voor zooverre de noodzakelijkheid dit vereischt en zij niet zonder wezenlijk bezwaar met eene nabijgelegen Hervormde gemeente kunnen vereenigd worden. De begeerte van Z. M. is ook, dat in alle de gemeenten van het departement de groote kerk aan de Roomsche gemeente worde gegeven, overal, waar hun getal oneindig overtreft dat der Hervormden en waar bij gevolg het aantal leden der gemeente bij de grootheid der kerken, die zij hebben, bijzonder afsteekt, zoodat dikwijls een zeer klein getal Gereformeerden een wijde en ruime kerk hebben, terwijl

¹⁾ Verschillende eerepoorten waren toen ook in de stad opgericht. Op eene daarvan stond dit vers uit de Oden van Horatius, dat merkwaardig genoeg een toepasselijk chronicon bevatte: HIC ames DICI pater atqVe prInCeps.

de Roomschen als opeen gestapeld zijn in de schuren,
die hen tot kerken dienen.

's-Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

(Wordt vervolgd.)

KRONIEKJE,

OPGEMAAKT UIT HET VERBAAL VAN HET VERHANDELDE BIJ
DEN KWARTIERSCHOOT VAN EINDHOVEN OVER 1809, WELK
VERBAAL BERUST IN 'S RIJKS ARCHIEF 'TE 'S-HER-
TOGENBOSCH.

Febr. 4. Te Erp wordt bij Job. van der Au een korf bijen gestolen.

Febr. 7. Brand bij een hoedenmaker te St. Oedenrode, die aan kwaadwillendheid wordt toegeschreven. Het onderzoek levert geen resultaten op.

Febr. 10. De dorpsdienaar van Asten, Andries van Engelen heeft het ongeluk Marten van Deursen bij vergissing dood te schieten.

Febr. 19/20. Te Erp wordt uit de brouwerij der erven mr. L. van Duuren de broucketel gestolen.

Febr. 22. Te Helmond wordt voor de slachtoffers van den watersnood 254 gulden gecollecteerd.

Febr. 22/3. Te Gerwen wordt bij de wed. Ant. Donkers gestolen.

Febr. 26. Te Eindhoven worden bij Willem van Tillart 24 raten aardappelen gestolen.

Febr. ? Een te Asten gestationeerd grensjager wordt mishandeld.

Maart. Te Aarle-Rixtel lijden meer dan 150 personen aan eene besmettelijke ziekte. Het is dezelfde ziekte, die in 1805 te Mierlo en Asten heerschte.

Maart 1. Te Schijndel wordt bij Gordien Hendrik Peinenburg ingebroken en gestolen.

Maart 13. Te Erp wordt Martinus Gerrit van

Schijndel in een gerecht met Willem L. van Elsen gewond.

Maart 14. Te Budel wordt bij Hendrik Lucas ingebroken en gestolen.

April. Ook te Vlierden doen zich gevallen der besmettelijke ziekte voor.

April 15. Koning Lodewijk teekent op het kasteel Croy een decreet, waarbij 3000 gulden worden beschikbaar gesteld ten dienste der zieken te Aarle-Rixtel. Met de uitvoering worden belast dr. d'Aumerie te Boxmeer en de pastoor en de secretaris van Aarle-Rixtel.

Mei 1. Het gemeentebestuur van Leende vraagt of de tiendheffers de kapel in het gelucht Strijp mogen afbreken om met de afbraak de groote kerk te repareren.

Mei 11. De kwartierschout van Eindhoven bericht den landdrost, op diens verzoek om opgaaf, dat er in zijn kwartier geen kloosters bestaan.

Mei 12. De weekmarkt te Oirschot wordt van Zaterdag op Vrijdag verpluust.

Mei 14. Te Riethoven brandt een huisje door het onweer af.

Mei 15. Aan Judocus Vogelpoel, fabrikteur van lukens te Geldrop, wordt verlof verleend tot het plaatsen van eene spoelmachine in de rivier.

Mei 20. De Welere. Heer van den Heuvel, pastoor van Aarle, sterft aan de aldaar heerschende ziekte.

Mei 22. Johs. Jan van Gerwen te Stiphout wordt door een onbekende over het aangezicht gesneden.

Mei 23/4. Te Stiphout wordt bij de wed. H. van Asten een glasraam ingeworpen. Dader onbekend.

Mei ? Te Schijndel brandt het huisje der wed. Simon van de Vleut af. Zij zelf verongelukt.

Juni 1. Te Mierlo wordt Francis van Hugten door Anthony Keyzers verraderlijk dood gestoken.

Juni 10. Te Schijndel brandt het huis van de kindr. Adriaan Jan Smits af. De bewoner Johs. Gerrit van Kaathoven wordt daardoor met zijn gezin in de

diepste ellende gedompeld en vraagt den koning om onderstand.

Juni. Te Knechsel heerscht eene besmettelijke ziekte. Dr. Guljé te Oirschot, dr. Raupp te Bergeyk en dr. van Kessel te Eindhoven worden met een onderzoek belast.

Juli 5. Te Erp worden bij Willem van der Aa en Peter Crooymans een ploeg en andere gereedschappen en eene partij aardappelen gestolen.

Juli 17. Te Knechsel wordt bij H. Bieringe gestolen. Dader gesnapt.

Juli 25. De kwartierdorst te Eindhoven schrijft het gemeentebestuur van Zes-Gehuchten aan de gemeentereningen, die bijna 15 (sic) jaren ten achter zijn, eindelijk in te zenden.

Juli 26. Antony van den Boomen te Woensel vraagt verlof op Nieuwjaarsdag, Driekoningen, den eersten Zondag van Mei en den Zondag na het inschuren van den oogst ten zijnen huize een muzikant op de viool te laten spelen.

Juli. Te Someren heerscht eene besmettelijke ziekte. Dr. M. J. Aertnys te Asten wordt met een onderzoek belast.

Augustus 4. De schout-civiel te Helmond vervoerde den jongeling Adriaan van Hout, die zich als vrijwilliger bij de militaire etablissementen had aangegeven. Hij wordt onder dat vervoer mishandeld door den vader van den vrijwilliger.

Helmond.

AUG. SASSEN.

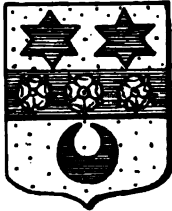

DE FAMILIE DE POTTERE.

I.

r zijn niet weinig geslachten van dezen naam, die waarschijnlijk alle van denzelfden oorsprong zijn, hetgeen duidelijk blijkt uit hunne wapens, waarin ze allen drie rozen voeren, hetzij dan, zooals deze, rood,

de Pottere.
(Hertogenbosch.)

groen gepunt en goudgeknopt op een gouden balk, hetzij, zooals de Bossche de Potteres, zilver op een blauwen balk, hetzij, zooals de Belgische, rood, in het zilveren schildhoofd.

De kleuren zijn ook meestal dezelfde: blauw en goud, en het stuk, waarop de rozen voorkomen, hetzij dan balk of schildhoofd, is vergezeld van figuren: snoekjes, sterren, halve maan.

Van de Belgische de Potters, welbekend door den rol, die één hunner, in de Belgische revolutie heeft gespeeld, geeft Goethals in zijn „Dictionnaire” een genealogie, vooral uitvoerig in de latere generaties.

de Potter.
(België.)

Deze familie woonde te Gent, doch moet, volgens genoemden schrijver uit Kortrijk afkomstig zijn.

Reeds lang voor dat Hermes de Potter zich, omstreeks het midden der 17e eeuw, uit Kortrijk te Gent vestigde, en de stamvader werd van een talrijk nageslacht, woonden er in de oude Gravenstad anderen van denzelfden naam en hetzelfde geslacht.

De genealogie, die ik hier geef, is geput uit een zeer fraai handschrift, op perkament, met fraaie wapens, in goud, zilver en kleuren, thans in het bezit van een afstammeling dezer familie te Oudenbosch.

Een afschrift, daarvan op Hollandsch papier, met kunsteloos gekleurde wapens, bestaat nog te Gastel, terwijl mr. Reygersman, griffier aan de Arrondissementsrechtbank te Breda een derde afschrift bezit, dat hoogstens uit het einde der vorige eeuw kan dateeren.

Ik zal haar laten volgen door een geregelde stamlijst der Protestantsche de Potters, die te Bergen-op-Zoom zijn blijven wonen, en in die de eerste helft der vorige eeuw uitstierven.

Daar zij den hervormden godsdienst aanhingen, konden ze in de schepenbank blijven zitten, welke de belijdenis

van het oude geloof voor hunne Katholieke naam- en stamgenooten gesloten hield.

Deze genealogie is mij welwillend medegedeeld door Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland te 's-Gravenhage, die haar samenstelde uit familiaanteekeningen, welke van vader op zoon overgingen en alle vertrouwen verdienen, te meer daar zij, waar ik ze aan andere officieele stukken kon toetsen, steeds echt en waar bleken,

Zonderling is het, dat de Protestantsche de Potters, ofschoon klaarblijkelijk van denzelfden stam, een ander wapen voerden.

Dat ze, in verval gekomen, het oude, oorspronkelijke zouden vergeten zijn en later een nieuw aannamen, is niet te denken: zij waren en bleven een Bergen-op-Zoomsche regeeringsfamilie.

De gedachte is bij mij opgekomen, dat de katholieke de Potteres later een ander wapen — deftiger, omdat het ook dat was, hetwelk aanzienlijker naaungenooten in Holland en België voerden — hebben aangenomen, om aan verwantschap met deze te doen denken.

Daar ik bijna geen enkel gegeven heb over de wapens der oude Bergen-op-Zoomsche geslachten, en mij slechts zeer zelden schepenzegels mijner geboorte- en woonplaats in handen kwamen, kan ik niet beslissen, welk wapen de oudste leden dezer familie gebruikten.

Ik zal de genealogie op de gewone wijze laten volgen, doch in den vorm van noten de, dikwijls ondeugende, opmerkingen en bijzonderheden vermelden, die de schrijver omtrent zijne voorouders aantekende.

Die schrijver was Jan Baptist de Pottere, eerst wereldlijk priester en later regulier kanunnik der abdij van Sevenborn bij O. L. V. van Halle. Hij overleed in 1684.

Na deze uitweiding wil ik hier laten voorafgaan de inleiding, waarmede bedoelde genealogie begint; niet omdat die zooveel waarde heeft, maar om te doen uitkomen welke zonderlinge denkbeelden onze voorouders

er op na hielden en op wat vreemdsoortige wijze zij zich uitdrukten.

Van de Stadt Bergen op Zoom (Geboorte plaatse van myne voortreffelyke, seer geroemde en Loffwaardige ouderen, voorouderen en Majores met naame de Pottere) en van wat Landsvolke zy gebouwt is

•Eerste Capittel.

De oude, wjt-ruchte seer vermaarde en omwinbaare Brabantsche Coopstadt Bergen op Zoom (nu een Marquisaat Hoff ende Raadt) is A^o. 422 gebouwt van de Francken ¹⁾ (zijnde zeer strijdbaare Duitsche volkeren) en ook van deselve bewoond gebleven. Na welke voorsz. Franken de Galli (hebbende A^o 420 van hun overwonnen geweeet) nu Franci heeten. Sijn ook A^o 1440 binnen Mentz ²⁾ van den Const-ryken Druk de eerste inventeurs geweest. De welke verlatende haar vaderlant en koomende over den Rhijn en Maase, hebben de Landstreek: (daar nu 't Marquisaat van Bergen op Zoom, de Baronnie van Breda, en andere bepalinge zijn leggende) begonnen te bewoonen en de Inwoonders haare wetten, (die men legem Salicam noemt, de naam hebbende na eenen ryken Heere Salagastus geheeten, vel ut aliis placet a salus francis Gillii salus Galliae Narbonensis nomen habere autumant) te leeren.

Van deese seer Adelyke dappere en strijdbaare Duitsehe Natie zijn dan de Berg op Zomenaaren myne Majores, voor ouderen. en ouderen (met naame de Pottere) oorspronkelijk heen koomende, van de welke A^o 1293 eenen Jonker Jan de Pottere ³⁾ heeft geweest eenen Edelman met eere et homo per quam comis festivus et

¹⁾ Francken oorspronkelijk uit de Trojaanen heer gesprooten.

²⁾ Mentz door eenen Frankenaar en Ridder met naan Jan Gutthenberg.

³⁾ Jonker Jan de Pottere (wiens Edeldom is eerstmaal heen koomende van eenen sijns voorvaders, met naame Herman de Pottere, dewelke is A^o 1093 genobilateert geweest van Godefridus Bullonius Hertog van Leeg Lorainen en marckgrave van Ant-

facetus ac ideo tam magnatibus praecipue Gerardo de Wesemale ¹⁾ Domino de Monte super Zoman, Wouda et Harsele etc. Duo: suo: sub quo et militavit, interfuit que cum illo. A^o 1288 die 5 Junii: Praelio Woeringamo quam plebeis gratus. Dewelke is grootrader geweest van Jan de Pottere Willemsen en Jan de Pottere Hermansen, zijnde fratueles en de eerste die zig tot de koopmanschap hebben begeeven van welker twee de eerste voor den Jaare 1396 heeft geweest Scheepene van Bergen op Zoom, ende nog meede voor den Jaare 1399 met Jan de Pottere Hermansen synen Fratueles Ende hebben zoo de Potters seer goede Borgeren Patricii sijnde aldaar in Rejering geweest, tsedert den Jaare 1396 tot den Jaare 1585 toe. Die hier van breeder bescheet begeere, leese d'annotatie op eenen zekere franchynen Rolle aldaar, van descre gehouden: dewelke is dese.

Dat voorders de roorse Jan de Pottere Hermansen, A^o 1400 Burgehmr. buiten der banke heeft geweest, Item Annis 1406, 1408, 1412, 1414 ende 1416. Scheepene 1424 Jan de Pottere Courvoets scheepene 1425 en 1427.

werpen. Die namaals ook koning van Jerusalem word. Alcaar hy A^o 1100 den 18 Julii binnen 't eerste Jaere zijns Rijks deeser wereld is gepasseert.

Hier is het de plaats op te merken hoe vroeg personen van dezen naam reeds voorkwamen in Westelijk Noord-Brabant.

In de uitgifte van Moergronden aan poorters van Steenberghe 1367, 1 Augustus komen voor:

Gheraert de Potter, Alstenszone ende zyne stiefkinderen negen buynder moers.

Alsten de Potter elce gemete ende een half. Goderaert de Potter, Janszone, zeren gemete. Gheraert de Potter, Janszone ende zijn kind drie gemete ende vijff en zeventich roeden.

Zie „Oude Rechten van Steenberghe" door Mr. Bezemer in No. 20. v.d werken der Ver. tot uitg. der br. van Oud-Vaderl. Recht op blz. 53.

¹⁾ *Wesemale cajus fuit a multis annis intimus antiquam illi A^o 1287 civitas Berg op Zoma obceerat.*

Jonge Jan de Pottere scheepene 1435. *Jan de Pottere Couvoets* scheepene. Dat voorders een *Jan de Pottere* annis 1440, 1442 ende 1444 *Borghemeester* binnen der *Bancke* is geweest; 1445 *Borghemeester* 1446 *Borghemr.* buiten der *Bancke*, Item annis 1447, 1448, 1450, 1453, 1457, 1459, 1460 ende 1464. Scheepene anno 1467; *Jan de Pottere Hermanssen* 1470, *Jan de Pottere*; dat ook eenen *Jacob de Pottere* anno 1531 heeft *Rentmeester* geweest. ¹⁾ Verders dat annis 1536, 1539, 1540, 1541, 1542 ende 1543 eenen *François de Pottere* (zijnde mynen *Oud-Grootrader* van dewelke hier nae) heeft scheepene geweest, Anno 1546 *François de Pottere Borgemr.* binnen der *Banke*, item annis 1547, 1548, 1559, 1560, 1562, 1564, 1566 en 1570 eenen *François de Pottere* heeft wederom scheepene geweest. Dat meede eenen *Pieter de Pottere* ²⁾ (over dewelke mynen roorse *oud grootrader* oude oom was) annis 1582, 1584 en 1585 scheepene der voors^e stad is geweest.

Na deze inleiding zal ik met de genealogie zelf beginnen.

I. *François de Pottere*, schepen en burgemeester van *Bergen-op-Zoom*; hij werd aldaar in de *Minderbroederskerk* begraven „*koomende van den hoogen en grooten antaar aan de Regter hand voor 't gestoelte*”; zijn voorouders hadden hun grafkelder, die in 't jaar 1543 van ouderdom is ingevallen, in de oude afgebrande *Kerk*, aan de *Noordzijde*.

François overleed 3 Februari 1579 te *Bergen-op-Zoom*, oud 93 jaar. ³⁾

¹⁾ Met dezen *Jacob* begint de geregolde genealogie der *Protestantsche de Potters*.

²⁾ Deze *Pieter*, geb. 15 Sept. 1528, is volgens de genealogie der *Protestantsche de Potters* een kleinzoon van *Jacob*. Daar *François* hier wordt genoemd een oudoom van *Pieter*, zouden *François* en de *rentmeester Jacob* broeders zijn.

³⁾ Behalve allerlei deugden, waaronder vooral *milddadigheid* vermeldt het *Geslagtbboek* nog van hem:

Wiens vroomheid, dapperheid en manhaftigheid hier ook niet diend versceegen, dewelke hebbende in zijn huis eenen geboorenen hispani-

Hij was gehuwd met Elisabeth Moffeth, dochter van Jonker Jan Moffeth¹⁾ rentmeester van de stad Veere ende wel gesien bij Elisabeth coninginne van Engelandt, dewelke hem ook het Rentmeesterschap van deselve voorse stad heeft doen hebben, is echter een goed catholijk Roomsch Christen man geweest en ook deselve gestorven.

Moffeth.

Uit dit huwelijk:

1. Ludovicus d. P., volgt onder II.
2. Cornelis d. P. 19 Augustus 1583 ongehuwd overleden.

W. J. F. JUTEN.

(Wordt vervolgd.)

schen sôllaat, die de kwaade pier maakte, heeft deselve opgenomen en in het vier geworpen, uit 't welke de hispanische niet weinig beschadigt wierde getrokken, ende als de Spanjaarden de Borgers kwelden en temteerden: wierden dan na de Burgemr. geweest, dewelke sy zeiden, hun wel souden mors leeren.

Nog soo en mag ik ook vergieten te schryven. Hoe dat de Heer marquis van Bergen op Zoom, heeft dikwils mynen voors^e oud grootvader met syne carosse van 't Woudsche Casteel, alwaar mynen oud Grootvader was, dikwils by synen Heer den voors^e marquis na de stad Bergen op Zoom doen voeren: om in de vergaderinge van den magistraat (Borgemr. of scheepen zijnde) te compareeren. Op het voors^e Kasteel, was de Heer Marquis byna geheele somers deur resideerende, neemende dikwils sijn vermaak in vliegen en jagen. Dewelke eens met mynen oud Grootvader op de Jagt zijnde, en geenen nensdoek hebbende, vraagde deselve na eenen. De groote familiariteit die als doen daar geschiede is onse familie beken: *quippe anteriorem indusii sui laciniam Marchioni porrigebat, quam et festive acceptabat.*

¹⁾ .. Sijnde natione Scotus. Moffeth off deselve nog andere Dogters heeft gehad, en aan w'en sy souden hebben getrouwd geweest, en van alle de hier voor gemelde en geschreevene de Potters is allemael in den voor gementioneerde brandt op den Finaert gebleegen. Alwaar mynen voorsz. Grootvader, de Stadhouder in 't verloop en troubele tyden heeft moeten wonen, en 't sloten tot Gastel verlaten. Doch zoo was meestendeel de Geboorte plaatsse Bergen-op-Zoom syne Residentie.

BEROEPING VAN HENRICUS STEPHANUS
LULIUS TOT PREDIKANT VAN ALMKERK,
IN PLAATS VAN ZIJN VADER DAVID
LULIUS 1720.

Dit is van woort tot woord gescreve na beroepinge
van H. S. Lulius Davidtsoon.

Alsoo door den ouderdom van onse Eerc. predikant David Lulius van haar Ed. Moog: deselve den 23 february 1720 voor emeritus is verklaert, den H. Dienst daar door in onse dorpe van Almkerk is kome te vacceere, soo ist dat wy opsienders v. de kerke C. J: aldaar naar roorgaende gebede tot Godt, eyndelijk onse ooge weder hebbe geslagen op de persoon v(an) D. Henricus Stephanus Lulius, proponent in de classis v. Gorinchem, en nadat wy ons nader hadde geïnformeert op syne qualiteyd aangaende leer en leve, en ook syne gave eenige reyse in onse gemeente hadde gehoort, en wy met saeme met die v(an)t Geregt en Nabeure, daar in goet contantement hadde genoome, hebbe geresolveert den voorsrève D: H: S: Lulius tot onse ordinaare predikdienaer te beroepe, gelijk wy hem beroepen mits deese soo om Godts woort suyperlijk, duydelijk, en kragtig te predike, als ook om 't selve door gemeensaeme catechizatie int openbaer, en int bysonder den eenroudlige soo out als jong in te scarpen, de H: Sacramenten na de instellinge des Hre J. C. te bedienen, de christelijke discipline met alle discretie aan te legge en te oefenen, de kranke en ook de bedroefde v(an) herten, elk na haar gelegentheyd ten goede v(an) haar ziel aan te spreke, en te bezoeken, verder om alle H. en Cristelyke oefeninge te betragten, die in onse gemeente gebruykelijk, en in Gods woort, als ook in de aangenoomen kerkelijke order berolen en gerecommandeert zijn, versoeke derhalve aan denselve Ds. H. S. Lulius, deese onse beroepinge v(an) herte te wille aanneeme in den hre, gelijk ook aan alle andere, die dit eenigsins moyte aangaen deselve be-

roeping te wille approbeeren en bevorderen. Belove ook onsenthalve dat wy sijn E. als een gesante des hre sulle ontfangen, en beyde sijn persoon en dienst in weerde houden, en daar op toe te legge, dat hy waekende voor onse ziele, hetselve moge doen niet alleen sonder sugten, maar ook met blijtschap in den hre. Datum in Almkerk den 23 April 1720 en aldus van ons kerkenraed uyt den naam onser gemeente onderteekent en was aldus

David Lulius eccl: in Almkerk.

Cornelis van de Koppel als ouderling.

Rokus Holleman als ouderling.

Antonij Gerritse Kenniphaas als diaken.

Bastiaan van Rijswijk als diaken.

Wy ondergesve kerkedienaeren te Giesen en Andel Deputati voor deese tijd des quartiers van Altena, getuyge mits deese dat deese bovegestelde beroeping met kennisse, en ten overstaan v(an) ons geschiet, en niets anders dan wettelijkheid in die beroepinge hebbe bevonden. Datum ut supra was onderteekent

Petrus Pus classis p: t: Dep:

A. Magachen classis p: t: Dep:

Ik ondergesve Baillju en schout der steele Woudrichem en de lunden van Altena gesien en geleesen hebbende de acte van beroepinge den 23 April 1720, aan de andere zyde ofte indeele geroert, gedaen op den persoon van D^o H: S: Lulius proponent in de classis van Gorinchem, hebbende hetselve vorder geapprobeert, gelijk ik doe mits deese ten oirconde met mijn yge hant of gewoonlyke signature. Onderteekent den 1 May 1720.

Ph. Dedel.

Wy schout en geregten van Almkerk, gesien en geleesen hebbende de beroeping by die van den kerkenraad gedaen op de persoon van D^o H. S. Lulius, hebbende daar mede geconformeert, en deselve beroeping geapprobeert, in

*kennisse der waarheid, is dit met onse yge handen onder-
teekent. In Almkerk den 7 Mey 1720.*

Ph. Dedel.

Joost van de Koppel.

Peeter Holster.

Antonij Gerritse Kenniphaas.

Jan Gijsbertse Uppel.

Bovenstaande copie, benevens eene kleine lijst van lidmaten en de handelingen van ééne kerkeraadsvergadering, is, behalve de oude kerkregisters, alles, wat over is van het archief der Herv. Kerk te Almkerk van vóór 1826. In dat jaar toch had de eerste groote brand plaats, waarbij ook de pastorie met het archief moet zijn vernield. De oude registers bleven bewaard, omdat zij op het raadhuis waren, welk gebouw (gedeelte van het dorpslogement) gespaard bleef. De oude doopboeken beginnen niet 1680, zooals ik mededeelde, (I bldz. 192), maar 1700, de trouwboeken 1734, terwijl er een zeer geschonden fragment is van 1686—1726.

Een completee predikantenlijst van vóór 1826 op te maken zal niet mogelijk zijn, tenzij het classicaal archief voldoende inlichtingen geeft. Ik vind op 1744 vermeld A. van der Colff¹⁾, in het „Nieuw Kerkelijk Handboek” van M. W. L. v. Alphen, Hoofdc. b. h. dep. fin. afd. eered. ('s-Gravenhage, C. Blommendaal, 1878.)

David Lulius schreeft zijn naam soms met twee l's. Zijn zoon echter met één.

Hij (n.l. de vader) was gehuwd te Almkerk 9 Nov. 1690 met Anna Schrevelius. De volgende kinderen komen in het oudste doopboek voor.

17 Jan. 1700. Elselina Jacoba. Getuigen Elselina Schrevelius wede. van Jacob Rademan op Batavia, alsmede Oth. Willem(s) v. Wageningen, ouderling, en Lijntje van Dijck, zijn huisvrouw. Zij

¹⁾ Uit hetzelfde geslacht als de notaris van Fijnaart? (Zie II, 285).

huwt 20 Dec. 1722 Johan van 's Graveweert uit Gorinchem.

5 Juni 1701 Helena. Get. Elizabeth Lullius, ongetwijfeld zuster of dochter van David.

25 Febr. 1704 David. Get. Hendrina Cornelia en Elisabeth Lullius.

Adriana Lullius, ongetwijfeld dochter van David, huwde te A. 14 Mei 1719 met Willem van Dijk, zoon van Huibert en vermoedelijk van Jenneke van der Wiel — althans dit echtpaar (geh. 19 Nov.) 1690, liet 4 April 1700 een zoon, Nicolaas, doopen, die jongere broeder van Willem kan zijn. Haar naam staat met één l.

Hunne kinderen waren:

Jenetta, gedoopt 28 Sept. 1721. Get. Mayke en Huybert v. Dijk.

David, 26 Maart 1723, Get. Elsolina Jacoba en David Lullius.

Huybert, 29 Oct. 1724. Get. Huybert en Geertruy v. Dijk.

Maria, 25 Dec. 1725. Get. Mayke v. Dijk.

De jonge Lullius huwde te Almkerk 11 Juli 1724 na 13 Juni te Woudrichem te zijn ondertrouwd, met Maria v. Andel (d'or au griffon de gu.)

Op 3 Febr. 1726 werd hun eerste kind, Anna Sophia, gedoopt. Getuigen waren: Adriana en Theodorus Lullius en Willem van Andel. Zij komt 1747 met att. uit Dordrecht te Woudrichem.

Commerina Catharina Lullius, huwt te A. 24 Febr. 1722 met Antony Gerritse Kenniphaas wed. Aertje Klaese Donkersloot. Zij was zeker dochter van David.

Bovengenoemde predikant v. der Colff komt ook in de doopboeken voor. Wellicht zijn zijne opvolgers er ook in te vinden. Hij heette Adriaan en was gehuwd met Elizabeth Hattingh.

Op 18 Oct. 1744 werd gedoopt zijn dr. Johanna

Elizabeth, waarbij getuigen waren: Willem van Andel, oud burgemr. van Woudrichem en zijn vrouw Johanna Elisabeth de Vroe.

Ommeren.

H. J. SCHOUTEN.

JACOB VAN OUDENHOVEN.

Omtrent den levensloop van dezen algemeen bekenden geschiedschrijver van 's-Hertogenbosch zijn, naar ik meen, weinig meer bijzonderheden bekend, dan dr. Hermans mededeelde in zijn *Geschiedkundig Mengelwerk over de provincie Noord-Brabant* I, 132 e. v.

Zeker geboren in de Meierij, misschien te Oirschot, waaronder een gehucht behoort, Oudenhoven g. naamd, „daer 't out geslacht van de Oudenhovens van outs haer leen ende wooninge gehadt hebben.” Te Leiden volgde hij de godgeleerde lessen en kwam daar in kennis met de geschiedschrijvers, Heinsius, Cluverius, Petrus Bertius en Boxhorn. Na afloop zijner studiën nam hij zijn intrek bij Gisbertus Voetius, predikant te Heusden, van wien hij privaat-onderwijs ontving. Kort daarna, in 1626, werd hij predikant te Aalburg en Heesbeen en in 1631 te Nieuw-Lekkerland. In 1665 legde hij die betrekking neder en begaf zich naar Haarlem, waar hij omstreeks 1683 gestorven is.

Dit was, in het kort het eenige, wat ons tot vóór eenigen tijd, omtrent het leven van dezen beroemden geschiedschrijver, bekend was. Maar onlangs aan het snuffelen in de stukken, rakende de goederen van Porta Coeli, het Bossche Guillielmietenklooster, vond ik eenige papieren aangaande Jacob van Oudenhoven, die ons meer wetenschap verschaffen aangaande hem, vooral vóór zijne studiën aan de hoogeschool te Leiden.

Het eerste luidt als volgt:

Alsoo zeecker contract ende accord is aengegeven geweest

opten 24 Aprilis 1634 tusschen den eerc. heere prior Johan Sonnius des convents binnen Baseldonck ter eenre ende d'heere Jacobus Outhovius predikant tot Nieuwcleckerlant, als geweest sijnde een lith van de selve conventualen, daer by aan hem was toeghesegt de somme van hondert gulden jaerl., voor het ierste jaer te vervullen 24 Aprilis 1635, ende dat den selven heere Outhovius hem daer naer mits het affsterven van verscheyde heeren des voors. convents ende andersints by het ghemelt accoord beswaert vindende, hadde gheadresseert opten lesten October 1640 aen de Hoogh. Mog. heeren Staten Generael ten eynde van majoratie van sijn voors. pensioen, ofte wel om te hebben egale portie neffens d'andere conventualen, noch in leven sijnde, uit hare goederen, dat oyck te iceten opten 24 May 1641 den selven heeren Outhovius bij de Hoogh. Mog. heeren Staten ende te vorens gehadt hebbende het advijs van den Rentmr. Schuyt, in plaetse van hondert gulden, is toegevoeght twee hondert gulden, jaerlijcx, ende dat den voirghenoemden heere prior ende andere conventualen hen met de appostille, sonder daer op ierst gehoort te zijn geweest seer bevonden gegraveert, mits het sober incomen van heune goederen, met dese commischul (?) van oorlochtyden. Soo sijn de voors. partyen wederom in vrindtschap daer over eyntel. vergeleeken in vueghen hier nuer volghende, den voirs. heere Outhovius jaerl. uut het provenue van hare goederen sullen uutreycken in plaetse van voors. hondert gulden, twee hondert gulden jaerl. gelijck by hare Hooch. Mog. is goet gevonden, waer van het ierste jaer verschynen sal 24 January 1642 te betalen van vierendeel jaers tot vierendeel jaers in loopenden gelde, soo nochtans, dat den voors. heere Outhovius egheene verdere majoratie van alimentatie ofte pensioen uut egeenderhande oirsaeck t' sy het verdere affsterven van de voors. conventualen ofte andersints niet uutgescheyden, in toecomende tyden sal moghen pretenderen in eenigher manieren, maer sich daer mede houden ghecontenteert, uutgescheyden alleenl., by aldien den voors. heere Outhovius allen die

voors. conventualen op twee nae kwame te overléven, ende datter by sijn leven alsoo maer twee meer int leven ende waren, dat hy alsdan niet tegenstaende desen accoorde, sal stuen op sijn geheel . . . . . actum 27 Septemb. XVI^c een en veertich.

fr. Joannes Sonnius prior in Baseldonck.

Jac. Outhovius.

fr. Guils. Henr. Mol, procu.

De tijd, waarop nog slechts twee kloosterlingen van Baseldonck in leven waren, scheen niet spoedig genoeg aangebroken voor onzen predikant van Nieuw-Lekkerland. Althans lezen wij in een ander accoord, dat heer Jacobus Authovius, niettegenstaande gemeld contract tot onsen huuse is gecomen tot Bockhoven opten 2 September in het jaar 1644, die welcke dolburde niet te hebben sijn contingent: *Soe ist, dat wy conventualen heer Rosmalen ende heer Antonius Boquet als procurator sterck maecken voor onsen prior Wilhelmus Moll, heer Adolph. Beyherts beyde absent wesende aen den voorschreven heer Jacobus Authovius by te voegen jaerlijcks de somme van tuchtentich guldens.* Ook deze overeenkomst zou duren, totdat er nog slechts twee religieusen in leven waren. Dit gebeurde niet spoedig: Adolf Beyhaerts overleed als prior van Huybergen in 1651 en Guillelmus van Mol in 1654.

Verder vond ik nog eenige eigenhandige brieven, in 1658 te Nieuwlekkerland geschreven aan Antonius Bouquet over deze goederen. Hierin vond ik niets meldenswaardig. Ook in eenige rekeningen en schepenbrieven, heb ik gezocht, of ik nog iets omtrout de geboorteplaats van van Oudenhoven kon vinden. Maar mij dunkt, voor het oogenblik mogen wij met dit tevreden zijn. Velen zullen in den geschiedschrijver van 's-Hertogenbosch geen weggelooopen kloosterling gezien hebben, al vaart hij in zijne werken nu en dan uit tegen den Katholieken godsdienst. Het was echter in het begin der

zeventiende eeuw volstrekt geen zeldzaamheid, dat katholieken afvallig werden van hun geloof. Verschillende omstandigheden droegen hiertoe bij ¹⁾ en het werd hen smakelijk genoeg gemaakt.

Thans kennen wij ook den naam van een der afvallige Baselaars, waarover Zoësius spreekt in zijn brief aan den aartsbisschop van Mechelen, 10 Nov. 1623 ²⁾.

W. J. F. JUTEN.

GENEALOGISCHE FRAGMENTEN.

II.

1. VAN AMELROY. ³⁾

Joost van Amelroy. Hieruit:

Everardus van Amelroy, gehuwd met Maria van Arendonck, dochter van Petrus. Hieruit:

1. Johanna, gedoopt te Oirschot 13 Juni 1700, gehuwd met Jan van Gils.

Hieruit:

a. Everardus van Gils, gedoopt te Oirschot 25 Maart 1738, b. Wilhelmina van Gils.

2. Wilhelmina, gehuwd met Willem Snellen.

Hieruit:

a. Hendrikus, b. Barbara en c. Everdina Snellen.

3. Jonkheer Johannes van Amelroy, gedoopt te Oirschot 28 Augustus 1705, gehuwd met Maria Timmermans. Hieruit geen afstammelingen. De echtelieden testeerden bij mutueel testament voor schepenen van Oirschot op 13 Februari 1758. Hij testeerde als weduwnaar voor den notaris Albertus Nahuys te Oirschot op 9 April 1772.

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

te *Helmond*.

---

¹⁾ Zie in *de Katholik* CIX, Jacob van Trigland en zijn tijd.

²⁾ *Syn. Belgicum* I, 404.

³⁾ Zie: Tijdschrift voor Nbr. Geschiedenis, taal- en letterkunde II, 15.

EEN KERKELIJKE KWESTIE.

Wel Edele Heer

UWelEdⁿ seer aangenaame van den 4ⁿ deser is my geworden, ik ben UWelEd: ten hoogste verplicht voor deszelfs goedheid in het dirigeeren der saake nopens het stuk myner pretensien wegens de beicuste requesten op den voet als UWelEd: gedaan hebt, en de communicatie van de memorie deswegens overgegeven. UWelEd: kond versekert wesen, dat ik niet manqueeren sal een oog in t' zeyl te houden, en, zoo ras ik ietwes aangaande die saak verneme, sal ik d'eere hebben UWelEd: daarvan kennis te geeven.

Voor de Roomsche ingesetenen onder Kruysland heb ik Request gepresenteert, ten einde als van ouds sig te mogen bedienen van den pastoor en Cappelluan van Wouwe, en ten einde vervolgens de pastoor van Steenbergens moege werden gelast sig daar tegen niet te versetten nog eenige verhindering aan voorn^e: supp^{tn} toe te brengen, bevindende die van 't Westland sig ook in 't selve geval, welke altoos kerkelijk zijn geweest te Halteren, en soude het dus allerongelukkigst voor die menschen zijn van wegens de veelvuldige moeylijkheden en inconuenienten, wanneer sy kerkelijk souden werden gemaukt te Steenbergens, Ik heb met veel blijdschap vernomen dat het Berigt van den Heer Drossard van Wouwe seer ten voordeele en advantage van myne voorn^e: clienten legt, en is het my dubbeld aangenaam uit UwEd^{ns} missive te sien, dat tselve Berigt door Uw Ed: gestelt is, waarschijnlijk sal Christiaan Bierbooms een der voornaamste ingesetenen onder Kruysland UWelEd: over die saak gesproken hebben, zoo ras er dispositie van hun Ed: Mog: daar omtrent is, sal ik niet manqueeren 'tselve UWelEd: te communiceeren. Inmiddels

*d'eere hebbende onder aanbeveeling van my in UWelEd^{ns}
seer geestimeerde vriendschap en versekering van myne
waare achting te blyven*

Wel Edele Heer

s' Hage 7 Aug: 1777

in haaste

UWEdEd^{ns} seer dienstvaerdige

Het adres luidt:

dienaar

Wel Edele Heer

J: C: Vand^r Netten

De Heer van Engelen

Heer van Stryen

te Bergen op Zoom.

Medegedeeld door

G. J. F. Mes te B.-o.-Z.

Uit dit schrijven blijkt, dat de inwoners van Kruisland niet tevreden waren, dat zij in Steenberg en hun godsdienstplichten moesten gaan vervullen. Oorspronkelijk onder Wouw behorende, werd Kruisland op het laatst der 15. eeuw eene zelfstandige parochie. Toen de Kruislanders na den vrede van Munster hunne kerk aan de hervormden moesten afstaan, kwamen zij weder terug onder hunne moederkerk, de kerk van Wouw. Maar wijl Kruisland zich natuurlijk veel had uitgebreid, oordeelde de kerkelijke overheid het beter, dat een gedeelte van Kruisland zou behooren tot de parochie Steenberg en, welke schuurkerk stond op een half uur van Steenberg en op den Welberg. Maar toch bleef die toestand immer moeilijk en gedwongen en zocht het Katholieke Kruisland weer een eigen parochie te worden, o. a. in 1766. Uit het schrijven, dat de heer Mes hierboven mededeelde blijkt, dat er ernstige moeilijkheden waren gerezen over de bediening van Kruisland, of het behoorde onder Steenberg en of onder Wouw. Hoe eigenlijk de vork in den steel zat, blijkt uit dit schrijven niet en wij hopen, dat door andere stukken de zaak moge worden opgehelderd.

REDACTIE.

MEMORIE AANGAANDE DEN VEERTIGSTEN PENNING.

Bij plakkaat van 20 December 1657 hadden de Staten-Generaal verordend, dat bij het overlijden van oversten der geestelijke gestichten, die goederen hadden liggen onder het bestuur van Hare Hoogmogelden de veertigste penning van die goederen moest betaald worden ¹⁾. Tegen dezen onbillijken maatregel traden de verschillende kloosters en godshuizen op en vroegen hierin verandering. Zij stelden n.l. voor, ieder derde part van 100 jaren den veertigsten penning te betalen. Om hunne belangen te 's-Gravenhage te behartigen kozen zij Siardus Bogaerts uit, den prior van Huybergen, die herhaaldelijk reeds in de bres was gesprongen voor de zaken der Belgische kloosters.

De volgende memoriën hebben allen betrekking op deze zaak. Zij zijn gedrukt in Antwerpen bij Godtgaf ²⁾ Verhulst den Jong, en beslaan 12 blz. 4°, en aan den voet gepagineerd A 2, A 3; B, A 2 (dit zal moeten zijn B 2.) Ze zijn afkomstig uit het kloosterarchief van Huybergen. Naar ik meen, zijn deze memoriën meerendeels nog niet uitgegeven en zullen zij daarom weer meer licht werpen op de geschiedenis van den Veertigsten Penning.

W. J. F. JUTEN.

Memori voor de eervveerdichste Heeren Bisschoppen, Prelaten, Abdissen, Dekens ende Cappittelen Priors, Gasthuysen ende alle andere pieuse Fondatien, die goederen sijn hebbende onder de Iuridictie van haere Hoochmogende Staeten Generael raeckonde de Colaterale Successie ofte den veertichsten Penninck vol-

¹⁾ Zie dit plakkaat in het *Gr. Placcetboek*.

²⁾ Denkelyk een vertaling van Dieudonné, welken naam wij elders als Theodaat of Theodoor vertaald vinden.

gens haer Placcaet in 't laer 1657, ge-emaneert ende als nu geaccordeert dat alle de voorseyde maer en sullen betaele alle hondert laeren Drymael te vveten naer den termijn van 33 laeren vier maenden eens ghelijck blijkt uyt het mede-gaende accordt, &c.

COMMISSIE VOOR DEN EERW. HEERE PROVINCIAEL
ENDE PRIOR VAN HUYBERGEN.

OY onderschreven doen te weten midts desen, hoe dat tot onse kennisse gecomen sijnde, dat die Heeren Staeten Generael der vereenichde Nederlanden uyt crachte van seker Placcaert by de selve gemaect ende gearresteert in 's-Gravenhaeghe den 20 December 1657 sijn pretenderende den viertichsten penninck van alle die gceestelijke goederen gelegen inde selve vereenichde Nederlanden toebehoorende aen eenighe Abdijen, Kercken, Cloosters, Godtshuysen ende Collegien gelegen onder de gehoorsaemheyte van sijne Majesteit, ende sulckx t'elcker reyse ende soo dickwils als die Abten, Prelaeten oft andere hoofden vande selve comen aflijvich te worden, niet tegenstaende dat de selve alleenelijck geweest hebben ende sijn naeckte administrateurs der selver goederen. Sulckx dat de selve niet en vallen noch en connen vallen in eenighe successien t'sy ascendente, descendente oft Collaterale, maer blijven altoos aen het Corpus, d'welck noydt en sterft; ende gemerckt dat wy ons geobligeert vinden, die voorsz. gheestelijke goederen te conserveren ende te defenderen tegens soodanighe nieuwe ende opgesochte lasten, tenderende *per Indirectum* om onse respectieve Cloosteren, Kercken, ende Godtshuysen, met lanckheydt van tijde daer van te priveren int geheel, oft in deel, tegens ende in prejuditie van het Tractaet van Vrede; soo ist dat wy onder-gheschreven t'saemenderhandt ende eendrachtelijck hebben goet gevonden ende gheresolveert tot ghemeynen coste te gebruycken ende int

werek te stellen soodaninge (sic) middelen die souden mogen dienstich wesen, om te weiren de gheminaceerde executie van t'voorschreven Placcaert, belovende ter goeder trouwen daer inne gelijckelijck *pro rata* te contribuieren, hebbende tot dien eynde goet gevonden specialijck te committeren ende te constitueren, ghelijck wy committeren ende constitueren midts desen, den eerw. Heere Siardus Bogaerts Prior van Huyberghen, om dese saecke daer ende alsoo dat behooren sal te vervolgen ende dirigeeren met assistentie ende advis vande ghene die des sal behooren ende convenieren, belovende te houden voor goet vast ende van weerden allen t'gene by den selven Gecommitteerde sal worden gedaen ende ghebesoigneert onder obligatie als naer rechte, des Toirconden soo hebben wy dese tegenwoordighe acte onderteeckent desen elfsten Martij 1660 ende was onderteeckent als volcht; Fr. Ambrosius Epis. Antwerp. Fr. Amandus abt van S. Pieters, Pr. Iacobus Abbas Cambronensis, Fr. Livinus Abt van Baudeloo, Idelijs Decanus Ecclesiastici Colleg. Cortracensis, Fr. Iustus Nolterius Prior Cartusien, Gandensis, Fr. Emanuel Georgij Vicarius Carthusianarum Brugis, Sr. Anthonette van Leemput Abdesse van de Bijloke. Sr. Marie de la Beuverie Abdesse van ter Haeghen, Sr. Ienne le Poyvre Abdesse van Nieuwenbosche, Fr. Libert Abt van Parek, Fr. Servatius Abbas Averbodiensis, Fr. Augustinus Abt van Tongerlo, Winandus de la Margelle Abt van S. Gertruden, Fr. Iudocus Bal Provisor S. Bernardi, ¹⁾ Fr. Augustinus Abbas Trunchiniensis, Sr. Catharina Abdesse van Spermaelie, Isabelle Abdisse van S. Trudo, Sr. Levine vanden Hecke Prioressse int Clooster van Inghelendaele gheseydt Iacopinessen, Sr. Catharina Heynkens Abdesse vande Urbanisten van Brugghe, Br. Ian Henderickx Mr. ende ontfangere vanden Godtshuyse vande Magdaleene in Brugghe,

¹⁾ Zie over Iudocus Bal Taxandria I, bldz. 99.

boven beneffens de voorsz. signaturen stont geschreven aldus, by laste van mijn Eerw. Heeren Deken ende Capittel van S. Donaes in Brugge, onderteeckent Jac. Baudens Secretarius, item Hadrianus Abt vanden Eeckhoutte, Godefridus Prelaet van la Margelle als gedeputeert van het Capittel van Aken, Elisabeth Astannet groot Iouff. vanden Wingarde, Sr. Magdalena Daelmans Abdisse van Roosenberch, ende was op den voet gheteekent, P. F. Cole, approbo. Op den dors was noch gheteekent, P. F. Cole, machtich by procuratie over de Godtshuysen van Nazareth, Potterie ende het Commun vande Parochiale Kercke van S. Iacob binnen Brugge, Item voor het Clooster van S. Clara binnen Brugge, Item Franciscus van Vianen Deken der faculteyt vande Theologie tot Loven, onder stont, By laste van haer Excell. onserer hochwurdiger Vrouwen Abdisse ende Capitele van Thorn, onderteeckent M. Neylermans Secretarius, Item H. Hesius by Commissie vande Abdesse van 't rijck Gasthuys te Gent, Ægidius Abbas S. Jacobi Leodij, Hubertus Prelaet van S. Tryuden, Pet. Taelmans Can. Scol. constitutus à Domino Decano suo & Capitulo de Costersom, F. C. Nieulant machtich by Procuratie over de voochdenen van S. Ians Huys binnen Brugge, ende P. F. Cole.

Accordeert met d'originele Commissie, quod Attestor,
G. v. RICHTERICH, *Noturius*.

ACCORD VANDE HEEREN STATEN GENERAEL
RAECKENDE DE COLLATERALE SUCCESSIE.

Alsoo met het overlijden vanden heer Abt van S. Bernaerts op de Schelde, den Ontfangher Bastingius, alsmede Ontfanger van het recht der Collaterale Successien over de Stadt ende het Marquisaet van Bergen op den Zoom, op ende jegens de Goederen vande voorsz. Abdije hadde begonnen te procederen tot beta-

linge van s'Lants gerechticheyt, ingevolge van het eerste articul vande laetste ordonnantie op 't stuck vande Collaterale Successien geemaneert, ende den Heere *Don Estevan de Gamarra*, Chevalier militair vande Ordre van S. Iaectes, Conseillier vanden Heer Coninck van Spaignien, inden hoogen Crijchs-raedt, Maistre de Camp Generael, Gouverneur van het Casteel van Gent, ende ordinaris Ambassadeur vande hoochst-gemelten Coninck van Spaignien, by verscheyden memorien ende hooch mogende Heeren Staten Generael voor de voorsz. Abdije hadde geintercedeert, oock generalijck hadde gesustineert, dat de goederen tot de respective Abdijen, Probstdijen, Decanien, ende andere geestelijcke fondatien ofte Corpora specterende, oft souden mogen commen te specteren, in toecomende van die Conditie ende natuere niet en waeren, dat die met het versterff van hare Abten, Prioren, oft andere Oversten, by forme ofte maniere van een Collaterale Successie aen hare Successeuren souden overgaen, maer dat de selve alleenlijck condon werden geconsiderereert als simple administrateurs vande selve ende dat wegen hare Ho: Mo: echter werde gesustineert, dat sy tot den opheff van 't voorsz. middel, oock over soodanige gheestelijcke Goederen by versterff vande Abten, Prioren ofte andere Oversten volghens den claren text van 't voorsz. eerste articul gerechticht waren, ende dat nochtans tot wech-neminge van soodanige differenten by eenighen sortablen wech van accommodement niet alleenlijck over den Casus vande voorsz. Abdije van S. Bernaerts op de Schelde nu voorgevallen, maer oock over alle andere van gelijke natuere, die in het toecomende stonden voor te vallen met wel gemelte Heer Ambassadeur als daer toe specialijck gelast, conferentie soude werden aenghestelt, ende tot dien eynde eenighe Gedeputeerden uyt het midden van hare Ho. Mo. vergaderinghe, ende uyt den Raet van State daer toe oock specialijck by resolutie vanden derthienden Augusti lest leden gecommiteert, met wel-gemelter Heer Ambassadeur waren

verdragen, dat de goederen tot de respectie Abdijen, Probstdijen, Decanien ofte eenige andere geestelijke fondatien ende Corpora specterende, ende gelegen onder het ressort van desen Staet, by versterff van hare Abten, Priorsen oft andere Oversten, voor het toecomende niet meer en souden subiect blijven de dispositie van het meer geroerde eerste articul vande ordonnantie op de Collaterale Successien, maer dat het recht by hare Ho: Mo: uyt crachte van het selve gepretendeert voortaan sonder onderscheyt van eenich versterff, soodanich soude werden geredimeert ende gereguleert, dat het in hondert jaren drymael effective by de voorsz. Abdijen, Probstdijen, Decanien, ende andere fondatien ofte Corpora, alsboven soude werden betaelt in handen vande respectie Reutmeesters tot den Ontfanck der Collaterale Successien, albereyts aengestelt ofte noch te stellen, aenvanck nemende met hyuden dato deses, ende dat oversulcks den eersten termijn van dese betalinge soude vervallen op den eenentwintichsten Januarij 1694 den tweeden op den eenentwintichsten Majj 1726. ende soo voorts van tijt tot tijt, t'elcken naer het verloop van een derde paert van hondert jaren alsboven, alles met dien verstonde, dat ten regarde van eenige diergelijke lasten van Collaterale Successien ende de veranderinge ofte verhooginge vanden taux in toecomende te doen, de goederen der voorsz. Abdijen, Probstdijen, Decanien, ofte andere geestelijke fondatien ende Corpora verder sullen blijven onbelast. Ende sal den tegenwoordigen Accordt geaggreert ende geratificeert worden, soo van wegen Sijn Excell. den Heere *Marquis van Caracena* in qualiteyt als Gouverneur ende Lieutenant Generael van Sijne voorsz. Maiesteyt inde Nederlantsche Provincien, oftewel van Sijne voorsz. Maiesteyt selfs, als van wegen de voorsz. Heeren *Staten Generael* der vereenichde Nederlanden binnen den tijt van vier maenden naer datum deses, Toirconden hebben wy Ambassadeur ende Gedeputeerden onderschreven, in crachte van onse respectie pouvoirs dese tegenwoordighe

met onse ordinarise handteekeninge geteeckent ende daer op laten drucken het Cachet van onse wapenen, in s'Gravenhage in Hollant desen 21 September 1660 was geteeckent ende gesegelt als volcht *Gamarra* ende ter zijden, *R. Huygens, I. de Merode. Iohan de Witt, Iohan Kien, Iohan van Reede, I. Schulenborch, ende H. V. Beverningh*, ende was gesegelt met der voorsz. Heeren Cachet, jeder by sijne respective signature, onder stont geschreven, Naer gedane Collatie jegens sijne principale, beschreven op franchijn, geteeckent ende gezegelt als boven, is dese Copije daer mede bevonden t'accorderen; By my ende was onderteeckent *Muyse*.

Accordeert met de Copije autenticq van het voorsz. accord,

quod Attestor,

G. v. RICHTERICH, *Notarius.*

ACCEPTATIE VANDE HEEREN BISSCHOPPEN, PRE-
LATEN ENDE ANDERE GHEESTELJCKHEYT.

WY onderschreven, gelet hebbende op den inhoud van het bovenstaende Accordt oft verdragh aengegaen ende gesloeten op den 21. September lestleden, tusschen den Heere Ambassadeur van Spaig-nien *Don Estevan van Gamarra* ter eone, ende de Heeren Gedeputeerde vande Ho: Mo: Heeren Staeten Generael, ende vanden Raede van Staete der vereenichde Neder-landen ter ander zijden, beneffens de acte van aggregatie vande voorsz, Ho: Mo: Heeren Staeten Generael ten selven daghe daer op gevolght, raeckende het recht vande Collaterale Successie, by de voorsz Ho: Mo: Heeren Staeten Generael ghepretendeert op de goederen onder hunne Jurisdiction ende gebiedt geleghen, competerende Abdijen, Prostdijen, Decanien, ende andere geestelijke Corpora, hebben t'selve aengenomen voor onse respective Abdijen, Prostdijen, Decanien, ende andere geestelijke

Conventen ofte Corpora, ende dat voor ons ende orse Naercommelingen, te vreden sijnde ons naer den Inhout van desen punctuelijcken te reguleren, onder behoorlijcke verbintenisse als naer rechte, Toirconden hebben wy de tegenwoordighe Acte selfs onderteeckent den 4 October 1660. ende was onderteeckent, Winant de la Margelle Abt van S. Gertruden, Carolus Bisschop van Ghendt als Abt van S. Baefs, Fr. Ambrosius Bisschop van Antwerpen, F. Amandus Abt van S. Pieters, F. Gerardus Abt van Duynen, Flivinus Abt van Baudeloo, Sr. Catharine Abdesse van Sparmaelie, Isabelle Abdisse van S. Trudo, Elisabeth Astennet groot Iouff. van den Wingarde, Ian van Lijs Deken vande Collegiale Kerecke van Cortrijck. F. Augustinus Abbas Trunchinensis, Petrus Willemaers President van het Collegie van Floref uyt laste vanden Heere Prelaet van Floref, F. Iacobus Abbas Cambronensis, Godfroy Vlrih van la Margelle als gedeputeert van het Capittel van Aken, Ph. Ate Endele als procuratie hebbende vande Eer. Heeren Prost, Deken ende Capittel van S. Pharailde tot Gendt, Hadrianus Abt van Eeckhoutte, F. Iustus Nokerius Prior Cartusiarum Brugis, Sr. Anthonette van Leemputte, Abdesse van Bijloke, Sr. Marie de la Beuverie Abdesse van Terhaeghen, Sr. Ienne le Poyvre Abdesse van Nieuwenbosche, Sr. Magdalena Daelmans Abdesse van Roosenberch, Flibert Abt van Parck, beneffens stond geschreven, By laste van mijn Eerweerde Heeren Deken ende Capittel van S. Donaes in Brugghe, onderteeckent Iac. Baudens Secretarius, Item, Sr. Levine vanden Hecke Prioressse in't Clooster van Inghelendaele geseydt Iacopinessen, Sr. Catharina Heynkens Abdesse vande Vrbanisten van Brugghe, Br. Ian Hendericx Mr. ende ontfangere vanden Godts-huyse vande Magdaleene in Brugghe, onder stont geteekent P. F. Cole approbo, Item, F. C. Nieulant mach-

tich by procuratie over de voochden van S. Ians huys binnen Brugghe, Ioannes Renterghem Provincialis Flandrobelgicæ Societatis Iesu nomine Provinciæ, Op den dors stont noch geteekent, I. van Bruegel admodia-
 teur ende commissie hebbende vanden Heere Prelaet van Echternæcken, F. Siardus Bogaerts Prior Huber-
 gensis, Franciscus van Vianen Dekender Faculteyt vande Theologie tot Loven, onder stont, By laste van
 haere Excell. onserer hoochweerdiger Vrouwen Abdissen ende capitulle van Thorn, ondert. M. Neylermans
 Secretarius, H. Hesius bij commissie vande Abdesse van 't rijck Gasthuys te Gent. Ægidius Abbas S. Iacobi
 Leodij, Hubertus Abt van S. Truyden, F. Dominicus Bock Prior S. Bernardi vacante sede Abbatiali, F. Ser-
 vatus Abt van Everbode, Petrus Taelmans Can. Schol. constitutus à Domino Decano suo & Capitulo de
 Cortesem, F. Augustinus Abt van Tungerlo, Ego Secre-
 tarius Capituli Ecclesiæ Cathedralis Tornasensis infrascriptus vigore procuratorij mihi dati hanc concordiam accepto
 eidemque subscribo, sub beneplacito tamen suæ catho-
 licæ Maiestatis, teste signo meo manuali, ende was ondert.
 P. H. le Poir, Secretarius, Item P. F. Cole, machtich by
 procuratie over de Godtshuysen van Nazareth, Potterie,
 ende het commun vande parochiale Kercke van S. Iacob
 binnen Brugghe, Item voor het Clooster van S. Clara
 binnen Brugge, ende Marcellus Sporckmans Kanonick
 vande Metropolitane Kercke van Camerijck als procuratie
 hebbende vande Eerweerdige Heeren Prost, Dekender
 Canonicken der selver Kercke.

Accordeert met d'orginele acceptatie onderteekent
 als boven

quod Attestor

G. V. RICHTERICH *Notarius.*

TRANSLAT VYT HET FRANSCH.

Don Louys de Benavides, Carillo ende Toledo, Marquis van Fromista ende van Caracena, Grave van Pinto vanden Ruedt van Staet van onsen Heere den Coninck, Lieutenant Gouverneur ende Capitaine Generael van dese Nederlanden ende van Bourgoignien &c.

Ommunicatie ende visie ghehadt hebbende van het accord ghemaect door *Don Eftevan de Gamarra* Chevalier van d'Ordre militaire van S. Jacob, ende Ambassadeur van sijne Maiesteyt by de Heeren Staten Generael vande vereenichde Provincien, met hunne Gedeputeerde, den 21. September 1660. raekende den viertichsten penninck gepretendeert van wegen de voorsz. Heeren Staten Generael, tot laste vande goederen toebehoorende aende Bisschoppen, Prelaten ende Capittelen van herwaerts over gelegen onder hun district, ter veranderinghe van elcken Bisschop ende Prelaet, ingevolge van seker placcart uytgegeven ende ghepubliceert van hunnen twegen inden laere 1657, ten regarde vande Collaterale successien, by welck accord, in plaetse van hun te furmeren ende te betalen den voorsz. vier-tichsten penninck t'elcker veranderinge van eenigen Prelaet, sy hun fouden hebben laten contenteren van't selve te ontfangen alle dryendertich laeren, ende alsoo drymael in hondert jaeren, hebbende het voorsz. accord oock gemaect ende gesloten geweest van wegen den voorsz. Ambassadeur met ons advoy, begerende daer aen te voldoen, soo hebben wy naer wel ende rijpelijk ge-examineert te hebben het voorsz. accord, het selve by provisie geadvoyeert, geratificeert ende geapprobeert, gelijk wy dat advoyeren, ratificeren ende approberen midts desen in alle sijne punten, verwachtende dat het selve noch soude absolutelijck geconfirmeert ende gheapprobeert wesen door sijne Maiesteyt, op den last ende conditie niettemin, dat de Onderdaenen ende Inwoonders vande Landen van sijne Maiesteyt voorsz. niet en sullen

noch mogen getaxcert noch met Tailen belast worden inde voorsz. vereenichde Provinciën, voorder als en sijn de gene vande selve Provinciën; Maer dat aengaende dit gheobserveert sal worden eene reciprokelijcke egaliteyt, met de goederen ende gronden toebehoorende aende Capittelen, Proostdijen, Commanderijen, Canonicksdijen ende fondatien, waer van de Corpora sijn gelegen onder de Heerschappije vande voorsz. Heeren Staten Generael, inder vuegen dat dienvolgende, de gene waer van de Corpora sijn gelegen onder de gehoorsaemheyt van sijne Maiesteyt, niet meerder oft voorder en sullen belast wesen, als de ghene van derwaerts over. Gedaen tot Brussel den negentien Meert 1661. ende was geparapheert, C. Ho. Vt. ende onderteeckent, *El Marques de Caracena Conte de Pinto*, onder stont, Par ordonnance de Son Excell. onderteeckent de Gottignies.

Gecollationeert dit Translaet tegens sijn origineel ghecoucheert inde fransche tale, is daer mede bevonden t'accorderen in substantie quod
Attestor. G. V. RICHTERICH Notarius.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden allen den geenen die desen sullen sien oft hooren lesen, *Salut* doen te weten, alsoo dat op den 21. September leest-leden tusschen den Heer *Don Estevan de Gamarra y Contreras &c.* Ambassadeur vanden Heer Koninck van Spaignien ter eenre, ende eenige Heeren Ge-deputeerden uyt het middel van onse vergaederinge, alsmede uyt den Raet van State der voorsz. vereenichde Nederlanden ter andere zijde, is ghemaect ende geslooten secker accort, raeckende den viertichste penninck by ons gepretendeert tot laste vande ¹⁾ Capittelen ende Pre-laeten, Onderdanen vanden hoochst-gemelden Heere Koninck, geleghen onder refort van desen Staet uyt crachte

¹⁾ Met de hand van notaris van Richterich is hier tusschen gevoegd: *Goederen toebehoorende de Bisschoppen,*

van ons Placaet inden jaere 1657, gemaneert op't subiect vande Collaterale successien volghende t'selve accordt hier naer van woorde te woorde geinsereert.

Alsoo met het overlijden vanden Heer Abt van S. Bernaerts op de Schelde, den ontfangher Bastingius, alsmede Ontfanger van het recht der Collaterale successien over de Stadt ende het Marquifaet van Bergen op den Zoom, op ende iegens de goederen vande voorsz. Abdije hadde begonnen te procederen tot betalinghe van s'Landts gerechticheyt ingevolge van het eerste articul vande laetste ordonnantie op 't stuck vande Collaterale successien gemaneert, Ende den Heere *Don Estevan de Gamarra*, Chevalier militair vande Ordre van S. Jacques, Conseillier vanden Heer Coninck van Spaignien inden hoogen Crijchsraet, Maistre de Camp Generael Gouverneur van het Casteel van Ghendt, ende ordinaris Ambassadeur vande hoochst-gemelden Coninck van Spaigne, bij verscheyden memorie aende hoochmogende Heeren Staten Generael voor de voorsz. Abdije hadde geintercedeert, oock generalijck hadde gesustineert, dat de goederen tot de respectieve Abdijen, Prostdijen, Decanien, ende andere geestelijke fundatien ofte Corpora specterende, oft souden mogen commen te specteren in 't toecomende van die conditien ende nature niet en waeren, dat die met het versterff van hare Abten, Prioren ofte andere Oversten, by forme ofte maniere van een Collaterale successie aen haere Successeuren souden overgaen maer dat de selve alleenlijck conden werden geconsidereert als simple administrateurs vande selve, ende dat wegen hare Ho: Mo: echter werde gesustineert, dat sy tot den ophef van 't voorsz. middel oock over soodanige geestelijke goederen by versterff vande Abten, prioren ofte andere Oversten, volgens den claren text van 't voorsz. eerste Articul gerechticht waren, ende dat nochtans tot wechneminge van soodanige differenten, by eenigen sortablen wech van accommodement, niet alleenlijck over den *Casus* vande voorsz. Abdije van S. Bernaerts op de Schelde nu voor-

gevallen, maer oock over alle andere van gelijke nature, die in toecomende stonden voor te vallen met wel-gemelde Heer Ambassadeur als daer toe specialijck gelast, conferentie soude werden aengesteld ende tot die eynde eenige Gedeputeerden uyt het midden van hare Ho: Mo: vergaedinge ende uyt den Raet van state, daer toe oock specialijck by resolutie vanden 13. Augusti lestleden gecommitteert met wel-gemelde Heere Ambassadeur waren verdragen, dat de goederen tot de respectie Abdijen, Prostdijen, Decanien, ofte eenige andere geestelijke fundatien ende Corpora specterende, ende gelegen onder het resort van desen staet, by versterff van hare Abten, Prioeren ofte andere Oversten, voor het toecomende niet meer en souden subiect blijven de dispositie van het meer geroerde eerste articul vande ordonnansie op de Collaterale successien, maer dat het recht by hare Ho: Mo: uyt crachte van het selve gepretendeert, voortae(n) sonder onderscheyt van eenich versterf, soodanich soude werden geredineert ende gereguleert, dat het in hondert laeren drymael effective by de voorsz. Abdijen, Prosdije(n), decanien ende andere fundatien ofte Corpora alsboven soude worde(n) betaelt, In handen vande respectie Rentmeesters tot den ontfangh der Collaterale successien albereyts aengesteld, ofte noch te stellen, aenvangh nemende met hyden, date deses, ende dat oversulcx den eersten termijn van dese betalinge soude vervalle(n) op den 21. Januarij 1694. Den tweeden op den 21. Maj 1726. ende soo voorts van tijt tot tijt t'elcken nae het verloop van een derde part van hondert laeren als-boven, Alles met dien verstande, dat ten regarde van eenige diergelijcke lasten van Collaterale successien, ende de veranderinghe ofte verhooginge vanden Taux int toecomende te doen de goederen der voorsz. Abdijen, Proosdije(n), Decanien, ofte andere geestelijke fondatien ende Corpora verder sullen blijven onbelast, ende sal den teghenwoordigen accordt geaggreert ende geratificeert worden soo van sijne Excell. den Heere *Marquis van Caracena* in

qualiteit als Gouverneur ende Lieutenant Generael van sijne Maiesteyt inde Nederlantsche Provincien oft wel van sijne Maiesteyt zelfs, als van wegen de voorsz. Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden, binnen den tijd van vier maenden naer datum deses, Toirconde hebben wy Ambassadeur ende Gedeputeerden onderschreven in crachte van onze respective pouvoirs dese teghewoordige met onse ordinarise handt-teekeningen geteeckent, ende daer op laten drucken het cachet van onse wapenen, in 's Gravenhage in Holland desen 21. September 1660 was geteeckent ende gesegelt als volcht .

*Gamara L. S, R. Huyghens L. S. I. De Merode L. S.
Iohan de Witt L. S. Iohan Kien L. S. Iohan van Reede
L. S. Iohan Schulenborch L. S. II. V. Beverningk.*

Soo ift, dat wy het gemelte accordt aengenaem hebbende, 't selve hebben geaccepteert, Geapprobeert ende geratificeert, gelijk wy het accepteren, Approberen, ende ratificeren by desen, Beloonende ¹⁾ sinceerlijk oprechtelijk, ende ter goeder trouwen, het meer-gemelde accordt naer sijne forme ende teneur van onse quade ²⁾ onverbreeckelijk t'onderhouden, ende observeren sonder immermeer yetwes ter contrarie te doen ofte te laten geschieden, directelijk oft Indirectelijk, In wat manieren ofte onder wat pretext het oock soude mogen wesen, onder verbont van alle de goederen ende Incomsten van deze Geunieerde Provincien in 't Generael ende particulier, present ende toecomende, ende tot meerder verseeckerheyte van dien, hebben wy desen met onsen grooten Segele doen segelen, door de Presiderende in onse vergaderinge laten parapheren, ende door onsen Griffier doen teekenen inden Hage den elfden Aprilis 1661, ende was geparphert. M. Stavenis ende onderstondt.

*Ter ordonnantie van de hoochgemelde Heeren Staten-Generaal
ende was onderteeckent G. R U Y S.*

¹⁾ *Beloonende* is door den notaris in *Beloovende* veranderd.

²⁾ *Quade*   n   n   n   n   n   *sijde*   n

Dese gecollationeert met het Origineel is daer mede van
woorde tot woorde bevonden, t'accorderen.

De originele berust tot S. Bernaerts opt Schelde

Quod Attestor ¹⁾

G. v. Richterich. Not^s

t' Antwerpen, by Godt gaf Verhulst-den Jong.

REIS VAN KONING LODEWIJK NAPOLEON DOOR
NOORD-BRABANT IN APRIL EN MEI 1809.

II.

Na het onderzoek, dat Z. M. naar den staat der kerken in den Bosch en te Breda gedaan heeft, heeft Hoogstdezelve echter commissarissen der beide christelijke gemeenten benoemd om zich onderling te verstaan en dit in den minne te schikken; intusschen worden twee oude kerken in den Bosch op uitdrukkelijk bevel des Konings hersteld en hoezeer dezelve sinds lang buiten gebruik waren, zal men zich onmiddellijk bezig houden dezelve wederom in staat te brengen.

Geene gelegenheid heeft de Koning laten voorbijgaan om aan de Brabanders der beide christelijke gemeenten de grootste eensgezindheid, vertrouwen en vriendschap aan te bevelen. Hoogstdezelve heeft hen de verzekering gegeven, dat zij Haar altijd onpartijdig en nimmer onverschillig, maar steeds ijverig zouden vinden om hen te beschermen in deze allerbelangrijkste zaak; alleen dan, wanneer de meerderheid in eene plaats onredelijk of onbillijk jegens de minderheid zoude zijn, in dat geval zoude Zij kunnen worden overgehaald voor die minderheid partijdig te zijn; dit is, zeide Z. M., mijne verplichting zoowel als mijne neiging; en indien immer ergens de meerderheid ongelukkiglijk in het geval zoude komen de minderheid te onderdrukken, zoude het meerendeel,

¹⁾ De handteekening is eigenhandig geschreven.

verre van eenig voordeel daaruit te trekken, zich zeer benadeelen, daar Ik alsdan verplicht zoude zijn voor de minderheid partij te trekken en haar rijkelijk voor alle kwellingen schadeloos te stellen.

De Gereformeerde predikanten zoowel als de Roomsche geestelijken hebben de verzekering gegeven, dat dit niet gebeuren kon, daar zij evenveel vertrouwen stelden in de rechtvaardigheid en de godsdienstige gevoelens van Z. M.; de eenen zoowel als de anderen weten, dat zij aan Haar hunne begeerten en hunne vragen kunnen voorstellen met die kalmte, die van hunne bediening onafscheidelijk is, met dien eerbied en onderwerping, die zij aan 's Konings uitspraak in allen opzichte verschuldigd zijn. Z. M., dit onderwerp op eene gemeenzame wijze met hen beredeneerende, heeft aan de eenen zoowel als aan de anderen doen gevoelen, dat, om een goed en gewenscht einde aan eene zoo belangrijke zaak te maken, het niet noodig is te treden in het onderzoek der gronden, welke voor het behouden of verkrijgen der kerken uit onderscheidene oogpunten kunnen worden aangevoerd, maar dat men er zich slechts op behoort toe te leggen dezelve op eene billijke en naar den toestand en behoeften der beide gemeenten meest geschikte wijze af te doen gelijk het betaamt tusschen medeburgers, welke allen den christelijken godsdienst belijden. Z. M. heeft aan alle de geestelijken de verzekering gegeven, dat Haar oogmerk en wensch is hun lot te verbeteren en dat Zij hoopte, niettegenstaande den harden tijd van oorlog, allengs en ongevoelig daartoe te geraken.

Den 22sten is Z. M. van den Bosch vertrokken en door de dorpen Vugt, Bortel, Liempde, en St. Oedenrode gekomen. Hoogstdezelve heeft besloten, dat de sluizen, noodig om het bevaarbaar maken van de rivier de Aa te voltooiën, onder het algemeen ontwerp, ter verbetering van dit departement zouden worden begrepen en onder de voorwerpen, die het eerst ten uitvoer moeten

worden gebracht, gerangschikt. Te St. Oedenrode heeft de Koning zich bij den assessor, den heer de Jong, opgehouden, die met Kaapsch vlas tracht katoenen en katoenen stoffen na te bootsen. Z. M. heeft aangekondigd dat Haar voornemen was onmiddellijk een prijs van fl 10000 met alle voordeelen, die gevraagd zouden kunnen worden, uit te loven aan dengenen, dien het gelukken zoude vlas te bouwen en in te oogsten van een gelijke hoedanigheid als het vreemde vlas; zijnde dit een zeer belangrijk onderwerp, daar de Hollandsche fabrieken zeer veel vlas uit vreemde landen trekken en het inlandsche niet dan tot grove en veel mindere stoffen dient.

Vervolgens heeft de Koning de dorpen Vechel, Nistelrode, Schaik, Herpen, Overlangel en Neerloon bezichtigd en heeft te Ravenstein geslapen. Daar de Koning zich in de meeste der gemelde plaatsen heeft opgehouden om van de geconstitueerde machten de noodige openingen over de gelegenheid en den voorspoedigen staat dier gemeenten te bekomen, is Hoogstdezelve niet dan vrij laat te Ravenstein aangekomen.

Te Herpen heeft de Koning genade verleend aan vijf lieden, aldaar gevangen, ter zake dat dezelve gedurende de laatste overstroming tegen de werken van den waterstaat zich hebben willen verzetten. De koning heeft hen vergeven uit overweging van het gevaar, waarin zij zich gedurende den watersnood van dezen winter bevonden en op de verzekering van alle inwoners van het dorp, dat dit niet weder zoude gebeuren en zij voor de schuldigen instonden.

Met leedwezen heeft zich Z. M. overtuigd, dat in het kwartier van Ravenstein het geheel bestuur zich in eenen toestand bevindt verre beneden het overige van het rijk. Hoogstdezelve heeft aan den schout en secretaris van het kwartier van Ravenstein, die tevens deze posten over 13 omliggende dorpen bekleedt, aangekondigd, dat dit niet lang duren konde en binnen kort moest ophouden, daar Hoogstderzelver intentie was, dat ieder

dorp een afzonderlijk bestuur zou hebben, gekozon uit die inwoners, die het meest belang bij het welzijn der gemeente hebben en sints lang bij de overigen bekend zijn. De koning is zeer ontevreden geweest over het gevangenhuis, dat onder de aarde, donker, ongezond en, op zijn best genomen, alleen dragelijk is voor de weinige oogenblikken, die een misdadiger tusschen het vonnis en het halsrecht moet doorbrengen; intusschen aldaar iemand gevonden hebbende, die voor geheel zijn leven tot gevangenis was veroordeeld, heeft de Koning hem naar den Bosch doen overbrengen, zullende deze gevangenis afgeschaft worden. Den volgenden dag (23 April) na' des ochtends de Mis te hebben gehoord, het oude kasteel te Ravenstein te hebben bezocht en de bezwaren van den lande van Ravenstein aangehoord en op den toestand van hetzelfde berichten te hebben ingewonnen, is Z. M. uit Ravenstein vertrokken en naar Heusden gaan slapen, na alvorens in deszelfs geheele lengte den Maasdijk langs de Beersche Maas, die ontzettend veel geleden heeft, bezichtigd te hebben. Alde dorpen uit deze hoogte hebben gelijke vorderingen tot schadevergoeding als de andere deelen van het departement Brabant wegens schaden van den oorlog van 1795 en een groot gedeelte hunner inwoners moet ook begrepen worden in het getal dergenen, die uit de penningen, spruitende uit de nationale milddadigheid, moeten worden schadeloos gesteld. Hoogstdezelve heeft de inwoners verlof gegeven zich onmiddellijk aan Haar te wenden zoo de districtscommissarissen ten hunnen opzichte niet nakomen de bepalingen, vervat in het decreet van den 4^{den} van lentemaand l.l.

De plaatsen, die Z. M. op zijn weg naar Heusden gezien heeft, zijn Demen, Langel, Dieden, het aardige dorp Megen, Macharen, Oyen, Lithoyen, Lith, Heerewaarden, Kessel, Maren, Alem, het fort de Blaauwe Sluis, Empel, Engelen, Bokhoven, Hedikhuizen, Herpt en Bern.

In den ochtend van den 24sten April heeft Z. M. te

Heusden aan de verschillende geconstitueerde machten en de geestelijken der onderscheiden godsdienstige gezindheden verhoor verleend en de vestingwerken van die stad rondgereden en bezichtigd.

Het Gemeentebestuur der stad Heusden sprak Z. M. aldus aan :

Sire !

„Met de levendigste vreugd, dat ook deze stad de tegenwoordigheid van Uwe Majesteit genieten mag, komt de Raad der gemeente aan Hoogstdezelve zijne hulde toebrengen. Reeds sedert lange is dit zoo heuchelijke evenement door ons en dezer stads burgerij met verlangen tegemoet gezien ten einde in Uwe Maj. eenen Vorst van nabij te mogen aanschouwen, die nog zoo onlangs de kennelijkste blijken van edelmoedigheid en menschenliefde heeft aan den dag gelegd, door wiens landsvaderlijke zorg en met gevaar van Hoogstdezelfs dierbaar leven, zoovele ongelukkigen zijn gered of derzelve rampen geleenigd en verzacht. Ook deze landstreek, waarin Uwe Maj. zich thans bevindt en die nu voor de derde maal, in den tijd van 14 jaren, eene noodlottige overstroming ondergaan heeft, heeft die leening en verzachting in de eerste en dringendste behoeften, door Uwer Maj. gunstige verordening, met dankbaarheid mogen ondervinden.

De eer, waarmede Uwe Maj. deze stad gelieft te vereeren, strekt den raad en burgerij tot het verhevenst genoeg; de blijken harer vreugde over deze zoo aangename gebeurtenis zal Uwe Maj. wel gelieven te beschouwen als teekenen van eerbied voor en verknochtheid aan haren doorluchtigen Souverein.

Onze plichten gebiedend vorderende en onze bedoelingen altoos die strekking gehad hebbende om de belangen onzer stads medeingezetenen te betrachten, zoo moeten wij dan ook dezelve bij deze gelegenheid aan Uwe Maj. op het nadrukkelijkst aanbevelen.

Door de rampen van den oorlog, de noodlottige over-

streamingen en andere samenloopende omstandigheden heeft deze stad zoozeer geleden, dat geene sources van bestaan bijna meer voor derzelver ingezetenen zijn overgebleven en het is dus, dat sedert de komst van Uwe Maj. tot den troon, de oogen onzer burgerij op Hoogstdezelfen zijn gevestigd geweest; zij ziet met reikhalzend verlangen dat tijdstip tegemoet, waarop Uwe Maj. in hare min voordeelige omstandigheden gunstig zal voorzien; en dit doet zij met te meer vrijmoedigheid, daar zij overtuigd is van de belangrijke pogingen Uwer Maj. om niet alleen het rijk in het algemeen maar ook deszelfs bijzondere deelen de meest mogelijke welvaart te doen genieten; terwijl de min aanzienlijke en meest verwijderde gedeelten Hoogstdeszelfs oplettendheid zeker niet ontgaan zullen.

En daar wij de belangen dezer stads ingeze'enen aan Uwe Maj. eerbiedig voordragen, zoo bevelen wij ook onze bijzondere personen en betrekkingen in deszelfs hooge protectie en besluiten met den wensch, dat de welstand van Uwe Maj. voortdurend zij, ook tot bevordering van de dierbaarste belangen van het rijk en dat die tijd spoedig kome, waarop Uwe Maj. zijn volk tot dien trap van geluk en voorspoed ziet gebracht, waartoe Hoogstdeszelfs belangvolle bedoelingen zich onafgebroken uitstrekken."

De schepenen van Heusden hielden deze aanspraak :
Sire !

„Het is met al dien eerbied, die men aan Uwe Maj. verschuldigd is, en ook tevens met het vertrouwen, dat Uwe vaderlijke zorg en goedheid inboezemt, dat de leden, uitmakende het collegie van schepenen over de stad en lande van Heusden, tot Uwe Maj. naderen. Hoogstdenzelve verzoekende wel te willen aannemen de uitdrukking der gevoelens, met welke wij alle voor uw doorluchtigen persoon bezielde zijn.

Daar door Uwe Maj. aan de algemeene wenschen, in eene verbeterde administratie der justitie, door de daar-

stelling van een crimineel wetboek voor het geheel koninkrijk, is voldaan, schieten ons geene wenschen over, welke wij ten dezen zouden kunnen uitdrukken; wij nemen dan enkel de gelegenheid waar, daar Uwe Maj. deze stad met deszelfs hooge tegenwoordigheid wel heeft gelieven te vereeren, Hoogstdezelve onze eerbiedige hulde aan te bieden; terwijl wij onze stemmen voegen bij die onzer dankbare natuurgenoeten, welke, vooral in deze noodlottige streken, nog maar onlangs, wanneer de woedende stroomen alles hadden verzwolgen, zoo zeer Uwe Majesteits vaderlijke zorg voor hun levensonderhoud ondervonden; en ook met alle ingezetenen des Koninkrijks het voorrecht erkennen van door een goed en rechtvaardig Vorst geregeerd te worden.

Dat Uwe Maj. onder een lange en voorspoedige regering de dankbaarheid van een erkentelijk volk mag ondervinden, waarop zij zooveel recht en aanspraak heeft; wij achten het onzen eersten en dierbaarsten plicht, daartoe, zooveel in ons vermogen is, mede te werken, terwijl het onze grootste belooning zijn zal de goedkeuring Uwer Maj. te verdienen."

Den 24sten April, na de stad Heusden gezien te hebben, heeft Z. M. zich naar Geertruidenberg begeven. Hoogstdezelve heeft onderweg den overlaat tusschen Drunen en Baardwijk bezichtigd en bevolen, dat het stortbed aldaar naar de stad den Bosch zoude worden verevend en op de juiste hoogte van het peil dier stad gebracht. Vervolgens heeft Z. M. de schoone dorpen van Baardwijk, Waalwijk, Besoyen en Sprang bezocht; de Koning moest daartoe over den grooten overlaat, die door het centraal comité van den waterstaat ontworpen is; een werk van groote en nadrukkelijke uitwerking doch van langen duur, zoo de leening, voor dat werk bestemd, niet schielijk vol is. De schoone dorpen van de Langstraat hebben den Koning groot genoeg gegeven. De Schout en het gemeentebestuur te Sprang hielden tot Z. Maj. deze aanspraak:

Sire!

„Schout en gemeentebestuurders van Sprang, zich hoogst vereerd vindende met de tegenwoordigheid van Uwe Maj., hunnen veel geliefden Koning, een der weldadigste monarchen, in deze plaats, verblijden zich in deze gemeente een Vorst te zien, die een zorgend en liefderijk vader is voor zijne onderdanen en geene gevaren of moeiten ontziet om de belangen van zijn volk gade te slaan, waarvan wij reeds verscheiden bewijzen gezien hebben en thans het geluk genieten van die te mogen beleven, alzoo Uwer Maj. reis ten doel heeft om den toestand van uwe onderdanen op te merken ten einde, zooveel in Uwer Maj^s. vermogen is, hare rampen te leenigen. Vergun ons de vrijheid, Sire, te wenschen, dat het den Albestuurder, die het alles naar Zijne hooge wijsheid regeert en bestuurt, behage, Uwe Maj. en Uw doorluchtig huis in lengte van dagen te geven, gezondheid en voo spoed in alle Uwe betrekkingen, Uwer Maj^s. gangen leiden en besturen naar Zijnen wijzen raad, en Uwer Maj^s. regering met Zijnen zegen bekroonen, ten einde onder Uwe regering spoedig een algemeene vrede moge daargesteld worden, die den geesel des oorlogs verwisselt tegen den hoorn des overvloeds, opdat het lijdend menschdom zich met Uw doorluchtig huis daarin moge verblijden.”

Na Sprang heeft Z. M. den dijk van Capelle, die ook zeer veel geleden heeft, gezien. Hoogstdezelve heeft zich vier moedige lieden doen voorstellen, die in den vorigen winter vele bliken van onversaagheid en koelbloedigheid hebben gegeven en twee kinderen, waarvan het oudste eerst 8 jaren oud, zijnen jongeren broeder gered heeft, terwijl de vader, moeder en vier andere kinderen zijn omgekomen. Te Geertruidenberg heeft Z. M., na de vestingwerken bezichtigd te hebben, zich naar de uitmuntende brouwerij van mej. Chatelin en de hoedenfabriek van den heer Smolders, wiens voortbrengsels op de laatste openbare tentoonstelling den prijs hebben behaald, begeven: ook heeft de Koning den zalmsteek op den

Biesbosch bezocht: verscheiden zalmen zijn in Hoogstderzelve tegenwoordigheid gevangen. Z. M. heeft aan de visschers een gewapend vaartuig toegestaan om de visscherij te bewaren en te beveiligen alsmede hen de pacht hunner visscherij voor zes jaren, met eene vermindering van prijs naar de tijdsomstandigheden verleend. Z. M. is zeer tevreden geweest over den toestand dezer stad en den geest, die dezelve bezielt.

Den volgenden dag heeft zich Z. M. naar Oosterhont begeven en de vaart bezocht. Evenals Tilburg verhieft hij dit dorp tot den rang van stad. Vandaar is Hoogstdezelve naar Breda vertrokken en in die stad met de grootste vreugdebetuigingen ontvangen. In deze voor den lande belangrijke plaats is de Koning tevreden geweest over den tegenwoordigen toestand der gewapende burgermacht, die Hoogstdezelve in hare tegenwoordigheid heeft doen manœuvreren. Vervolgens heeft de Koning het schoon kasteel bezocht, dat een gedeelte van de domeinen der kroon uitmaakt en waarin men Engelsche en Amerikaansche krijgsgevangenen geplaatst heeft. Hoogstdezelve heeft bevolen aan de Engelschen de stad Grave tot verblijf aan te wijzen ten einde het kasteel hersteld zoude kunnen worden, als zijnde Z. M. van voornemen hetzelve somtijds te komen bewonen, wanneer dit Haar mogelijk zal zijn, tenzij, bij vervolg, op nader onderzoek, hetzelve wierd geschikt bevonden voor eene der groote inrichtingen, die Z. M. zich voorstelt. Hoogstdezelve heeft bevolen de vrijheid weder te geven aan een vrij groot aantal Amerikaansche matrozen, die zich onder de krijgsgevangenen bevonden; dezelve zijn ter beschikking van den Amerikaanschen consul gesteld; Z. M. daardoor een blijk willende geven zijner achting aan dit dapper en gul volk, waarmede de Hollanders niet alleen in belang en handel, maar ook in overeenstemming en karakter zooveel betrekking hebben.

Ook heeft Z. M. de tapijtfabriek van den heer van den Heuvel, de kaartfabriek van den heer Dumoulin, alsmede

al de kerken, het stadhuis en het werkhuis bezocht, waar Hoogstdezelve aan eenige personen, op de gunstige voordracht van het gerechtshof en 's Konings procureur genade verleend heeft.

Bij zijne komst te Breda was hij aldus door haren Burgemeester toegesproken :

Sire!

De burgemeester en magistraat der stad Breda hebben de eer aan Uwe Maj., zoo in hunnen naam als dien der inwoners, de hulde van den diepsten eerbied, der ongekreukste getrouwheid, der volkomenste onderwerping aan te bieden.

Op het tijdstip, toen het Opperwezen Uwe Maj. verkoren heeft om de herschepper van Holland te zijn, waren deze inwoners de eersten, die het vertrouwen, dat zij in Uwer Maj. persoonlijke deugden en in de noodzakelijkheid, waarin Zij zich steeds gevoelt anderen gelukkig te maken, stelden, aan den dag legden. Hoe grooten dank plegen zij niet aan den Alvermogenden Bestuurder van hun noodlot, dat Hij hen, in den persoon Uwer Maj., eenen teederen en gevoeligen vader geschonken heeft, van denwelken zij eenen welstand hopen, die hunnen tegenwoordigen toestand niet alleen noodzakelijk maar dringend maakt. Het doorzicht Uwer Maj. zal Haar hunnen bedrukten staat doen kennen, Uwe goedheid zal U de begeerte geven hen te hulp te komen, Uwe wijsheid zal u daartoe de middelen doen vinden.

Verleen ons, Sire, Uwe Koninklijke bescherming! Verleen die aan onze medeburgers en zij zullen zich den naam van Hollanders waardig maken; zij zullen dien roem ophouden ten koste van hun bestaan zelve.

Er blijft ons niets over, Sire, dan Uwe Maj. de oprechtheid van onzer en onze medeburgere wenschen voor het geluk van Uwer Maj. persoon, haar diebaar behoud en den voorspoed Harer regeering en van het vaderland te betuigen. Zij zijn de schatting eener oneindige dankbaarheid en onveranderlijke liefde.

Den 27sten April is Z. M. op deszelfs vertrek van Breda, naar het seminarium bij Ginneken geweest en heeft bevonden, dat deze stichting de koninklijke bescherming noodig had. Vandaar, tot de Willemstad, heeft Z. M. het Mastbosch en het Liesbosch, die beide aan de domeinen behooren, en die Hoogstdezelve in beteren staat verwachtte, gezien. De Koning is zeer tevreden geweest over de schoone dorpen Ginneken, het Haagje, Leur, waar de gezondheid der inwoneren de verlenging der vaart vordert, Etten, Hoeven (waar de Gereformeerde predikant hem toesprak uit naam der kleine kudde van Gereformeerden aldaar en te Rukfen, 39 personen in getal, gevestigd), Oudenbosch, 't Stand-daar-buiten, waar Z. M. de Dintel is overgevaaren en de Klundert, die nog versterkt is, doch waarvan de vestingwerken geheel aan de stad zullen worden geschonken zoo de vesting niet behouden wordt. Vervolgens heeft Z. M. te Noordfort op het Hollandsch Diep de aldaar liggende sluis bezichtigd, welker herstel zeer ten achteren is. Denzelfden avond, ten 7 uren, is de Koning aan de Willemstad gekomen, waar Hoogstdezelve den nacht zoude doorbrengen.

In alle dorpen, op 's Konings doortocht, hebben de jongelingen zich vereenigd en elkander afgewisseld om Hoogstderzelver garde d'honneur uit te maken en Haar tot buiten hun gebied te begeleiden; overal is de Koning met de minst dubbelzinnige teekenen van vertrouwen en algemeene gehechtheid ontvangen. Zoo veeltijds deze betuigingen niet oprecht zijn, is dit in Holland gelukkig het geval niet, vooral, wanneer dezelve komen van armen, die zich moeite doen een gevoel uit te drukken, dat dikwerf nauwelijks opgemerkt wordt, of in de menigte verloren gaat, maar des te waarder is en meer uitdrukt. Hetgeen den Koning bovenal veel genoeg heeft moeten geven is het vertrouwen en de eerbiedige eenvoudigheid, waarmede de goede landlieden Hoogstdezelve over hunne bijzondere belangen komen onderhouden.

Tot zoover de officioele reisbeschrijving.

Blijkens hetgeen nog in de Koninklijke Courant vermeld staat, bezocht de Koning den 28 April van uit Willemstad de eilanden Goeree en Overflakkee, waarna hij den 29sten in een jacht naar Willemstad terugkeerde, alwaar hij de stad en hare gebouwen bezichtigde. Van daar schijnt hij naar Bergen op Zoom gegaan te zijn. Immers verhief hij daar den 3^{en} Mei 1809 het dorp Rosendaal tot eene stad en verleende hij toen verschillende gunsten aan Bergen op Zoom. Hij schold daarbij aan die stad eene schuld van f 12499,78 kwijt, welke zij aan het Rijk verschuldigd was voor het leveren van verschillende voorwerpen tot de kazernes behorende en hij stond haar toe om acht opcenten op eenige van 'slands middelen te heffen en dat de brievenpost naar Holland en Frankrijk dagelijks van daar zoude vertrekken. Hoe er te Bergen op Zoom ter eere van den Koning feest gevierd werd, vermeldt de K. Courant niet. Alleen vermeldt de overlevering, dat daar toen een doctor Planken woonde, die voor de feestviering niet meer dan een dubbeltje wilde afstaan en dat even vóór dat de Koning de stad zoude komen binnen rijden een spotvogel een plakkaat op den gevel van doctor Planken spijkerde, waarop geschreven stond :

Verdomd

Hij komt

Om Dr. Planken

Voor zijn dubbeltje te bedanken.

Van Bergen op Zoom ging de Koning naar Nieuw-Vosmeer, dat hij bezichtigde en waarvoor hij bepaalde, dat het met Brabant zoude vereenigd worden, waarna hij zich naar Zeeland begaf.

Dat het ernstig gemeente beloften waren, die de Koning gedurende zijn verblijf in deze provincie aan de Noordbrabanters deed, bewees hij door daags vóór zijn vertrek naar Zeeland een besluit uit te vaardigen, waarbij de uitvoering van tal van rivier- en waterwerken gelast werd: gelden werden toegestaan voor het maken en

verbeteren van wegen ; eene maatschappij van landbouw werd opgericht ; plaatsen werden aangewezen waar kweekscholen van onderwijzers zouden komen, kortom waarbij zooveel mogelijk alles werd bepaald, waaraan Noordbrabant destijds behoefte had en wat toen heel veel was, omdat die provincie gedurende anderhalve eeuw Generaliteitsland was geweest.

's-Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSILT.

INKOMSTEN EN UITGAVEN DER KERK VAN
BAARDWIJK, TIJDENS DE REGEERING
VAN KEIZER KAREL V.

1526.

VII. (Slot.)

LI. *Die kerckmeesters sijn sculdich te onderhouwen dat iaerghetijdt van Jan Spyrincx Bloeten soen, betalende den pastoer voer vigilie, misse ende vanden sielbrieff vier stuuer ende den custer eenen stuuer, want hy hadde der kercken een mouwer rogx beseet, voer vijf ende twentig scild gecooft op Jan Henrick Smeds hofstad, welke mauwer rogx Thonis Janssz. anno XII met vijf ende twentich scild geualuerts ghelt af ghequeten heeft.*

LII. *Willem Heerl Janssz. ende Jutken Beeris Smeds dochter, sijn huysvrou, hebben bouen ander ghereet ghelt der kercken beseet drie vaet losrox op Jan Henrick Smeds erfgenacmen, met condicien, dat die pastoer voer vigilie, misse ende voer den siele brieff siuers hebben soude sees stuuer ende die custer eenen stuuer. Ende desen roy heeft Thonis Janssz. int iaer van twee ende twentich afghelost met neghen scild, als die gecoft waren.*

LIII. Die kerck van Bairdwijsck heeft ontfangen ter causen des testaments meester Lodowijck vander Heyden, van Katharinen wedue Lodewijcx vander Heyden, huysvrou oeck geweest is Dirick Jacobs soen van Hedel, hondert scild, stuck van XIII stueren, om beleet te worden totten iaergetijd der voerscr. personen, op Sunt Francisci dach onderhouwen te worden, met voirwaerden, dat die kerckmeesters iuerlijcx den pastoer geuen sullen voir vigilie, misse ende zielbrieff twee vaet rogx ende den custer een vat, ende sullen oeck luchten opt voerscr. iaergetyde ende voert den armen deylen na gelegentheynt des ouerscoots.

LIIII. Item met deese voergeruerden derthien rinsguldens, vijf ende twentich scild, negen scilden ende hondert scilden sijn betaelt Geritden Ariaen Ghijsberts ende Gobbrecht, sijnder huysvrouwen soen, vijf ende twentich gouwen guldens, doen stuck een enie dartich stuer doende, welke guldens M. Dirick Beerissz. der kercken gheleendt had, ter wylen toe, dat Gobbert sijnder nichten kijnder ter eeren quamen. Noch sijnder mede affgeleet twelf vaet lijffrogx, staende ten liue Jan Boem Robbertssz. met veel achterstels, beheltelycken hem sijn iaergetyde, als hy overleeden sall sijn. Noch sijnder mede affgeleet anderhalff mud onlosbair erffrogx, die Thonis Arntssz. op die voerscr. kerck metten swaersten gheld by consent des Hoeffs van Luyck ghecooft hadde ende nu wt gracien lossen liet; dies legden die kerckmeesters vander kercken goeden daer by dattet accordeerden metten contract anno twee ende twentich, ter wylen dat Heer Wouter Doremans pastoer was, daer op ghemaect. Epiphantie.

LV. Dirck Beerissz. ende Lijsbeth sijn wijff hebben beseet der kercken van Bairdwijsck een stukken

lands, dat int iaer veerthienhondert ende acht ende tseuentich vercoft is met voirwaerden, dat die kerckmeesters den pastoer iaerlicx betalen souden op den Paesdach ten eewighen daghen eenen pot rijnswijns, dat hy dan vanden preeckstoel tvolck ¹⁾ soude doen bidden voir Diricken ende Lijsbetten voerscreuen. *Wilhelmus Heerl, secretari* ²⁾

LVI. Die kerckmeesters hebben ghereet ghelt ontfanghen, datse op meester Jans die Joeden iaergetijdt voer vigili ende misse gheuen sullen den pastoer twee stuuers, die custer eenen vluems ende den armen deylen scoenbroot voer eenen *Wilhelmus stuyuer*.

LVII. Die kerck heeft ontfanghen wt den testament *Gielis van Heyst* veerthien scild ende nyet meer, hoe wael hy meer beseet hadde, want sijn goet was te voren tot *Waelwijck* verbonden; waer om die pastoer ontfanghen sal voer vigile, misse ende vanden zielbrieff vier stuur ende die custer eenen stuur.

LVIII. *Peter vanden Hoemel Thonissz.* heeft der kercken wt al synen goeden beseet vier vat erfroge ter losse nae lantcoop, waer aff die pastoer ontfanghen sal voer vigilie, misse ende vanden zielbrieff op sijn iaergetijdt vier stuur ende die custer eenen stuur, ende die kerck salt licht doen. Desen rog gelt *Ariaen vander Heyden*, want *Joest Hectors*, sijn zwager, aenden Heyligen Geest voer hem twee vaat van synen verthien vaten aff gequeten heeft.

---

¹⁾ In 't handschrift staat *tvolck*.

²⁾ Achter dezen naam staat ongeveer volgende handteekening 111†

LIX. Die kerck is sculdich te lichten alle iær ten ewighen daigen op Gerit Beeris iaergetijdt, want sy gereede penninghen daer af ontfangen heeft ende den Heyligen Geest betaelt den pastoer ende den custer.

LX. Die kerckmeesters tot Bairdwiçk sijn iaerlijcx sculdich te deylen op Heer Jan die Gheysters iaergetijdt ten ewighen daighen die weerde van twee scilden ende sullen licht doen op sijn iaergetijdt, ende doert heel iaer in die Maendaichse misse van requiem by hem gefundert; want Heer Jan voerscr: daer toe der kercken beseet hadde een hofstad, aen die weestyde van synen woenhuyse — nu der pastorie toe behorende — gelegen, vander straten tot Tielen Camkens streckende ouer den dijck, welke hofstadt die kerckmeesters by consent der Archidiakens vercooft hebben meester Henricken Fabri voer hondert scild geualueert ghelds, gelouende ¹⁾ selfs wt der kercken goeden die voirsch, leden te betalen. Actum anno vijffthien hondert XIII.

LXI. Die kerckmeesters sijn sculdich binnen die octaue van den Heyligen Sacrament een wassen kers van eenen pond te setten voer dat Heylige Sacrament of twe kerssen van eenen pond tsamen. Daar hebben die kerckmeesters penninghen af ontfanghen. (Derk is die kerck sculdich op den Hogen altair ende voir dat Heylich Sacrament een waslicht te houwen nae aduenant dat meester Dirick Berissens morgen lands geldende is, soect I). ²⁾

LXII. Thonis vanden Hoeuel heeft der kercken beseet vier vat roex, ter los met XIII scilden, als dat die

¹⁾ Gelouende = belovende.

²⁾ Wat tusschen haakjes staat, is later bijgeschreven.

pastoer hebben sal vanden zielbrieff, misse ende vigilie op *sijn* iaergetijdt vier stuuers ende die custer eenen st., ende die kerck soudt tlicht doen. Desen rog is afgequeten aenden handen *Tonis Arnt Beerissz* als kerckmeester anno *XV^c* sees.

LXIII. *Heer Ariaen Goaert Hugen* soen, priester, heeft der kercken beseet eenen rinsgulden siaers op *Gherit Aelbert Loeffs* ende *Laurens Ghijberts*, ende noch een mud erffrogx op *Goessen Spierinck*, als *sijn* testament — onder die kerckmeesters sijnde — dat breder begript, van welken rog die pastoer iaerlijck hebben sal sees vaet ende die custer twee vaet. Desen rog is afgequeten ende oeck den rinsgulden voerscr.

LXIII. *Jan Wouterssz* als momber *Toenken Penders*, sijns wijff, heeft vercooft int iaer *XIIII^cLXXXII* *Heer Jannen die Gheyster* een geseetken, streckende vander straten tot *Tielman Arnts Campen* toe, die selue *Tielman* gelegen oestwaert ende *Heer Jans* woenhuis — nu der pastorien toebehorende — weestwaert. Ende *Jan Wouterssz* geloefdent te waren als vry eygen volbloeden goet. Item *Heer Jan die Gheyster* heeft dat geseet der kercken beseet voer dat waslicht op *sijn* iaergetijdt ende in die *Maendaichse* misse van requiem ende twee scild spijnden. Et die kerck heuet voert als vry goet vercooft meester *Henricken Fabri*, soe eest int licht comen dat *Jan Wouterssz* voirscr. daer wt vercooft hadde *Ghijb Peterssz van Wthoenen* een maucer rogx, welke maucer *Ghijb Dirick Tijss Heynen* gegeuen hadde met *Heil* sijnder nichten ten huyljck ende *Dirick* hadt eenen vercooft, diemen gemeynlijck heyt ofte noemden *Huygen soen*, vanden welken het versterff aen *Ot van Driel*, sijnder dochter.

LXVIII. ¹⁾ *Jan vander Heyden heeft besect voer sijn ende Ariaens sijnder wittigen huysvrouw (op) sijnder dochter Lijskens iaergetijd der kercken een mauwer rog^x siaers, dat die pastoer daer aff hebben soude voir vigilie, misse ende sielbrieff ende die custer van synen dienst als behoirtijck is, ende noch heeft besect den Heyligen Geest een mauwer eerffrog^x, om op sijn iaergetijd gespindt te worden; mer sijn huysvrouw heeft hier in haer lijftocht ende doedt selfs nae haren gelieuen. (Item Aenken sijn huysfrou is affliuich geworden den seestienden Nouembris anno acht ende ticentich. Item Jans voirs^{cr}. erfgen. gelden der fabryken mauwer. Ende Thonij's Jans heeft des Heylighen Geest mauwer affgeleet met XXIII scild, die Geyster onder nam ende naderhant Jan Airtssz die Rouw.)*

LXIX. *Willem Woutersssz ende Oyken Pauwels Peters dochter van Wthouen, sijn wijtge huysvrouw, hebben der kercken ende Onser Vrouwen ghild besect huerder beyder goet, beheltelycken Oyken voirs^{cr}. dair inne haer lijftocht; dies sullen die kerck ende Ons Vrou nae Oykens doot haer iaergetijdt met vigilie, misse en de sielbrieff doen onderhouden, als in dier gelycke gewoenlijck is.*

LXX. *Van die bee(?) clock ende van eenen schoelmeester aen te nemen.*

Anno vijftienhondert vijffende ticentich op den vijftendach inden Mert, soe sijn vergadert geveest die gemeyn gebuer van Bairdwijsck om eenen willecoer te maken, hoemen eenen schoelmeester ten ewighen dagen aen neemen sal ende beloonen. Ende want die kijnder luttel sijn ende oeck want een man daer leedich op gaen moet, ende oeck want dat ghemeyn volc geen verstant en heeft om eenen bequamen schoelmeester te krychen, soo eest als

¹⁾ De nummers 65, 66 en 67 komen op het origineel niet voor. Om welke reden weet ik niet.

doen verwillecoert, dat die pastoir metten kerckmeesters ende Heylicheestmeesters den schoelmeester aen nemen sullen, ende dat die schoelmeester voir yemonden anders die clock stellen sal, ende dat die drie en dertich stuer, diet dorp heffende is vander dijckauelinghe tot Vlymen totter clock te stellen, ten ewighen daghen toe . . . . . (?) sullen. Ende dat die schoelmeester vander clock . . . . (?) ende van synen anderen dienst vijff rinsgulden, halff te Kormisse ende halff Sunt Jansmis ende dees vijff rinsgulden sal die kerck die dijckauelinghe te baten. Ende die Heyligeest sal den schoelmeester geuen sees rinsgulden van sijns selfs weghen voir arm scholieren te leeren.

LXXI. Die kerck heeft een sandinghe, liggende te veen bijnnen aen den Seynpadt, die gemeyn steege gelegen oestwaert ende Truyd 's Papen hofstad — na Heer Godert Hugenssz toe behorende — weestwaert. Ende was anno vijffende tachtentich (1485) wtgegeuen Arnt Maessz voir anderhalff vat roggensiaers, ende hy verlietse ende doen quaemse aen Dirick Jan Smeds. Ende daer nae aen Yken Smeds, des voirscreven Diricks suster, ende van dien aen Ariaen Bruynbaert al voer een strijck vat rox siaers; mer die erfelijcheyt hoert der kercken toe ende machse verhueren oft verpachten tot hueren schoensten.

Besoyen.

J. v. D. HAMMEN Nz.

DE KANUNNIKEN DER KATHEDRALE KERK
VAN 's-HERTOGENBOSCH IN 1629.

De lijst der kanunniken, welke wij hier mededeelen, is reeds uitgegeuen door Schutjes IV blz. 282 en 283. Bij Schutjes echter vindt men niet den leeftijdt vermeld, noch den datum, waarop zij in het Kapittel zijn opgenomen. Ook heeft hij niet afgedrukt, dat bij den naam van Ophovius geschreven staat: *habet simpli-*

cem portionem canonicalem, bij dien van Hermans: *habet duplicem portionem canonicalem*, bij dien van Ev. van Ravesteyn, J. Boyen, C. v. d. Sterren, F. v. Gestel, P. Zoerendonk, N. van Broeckhoven, H. v. d. Leemputte, L. Kelders en H. Vossius: *graduatus*, terwijl de eerste en de vier laatsten niet genoemd zijn.

Nomina canonicorum ecclesiae cathedralis Sti Joannis Evangelistae Buscoducensis cum aetate et receptione in canonicatus eorundem.

Rmus dns *Michael Ophorius*, episcopus et cononicus, natus *Buscoducis*, aetat. 64. Receptus in *Octobri* 1627.

Rdus dus *Joannes Hermans*, decanus et canonicus *Boemeliensis*, aetat. circiter 54. Receptus in canonicatum 4^a *Junii* 1603, in decanatum vero 14^a *Decembris* 1613.

D. Tielmannus Craen, *Leodiensis*, aetat. circiter 80. Receptus in praebendam ab annis 60 et ultra.

D. Godefridus Vlierden, *Buscoducensis*, aetat. circiter 79. Receptus in praebendam ab annis 40 et ultra.

D. Everardus a Ravensteyn, *Buscoducensis*, aetat. circiter 59, factus est canonicus 5^a *Octobris* 1602.

D. Daniël ab Emmerick, *Buscoducensis*, aetat. circiter 61. factus est canonicus 28^a *Decembris* 1602.

D. Leonardus Bornbergen, *Bergheicanus*, aetat. circiter 75, factus est canonicus 30 *Decembris* 1602.

D. Joannes Boyen, *Buscoducensis*, aetat. circiter 60, factus est canonicus 15^a *Septembris* 1604.

D. Cornelius vander Sterren, *Buscoducensis*, aetat. circiter 56, factus est canonicus 10 *Martii* 1609.

D. Joannes Garrii, *Leodiensis*, aetat. circiter 45, factus est canonicus 28 *Martii* 1610.

D. Joannes Musius, *Boemeliensis*, aetat. circiter 44, factus est canonicus 25^a *Augusti* 1611.

D. Franciscus van Gestel, *Buscoducensis*, aetat. circiter 44, factus est canonicus 30 *Maii* 1613.

D. Philippus a Zoerendonck, *Buscoducensis*, aetat. circiter 49, factus est canonicus 4 *Decembris* 1613.

D. Matthias a Zoerendonck, Buscoducensis aetat. circiter 40, factus est canonicus 4 Decembris 1613.

D. Nicolaus a Broeethoven, Buscoducensis, aetat. circiter 43, factus est canonicus 17^a Maii 1614.

D. Henricus van Leemputte, Buscoducensis, aetat. circiter 46 factus est canonicus 26 Feb. 1620.

D. Laurentius Kelders, Buscoducensis, aetat. circiter 51, factus est canonicus 9 Augusti 1623.

D. Jacobus Riebeeck, Gandensis, aetat. circiter 30, factus est canonicus 9^a Augusti 1623.

D. Henricus Vossius, Buscoducensis, aetat circiter 52, factus est canonicus 19 Augusti 1623.

D. Adrianus a Boxtella Boxtellensis, aetat. circiter 60, factus est canonicus 26 Julii 1624.

D. Andreas Timmermans, Oisterwicanus, aetat. circiter 30. factus est canonicus 27 Augusti 1624.

D. Petrus Swertius, Antverpiensis, aetat. 35 circiter, factus est canonicus 3 Juni 1626.

D. Arnoldus ab Empel, Buscoducensis, aetat. 35 circiter, factus est canonicus 4 Octobris 1627.

D. Henricus Plasmans, Bergheicanus, aetat 45 circiter, factus est canonicus 24 Novembris 1627.

D. Ludovicus Smeijers, Bruxellensis, aetat. 30 circiter, factus est 19^a Januarii 1628.

D. Gisbertus Ruys Buscoducensis, aetat circiter 31 factus est canonicus 14 Septembris 1629.

Dese navolgende vier genieten alleenlijck de gemeyne gelt ende corencedulle, volgens de jaerlijcke lootinge.

D. Baltasar Walravens, Buscoducensis, aetat circiter 50. Receptus est 1^a Aprilis 1610.

D. Jacobus Cassier, Buscoducensis aetat. circiter 51. Receptus est 8^a Augusti 1622.

D. Leonardus Schijndel, Buscoducensis, aetat. circiter 40. Receptus est 19 Augusti 1623.

D. Cornelius Moors, Schijndelensis, aetat. circiter 40, Receptus est 22^a Junii 1624.

Heeswijk.

G. v. D. ELSSEN, Rector.

DE FAMILIE DE POTTERE.

II.

II. Ludovicus d. P. stadhouder en dijkgraaf van Fijnaart en Heyningen. ¹⁾

Hij huwde, 40 jaar oud zijnde, Elisabeth van den Zande, dochter van François van den Zande ²⁾, schout en dijk-

van den Zande.

¹⁾ Het *Gestagtsboek* vermeldt van hem:

Ook is mynen grootvader Jor. Lodewijk de Pottere eene kloekheid, dapperheid en naarstigheid in gebooren geweest, dewelke eens gevraagd sijnde van de Grave van Hollach, alhoar men bekwamer de dijk van den voors^e Finaart (in de welke door denselven heer stadhouder den Nieuwen Appelaer (een polder) voor 't huise van Bergen is bedijkt geweest) soude doorsteeken; heeft vrymoediglijk en onbevreest geantwoord, dat hy geenen verrader van sijn land was: waarop de graaf seide: maakt u geringh uit mijn oogen tu swerten man, sijnde spaens blondt van couleure. Mynen grootvader is ook eenen ontsaggelyken man geweest, hebbende wel in synen tijd een vroom en fluks kaerel onder de oogen gesien, ende halde een soet stemmeke, dat men byna een half uur wijt hooren konde. Heeft eens eenen vagebont met een Eyke servette (op dewelke de nagtegaal seeven Jaaren hadde gesongen) seer wel gestreeken, waarvoor den stryker (met hem geheel op de Fynaart af te branden) geloond wierd.

In den brand is gebleeven eenen armen Jongen en alle de boeken en papieren . . . . geschiedende de brand als de heer Stadhouder (mynen grootvader) synen oudsten zoon François (mynen vader) was na de stad Delft ter studie doen.

De voors^e Heer Stadhouder heeft (weduwenaar zijnde) op zijn Brandts, en wat Scots bloed in syne aderen hebbende een reise (maar niet tot proffijl van zyne vier weesen) gedaan, door Franckrijk na Hispaniën en keerende alsoo langs Schotland (alhoar hy zyne vrienden hadde bezogt) ende Engeland, wederom na huis.

Wat voor een grooten aelmoesnier hy is geweest heeft in het verloop openbaartijk op de Fynaart genoeg gebleeken, als wanneer de verlooopen menschen waeren over de riviere (met naame de Mercke) gekoomen, en lagen aldaar aan de dyken van honger en kommer en storven; heeft toen alles wat in syne maegt was geemployeert, om de arme lieden te assisteeren, principalijk die mannen van Gastel.

²⁾ Hij was geboren te Bergen-op-Zoom en een natuurlijk zoon van den heer van Bergen bij Juffr. Cornelia van den Zande.

graaf van Gastel, bij . . . . . van Cortbemde: ¹⁾

Zij bracht hem het slotje Grimhuysen aan, *sijnde geheele uit het water opgetrokken en geleege onder Gastel*. Zij stierf 26 Januari 1574 te Bergen-op-Zoom, hij, op 85 jarigen leeftijd te Gastel, den 28 Februari 1608. Hij werd begraven te Gastel in de kerk, tusschen *de trappen van de choir en het wywatervat (weynig na den suyden) in de keldere van François van de Zanden*.

Uit dit huwelijk werden geboren:

1. Franciscus, *volgt onder III*.
2. Henricus d. P., overleden 28 Januari 1623, nalatende:

A. Ludovicus.

B. . . . . een dochter, jong gestorven.

3. Elisabeth d. P., overleden 24 Januari 1624.

4. Francisca d. P., overleden 5 April 1616, kinderen nalatende:

III. Franciscus d. P., penningmeester en schepen van Nieuw-Gastel, of Heer Jansland. Hij overleed 9 Maart 1639, oud 75 jaar en werd den 26^{en} d. a. v. begraven ²⁾ in den kelder bij zijn vader.

Hij kreeg van zijn vader de *Gorssekens* in Nieuw-Gastel en een schoone hoeve op de Fijnaart. Hij had nog twee andere dochters, gehuwd met Piermans en van den Wouwere.

¹⁾ *De Cortbemdens houden haar Extract van over de vier hondert Jaaren ende dat uit de Descendentie van St. Gummar (te Lier.)*

²⁾ Het *Geslagtsboek* zegt van hem, dat hij bijzonder *charitatief en liberaal aan de arme behoeftige mensche geweest is. Want mijn gedenkt, staat er verder, dat onse schuere gelijk een hospitaal was, en alle avonden vol bedelaaren die 't savonds haar aventmaal en 't smorgens haar ontbijt hadde. Jae dat dat meer is, de sieke wierden boven gebrogt, gecoestert en geseecureert, die dan dikwils ses weeken off meer daur lagen . . . . .*

Was ook seer toegedaan de ordre van den H. Franciscus, want die minderbroeders en capucijntiens nieuwers in geheel Gastel als tot synen huise en vermogten te logeeren . . . .

Dewelke tot Delft (sijnde eene Hollantsche stad) studeerende, sijn

Hij huwde twee maal. Eerst, toen hij 40 jaar oud was met Maria Brouwers, uit Roosendaal, dochter van Mr. Christiaan Brouwers. Zij overleed 18 Aug. 1620 te Gastel.

van Steenhuys.

Hij hertrouwde daarop Joanna van Steenhuys dochter van Jonker Herman van Steenhuys bij Rutgera

Das.

Das(ch).

Deze stierf 18 October 1658 op Grimhuysen te Gastel.

Uit het eerste huwelijk sproten:

1. Elisabeth d. P., geboren op Grimhuysen 26 Mei en gedoopt te Gastel 5 Juni 1611. Zij huwde Carolus Hechts, drossaard van 's Gravenwessel, Mereshem (Merxem?) enz., waarbij een zoon. Zij overleed 2 Juli 1681.

Otgens.

2. Jacomina d. P., geboren 10 April 1600 op Grimhuysen en gedoopt 14 April d. a. v. te Gastel. Zij huwde met Jan Otgens, schout en rentmeester van Hoeven en overleed 27 September 1667. ¹⁾

bij hem in zijn slaapkamer op eenen alderkinderen morgen (28 December). gekoomen twee jonge, schoone, sterke Dochters, elk hebbende eene groote roede om hem te kinderen: hij dan geen kans ziende (nota calliditatem) van te schappeeren heeft synen agtersten almanach van twee blaeren, fraay van 't bedde af voor de stoute dogters gereed geset; seggende, wie van u beiden geen maagt is, dat zy den eersten slag geere, en heeft met dat te zeggen alsoo geschappeert.

Heeft ook in sijnen jongen tijd een groot weyman geweest . . . . en mijn heugt . . . . hoe aan hem eenen Haesen windhond werde geschonken. die dan by de myssens moeste slaapeu waar voor sy hondsdrinkgelt waaren ontfangende.

Heeft veertig jaaren oud geweest, als hy syne eerste huisvrouwe nam en trouwde en vijff en zeventig jaaren oud zijnde, heeft hy nog zeer wel gehoord en zonder brille zien te leesen en schryven . . . . Op syne begravenisse waaren de arme menschen met soo eene menigte vergadert, dat de vosters genoodsaakt waaren, met de houwer in de hand oer deselre (in het uitdeylen der spijs en drank) schrik en order te houden.

¹⁾ Zie over deze familie den loopenden jaargang van dit tijdschrift, bldz. 108 en verv.

3. Barbara d. P., gedoopt te Gastel 27 September 1615 en 18 October 1625 overleden aan de pest. ¹⁾

4. Ludovicus d. P., geboren op Grimhuysen 28 Maart 1618 en 31 d. a. v. te Gastel gedoopt. Hij was raadsheer in den Souvereinen Raad van Brabant te Brussel en huwde Joanna de Groode, vrouwe van Opderp, een eenige dochter. Hij overleed 20 Juni 1677, en ligt te Brussel begraven, nalatende:

A . . . . eene dochter, die 19 Januari 1681 huwt met Hiëronymus van Dijke raadsheer in den Souvereinen Raad van Brabant te Brussel.

5. Barbara, geboren 23 October 1620 op Grimhuysen en 18 October 1625 aldaar overleden.

Uit het tweede huwelijk:

1. Henricus d. P., geboren 3 Maart 1623 op Grimhuysen en 11 Maart d. a. v. te Gastel gedoopt. Hij overleed 11 Mei 1623 aldaar.

2. Godefridus d. P., geboren 1 Juli 1624 op Grimhuysen, den volgenden dag te Gastel gedoopt en den 12^{en} der zelfde maand overleden.

3. Joannes Baptista de P., geboren op Grimhuysen en gedoopt 22 Mei 1626 te Gastel. Hij was eerst wereldlijk priester, werd later kanunnik regulier *tot Seeven borre, gelegen in Zoniënbosch, onder het dorp, Land ende Meyerije van Rhode.* ²⁾ Hij schreef het *Geslagtsboek* den 8^{en} April 1678.

4. Henricus d. P., *volgt onder IV.*

IV. Henricus de Pottere, geboren 5 Febr. 1631 op Grimhuysen, waar hij 26 October 1696 overleed.

Hij was gehuwd met Johanna van Steenhuis, dochter van Jonker Adolf van Steenhuis.

¹⁾ *Aan wiens rechte handt, de dry middelste vingeren even lang waeren, waar meede sy alsoo gebooren was en ter wereld gecoomen.*

²⁾ Hij trad aldaar in het klooster tijdens het bestuur van den 23^{en} prior. Hendr. de Bruyne. Zie Anal. p. serv. à l'hist. eccl. d. l. Belg. XVII (1881) p. 466.

van Steenhuys, secretaris van Hoeven bij Joanna Biersteeckers.

Zij overleed 7 November 1703, oud 77 jaar.

Uit dit huwelijk zijn elf kinderen geboren:

1. Johanna Maria d. P., gedoopt te Gastel . . . .
November 1651, devotesse van den 3^{en} regel van den
H. Franciscus.

2. Lucia Barbara d. P., geboren 3 en gedoopt 4
Februari 1653 te Gastel; zij overleed 11 Juni 1729 te
Turnhout, waar zij begijntje was; zij volgde tevens den
derden regel.

3. Franciscus d. P., geboren 12 en gedoopt te
Hoeven 13 September 1659; hij behoorde tot de orde
der Minderbroeders Recollecten, was lector in de philo-
sophie en de theologie en gardiaan van zijn klooster.

Hij stierf 27 Mei 1695 te Gastel.

4. Maria Barbara d. P., geboren 14 en gedoopt te
Hoeven 15 Augustus 1657. Zij was devotesse van den
derden regel en overleed te Turnhout; 16 October 1719
werden hare nagelaten goederen getaxeerd.

5. Josephus Theodorus d. P., geboren 20 en
gedoopt te Hoeven 21 September 1659; hij trad in de
orde der Minderbroeders en wordt als *subdiaken* in het
stamboek vermeld.

6. Ludovicus (August(in)us) d. P., geboren te
Hoeven en gedoopt 12 November 1661 te Gastel; hij
trad in de orde der Minderbroeders en was lector der
theologie, in 1699 te Leuven. Hij overleed aldaar 16
Augustus 1705. Hij was een vurig bestrijder der Janse-
nistische dwaalstellingen. ¹⁾

7. Anna Adriana d. P., gedoopt 11 Februari 1664
te Hoeven.

8. Adolphus (Franciscus) d. P., geboren 6 Febr.
en gedoopt te Hoeven 7 Februari 1666. Hij overleed 15

---

¹⁾ Zie omtrent hem: Sanderus, Chor. Brab. III 158 en Anal. pour servir à l'hist. eccl. 1890 p. 230.

Februari 1680 te Turnhout in de eerste school en werd aldaar begraven in den kelder van zijn grootvader Jonker Adolf van Steenuys.

9. Hermanus Godefridus de Pottere, gedoopt 22 November 1667 te Hoeven, penningmeester van Sint

v. Severdonck.

Maertenspolder (onder Hoeven); hij overleed 27 Mei 1710 op Grimhuysen te Gastel en werd 30 d. a. v. begraven. ¹⁾ Hij was gehuwd met Petronella Maria van Severdonck, die 1 Januari 1702 in den ouderdom van 38 jaar overleed en den 4^{en} dier maand te Gastel werd begraven. Zij was 12 Sept. 1663 te Oudenbosch gedoopt als dochter van *Dominus Franciscus* van Severdonck ²⁾ bij Antonetta van Diepenbeeck.

Uit dit huwelijk werd geboren:

A. Joanna Antonia d. P., welke 16 Februari 1701 te Gastel werd gedoopt en reeds 31 Mei 1702 overleed.

10. Joannes Baptista Maria d. P., *volgt onder V.*

11. Isabella (of Elisabeth) Cornelia Rutgera d. P., geboren 10 Juli 1671 te Hoeven en aldaar gedoopt. Zij huwde 5 Februari 1699 te Gastel met bisschoppelijke dispensatie haren bloedverwant in den derden graad Dr. Marinus Josephus Biersteekers. ³⁾ Deze was 12 April 1671 te Oudenbosch gedoopt als zoon van Marinus B. bij Anna Putmans en overleed 23

¹⁾ Hij werd als penningmeester opgevolgd door Petrus Otgens, die in de vergadering der ingelanden op 18 Juni 1710 benoemd werd. Deze Petrus Otgens woonde te Zevenbergen, zoodat die familie ook daar leden had wonen

²⁾ De familie van Severdonck voerde volgens Rietstap in goud een natuurlijk gekleurd hert. Elders vind ik het hert als *rood* aangegeven. Zie dezen jaargang bldz. 102 over dit geslacht.

³⁾ De bloedverwantschap kwam van de zijde harer moeder, die een dochter was van Johanna Biersteekers, zuster van Joost Biersteekers, burgemeester van Oudenbosch, den grootvader van Dr. Marinus Josephus B. Zie over deze familie nog de noot op bldz. 111.

Augustus 1747. Zij stierf 19 Juni 1709 en werd 21 d. a. v. te Gastel begraven in den kelder.

V. Joannes Baptista (Maria) d. P., geboren te Hooven en aldaar gedoopt 8 April 1669, overleed 8 Februari 1732 op Grimhuysen te Gastel en werd in de kerk aldaar begraven.

Otgens.

Hij was 17 April 1713 te Oudenbosch gehuwd met Maria Catharina Otgens; zij was gedoopt 24 Februari 1686 te Oudenbosch als dochter van Franciscus O. bij Adriana Antonia Crol.¹⁾

Zij overleed 14 Juni 1769 en werd te Esschen begraven.

Uit dit huwelijk sproten:

1. Joanna Adriana d. P., geboren op Grimhuysen en gedoopt 13 September 1715 te Gastel, alwaar zij 30 December 1781 overleed. Zij was er 16 December 1753 gehuwd met Joannes Gregorius Ratte of de Rat, geboren te Dorsten in het land van Keulen; hij is nog schepen geweest van Oud-Gastel.

Uit dit huwelijk bestaan nog afstammelingen.

2. Hendrica Lucia d. P., geboren 17 October 1716 en 12 December daaraanvolgende overleden.

3. Maria Anthonia Josepha d. P., geboren 17 November 1717 en gedoopt den 27^{en} d. a. v. Zij overleed, 87 jaar oud te Oud-Gastel en werd er 3 Mei 1804 begraven. Zij was de laatste van haar geslacht.

4. Anna Barbara d. P., geboren 1 Mei 1719 en 28 Augustus 1782 begraven. Zij is begraven in *Brabant*. Zij was gehuwd met Dr. Alardus Brouwers.

5. Francisca Anna d. P., geboren 30 Juni 1722. Zij huwde 18 Mei 1755 te Gastel Dielis of Egidius Segers, aldaar geboren en wonende.

Te Gastel bestaan nog afstammelingen van dit echtpaar.

(Wordt vervolgd.)

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Zie dezen jaargang op bladz. 110.

ORDONNANTIE

VAN WILLEM VAN ORANJE VOOR HET BIJENHOUDERSGILDE
TE OOSTERHOUT, IN 1670.

Het origineel stuk, waarvan wij hier den tekst weergeven, berust in het oud-archief der gemcente Oosterhout; Litt^a. G. 1. a. Het beslaat in duidelijk schrift tien pagina's in folio, op perkament, bijeengebonden met een blauw zijden koord, waaraan waarschijnlijk het, thans verdwenen, groot zegel gehecht was, en luidt als volgt:

„Wilhelm Hendrick bij der gratien Godts, Prince van Orange, Grave van Nassau, Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Lingen, Moers, Buyren, Leerdam, etc, Marquis van der Vere, ende van Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, der stadt Grave ende Lande van Cuyck, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonck, Warneston, Arlay, Nozeroy, St Vith, Daesbourgh, Polanen, Willemstadt, Niervaert, Isselsteyn, Steenberghe, St Martensdijck, Geertruydenbergh, de hooge ende lage Swaluwen, Naeltwijck etc. Erffburch-Grave van Antwerpen ende van Besançon, Erffmaerschalck van Hollandt etc. Allen den geenen, die desen sullen sien ofte hooren lesen, saluyt. DOEN TE WETEN, alsoo verscheydene ingeseten ende onderdanen van Onse heerlijkheyt ende vryheyt van Oosterhout, ons hebben vertoont, hoe dat sy tot voorcominge van de schade, die d'een den anderen was aendoende int houden der Byen geerne een Gilde soude oprechten, ende tot dien eynde hadden geconcipieert ende ontworpen eenige articulen, ons ootmoedelijck versoekende, Dat het onse goede geliefte wilde sijn de voorn: supplianten daer aff te verleenen behoorlycke brieven by forme van ordonnantie ofte reglement daer na de Dekens ende andere gesamentlycke Gildebroeders haer preciselijck souden hebben te reguleren, soo ist, dat wy daer op gehad hebben 't schriftelijck bericht ende advis van onsen Scholtis ende Rentmeester der voorsz.

Vryheyte ende Heerlijckheyte van Oosterhoudt, ende genegen wesende de voorn: supplianten te gratificeren tot voorcominge van alle schade, confusie ende disordre den eenen Gildebroeder den anderen soude mogen aendoen ontrent het houden van Byen binnen deselve onse vryheyte, als mede omme te conserveren een eendrachtige Broederschap, hebben geordonneert ende gestatueert, ordoneren ende statueren by desen de Poincten ende Articulen hier naervolgende omme deselve onverbeeckelijck te observeren ende achtervolgen.

I.

Dat alle Byeluyden thuyne hebbende niemant by deselve Thuyne met sijn Byen en sal mogen comen op de wijtte van een hondert ende twintich roeden Brabantsche mate, ende soo het selve geschiede, alsulcken Gildebroeder sal verbeuren voor den eersten dagh eene somme van vijffentwintich guldens, waer van een derdepart sal gaen tot proffijt van den armen, ende een derdepart ten proffijte van' Gilt, ende een derdepart tot proffijt van den Officier, ende oft dan gebeurde, dat alsulcken Gildebroeder onwillich waer, ende ten eersten dach sijn Byen niet en wilde versetten, soo sal den Officier, den tweeden dach mogen nemen twee van sijn beste stocken ende korven Byen, ende 's anderendaeghs vier korven, ende soo voorts.

II.

Item de Gildebroeders haer Byen int velt settende, ende buyten het Gilde sijnde sullen malcanderen moeten myden de spatie van hondert roeden, opdat malcanderen niet en comen te bederven, all's op de boete inde voorgemelte articul gementionneert, gelijk de supplianten met malcander daermede overgecomen sijn.

III.

Item offer eenige Byen van Buytelieden quamen geset

te worden bij de Thuynen der Gildebroeders ende die mosten vliegen, sullen xxiiij Uyren mogen staen ende niet langer, oft het en geuele door merckelycke redenen stellende ter discretie van de Deeckens; andersints sal sy vervallen aen den officier, om te staen naer zijn breucke te weten, den eersten dach twee korven Byen, ende soo voorts soo lange deselve vluchten Byen vervoert sullen worden.

IV.

Wie van de Gildebroederen eenige swarmen vindt hangen, deselve Gildebroeder sal sien, oft ontrent dryentwintich off vierentwintich roeden daerby geen Byen omstaen, daerse aff souden mogen gevlogen sijn, sal deselve daer restitueren soo hy die geschept heeft, ofte soo niet, sal gehouden sijn sijnen medegildebroeder daer van te adverteren op de verbeurte van drye guldens ten behoeve vant Gilde, behalven den Officier sijn Recht.

V.

Item off bevonden worde, dat iemand eenige Byestocken omgestooten hult, ofte andere schade, ofte moedwil daer-aen bedreven te hebben, alsulcken Persoon sal naer het goetduncken van de Dekens, daerover gestraft worden naer advenant hy misdaet, behalven den Officier sijn Recht.

VI.

Item offer yemant van de Gildebroederen in eenige breucken viele, ende oncillich waer om te voldoen, alsulcken oncillichen sal dutelijck mogen werden geexecuteert aen de Byen, ofte andersints naer het goetduncken van de Dekens, behalven den Officier sijn Recht.

VII.

Niemand van de Gildebroeders, en sullen vermogen int

heymelijck aenhouden, met eenige andere Byehouders, omme daer fraude mede te plegen, daer inne soo yemandt bevonden wordt, die sal terstond verbeuren de somme van vijffentwintich guldens, een derdepart voor den Arme, een derdepart voor het Gilt, ende het ander derdepart voor den officier ende daerenboven sal dusdanigen persoon terstont uyt het Gilde gejaecht worden.

VIII.

De Gildebroederen hebben tot welstunt van het Gildt geordonneert, dat sy gesamentlijck sullen een maeltijt houden alle jaer eens, ende die geduyrende twee dagen lanck, welcke sal beginnen den sevensten dach van de maand December.

IX.

Ende opdat niemant hiervan onwetende sy, soo sal den Knaep vant Gilde de Gildebroederen, daer van tydelijck verwittigen ende waerschouwen, het welke alsoo gedaen zijnde, zal yder der Gildebroederen gehouden zijn te compareren.

X.

Niemandt sal aldaer, geduyrende de maeltijt inde vergaderinge enige woorden twist oft kyvagie mogen maken, ende die tselve deden, zal verbeuren ten proffyte van het Gilde eenne gulden ende thien stuyvers terstont te betalen in handen van de Deeckens.

XI.

Ende oft gebeurde dat iemant van woorde quame tot feyttelijck gerecht, deselve sal verbeuren dry guldens te ontvangen ende te proffiteren als rooren behalve den Officier sijn Recht.

XII.

Niemant en sal vermogen eenige vreemde Persoonen in de vergaderinge te brengen, sonder consent van de overdeecken ende Dreckens, op de verbeurte van dertich stuyvers te ontfangen ten behoeve van 't Gilde alsvooren.

XIII.

Oft iemant der Gildebroederen braecken eenige kannen ofte glazen, 't sy wetende oft onwetende, d'selve Gildebroeder sal die particulier moeten betaelen.

XIV.

Niemant en sal geduyrende de maeltijt ofte vergaderinghe mogen eysschen ofte drincken wijn, Brandewijn oft Toeback, maer die hetselve doen, sal t'selve moeten doen buyten de vergaderinge ende dat op sijn eygen costen, ende dat op peene van eenen gulden, elcke reys te verbeuren, ende dat ten proffyte vant gemeene Gilde.

XV.

Niemant en sal oock geduyrende de Maeltijt mogen doen eenige Coopmanschappen dan alleen op den tweeden dach, en dat van honinck, Byen, Was ende diergelycke Coopmanschap, op de pene van twintich stuyvers te innen, ende te proffiteren alsvoor.

XVI.

Soo wanneer den dach ten avont sal gecomen sijn, sullen de Gildebroeders op d'aff ende aenseggen van de Dreckens, moeten scheyden op de verbeurte van dertich stuyvers.

XVII

Ten tweeden dage ten eynde genomen zijnde sullen alle

Gildebroeders gehouden zijn hunne verteerde costen te betalen in handen van de Waert, bij faute van d'welcke de Deeckens sullen vermogen, alsulcken gebreeckelycken te constringeren tot betalinge by alsulcken middel als sy zullen goetvinden ende daerenboren sal sulcken onwilligen noch verbeuren voor het Gilde drije Guldens.

XVIII.

Alle Gildebroeders sullen gehouden zijn ter maeltijt te compareren, ende oft gebeurde dat yemant uytter vryheyte ofte absent waer, ofte sieck was, dat hy niet en conde compareren des evenwel sal denselven moeten betalen d'oncosten ende den maeltijt, maer geen Bier.

XIX.

Ende oft gebeurde, dat ymant geen belet hebbende niet en wilde compareren tot voorsz. maeltijt, alsulcken Gildebroeder sal des niettegenstuende moeten betalen de oncosten, de maeltijt ende het Bier te zamen, ende te ontfangen ten profijt van het voorsz. Gilde.

XX.

In desen Gilde en sal niemant aengenomen mogen werden eenige personen staende ter quaeder name ofte fame, ende sal hetselve aennemen geschieden, met overstaen ende consent van de Overdeekens ende Deeckens.

XXI.

Soo wie int Gilde begeert te comen eerlycke Personen, sal moeten betalen voor het incomgelt, drye guldens, ten profijt van het Gilde.

XXII.

Als yemant van de Gildebroeders compt te sterven, sal

by de langstlevende, weduwe oft Kinderen, ofte Erffgenamen betaelt moeten worden ses guldens, ten profijtte van het Gilde, mits dat alsulcken Gildebroer van de andere moet gedragen werden.

XXIII.

Ende daer voor sullen de Gildebroeders alle gehouden wesen ter begraffnisse te gaen van den overleden, tot welken eynde den Knaep vant Gilde, alle de Gildebroeders yder int bijzonder zal tydelijck daervan waerschouwen, die oock soo gehouden sullen wesen te compareren, ten ware dat yemant sieck ofte uitte vryheyt waer, ende dat op de pene van thien stuyvers, ten behouwe van het Gilde, 't welcke Overdeecken ende de Deeckens neerstich sullen hebben te ondersoucken.

XXIII.

Daer sullen sijn twee Deeckens ende jaerlijcx op den tweeden dach van haer Teringe sal een derselver Deeckens affgaen, te weten, die de oudste in de bedieninge was, ende sal dan een ander in syne plautse gecosen werden, ende alsoo den jongsten Deecken in de bedieninge, sal den oudsten werden.

XXV.

Het kieser der Deeckens, sal by de Gildebroeders gesamentlijck gedaen worden, geraemt, ende beslooten, by pluraliteyt van stemmen, mits datter altijd eenen Deecken is, eenen aen de Oostsyde, ende eenen aen de Westsyde van de Kercke ende wort Dorst ende Seters gerekent aen de Westsyde.

XXVI.

Int affgaen van een der Deeckens, sullen deselve ten

dage voorsz. aen de gemeyne gildebroers doen Reeckeninge ende bewijs van hunne genoten Breucken ende proffijten.

XXVII.

Item soo wie uytte gilde begeert te scheyden, zal 't selve vrywillich mogen doen, mits betalende voor de Gilde drye guldens.

XXVIII.

Ende soo wie eens uyt de gilde gescheyden is, ende daer wederom begeert te comen, sal wederom aengenomen mogen werden, mits betalende voort Gilde ses guldens.

XXIX.

Item oft gebeurden datter eenige weduwnaers ofte jonge gesellen comen te trouwen, sullen moeten voor het Gilde betaelen drye gulden.

XXX.

Item oft gebeurde datter er eenige buytte Byen comen gebracht te worden in onse vaert ende daer gelost werden ende mosten vliegen dat deselve daer ter plaetse sullen moeten blyven staen vierentwintich uyren achter malcanderen, maer niet langer, sonder dat deselve met wagen, ofte kar, ofte sleede, oft verdragen, oft in geender maniere mogen verbracht werden, ende dat op pene van thien gulden t'elcken dage te verbeuren, ende daarenboren yderen dach noch twee korven Byen, alles ten proffijte van den Officier.

XXX. (sic.)

Reserverende roorders 't allen tijden aen Ons de interpretatie, vermeerdereinge ende verminderinge van dese onse Ordonnantie ende Poincten daer inne vermeldt, soo ons dat

goetduncken ende gelieven sal, na gelegenheit van tyden ende saken.

*Gedaen onder onsen Naeme ende Groot Zegel, in s'Gra-
renhage, desen 30^{en} April XVIe t'seventich.*

(was geteekend) *G. Prince d'Orange*

(onder stond)

Ter ordonnantie van Syne Hoch.

(get.) *A. BUYSERO.*

Medegedeeld door wijlen V. v. D. AURA.

OUDE BEGRAFENISGEBRUIKEN IN NOORD-BRABANT.

(Supplement.)

DEN DUNGEN.

Voor het huis, waar het lijk van een volwassene boven aarde staat, plaatst men hier een teeken, dat bestaat uit twee bossen stroo, die op elkander gelegd zijn en welke elk de dikte van een jongensarm hebben. Om den bovensten bos zijn gebonden drie strikken van papier, waarvan de middelste wit en de beide uiterste zwart zijn. Door de beide bossen zijn in schuinsche richting gestoken twee houten pinnen, zoodat de bossen op elkander kunnen blijven liggen en tegen den onderste vier baksteen kops kunnen worden gezet; daartoe zijn de pinnen zoo lang gemaakt, dat de onderste bos ter lengte van een $\frac{3}{4}$ baksteen van den grond verwijderd blijft; tegen dezen bos worden vier baksteen in schuinsche richting naast elkaar gezet; van weerszijden van die steenen steken de bossen slechts een klein eindje uit. Om meerderen steun aan 't geheel te geven, wordt de bovenste bos van achteren nog geschraagd door twee stokjes.

Geldt het een kinderlijk, dan zijn de bossen iets smaller en staan er tegen den onderste bos slechts drie baksteen. Om den bovensten bos bevinden zich dan geen rouwstrikken, doch er zijn van boven palmtakjes in gestoken, die waaiersgewijze uitgespreid en geheel voorzien zijn van kleurige bloemen en snippers van papier.

BOXMEER.

Aan hetgeen hierover is gezegd (IV blz. 83), moet nog worden toegevoegd, dat al naarmate de overledene tot het mannelijk of vrouwelijk geslacht behoorde, bij de begrafenis een man of eene vrouw voor de kist gaat met het H. Olieselkruis in de hand. Achter de kist gaan eerst de mannen en daarna de vrouwen. De mannen dragen thans geene rouwmantels meer, doch de vrouwen nog wel de falie. De naaste mannelijke bloedverwant gaat voorop en draagt daarbij een hoogen hoed op het hoofd, waarvan een lange zwarte lamfer afhangt; in de hand houdt hij voor zich uit eenen grooten, uitgespreiden, witten zakdoek.

's-Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

KORTE AANTEEKENINGEN UIT DE COMMISSIEBOEKEN VAN 'T MARKIEZAAT VAN BERGEN-OP-ZOOM.

II.

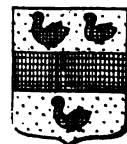
9 December 1654. Benoeming van Wouter de Witte tot *pennincm^r van den Oistmaer*.

10 December 1654. Benoeming van Marcelis van den Poll zoon van wijlen Johan tot rentm^r. van Hedel.

26 Febr. 1655. Benoeming van Anthoon van Horen, ¹⁾ tot rentm^r van Bergen-op-Zoom.

3 Aug.^r 1655. Octrooi voor *Joncker Jacob Prouninck genoemd van Deventer ende Jouffr Adri-*

¹⁾ Denkelijk Antonius van Hoorn, Med. Doct. die 3 Oct 1659 te Bergen op-Zoom sterft, als echtgenoot van Petronella Boshuysen en o. a. vader van Cornelia, gedoopt 21 Sept. 1652 (R.K.) en gehuwd (1 Feb. 1682) met Joseph Ferdinand (de) Pouillon, kapitein, en daardoor grootvader van Windelina Allegonda P, echtgenoot van Wilhelmus Volkers, zie o. a. de noot op pag. 49 II.

Pouillon.

(RED.)

ana ¹⁾ syne wettighe huysvrouwe, dochtere Joncker Wernart van Honselaer, om over een 8^e part in een adelijk huys, erf, en(de) landeryen, en(de) aangelegen erffenisse ende dependentie van dyen gemeynlick genoemt Nieuwerlaer binnen onse Heerlickheyt van Ste Michiels Gestell gelegen, by test. te mogen beschikken.

3 Aug. 1656. Octrooi voor Joncker Hendrick Lelijeon, ²⁾, rentm^r ende Castelleyn van onse Heerlickheyden Outherlaer ende St Michiels Gestell, om bij test. . . . enz. te mogen beschikken over een door hem in 1655 gekocht adellijk huis met hoven, landerijen enz. genaamd de Rouwenberch, en hebbende toebehoord aan Joncker Huybrecht heere van Capellen.

29 Mei 1657. Benoeming van Pieter van(der) Creke, ³⁾ licentiaat tot rentm^r van den „finnart.“

HAARLEM.

M. G. W.

OVER DE HEERLIJKHEID CALFVEN.

(MET DE GESCHIEDENIS VAN EEN VERHINDERDE TROUWPARTIJ.)

IV (Slot.)

Ik heb gewacht met het slot te geven van dit artikel, omdat ik hoopte eenige gegevens te kunnen verzamelen over de verdere geschiedenis van Calfven. Tot mijn leedwezen ben ik daarin niet kunnen slagen.

¹⁾ De geslachtslijst der familie Prouninck van Deventer in de „*Gesch. aant. betreffende het slot Loevestein*,“ vermeldt dit huwelijk niet. Zij vermeldt wel het huwelijk van Adriana van Honselaer, dochter van Wernard met Anna Prouninck van Deventer. Zij vermeldt slechts één Jacob P. v. D. omtrent dezen tijd, het was de bekende commandeur van Loevenstein, die slotbewaarder was tijdens de vlucht van Hugo de Groot. Hij was getrouwd met Anna van Gijetre.

²⁾ Denkelijk Le Lion. (RED.)

³⁾ Zoon van Willebrord; hij woonde in 1709 te Oudenbosch en was aldaar ontvanger; was gehuwd met Maria van Veld(e) wijk k. Zie de tweede noot op pag. 55 van jaargang II.

(RED.)

Eer ik echter verder ga, wil ik nog even de aandacht vestigen op het feit, dat onder de Fraula's, die zich met hand en tand verzetten tegen de *mésalliance* van hun bloedverwant, ook voorkomt graaf Simon Lodewijk (Gregorius) Josephus de Fraula.

Op dezen is toch zeker wel het spreekwoord toepasselijk: de pot verwijt den ketel, dat hij zwart ziet,

Want niet zoo heel lang te voren was hij gehuwd met Maria Ursula Josefa du Buisson, dochter van Frans en van Maria Ursula van Wezemael.

En dat Mietje du Buisson?

Had een mutsenwinkeltje in de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw-straat te Brussel! ¹⁾

Was nu 't verschil tusschen een eerzame *keuken-maerte* en een eerlijke mutsenwaschter zoo groot?

Ik heb hier voor mij liggen het biljet eener verkooping van tal van eigendommen, gelegen in het Zuidkwartier van het Markiezaat.

En wel speciaal onder Ossendrecht.

De eerste zitdag der „voorschreven Domeinen” zou worden gehouden den 1en April 1803, 's voormiddags ten 9 uur bij Cornelis Moers te Hoogerheyden, de finale verkooping den 16en d. a. v. terzelfder plaatse en uro.

De eerste koop wordt beschreven als:

„De allezints schoone en welgeleegen *Buiten-plaats*, genaamd *den Berg*, of net Oud-Adelyk Huis *Ossendrecht*, geleegen aan het Dorp van dien naam, in de environs van *Bergen-op-Zoom*.

„Bestaande in een spatieuze, extra sterke en wel betimmerde Heere-Huisinge, met desselfs Stallen, Remisen, en verdere Gebouwen, daar toe specteerende, Tuinen, Coepel, Laanen, en spatieuze Plantagiën en Bosschen, alles in eenen zeer fraaijen smaak aangelegd; hebbende men van

¹⁾ Goethals: *Miroir des notabilités nobiliaires* I p. 318 (in voce Cogen).

daar een verrukkelyk uitzicht over de Rivier *de Schelde*, een groot gedeelte van Zeeland, de Vlaamsche Kusten, en voorts over de Polders aan den voet van den Berg gelegen, waarop dit Gebouw is staande.

„Alsnog de *Boere-Wooning*, met alle de daartoe behorende Gebouwen, welke alle byzonder hegt en sterk zyn, en in de eerste Jaaren geen onderhoud behoeven.

„Voorts alle de *Zaay- en Wey-landen*, zo ten Hooge, als in den Noord-Polder van *Ossendrecht*, en onder 't Leen Calfenne by deeze Hoeve wordende gebruikt, exept de Vier volgende Koopen; een en ander te samen groot ruim 162 Gemeeten. Zynde de Heere-Huisinge in Huur by den Heer *Raven, c. s.*, tot Mey 1803., à *f* 200 - 0 - 0 s'Jaars. En de Boerderye by de *Weduwe Pieter Lambrechts*, tot Stoppelyd en St. Maarten aanstaande, à *f* 1636 - 14 - 0 s'Jaars, met de Vier volgende Koopen.”¹⁾

En de zesde koop als:

„Het aangenaam *Buiten-verblyf* genaamd *Calphen*, mede naby *Ossendrecht*.

„Bestaande in eene propere, hegte en weldoortimmerde Huisinge, met de Gebouwen daar toe specteerende, desselfs Tuinen Dreeven en Laanen.

„Voorts de *Boere-Huisinge*, met den verdere Opstal van dien, en alle de Hooge- en Polder-Landen daar toe behoorende, te samen groot omtrent 108 Gemeeten.

„In Huur de Heere-Huisinge by den Capitein *F. May*, tot Mey 1804, à *f* 100 - 0 - 0 s'Jaars; en het Boeren-bedryf mede tot Stoppelyd en St. Maarten des Jaars 1804., à *f* 800 - 0 - 0. elk Jaar, by *Willem Swagemakers*.”

Een brief, door den heer *B. F. Vermeulen* te Bergenop-Zoom, in 't jaar 1803 geschreven aan *den heer P. J. Cuyppers, Representant in den Hage*, leert mij, dat het huis de Berg werd gekocht met nog eenige perceelen

¹⁾ Kruger in zijn Kerkelijke Geschiedenis van het Bisdom van Breda IV 87, 88 maakt onderscheid tusschen het kasteel Ossendrecht (thans de Prins) en het Koffiehuis de Berg, thans het gesticht van de eerw. Zusters.

gronds voor f66,550 door den heer J. M. G. Knijff-Le Candele te Antwerpen. ¹⁾

En „Calphen” door Jacobus Melsen voor f 31000.

In aanmerking nemende de schaarste van geld in die troebele tijden, is dit een zeer mooie prijs te noemen, die bewijst, dat Calfven een schoone bezitting was.

Uit een geschreven lijstje blijkt mij, dat al deze goederen behoorden tot de domeinen van 't Markiezaat en als zoodanig werden verkocht. Hoe het goed uit de handen der familie de Fraula was overgegaan aan het Markiezaat, dat in 1800 bij koop het eigendom geworden was van de Bataafsche Republiek, is mij niet bekend.

Wanneer Jacobus Melsen Calfven voor eigen rekening gekocht heeft, dan is het door hem toch spoedig weer van de hand gedaan, want ik vind Jonkheer Frans Jozef Ullens, heer van Ter Strijpen, al genoemd als heer van Calfenne. Toch overleed deze reeds 22 Januari 1813. ²⁾

Deze eigenaar was 21 April 1769 geboren, maakte deel uit van de ridderschap der provincie Antwerpen en huwde 15 Juni 1791 in de St. Andrieskerk der Scheldestad met Maria Theresia Clara Cornelissen van Schooten, in hetzelfde jaar als hij geboren, doch die hem tot 1 April 1843 overleefde. ³⁾

Calfven ging over op hun vijfden zoon Jonkheer Cornelis Florentinus Ullens van Schooten, geboren 26 Maart 1804 en gehuwd sedert 23 Augustus 1828 met Stephania Maria Theresia Knijff, geboren 7 No-

---

¹⁾ Zijne weduwe trachtte het in 1815 te verkoopen aan den reeds genoemden heer Cuypers, blijkens eenige brieven, die ik raadpleegde.

²⁾ Hij was gesproten uit een oude, Antwerpsche familie, die in 1693 werd geadeld. Zijne ouders waren Joseph Antonius Frans Ullens en Anna Maria Charlotte van der Borch.

³⁾ Zij was eenig kind van Frans Pieter Dominicus Cornelissen, waradijn der munt te Antwerpen, bij Maria Theresia Johanna de Man.

vember 1807, dochter van Karel Pieter George bij Maria Barbara de Wael.

Van de talrijke kinderen, uit dezen echt gesproten, was het Jonkheer Maurits Maria Norbertus Joseph Ullens van Schooten, die Calfven tot zijn deel bekwam.

Deze stierf voor eenige jaren kinderloos en liet het eigendom na aan zijne weduwe Louisa Hubertina Hyacintha Beeckman, welke het thans nog bezit.

Nog vindt ik op bladz. 91 van het „Suite du Supplément au Nobiliaire des Pays-Bas, et du Comté de Bourgogne”, par M. D. **** S. D. H. ** (1661—1686) vermeld:

Maria Johanna van Eyck, dochter van Engelbert, heer van *Calfenne*, en van Louisa de Plaines.

Deze Maria Johanna huwde 12 Augustus 1678 Karel Robert van Dongelberghe, heer van Corbeke.

W. J. F. JUTEN.

SCHEPENAKTE VAN ST. OEDENRODE BETREFFENDE
HET VERGROOTEN VAN DE SCHUURKERK
DER ROOMSCH-KATHOLIEKEN ALDAAR.

Alsoo questie ende verschillen waeren ontstarn tussen de ingesetenen deeser vryheyt St Oedenrode over en ter sake vant verplaetsen of niet verplaetsen van het Rooms Kerckenhuys ende optimmeren van dien, soo is tot slissinge van dien voor schepenen deeser vryheyt ondergenoemt gecompareert de heer Adrianus van de Kerckhoff, verclurende, dat hy hetselve huys op sijn eygen beurs en kosten, op sijn eygen viciquo ende pryckel daer in staet sal voltimmeren ende voltrecken sonder daertoe te gebruycken eenige de minste penninge, gaven of giften, direct of indirect, of eenige ornamenten van kerck of altuer, bedacht of onbedacht, maar enckel en alleen sijn eygen penningen, dat is soodanighe, die hy, schoon overvloet van levensmid-

delen hebbende, soude connen tot sijn particulier voordeel beleggen ende niet ad pias causas; vercluerende verders, dat hy tot laste vant selve huys of waerdoor hetselve souden connen werden belast noyt penningen heeft genegotieert noch te sullen negotieeren, alsoo alle de penningen, die hy tot opbouwinge van de voorsz. kercke of schuere heeft verstreckt en nogh sal comen te verstrecken verclaert te schencken aen de gemeene ingesdenen deeser vryheyt St Oedenrode irrevocabiliter ende onwederroepelijck, sonder ten dien opsichte oyt de minste actie te reserveren, gelovende hy comparaat dit altoos onwederbreeckelijck te houden ende te doen houden ende tot meerdere sekerheyt heeft hy deesen met eede bevesticht, soo waer helpe hem Godt Almachtigh ende sijn alsoo partyen verdragen, dat, hangende ende gedeurende het leven van hem, Kerckhoff, geen de minste divoiren sullen werden aengewent tot verplaatsinge doch dat sulx sal vrystaen naer sijn Edele overlyden, soo als dan te Ruden ende sullen connen accorderen. Actum St. Oedenrode den vijffden Augustus 1709., testes Matijs Versantvoirt ende Dielis de Roy schepenen.

De kwestie, die in deze akte gold, leeren wij kennen uit Schutjes, Gesch. van het Bisdom 's-Bosch, V blz. 308. Zooals daaruit blijkt, was de schuurkerk, die de Katholieken van St. Oedenrode omstreeks 1662 buiten de grachten van het kasteeltje Emmaus hadden opgeslagen, bij verloop van tijd veel te klein geworden, waarom de toenmalige heer van Emmaus, Jonker Hen-

¹⁾ Deze Jonker Steenlage was waarschijnlijk dezelfde als Jonker Henrick Steenlage, die 24 Februari 1664 te St. Oedenrode gedoopt werd als de zoon van Jor Johan Henrick Steenlage en Maria Catharina Entevoets. Deze laatste, welke den 20 Juni 1667 te Esch stierf, alwaar toen het rouwbord in de Kerk werd opgehangen, dat vermeld wordt op pag. 550 van den Noordbrabantschen Almanak (jaargang 1891) en thans in het bezit is van het Prov. Genootschap van Kunst en Wet. in Noord-Brabant, was de dochter van Jor Wolfgang Entevoets en Maria van Boshuysen. De familie Entevoets of Endevoets bestaat thans nog in N.-Brabant, doch alleen in den minderen stand. Haar vroeger kasteeltje Emmaus is nu een hee-

rick Steenlage, 1) hun den 30 Mei 1707 zooveel terrein verkocht, dat de bestaande schuurkerk kon worden vergroot. Sommige Katholieken van St. Oedenrode wilden toen de schuurkerk te Stompershoek gebouwd hebben en van daar, dat er onder de Katholieken van dat dorp een groote oneenigheid ontstond, die slechts

renhuis en staat in de kom van St. Oedenrode. In 1728 geraakte het door koop uit de familie Steenlage.

Anna Bosch, wed. van genoemden Jor Hendrik Steenlage en hunne kinderen: Jor Theodorus Steenlage en Maria Catharina Steenlage verkochten in 1728 het kasteeltje Emmaus aan Jan Pouwels Vogels. In eene akte van dat jaar werd het aldus voorschreven: huis, hof, dries en land met de huisplaats van het kerkhuis. — Thans is het nog een heerenhuis.

A. V. S. V. Y.

Over de familie Entevoets zie men „Taxandia” II, 92 en 93 en de Geslachtslijst der familie Prouninck van Deventer, in Geschiedk. aant. betr. „het Slot Loevesteyn”.

Van de familie van Boshuysen in deze noot vermeld, komt bij Simon van Leeuwen een tamelijk uitvoerige genealogie voor, waarin echter niet vermeld is Guilielmus Bernardus van Boshuysen, gedoopt te Roosendaal R. K., na den dood zijns vader, heer Jacob; zijn moeder was Anna Maria van Schoor; als doopgetuigen vinden wij vermeld heer Guilielmus van Ham, Anna van Wissekercke weduwe(?) van Schoonhoven en Maria Pieters. Die naam van Wissekercke doet mij vermoeden, dat Jacob de zoon was Claas v. B. bij Anna van Wolfswinkel „uit Brabant,” weduwe van Huybert van Wissekercke (van Leeuwen bldz. 880 kol. 2.) Vooral omdat Philips van Schore, die in 1619 en '24 burgemeester was van Leuven, gehuwd was met Maria van Wolfswinkel (Nobil. des Pays Bas. par. M. D. S. D. H. II^{de} partie p. 586.) Eene Petronella van Boshuysen was echtgenoot van den dr. med^{ae} Antonius van Hoor(en), die 3 Oct 1659 te Bergen op Zoom stierf; bij den doop hunner kinderen traden op Domicellae Aleyda, Cornelia en Apollonia Boshuysen. Hunne dochter Cornelia v. H. was de vrouw van Joseph Ferdinand de Pouillon, moeder van Windelina Allegonda de Pouillon, gehuwd in 1754 met Wilhelmus Volkors, mijn betovergrootvader.

(Red.)

kon bijgelegd worden doordien, zooals in de bovenstaande akten vermeld staat, de toenmalige pastoor van St. Oedenrode, Adrianus van de Kerckhoff, welke blijkens den inventaris zijner nalatenschap, berustende onder de schepenakten van die plaats, een niet onbemiddeld geestelijke was, zich verbond om de schuurkerk op eigen kosten te vergrooten. Veel plezier beleefde hij van deze verbouwing ook niet, daar de regeering vond, dat hij aan de schuur te veel het aanzien van eene kerk had gegeven door er eene spitsbogige deur en ramen in te plaatsen, en om die rede dreigde hem te beboeten; hij was daarom wel genoodzaakt het bovenste gedeelte van de ramen en de deur der schuur met planken te laten bedekken en alzoo het kerkachtige uiterlijk van de schuur, hoe luttel het ook was, voor het oog te verbergen! Toen de Katholieken van St. Oedenrode in 1810 hunne tegenwoordige kerk konden betrekken, is hunne schuurkerk afgebroken. Pastoor van de Kerckhoff was toen reeds lang overleden, daar hij 15 Mei 1726 te St. Oedenrode stierf. Voor den trap van het hoog altaar der tegenwoordige R. K. kerk aldaar, ligt zijn grafzerk, waaronder hij evenwel niet begraven is, omdat hij, als kanunnik van Postel, in de abdij van dien naam ter aarde beste'd is.

Emmaus behoort thans aan de gebroeders Gerardus en Joseph Wijnen, wonende te St. Oedenrode.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

PREDIKANTSTRAKTEMENTEN.

De abten van Tongerlo en St Bernard, St Gertrudis en de deken van de Leuvensche faculteit belastten S. Bogaerts de zaak over de traktementen van predikanten, door hen te betalen, te 's Gravenhage te behartigen.

D'onderschreven bericht sijnde, dat de heeren van den Raet van Staete der Vereenichde Provinciën geresolveert hebben ende geordonneert tot laste van den heere prelaet van Ste Bernaerts als patronus der kercke van Gastel in

Marcquisaet van Berghen opden Zoom, dat hy uyt sijn thien- den aldaer boven het ordinaris tractement van den predi- cant, actueelijck sijnde in bedininghe alnoch soude moeten betaelen een gelijk tractement ter somme van ses hondert gulden t'sjaers aen den affgeganen predikant onder pretext, dat den selven soude wesen verclaert emeritus, wesende een ongehoorde ende gansch onredelycke ende ongefondeerde nieuwichheit, oock van duytterste quaede consequentie ende preiuditie van alle geestelycke corpora, besittende eenighe thienden onder den staet ofte jurisdictie der voorsz. Geunieerde Provinciën en subject wesende te opsicht der selve thienden in donderhout van de predicanten, hebben gesamenderhant goetgevonden tot gemeyne cost(en) ende pro rata naer de nombre van predicanten, die ider van ons moet onderhouden te deputeeren den persoon van den Eerc. heer Siardus Bogaert, pr. van Hÿtberghen ¹⁾ om te reysen naer s'Gravenhaeghe ende aen te houden ende solli- citeren by syne Excellentie den heer Ambassadeur van Spaigne ten eynde de conferentie, die bij de heeren Staeten Generael alreede op t' versoeck van syne Excellentie voorn. over t' selve subject geaccordeert is, metten aldereersten mach haeren roortganck hebben, tenderende om de voorsz. resolutie van den Raet van Staete te doen veranderen als wesende directelijck contrarie de voorgaende resolutie van Haere Ho. Mo., belastende elcke kerke off patronatus der selve maer met onderhout van eenen predicant ende alle de oncosten die ter oorsaecke van dit versoeck ofte vervolch sullen moeten gedocht worden, geloven wy andermael elc pro rata als voorseyt is sonder uytstel op te brenghen ende alsoo daer eenich contant gelt moet wesen, soo is goet ge- vonden ende gewillecort, dat wy voor elcke kercke off pre- dicant, die wy moeten onderhouden by provisie ende gereet sullen furnieren ende aentellen in hunden van den voorsz. heer Siardus Bogaert de somme van . . . . , salvo computu. Actum 24 Mey 1667.

fr Joannes, Abbas S^{ti} Bernardi

---

¹⁾ Zoo staat er letterlijk; de bedoeling is Huybergen.

f. Jacobus, Abbas Tongerloensis
Maximilianus van Leefdael
Abbas Ste Gertrudis
fr. Christianus Lupus, Sacre Theol.
Doctor ac Professor, et sacre facultatis
Lovaniensis pro tempore Decanus.

Naar het Origineel, op papier, aanwezig in het klooster-
 archief van Huybergen te Hoeven.

W. J. F. JUTEN.

DE FAMILIE DE POTTERE.

III. (Slot.)

Het is mijn voornemen niet geweest andere familiën
 van denzelfden naam en nagenoeg hetzelfde wapen
 te behandelen.

Doch de schrijver van het *Geslagtboek* zegt.

*Come nog eens voor 't leste tot de Potters ende may
 niet nalaten te schryven t' geene my nog te vooren komt,
 van gehoort en verstaen te hebben: hoe dat eenen uit ons
 familie in voorige tyden met naame Jan de Pottere is
 admirael op zee geweest, ook daar en boven eenen Maxi-
 miliaen de Pottere Raads Heer van den Hove van
 Holland En ten lesten dat de Potters die van den Stendt
 van Zeeland hebben geweest ende wy uit eene zelve familie
 koomen, is niet aan te twijffelen.*

Van Maximiliaan de Pottere, die in de tweede
 plaats genoemd wordt, vermeldt de bekende Mathijs
 Balen in zijn „*Geslachtboomen der Adelyke Geslachten
 van en in Dordrecht enz*” op bladzijde 1003, dat hij was
 advocaat voor den Hove van Holland en gehuwd was
 met Jacomina Boot, dochter van Mr Dominicus
 Boot, raad in het Hof van Holland bij Catharina
 van Montfoort. Hij stierf in 1605, zij in 1614.

Uit dit huwelijk sproten:

1. Mr Roeland de Pottere, Jezuïet.
2. Dominicus de Pottere, raad en thesaurier van

den Prins van Oranje, huwde in 1616 Joanna Maria Doublet, vrouwe van Souburg, dochter van Laurens bij Maria Numan van Warendorp.

3. Helena de Pottere, gehuwd met Cornelis Boot, rentmeester van den Prins van Oranje in Prinsland. Hij was een zoon van Johan bij Josina Sandelin.

Uit hun echt sproot Maximiliaan Boot, die 7 October 1616 te Gastel werd gedoopt, gelijk in het doopboek der Katholieke Kerk staat vermeld; zijn peter was . . . . de Pottere.

4 Catharina de Pottere, gehuwd met Lambert van der Horst, te Rijswijk (ex matre Bam.)

5 Isabella de Pottere, clarisse te Leuven.

Maximiliaan zelf was een zoon van Roeland, pensionaris van Zeeland bij Isabeau van Borselen van der Veere (ex matre Schengen). Roelands moeder was uit het huis Heetvelde. ¹⁾

Deze Roeland moet tweemaal gehuwd zijn geweest; want uit zijn huwelijk met Cornelia van Bruheze (ex matre Couwenberg), die als weduwe hertrouwde met m^r. Jacob Campe en in hoogen ouderdom in 1611 overleed, sproot een dochter Rachel de Pottere, die huwde Jan van Berchem, Jacobszoon bij Anna van Ruyven.

Roeland was pensionaris en penningmeester van Prelaat en Edelen van 1543 tot 1563, en denkelyk een zoon van mr. Jacob de Pottere, die in 1529 raad was van Prelaat en Edelen.

Van de Zeeuwsche de Potters vermelden *de Levensberichten van Zeeuwen* nog heel wat *in voce*; om der volledigheidswille laat ik het hier volgen, aangevuld met wat het Maandblad *de Nederl. Leeuw* 1886 bladz. 64 en 1887 bldz. 91, zoowel als *Zelandia Illustrata* II 407 enz. geven.

I Antony de Pottere, was gehuwd met Barbara

---

¹⁾ Navorscher 1891, bldz. 138 en 223.

de Backer of 's Backers; ¹⁾ zij worden nog in 1475 vermeld. Zij hadden een zoon:

II Anthony de Pottere, gehuwd met Margaretha van Asseliers, geboren 14 Oct. 1464 en dochter van Philips, kapitein in dienst van hertog Karel den Stoute bij Juliana van Eesbeke genaamd van der Haegen.

Zij leefden beiden nog in 1488, hij overleed kort nadien en is begraven in de kerk de la Chapelle te Brussel. ²⁾ Uit dit huwelijk sproot:

1°. Pedro d. P. die bij Margaretha van Romswinkel (1567) naliet.

A Ida de Potter de vrouw van Jan de Bosch (1611.)

2°. Jacob d. P. *volgt onder III.*

III Jacob de Pottere, gehuwd met Anna de Groeff (van Erkelens), dochter van Gijsbrecht (st. vóór 1579) ³⁾ waarbij:

IV Hendrik de Pottere, in 1578 kapitein van een vendel schotten te Sluis, vertrok in 1584 naar Bergenop-Zoom, van waar hij in 1586 weer naar Sluis terugkeerde. In 1587 ging hij met zijn krijgsbende naar Schouwen, waar hij huwde met Agatha van Wissekerke, dochter van den schatrijken Antonius bij Maria van den Abeele.

Zij bewoonden het huis de Pottere onder Noord-Gouwe. Hij sterft 1620. Hunne dochter.

1 Maria de P. ondertrouwde 22 Juni 1622 te Bergenop-Zoom met attestatie om te Leiden te huwen, den Engelschen kapitein John Conyers, ridder, geboren 1586 en 1658 overleden. Zijne moeder was uit het huis

¹⁾ Ned. Leeuw 1886, bl. 64 noemt de vrouw van dezen Anton: N. N. uit den huize van Mechelen.

²⁾ Zijn wapen was: in blauw een gouden balk, beladen met 3 roode rozen en vergezeld van twee gouden sterren in 't schildhoofd en een gouden wassenaar in den schildvoet.

³⁾ Zie De Navorscher 1892 bldz. 521.

Beaufon. Zij stierf 15 Juli 1650 na daags te voren bij testament 15000 gulden te hebben bestemd voor een stichting van vijf huisjes. Deze echtelieden liggen begraven onder eene prachtige marmere tombe in de Sint Lievenskerk te Zierikzee. (Zie Zel. Ill. I 407 e. v.)

2 . . . . . de Pottere, gehuwd met . . . . Hume, waaruit Henrick Hume, kapitein in Staatschen dienst, 28 Mei 1650 te Delft overleden.

Tot de bloedverwanten van Maria behoorden :

Jacob de Pottere, Pieterszoon geboren te Goch in 1662 wonende te Haarlem en bij de 90 jaar oud.

Een zijner dochters Anna Margaretha d. P., was gehuwd met Johan Ackers.

Ook Jan de Pottere oud-rentmeester van Brussel, wiens grootvader en Maria de P. achterbroederskinderen waren. In 1724 stierf deze tak uit met het overlijden van Jan François de Pottere.

Tot slot en als meer passende in dit tijdschrift geef ik hier een fragment-genealogie der Bossche de Potters, zooals mij die indertijd door Mr A. F. van Lanschot werd opgegeven :

Glaudi de Pottere, huwde Maria Verheyen, dochter van Hendrik Jan V. of v. d. Heyden bij Jvr. Catharina van Berckel (Theodorus dochter bij Clauda Kuysten.) Hunne kinderen :

1 Johan de P., *volgt onder II.*

2 Maria de P., echtg. van Heer Johan van Lier.

van Lier.

Vuchts.

3 Theodorus de P., gehuwd met Ida van den Heuvel.

II Johan d. P., was eerst gehuwd met Petronella Vuchts. Nadat zij kinderloos was gestorven, hertrouwde hij Lucia van Grinsven. Uit dit tweede huwelijk sproot :

III François d. P., die 3 April 1763 stierf. Zijne echtgenootte was Anna Maria van Berckel, ¹⁾geb. te 's Hertogenbosch in 1696, dochter van Theodorus Caspar, (geb. 24 Juli 1660 te Keulen en overleden 25 Januari 1734 te 's-Hertogenbosch) bij Jvr. Theodora van Meverden (overleden 3 Aug. 1714.) Hunne dochters:

van Berckel.

1 Anna Regina d. P., geboren in 1738, overleed in April 1799 te 's Hertogenbosch.

Zij was de echtgenootte van Godefridus van Lanschot, zoon van Cornelis bij Henrica Cecilia de Henrici.

van Lanschot.

2. Johanna Maria de Pottere, echtgenootte van Johannes Petrus van Meeuwen, ge-

v. Meeuwen.

boren in Dec. 1730, eigenaar van het erfgriffierschap van Maasland en der erfsecretariën van Osch, Lithoyen, Berchem, Heeswijk, Nistelrode, Berlicum.

Hij was een zoon van Francis van Meeuwen, (ged. 1 Juni 1679 te Osch), vice-president der schepenbank aldaar, die in 1753 overleed, bij zijn tweede vrouw (gehuwd 17 Februari 1728) Elisabeth Maria Clingh.

Deze familie komt ook voor met den naam de Pottere, genaamd Potters.

Christiaan Potters, die hetzelfde wapen voerde, en door „de Representanten van het Fransche Volk bij de Legers van het Noorden, de Sambre en de Maas” in 1794 werd benoemd tot lid der regeering van den Bosch behoorde waarschijnlijk tot dezelfde familie. Hij handelde in kruidenierswaren.

Hieronder vindt de genealogie der Protestantsche familie de Pottere een plaats.

¹⁾ Haar zuster Johanna Maria van Berckel was gehuwd met Hendrik de Pottere. Zie Gen. v. Berckel in V. v. Oyen, Stam- en Wapenboek.

Zij was eveneens uit Bergen-op-Zoom afkomstig en bleef daar lange jaren gevestigd.

Deze Geslachtslijst is ter plaatsing ingezonden door Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland te 's-Gravenhage.

W. J. F. JUTEN.

I. Jacob de Pottere, rentmeester te Bergen-op-Zoom, had tot zoon:

II. Cornelis de Pottere, tr. Neeltje. Beiden stierven te Bergen-op-Zoom in 1538 en lieten 6 kinderen na:

1. Cornelis de Pottere, *volgt onder III.*
2. Elisabeth de Pottere, geb. 29 Aug. 1526.
3. Pieter de Pottere, geb. 15 Sept. 1528, schepen te B.-o.-Z., st. 1585.
4. François de Pottere, geb. 29 Aug. 1530.
5. Jacob de Pottere, geb. 15 April 1535.
6. Rombout de Pottere, geb. 25 Febr. 1536.

III Cornelis de Pottere, geb. 13 Maart 1522, schepen te Bergen-op-Zoom, trouwde 19 Nov. 1553 Elisabeth Cornelisd., geb. 1535. Hij stierf 1585, en had 10 kinderen:

1. Neeltje de Pottere, geb. 13 Mei 1555.
2. Cornelis de P., geb. 1 Mei 1557, st. jong.
3. Lisken de P. geb. 20 Dec. 1559, tr. Marcus Meertens, wethouder te B.-o.-Z.
4. Maeyken de P., geb. 3 Mei 1561.
5. Cornelis de P. geb. 22 Juli 1564.
6. Francijntje de P., geb. 10 Maart 1566.
7. Jan de P. geb. 20 Mei 1569, st. jong.
8. Claerken de P., geb. 20 Aug. 1570, tr. Cornelis Adriaensz.

9. Jan de P., *volgt onder IV.*

10. Pieter de P., geb. 1578.

IV. Jan de Pottere, geb. 1 Oct. 1575, tr. 31 Dec. 1600 Claerken Michiels, geb. 1579, st. 7 Juli 1663. Uit dit huwelijk:

1. Pieter de P., geb. 8 Oct. 1601, trouwde Neelken of Cornelia Geleyns, waarbij 3 kinderen:

a. Cornelis de P., gedoopt....Maart 1628.

b. Geleyn de P., gedoopt 13 Nov. 1633, was tweemaal gehuwd.

c. Janneke de P., gedoopt 17 Maart 1630, tr. Cornelis Coenraetsz., waarbij kinderen: Claerken en Cornelia, gedoopt 25 Mei 1636.

2. Dingentie de P., geb. 5 Dec. 1603, tr. Leendert Dingenisz.

3. Michiel de P., geb. 21 Jan. 1605, tr. 1e Janneken van Borssen (Janneken Pieters van Boersen,) 2e Janneken de Neve, die in 1656 hertr. met Dirk Reygersman. Uit het 1e huwelijk twee kinderen, uit het 2de één, te Bergen-op-Zoom gedoopt.

a. Cattelyne, gedoopt 14 April 1630.

b. Pieternelleken, gedoopt 23 Nov. 1631.

c. Johannis de P., ged. 3 Febr. 1636, tr. de dochter van Pieter Godschalksz. Hij st. 3 Maart 1697.

d. Catharina de P., gedoopt 30 Maart 1640, tr. Gielis de Neve.

e. Margrieta de P. tr. Aernout de Lij.

4. Elisabeth de P., geb. 5 Nov. 1607. Zij trouwde 2^e Pieter van Uffelen en st. 9 Sept. 1688.

Uit dezen echt zijn kinderen geboren.

5. Cornelis de P. geb. 11 Jan. 1611, st. jong.

6. Johannes de P., *volgt onder V.*

7. Neeltje de P., geb. 21 Sept. 1615, tr. Dirk de Gelder, wethouder te B.o.Z., waarbij kinderen.

8. Cornelis de P., geb. 16 Febr. 1618, st. jong.

9. Claerken de P., geb. 14 Sept 1620, tr. 1^e Bartholomeus van der Beeck, Aernoutsz., 2^e Anthony Druiveland, wethouder te Maartensdijk.

V. Johannes de Pottere, geboren 18 April 1613, tr. 1^e 22 Juli 1635 Catlijne van Ferny, st. 25 Jan. 1640; 2e 12 Aug. 1640 Matthea de Neve, geb. 19 Jan. 1617, dochter van Philip Jansz. de Neve en

Margaretha de Nijze (of Denissen), en zuster van Janneken de Neve voornoemd. Zij st. 27 Juli 1698; hij 6 April 1671, na 4 kinderen verwekt te hebben, waarvan één uit het eerste huwelijk:

1. Maria de P., geb. 1 Mei, ged. 3 Mei 1637, st. 9 Oct. 1680, tr. Cornelis van Huesden, waarbij kind.

2. Johannes de P., *volgt onder VI.*

3. Philippus de P., geb. 19 Nov. 1644, stierf 21 Mei 1700.

4. Margrita de P., geb. 23 Jan. 1648, st. 7 Feb. 1671, tr. Adriaan Schippers. ¹⁾

VI. Johannes de Pottere, geb. 22 Aug. 1642, schepen en rentmeester te Bergen-op-Zoom, st. 26 Sept. 1712. Hij tr. 31 Aug. 1666 Catharina van Alphen, (geb.

Bollaert

28 Juni 1643, st. 14 Febr. 1724,) dochter van Govert van Alphen (Jacobsz. ex Roesina Laureysse) en Catharina Bollaert (Jacobsd. ex Johanna Elisabeth Feeckens). Uit dit huwelijk:

1. Johannes de P., geb. 16 Mei 1667, st. 17 Aug. 1679.

2. Godefridus Adrianus de P., geb. 22 April 1669, schepen te B.-o.-Z., gezworene van het gilde der Ramers 1700, st. 15 April 1723; trouwt 31 Mei 1699 Christina van Alphen, geb. 10 Febr. 1678, dochter van Jacobus van Alphen (Govertsz. ex Catharina Bollaert) en Anna Heynsbergen ²⁾. Zij hertr. 13 Juni 1725 Jacobus de Lij, burgemeester buiten de bank te B.-o.-Z. Uit haar 1^e huwelijk 2 kinderen:

a. Catharina de P., geb. 8 Sept. 1700, st. te Breda 6 Maart 1726, tr. 13 Juli 1719 Mr. Ernst Jacob Michgorius, geb. te Lingen, advocaat te Breda, st. aldaar 1727.

b. Jacoba de P., geb. 13 Mei 1703, st. 13 Jan. 1705

¹⁾ Hij was waarschijnlijk notaris te Bergen-op-Zoom en voerde dan een zeilschip met drie masten op een zee, en tot helmteeken een vlucht.

²⁾ Gen. v. Alphen in V. v. Oyen, Stam- en Wapenboek I, 8.

3. Catrina de P., geb. 29 Maart 1671, tr. 23 Dec. 1698 Jacob Reygersman, weduwnaar van Catharina Reygersman en zoon van Jacob Reygersman en Cornelia van der Creecke. Hij st. te Wouw 3 Aug. 1715 en was drossaard van het Westkwartier des Markiezaats van Bergen; zij stierf te Breda 15 Dec. 1700.

Reygersman.

4. Margrita de P., geb. 8 Maart 1673 st. 10 weken oud.

5. Margrita de P., geb., 19 Oct. 1674, st. 13 Oct. 1677.

6. Mathea de P., geb. 11 Nov. 1674, st. 24 April 1716.

7. Johanna Elisabeth de P., geb. 11 Oct. 1677, st. 3 Maart 1678.

8. Johannes de P., geboren 15 Oct. 1679, st. 10 Oct. 1684, tweeling met

9. Jacobus de P. st. 8 Nov. 1702.

10. Philips de P., geb. 24 Dec. 1680, st. 22 Aug. 1683.

11. Johanna Elisabeth de P., geb. 16 Oct. 1682, st. 29 Maart 1743, tr. 31 Mei 1707 Warnerus Lach, geb. te Stolberg 8 April 1672, zoon van Nicolaas Lach, Warnerusz., predikant te Stolberg en Maria Elisabeth Pittenius, Johannesd. Hij was predikant te Bergen-op-Zoom en overleed aldaar 3 Januari 1735, verscheidene kinderen nalatende. Een der dochters uit dit huwelijk trouwde den Bergen-op-Zoomschen burgemeester mr. Rudolphus Hartman van Hoek in wiens bezit het graf van Johan de Pottere overging. In 't bezit van van Hoek waren ook drie grafstelen, afkomstig van Michiel de Pottere¹⁾.

12. Margrita de P., geb. 23 Jan. 1684, st. 13 April 1693.

13. Jacob de P. geb. 24 April 1685, st. 3 Mei 1685.

14. Jacob de P. geb. 22 Juni 1688, st. 29 Febr. 1720.

's-Gravenhage.

F. BEELAERTS VAN BLOKLAND.

¹⁾ Zie Maandbl. Ned. L. I., bldz. 43.

ALPHABETISCH REGISTER

op de Namen van

Personen, Familiën, Plaatsen en Zaken.

- A.** . in N. Br.) 71 e. v.; 170 e. v.; 285.
- Aarle-Rixtel: (Ziekte te) 209;
214, 5. " Bokhoven 81;
Agylæus (Mr. Hendr.) 184. " Boxmeer 81; 286;
Ackeren (Jhr. Corn. v.) schout " Budel 83;
van Bergen o. Z. 191. " Cuyck 85;
Almkerk: 225. " den Dungen 285;
" (archieff): 227. " Eindhoven 76; 87;
Alphen (Ant. v.); 103. " Erp 88;
Amelsfoort (Quir. v.); 117. " Helmond 79;
Arnoldus, gr. van Looz; 2. " 's Hertogenbosch 91;
Asseldonk (J^{or}. R. van); 126. " Langstraat 96;
Averbode: klooster van) 2 e. " St. Michielsgestel 170
v.; 27. " Oirschot 173;
" " Osch 175;
" " Schijndel 176;
" " Tilburg 176;
" " Tongelre 178.
- B.**
- Baardwijk, uitgaven en inkom- Beke (Ans.), past. Tilb.: 44.
sten der kerk: 7; Beugen, zegel der schep.: 138.
54; 97; 216. Berg, kasteel te Ossendr.: 289.
Inst. v. d. school- Bergen op Zoom, bezoek van
meester, 266. Lod. Nap.: 260.
Berghe S. J. (Petrus v. d.): 154.
Bastingius, ontvanger in het Bertrandt (Ambr.) pastoor
Mark. van B. o. Z. Duizel: 147.
238; 240. Beyherts (Adolf), Wilhelmiel:
231.
Beek (Ger. v.) past. Duizel: 143.
Beerenbroek (B.) kap. te Til- Bigot (Jhr. Charles): 12.
burg: 21. Bloeymans (Hendr.) Z.: 181.
Begraffenisgebruiken (oude Boechem (Am. v.) Z.: 189.

- Bogaerts (Siardus): 235; 294. **D.**
 Bogaerts (Walt.) past. Duizel: 147. Deliën, past. Duizel: 147.
 Bornbergen (Leon.) kan. v. St. Dingeren (Bruno), kap. Tilburg: 164.
 Jan: 268.
 Bouquet (Ant.) Wilhelmië 231. Dobbelsteyn (Reyn), O. Pr. prior te 's Bosch.: 126.
 Boyen (Jo.), kan. v. St. Jan. 268.
 Boxtel (Adv. v.) „ 269. Dooren (Mart. Corn. v.) maire
 „ (Lod. v.) Z. 189. in Tilburg: 104.
 Breda, bezoek van Lod. Nap. 247. Doremans (Wouter), pastoor
 „ Jezuiten-college: 148. Baardwijk: 262.
 „ Oude grafkelders: 67. Duizel, kerkherstellingen, kerkbegeving: 141.
 Broecheven (Nic.), kan. St. Durendael (Kasteel): 192.
 Jan: 269.
 Brueckelaer (Ger. van) past. Dijkmans (Mart.): 11; 46.
 der Kruiskerk te 's Bosch. 186.
 Bruyn (Corn. de) Z.: 208. **E.**

C.

- Emmaus, kast. te St. Oenderode: 292.
 Calfven, heerlijkheid onder Ossendrecht: 22; 49; 130; 287. Emmerick, (Dan. ab.) kan. St. Jan: 268.
 Cassier (Jac.) kan. St. Jan: 269.
 Champs (Everm. des) past. Tilburg: 44; 167. Empel (Arn. ab.) kan. St. Jan 269.
 Claesz. (Claes Jan), pr. te Baardwijk: 8. **F.**
 Collaterale Successie: 235.
 Craen (Tielm.) kan. St. Jan. 268. Fabri (Hendr.) past. Duizel: 145.

Familiën:

Aelmans: 111 —; Albada (d.): 66 —; Alphen (v.): 303 —; Amelroy (v.): 232 —; Andel (v.): 191; 238 —; Angelis (de): 29; 163 —; Arendonck (v.): 232 —; Assendelft: 193 —; Asseldonk (v.): 126 —; Asseliers: 298 —; Beek (v.): 68 —; Beekman: 291 —; Bemmele (v.): 23 —; Berckel (v.): 300 —; Beque (v. d.): 22 —; Berchem (v.): 29 —; Biersteekers: 111 —; Bladel (v.): 181 —; Bloeymans: 151 —; Bockhoven (v.): 189 —; Boecop (v.): 189 —; Boest: 189 —; Bogaert 190 —; Bois (du): 51 —; Bollaert (s.): 29; 303 —; Boot: 297 —; Boshuysen (v.): 292 —; Borselen v. d. Veere (v.): 297 —; Boschhuysen (v.): 26; 152 —; Bracco: 163 —; Brandeler (v. d.) 130; 207 —; Brecht (v.): 198 —; Brederode (v.): 192 —; Broek (v. d.): 162 —; Brouchove (v.):

2 - ; Brouwers: 109; 207; 272 - ; Buerstede (v.): 67 - ; Buycx (v.): 203 - ;
 Bye (de): 181 - ;
Canters: 67 - ; Cheeus: 254 - ; Coenen: 29 - ; Colen (v.): 51 - ; Cort-
 bemde (v.): 271 - ; Couwenberch (v.): 152 - ; Creke (v. d.): 68 - ; Crol: 110 - ;
Das: 272 - ; Deurne (v.): 65 - ; Doerne (v.): 65; 193 - ; Donck (v.
 d.): 58; 97 - ; Dries (v. d.): 115 - ; Dun (v.): 5 - ;
Elsacker (v.): 29 - ; Enkevort (v.): 186 - ; Entevoets: 292 - ; Erffrenten
 (v.): 129; 179 - ; Erp (v.): 193 - ; Eycks: 130 - ; Eyden (v. d.): 114 - ;
 Eymberts: 111 - ;
Fraula (de): 52; 124 - ;
Gils (v.): 232 - ; Groenbroeck: 186 - ; Groeff v. Erkelens (de): 298 - ;
Hagens: 162 - ; Half-Wassenaer: 103 - ; Hannebaert: 112 - ; Hartman v.
 Hoek: 304 - ; Havermans: 204 - ; Hechts: 272 - ; Hert (de): 29 - ; Herts-
 beeck (van): 151 - ; Heusden (v.): 129 - ; Heuvel (v. d.): 49; 108; 263 - ; Hey-
 den (v. d.): 262, 6 - ; Heyst (v.): 30; 263 - ; Hoynek v. Pajendrecht :
 163 - ; Huyninga v. Oostwolt: 203 - ; Huybrechts: 204 - ;
Jantzou: 180 - ;
Kerkwerve: 26 - ; Knijff: 290 - ;
Lau(we)re: 162 - ; Leefdael (v.): 35; 65 - ; Lelie (de): 17 - ; Lemmius
 gen. van Tulder: 62 - ; Longueval (de): 35 - ; Lulius: 227 - ; Lunden: 113 - ;
Magnin: 6; 13 - ; Meeuwen (v.): 300 - ; Moffeth: 224 - ;
Neufforge (de): 136 - ; Neve (de): 303 - ; Noortbergh: 130; 180 - ;
Ockeron: 151 - ; Otgens: 108; 272 - ;
Pulgrom: 49 - ; Peteren: 114 - ; Polders: 67 - ; Pommereaulx (des):
 208 - ; Pottero (de): 109; 217; 296 - ; in Zeeland 297; in 's Bosch 299 - ;
 Pouillon: 293 - ; Proost: 204 - ;
Reigersman: 69; 104 - ; Renesse (v.): 69 - ; Renesse (v.) van Baar:
 193 - ; Roy (de) 30 - ; Rijsborch: 62 - ;
Sandelin: 297 - ; Schoor (v.): 293 - ; Schooten (v.): 20 - ; Snellen:
 232 - ; Sprong: 115 - ; Steenhuis (v.): 204; 272; 273 - ; Steenlage:
 292 - ; Steenlandt (v.): 191 - ; Stembor (de): 60 - ; Steydlin: 26 - ; Suyt-
 landt (v.): 151 - ; Swag-makers: 4 - ;
Thulden (v.): 59 - ; Thulden van Rumsdoip (v.): 61 - ;
Ullens: 29 - ;
Valkenhaen: 69 - ; Veltwijck (v.): 69 - ; Verelst: 30 - ; Verlaer: 162 - ;
 Verschueren: 63 - ; Volkers: 293 - ;
Wachtendonk (v.): 60 - ; Willigen (v.): 162 - ; Wissekerke (v.): 293, 9 - ;
 Winteroy (v.): 63 - ; Wolff (de): 201 - ; Wolfswinkel (v.): 293 - ; Wouwere (v.
 d.): 271 - ; Wygerde: 6; 33; 37 - ; Wyttenhorst (v.): 65 - ; Wytens: 29; 129 - ;
Zande (v. d.): 109; 270 - ; Zeverdonck (v.): 192.

Franken (Herm. Jos.) pastoor Gastel, predik. te: 295.

Tilb.: 104.

Geertruydenbeig, bez. Lod.

Nap.: 256.

G.

Gestel (Franc. v.) kan. St.

Garrii, (Jo.), kan. St. Jan: 268. Jan: 268.

Gils (Ant. v.): 20; 104.

L.

H.

Leemputte (Hendr. v.), kan. St. Jan.: 269.
 Hermans (Jo.) kan. St. Jan.: 268. Lelie (Adr. de), schilder te Tilburg: 17.
 Heusden, bez. Lod. Nap.: 253. „ (Laur. de) schr. v. h. Tilb. kroniekje: 17.
 Heuvel (v. d.) past. Aarle: 215. Liesselsche Blokhuis: 65.
 Hilvarenbeek: 2; 35. „ gasthuis: 40. Lulius (David en Hendr.), predik. te Almkerk: 225.
 Hoeven (J. v. d.) past. Dui- zel: 142.
 Honsem S. J. (Jac. van): 154.
 Hoogendorp (v.) heer v. Tilburg: 41.

M.

Hugensoen (Adr. Gov.) pr.: 265. Maashees, Z.: 127.
 Marchant (Theod.), past. Dui- zel: 140.

I.

Masius (Joan.) kan. St. Jan.: 268.
 Impens (J.) rect. te Gemert: 127. Mol (Guil.), prior der Baselaars: 231.

J.

Moors (Corn.), kan. St. Jan.: 269.
 Jong (Jan W. D. de), dro. saard van Heeze: 27. Moser, presid. v. h. Seminarie van 's Hertogenb.: 104.

O.

K.

St Oedenrode Schuurkerk: 291.
 Kelders (Laur.) kan. St. Jan.: 269. Ophovius (Mich.), bissch. van 's Hertogenb.: 268.
 Kerckhoff (Adr. v. d.), past. te St. Oedenrode: 293. Ossendrecht, het Kast. v.: 289.
 Kerckhoven (Hendr.), past. Diessen: 145. Oudenhoven (Jac. v.): 229.

P.

Keirsmoockers (de), kap. Tilburg: 42; 107. Peters (Peter), pr. v. Tilb.: 103.
 Kokelberchs (Jan), past. Dongen: 128. Plasmans (Hendr.), kan. St. Jan.: 269.
 Kruisland, katholieken te 233. Predikheeren te 's Hertogenbosch: 124.

- R.**
- Thulden, het heerlijk goed: 2; 33; 59.
- Ravenstein Z.: 137 Tilburg, kroniek (1774—1830): 17; 41; 103; 104.
- ” toestand van het kwart. onder Lod. Nap.: 251. ” nieuwe R. K. Kerk: 167; 169.
- Ravesteyn (Ever. v.) kan. v. St. Jan.: 268. ” kerk op 't Goirken: 17; 42; 104; 164.
- Riebeeck (Jac.), kan. van St. Jan: 269. ” kerk op 't Heike: 17; 106; 164.
- Roover (de) onder Hilvarenbeek: 63. ” Protest. kerk: 166.
- Ruys (Gisb.) kan. v. St. Jan: 269. Timmermans (Andr.) kan. St. Jan: 269.
- S.** Timmermans (Anth.), drossaard v. Hilvarenbeek: 4.
- Sale (F.) prov. v. Averbode: 35.
- Schijndel (Leon.) kan. v. St. Jan: 269.
- Seminarie te Ginniken, bez. Lod. Nap.: 259.
- Sweyers (Lud.) kan. St. Jan. 269
- Smitz, (Ant. Al.) kap. Tilburg: 164.
- Smits president: 104.
- Sonnius (J.), prior van Bazeldonck: 231.
- Sprang, bezoek v. Lod. Nap. 255.
- Spreuwel (Jan v.): 40.
- Sprong (Ign.) past. Tilburg: 18.
- Steenbergen, Z.: 137.
- Sterksel 3; 27.
- Swertius (Petr.) kan. van St. Jan: 269.
- T.**
- Tabbers, past. Tilburg: 42.
- V.**
- Ven (v. d.) kap. Tilburg: 164.
- Verwellen, (Gasp.) prov. Averbode: 4.
- Vierlingsbeek, Z.: 137.
- Vlodrop (Clem.) past. Duizel: 147.
- W.**
- Waalwijk, kerk: 167.
- ” (gasthuis): 100.
- Witbol (Adr.) past. van 's Gra-venmoer: 128.
- Wijflyt, goed v.: 8.
- Z.**
- Zegers, kap. Tilburg: 42.
- Zegels, Noord-Brabant: 137
181; 201.

